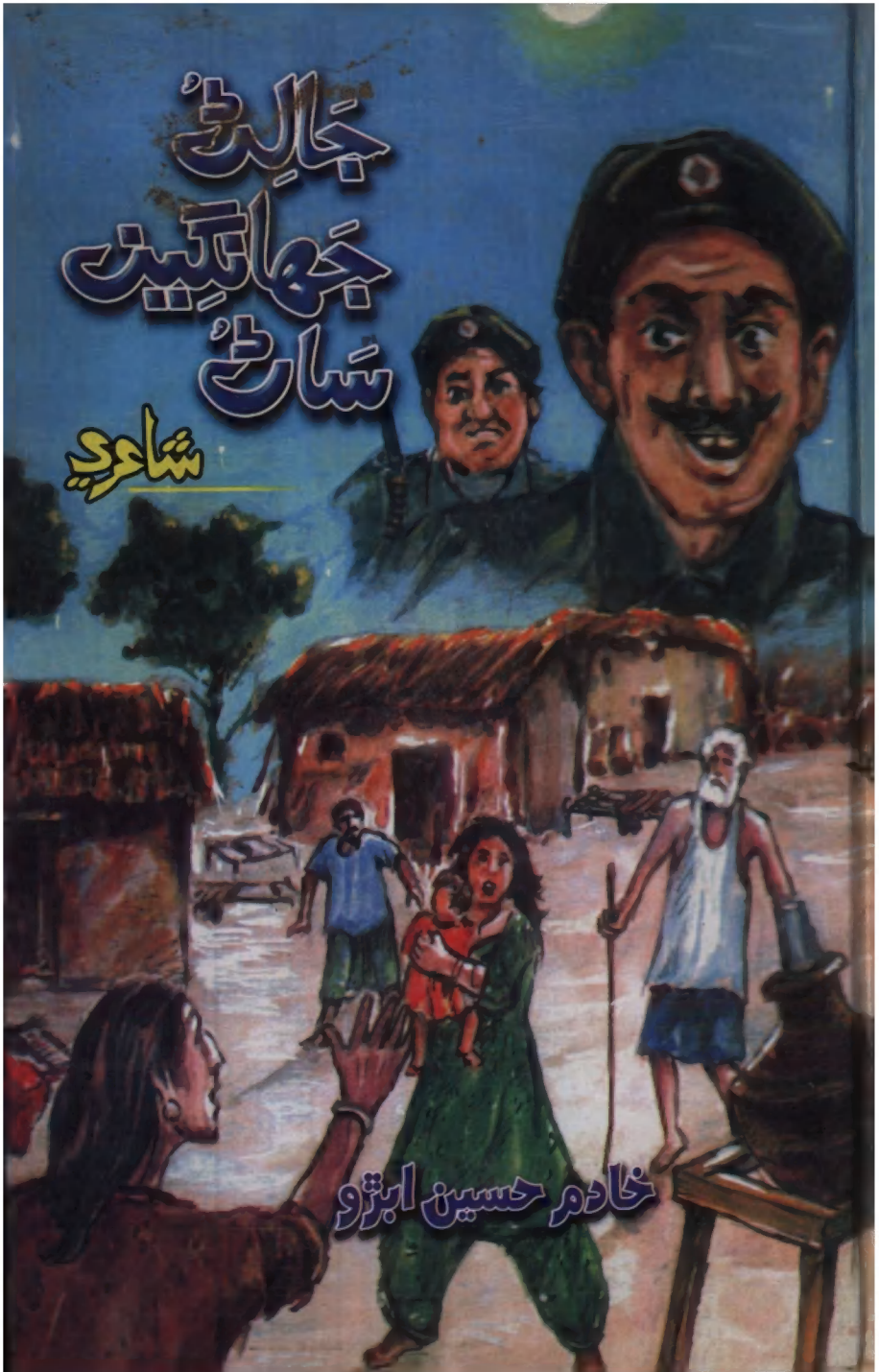

جالیٹ جہانگیر سارٹ

شاعری

خادم حسین ابڑو

جالِٹُ جہا نگین

ساٹ

شاعري

خادم حسين ابڙو

ڪتاب جا حق واسطا محفوظ

ڪتاب جونالو
جالنُ جھانگين سان (شاعري)

شاعر
خادم حسين ابڙو

ڪمپوزنگ
پارس ڪمپيوٽر اينڊ پرنٽنگ ايجنسي
حيدر چوڪ، حيدرآباد

ڇپيندڙ
پارس ڪمپيوٽر اينڊ پرنٽنگ ايجنسي
حيدر چوڪ، حيدرآباد

ڳالھيو

پنج سؤ

سال
ڊسمبر 2010ع

ملھ
200 روپيا

ڪتاب ملڻ جوھنڌ

A-181 بکر ڳوٺ، سمھون ال آصف زيرو ميل، سپر ھاوي، ڪراچي

موبائيل: 0333_2114902

راڀيل ڪتاب گھر، اسٽيشن روڊ لاڙڪاڻو

ستاءُ

1. اريٺا
2. ڳوٺ پنهل خان چانڊيي جي شهيدن جو وڇور
3. حوصلي ۽ اُميد جو شاعر
4. جيڪي ڪُنِيءَ سو پاٽ ۾
5. شاعري
6. بيت ۽ تيڙو
7. سنڌ ۾ ملهائڻ جهڙا ڌڻ/ڌينهن (عيسوي سن ۾ ڏنل)

ارپنا

ڳوٺ پنهل خان چانڊڻي، تعلقي سڪرنڊ، ضلعي نواب شاھ جي چڱي مڙس پوڙهي ۽ بيمار پنهل خان چانڊڻي جي اڳواڻيءَ ۾ سندس جوان جمار پٽ غلام عباس ۽ ڳوٺاڻن 29.9.1983 تي ايم۔ آر۔ ڊي (MRD) (Movement For Restoration of Democracy) جي تحريڪ ۾ ڀاڱيڀاڻيوار ٿيندي روڊ رنڊائيندي قرآن شريف پڙهندي ورديءَ وارن جون سڌيون گوليون سنيون؛ جنهن ۾ سترهن پوڙها جوان ۽ ٻار شهيد ٿيا. مان پنهنجو پورهيو نوڙت ۽ نمائڻيءَ سان انهن شهيدن جي نانءَ اڀيان ٿو.

”تنين جي چوٽي پورب ٿيندي پڌري“

خادم حسين ابڙو

ڳوٺ پنهل خان چانڊيي جي شهيدن جو وچور

نالو پيءُ جي نالي سميت	ذات	جماڻ	ڪرت
1. محمد هاشم پٽ الله بچايو	خاصخيلي	40 ورهيه	هاري
2. محمد رمضان پٽ محمد بخش	=====	35 ورهيه	دوڪاندار
3. جناب پٽ ملير	=====	16 ورهيه	پڪرار
4. ميرو پٽ توه	=====	18 ورهيه	هاري
5. علي گل پٽ شفيع محمد	=====	19 ورهيه	هاري
6. نارو پٽ محمد عمر	چانڊيو	70 ورهيه	ڪير ڪپائيندڙ
7. گلاب پٽ لال خان	چانڊيو	21 ورهيه	هاري
8. علي شير پٽ حاڪم	چانڊيو	18 ورهيه	شاگرد
9. غلام مصطفيٰ پٽ حاڪم	چانڊيو	14 ورهيه	شاگرد
10. پير بخش پٽ غلام محمد	چانڊيو	50 ورهيه	هاري
11. محمد عرس پٽ نبي بخش	چانڊيو	25 ورهيه	ڊرائيور
12. محمد صديق پٽ نبي بخش	چانڊيو	51 ورهيه	هاري
13. رجب پٽ تنڊو خان	چانڊيو	24 ورهيه	هاري
14. الهر ڪيو پٽ الله ورايو	سولنگي	35 ورهيه	هاري
15. محبوب پٽ ڌڻي پرتو	سولنگي	26 ورهيه	هاري
16. حسين بخش خان محمد	مڱڻهار	18 ورهيه	هاري ۽ دهلاري فقير

حوصلي ۽ اُميد جو شاعر

ڏاها چون ٿا ته ”شاعري جي رمزيٽ کي تمام گهڻو جامع ۽ هم گير هئڻ کپي، چو ته عظيم المرتبت ۽ جليل القدر شاعريءَ ۾ ائين ئي ٿيندو آهي. منهنجي خيال ۾ ”جامعيت“ ۽ ”هم گيري“ ئي ڪنهن شاعريءَ جي سگهه آهي. ڪنهن به شاعريءَ ۾ موضوع جو وسيع هئڻ، زندگيءَ جي هر پهلوءَ تي نظر ڌرڻ، محبت، ميلاپ، ويڙو موت ۽ تباهيءَ جي احساس جي ڪيفيت، شاعريءَ کي سگهه بخشيندڙ جذبا، احساس ۽ ڪيفيتون آهن. فرد کان ويندي سماج ۽ قوم سان گهرو لڳاءُ، خلوص ۽ عشق ئي سٺن لاءِ سانوڻي مند آڻيندا آهن. اها ئي خوبصورت شاعريءَ جي سڃاڻپ آهي ته ان ۾ زندگيءَ جا سمورا رنگ موجود هجن.

قديم دور کان انسان پنهنجي من ۾ پيدا ٿيندڙ مختلف احساس کي آشڪار ڪرڻ لاءِ حيل هلائيندو رهيو آهي. سندس اهڙي جستجو ۽ ڪوشش ڪڏهن غارن جي پتن تي ته ڪڏهن وڻن جي پنن تي، ڪڏهن چوڏن، پٿرن ۽ چمڙي تي مختلف چٽن ۽ نقش جي صورت ۾ سامهون اچي ٿي. اڄ تائين پنهنجي خيالن کي عام ڪرڻ ۽ هڪ نسل کان ٻئي نسل ڏانهن منتقل ڪرڻ واري انساني خواهش تاحال قائم ۽ اهو سلسلو جاري آهي. انهيءَ سفر ۾ ڪي ماڻهو اهڙا به آهن جن پنهنجي لکت ۾ وقت کي قيد ڪيو ۽ ايندڙ نسلن ڏانهن نه صرف پنهنجا تجربا ۽ مشاهدا منتقل ڪيا پر ايندڙ وقتن ۾ پيش ايندڙ مسئلن ۽ معاملن کي منهن ڏيڻ سميت انهن جي حل خاطر پاڻ کي تيار رکڻ لاءِ نت نوان خيال ۽ پيغام به پهچايا. سندن اهڙي عمل انساني سماج کي مهذب بڻائڻ جي جاکوڙ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو ۽ اڄ اسان جنهن سماج جو

حصو آهيون انهيءَ کي بهتر کان بهتر بنائڻ ۾ انهن ماڻهن جو ڪردار آهي ۽ موجوده دور ۾ اسان منجهان ڪيترائي دوست اهڙي عمل کي جاري رکندي اڳتي وڌي رهيا آهن جيڪي پنهنجي فڪر ۽ دانائيءَ وسيلي مختلف ذريعن سان وقت، حالتن انهن جي پس منظر ۽ پيش منظر کي ايندڙ نسلن ڏانهن منتقل ڪري رهيا آهن. اهڙن وسيلن ۽ ذريعن مان هڪ وسيلو شاعري به آهي، جيڪو فڪر کي گهڻ رخي انداز سان پنهنجي حال کي هڪ پيڙهيءَ کان ٻي پيڙهيءَ تائين پهچائڻ جو ذريعو بڻجي ٿو.

شاعر پنهنجي دور جو آئينو هوندا آهن، جيڪي سماجي، معاشي ۽ ٻين حالتن ۽ رخن کي پنهنجي تخليقي سگهه وسيلي عام آڏو آڻيندا آهن. فرد کان ويندي سڄي قوم جا مسئلا سندن تخليق جا موضوع هوندا آهن. سماج ۾ فرد سان ڪهڙا مسئلا آهن، ان جون به خوشيون، غميون وغيره ڪهڙيون آهن؟ ۽ قوم ڪهڙين خوشين، غمن وغيره مان گذري رهي آهي. خوشين جا اسباب ڪهڙا آهن ۽ غمين جا اسباب ڪهڙا آهن. انهن ڪيفيتن جي ڪري قوم ۽ فرد تي ڪهڙا اثر پون ٿا شاعر پنهنجي ذات وسيلي انهن سڀني کي لفظن جي روپ ۾ پوئي مالهاڻون ٺاهي عوام آڏو اڏاڻهاريندا آهن.

موجوده دور جي اهڙن شاعرن منجهان هڪڙو نانءُ سائين خادم حسين ابڙي جو به آهي، جنهن ان خواهش کي هٿ وٺرائيندي پنهنجي سفر جو آغاز ڪيو ۽ هاڻ سندس ان سفر جو ثمر سندس ڪتاب جي صورت ۾ اسان جي سامهون آهي. شاعريءَ جيئن مون چيو گهڻ رخي فڪر جي ڦهلاءَ جو واحد ذريعو آهي، ان ڪري هر شاعر گهٽ ۾ گهٽ لفظن اندر وڌ ۾ وڌ فڪر ۽ خيال جو پرچار ڪري ٿو، ان خيال ۾ سڀني زمانن جو عڪس ۽ اولڙو هوندو آهي ۽ اهائي هڪ سٺي شاعر جي سڃاڻپ آهي.

سائين خادم ابڙي جي مسودي جي مطالعي مان مون کي لڳي ٿو ته هن شاعريءَ

جي بنيادي لوازمات کي چڱيءَ طرح سمجهيو ۽ پروڙيو آهي. هڪ حساس ماڻهو جي حيثيت ۾ هو سمجهي ٿو ته سنڌي ماڻهو اندروني ۽ ٻاهرين غلاميءَ واري ڪيفيت ۾ آهن. هو خود به حالتن جي سنگينيءَ ۽ مسئلن جي دٻاءَ واري پيڙا مان گذريو آهي پر ان باوجود هو مايوس ناهي. اها ڳالهه وڏي خوشيءَ جي آهي ته سمورن دردن، بيوفائين ۽ ناانصافين وارا احساس يوڳيندي به سندس شاعريءَ ۾ نراسائيءَ جو عڪس نٿو ملي. وٽس نه اميدي آهي نه مايوسي. جيڪڏهن ڪجهه آهي ته اهو سندس شاعريءَ ۾ حوصلِي ۽ اميدن جي مشعلن جو تجلو آهي جيڪو کيس ۽ سندس فڪر کي منور ڪري ٿو.

محترم خادم حسين ابڙو نه رڳو سٺو شاعر ۽ اديب آهي، پر سچ پچ ته هو هڪ اعليٰ انسان به آهي. سندس زندگيءَ جي وڏائي جي جهلڪ سندس هر رويي مان محسوس ٿيندي. هو هر وقت ننڍي وڏي سان مرڪندي ملي ۽ ڳالهائي سچ پچ موهي وجهندو آهي. تمام گهڻو ڄاڻندي به پنهنجي پاڻ کي ڄاڻو محسوس نه ڪرائي، هر ڳالهه ايئن ٻڌندو ڄڻ ته سندس لاءِ اها ڳالهه نئين هجي پر پوءِ جڏهن پاڻ ان تي ڳالهائيندو تڏهن ٻڌندڙ کي محسوس ٿيندو ته وٽس ڄاڻ جو خزانو آهي. اهي ڳڻ هڪ عالم جا آهن، هڪ سٺي انسان جا آهن. ائون پڪ سان چوان ٿو ته سائين خادم حسين جهڙا انسان زماني ۾ گهٽ پيدا ٿيندا آهن.

ابڙي صاحب جي شاعري جا موضوع سگهه آهين. سنڌ ڌرتيءَ جو سڃاڻو ماڻهو سنڌ جا مسئلا، سائن ناانصافي، سنڌ جي پيڙهجنڙ طبقي جي پيڙا ۽ درد سندس شاعري جا اهم موضوع آهن، ڇو ته لڳ ڀڳ مٺي صديءَ کان پاڻ پنهنجي اکين سان هن ڌرتيءَ تي ٿيندڙ لقاءَ ڏسندو رهيو آهي. سندس هيءَ شاعري انهيءَ مٺي صديءَ جي ڏکوئيندڙ سفر جو سچو داستان ۽ عرق آهي. سنڌي ماڻهن اها مٺي صديءَ جي تاريخ سنڌ جي ماڻهن سان بيوفائين، ناانصافي، دوڪن، وچوڻن ۽ وڏن سان ڀري پئي آهي.

چليءَ جي مشهور شاعر پڦلورنرودا لکيو آهي ته ”جنهن قلمڪار جي قلم جي مس جو ناتو آزاديءَ لاءِ وڙهندو جوڌي جي رت ۽ پورهيت جي پگهر سان ناهي، جنهن قلم ڪار جي قلمڪاري ۽ قلم جو واسطو غلام ۽ مظلوم سان نه آهي، اهو قلم ڪار ۽ قلم بي زبان آهي، لاوارث ۽ اجايو آهي.“ سائين خادم ابڙي جي شاعري ۽ انداز پڦلورنرودا جي انهن تصورات جي ڀرپور عڪاسي ڪري ٿو. هونئن ته سندس شاعريءَ جون ڪيتريون خوبيون آهن پر منهنجي نظر ۾ جيڪي سندس شاعريءَ جون خوبيون آهن تن مان جيڪي خاص آهن اهي هي آهن ته موضوع، فڪر، اندازِ بيان ۽ ٻولي.

سمجھ سچ سورهيه کڻي جي وڪ کڻين،

اِتهاس جي لکيل پنن کي جي پڙهين،

ڪالهه ڇا ٿيو هو ۽ ڪيئن ٿيو سڀ سٿين،

ساهه صدقو ڪرڻ لئه تون ڪر کڻين،

آس آهي ڪانه تون ڪا چڱهه ڪندين.

سندس شاعري جيڪا گهڻو ڪري نظمن تي مشتمل آهي، ان ۾ هيٺيان نظم موضوع، فڪر، اندازِ بيان ۽ ٻولي جي لحاظ کان خوبصورت نظم آهن. جن ۾ ”آءُ ته اڄ سيناس وٺون“، ”نانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو“، ”جي تون ڪٽيندين ڪانه ترارا!“, ”ڳالهين آهي اڪيچار“, ”هڪ ڏينهن“, ”نه سمجھ ڀلي تون اڄ پوتار“, ”چڏي اڄ تڏيون وڃئون ٿا“, ”لڱ منهنجا ڪاٺ“, ”پڪ تنهنجي جو پاڙيل آهيان“, ”درياهه شاهه“, ”مان وڪيل آهيان“, ”غدار جيڪو وطن جو“, ”ماڻهو نه آهن مسلمان“, ”وات ڳاڙها اُتي پون“, ”چوڙي؟“, ”مان ڪامران ٿي؟“ ۽ ”سنڌ کي بقاءِ آ“ شامل آهن.

مٿيان نظم سچ پچ وري وري پڙهڻ جهڙا ۽ هيٺين سان هنڊائڻ جهڙا آهن. هونئن شاعرن، اديبن ۽ دانشورن جو فرض آهي ته اهي تعمير ۽ تشڪيل جي

حوالي سان نئين نسل جي رهنمائي ڪن. مرض جي سڃاڻپ ڪن. اُن جي سببن تي غور ۽ فڪر ڪن ۽ ان جي چڱيلائيءَ لاءِ ڪنهن سُٺي ٺڪيءَ جي ڳولا به ڪن. سائين خادم جي شاعري پڙهڻ سان مٿيون ڳالهيون چڱي نموني سان موجود ملنديون.

سندس شاعريءَ جاڳ لاءِ سڏ آهي ته ڀاڳ لاءِ به سڏ آهي. جيئن هو هڪ نظم ”ڳالهه اصل ۾ سمجهڻ جي آ“ ۾ چوي ٿو ته....

جيسين جاڳ نه ٿيندئي دلبر، گهريل ماڳ نه ملندئي ڪنهن ۾،

ڪو پي ڪاڇ نه ٿيندئي ڪٿر، ڳالهه اها ئي ڳڻجڻ جي آ،

خادم جيءَ کي جهوري وينو، ٽڪي ٿو ۽ توري وينو

توسان پڻ ٿو اوري وينو، ٻئي جي ڪانه ٻڌجڻ جي آ.

هونئن به عالم اديب، شاعر، مصور ۽ ٻيا تخليقار پنهنجي پنهنجي قوم جا ترجمان، سنڀاريندڙ، ساريندڙ ۽ اڳتي وڌي ويندڙ سونهان هوندا آهن. اهي ڳالهيون ۽ عمل تڏهن ئي ٿي سگهن ٿا جڏهن وڻن وسيع تجربو دورانديشي ۽ حوصلو جستجو جو جذبو ۽ سچائي هجي. اهي ڳالهيون جن وٽ به هونديون آهن تن جون تخليقون امر ٿي پونديون آهن. انهيءَ سفر ۾ ڪيترائي سچا ۽ سونهان رهيا آهن. جيڪڏهن انهيءَ سفر ۾ سائين خادم جو نالو ڳڻجي ته وڏاءُ نه ٿيندو ڇو ته سرڪار لطيف جي چواڻي ته:

محبت پاڻي ۾ ڀرندا روڙيا جن،

تن جو صرافن، اڻ-توريو اگهائيو.

ڊاڪٽر محمد علي مانجهي

ڪراچي

19 آگسٽ 2010ع

جيڪي گُنيءَ سوپاٽ ۾

نالو: خادم حسين ابڙو

پيءُ: الله ورايو خان

ماءُ: نور خاتون (منهنجي بابا جي نونڍ)

◀ گهڻو تڻو اهو خميس جو صبح، حج مهيني جي نائين ۽ انگريزي مهيني جي ڏهين فيبروري 1938ع جي تاريخ هئي. امان چواڻي، سج به ڪانا مٿي چڙهي آيو هو. جو مان ڪڪرائين جي پاڙي ڳوٺ ڳيري لي تعلقي لب درياھ /ڏوڪريءَ ۾ ناني جي گهر جائس. سمات ۾ آڀڙ، آڀڙ ۾ ڪڪرائي، منهنجي ذات. مون کي 1947ع کان اڳ جي سنڌ چڻي ياد آهي.

i. 3.3.1943ع تي، سنڌ اسيمبليءَ ۾ پاڪستان جي رٿ آئيندڙ ۽ ميجرائيندڙ سنڌ جي ڌرتي تي، مسيت کان گهڻو گهڻو اڳ، اڏيل مندر کان ڪانئس هجڻ جو حق ڪسيو هيو. سنڌ جي اتهاس ۾ مذهب، عقيدي، ڌرم ۽ خيال کي مليل آزاديءَ جو حق، "تنهنجو الله، توهان منهنجو الله مونسان"، نه مڃڻ ڪري 3.3.1943ع واري رٿ مڃجي وئي. اها ڏاڍي وڏي ڀل، اڄ تائين اسان کي لوڙائيندي ۽ روڙاريندي اچي ٿي.

ii. سنڌ جي موسيٰ، هيرا جواهر سمجهي، ٽانڊن ۾ هٿ وڌا. پوءِ سڄي ڄمار پنهنجن هٿن کي ٽوڪون ڏيندو رهيو. ابوءِ ابوءِ ڪندو رهيو.

iii. ۽ پوءِ، سنڌ جي تاريخ جو هيءُ ٻار پنهنجي ئي اڏيل ڪوٽ ۾ ستاويهه ورهيه قيد ۾ قابو رهي، وڃي مٽيءَ ماءُ جي هنج ۾ ستو.

iv. سنڌ، چوڏهين آگسٽ 1947ع تي، پاڻ پنهنجي پير تي ڪهاڙو هڻي، نئين نانوجي ور چڙهي وئي.

ماءُ منهنجو جندڙو ڪنيو خيالن،
ڪوڙن ڪڏاڻن ڏاڳهن ڏڏي آهيان.

دلبو منجهه درياھ پڪي پسي آيا
ويچارا ويساھ آئي ات اڙايا.

v. منهنجي اکين سنڌي ماڻهن کي، جيڪي مسلمان نه هئا، سنڌ مان اوچينگارون ڏيندي پنهنجا پڪا ڇڏي لڏي ويندو ڏٺو.

vi. منهنجي اکين مسلمانن کي، جيڪي سنڌي نه هئا، سنڌ ۾ ايندي پير ڪوڙيندي ڏٺو.

vii. ڳيريلي مان جڏهن 1947ع جي پڇاڙڪن مهينن وارن ڏينهن ۾ وائين (هندن) لڏيو پئي، ته ڳوٺ جي ڪنهن به سنڌيءَ (مسلمان) جي منهن تي مُرڪ/سرهائي ڪانه هئي، ۽ نه ئي وري ڪنهن مسيٽ مان اهو آواز ٻڌو ويو ته ادا! چڱو ٿيو جو ڪافر وڃن ٿا ۽ ڀائر ايندا. اهي ڏينهن ڌرتي ۽ اُپ جي وچ ۾ اهڙي آداسائي ڇانيل هئي، جنهن جو ڪارڻ اسان جا پڙهيل اڻپڙهيل سمجهي نه سگهيا هيا. ڳيريلي جا مندر مهاتما ٻُڌ جي مُڪَ تي ڏک ڏيندڙ ماڻ وانگر، ماڻ ٿي ويا!..... ويندي اڃ تائين.

◀ 1951ع جي پڇاڻيءَ وارن ڏينهن ۾ ڳيريلي مان لڏي موري آيا سي اُتي بابا جا ماساٽ، ذات جا هب، رهندا هئا/ آهن.

◀ اپريل 1953ع ۾ نوشهري فيروز مان سنڌي فائينل پاس ڪيم. 270

چوڪرن ۾ پيو نمبر آيو هوس. تنين ڏينهن سنڌي فائينل وڏي شان وارو امتحان هوندو هئو. اسان موري وارن کي فائينل جي سبب سائين اشرف علي شاهه پٽ سائين جعفر شاهه ڪرائي هئي. تڏهوڪي موري ۾ مٿيان ٻئي مهربان ناليوارا ماڻهو هئا. امتحان ڏيارڻ لاءِ نوشهري فيروز ڏي اشرف علي شاهه جو استاد سائين رستم خان شيدي شاگردن کي وٺي هليو هيو.

← 1956ع ۾ مئٽرڪ سيڪنڊ ڪلاس ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ مان.

← 1964ع ۾ بي ڪام.

← 55_1953ع موري ۾ سنڌي ماسٽر رهيس.

← 60_1956ع ۾ بي ڊبليو ڊي ايريجيشن حيدرآباد ۾ ڪلارڪي.

← 1960ع جا ڪجهه مهينا وليج ايڊ ۽ اوقاف کاتن ۾ ڪلارڪي.

← 63_1961ع بورڊ آف سيڪنڊري ايجوڪيشن حيدرآباد ۾ نوڪري

← 1964ع ۾ ڊسٽرڪٽ سيٽلمينٽ لس پيلي ۾ اڪائونٽن ڪجهه مهينن لاءِ.

← 1964ع ۾ ڪجهه مهينا سردار لطف علي دل جي روزانه اخبار خادم وطن

حيدرآباد ۾ اڪائونٽن رهيس سردار صاحب ڏاڍو ڀلو ۽ شانائتو ماڻهو لڳو.

← 65_1964ع ۾ سنڌ يونيورسٽي پراجيڪٽ ڄام شوري ۾ اڪائونٽ

اسسٽنٽ.

← 67_1965ع ۾ گيريلي ۾ ويهي سماجيات جي ڄاڻو سوشلسٽ سپاءُ، وڏي پاءُ

هوميوپيٿڪ ڊاڪٽر عبدالمومن کان هوميوپيٿي سکيس. سندس چواڻي،

منهنجي سپاوَ ۾ آندو ماندو ۽ پير هڪ هنڌ ٽڪڻو نه هو. منهنجو سپاءُ پارِي

[Mercury] وارو چيو هئائين.

← 22/2/1969 کان 30/11/1975 تائين پاڪستان مشين ٽول فيڪٽريءَ ۾

نوڪري

← 4/3/1973 چوٿين مارچ جو ڏينهن ملهائيندي سائين جي ايم سيد سان گڏ

- عبدالله هارون ڪاليج ڪڏي ليارِيءَ ۾ تقرير ڪرڻ جي ڏوه ۾ تڏهوڪي قانون
 ڊفينس رولس آف پاڪستان جو ڪيس ٿيو جيڪو نه هليو.
- ← 1/12/1975 کان 5/7/1977 تائين PIDC شهادت ڪوٽ ٽيڪسٽائيل مل ۾
 اسسٽنٽ مئنيجر اڪائونٽس.
- ← 1979ع ۾ روزانه هلال پاڪستان ڪراچيءَ جو مئنيجر رهيس.
- ← 27/5/1979 کان وڪالت سان واڳيل ويندي اڃ تائين.
- ← 1997 ۾ اسسٽنٽ ايڊووڪيٽ جنرل سنڌ.
- ← ڪٽنبِي حياتيءَ ۾ منهنجا وڏا هاري ناري رهيا. آئين ۽ چاڙهين ڏت ڏهاڙي
 سومرا واري حياتي ڏنم.
- ← خيالن ۾ آڌجڳاد کان هن مٽيءَ ماءُ جي هنج ۾ ڪلنڊر روئنڊڙ ٻار آهيان، ڪو
 بي پلُ انهيءَ هنج کان ٻاهر جالي ٺاهيان سگهيو.
- ← هن ڪتاب ۾ منهنجون ڏانهون ڪوڪون 1/01/2007ع کان 31/12/2007ع
 تائين آهن. انهيءَ کان نه اڳ ۽ نه پوءِ نظم ۾ ڀرپور ڇڻي لکي سگهيو آهيان.
- ← ايئين لڳو ته سنڌ، رائي بينظير ڀٽو جي شهادت واري ڏينهن جي سانجهيءَ
 تي، سائين جي ايمر سيد شهيدن جي ڳوٺ (ڳڙهي خدا بخش) هلي وڃي
 گڏيل فيصلي ”نه ڪپي“ جو اعلان ڪيو.
- ← مان سمجهان ٿو ته لطيف سرڪار جي ”ڌريان ٿي ڌاريا“ ۽ ”جا تومل عيد“
 وارن بيتن کي سمجهڻ لاءِ سندس قوم سٺ سال ورتا.
- ← ته سوين سر گهرن وارن لطيف جي لفظن جي معنيٰ به سندس سانگين هاڻي
 وڃي، مس مس، ڪجهه ڪجهه، پروڙي آهي.
- ← ڏاڍو ڊڄڻو آهيان. انهيءَ ڪري ڪڏهن به ٿاڻو ۽ جيل نه ڏنم. طاقت، ڏاهپ ۽
 سونهن جو ڇيهه ناهي. طاقت، ڏاهپ ۽ سونهن آڏو سدائين جهڪندو رهيو
 آهيان.

ڪڏهن به مٽيءَ ماءُ جي پوتيءَ جو پلاند نه ڇڏيو اٿم. نارَ جي مالھ ۾ سڄڻن سان سلهاڙيل تري ڀڳل ڪنگري آهيان.

مان سسئيءَ جا سڌ سڌڪا، مارئيءَ جي دانھن ۽ واڇوڙي ۾ بيهه جو ڪُڪُ آهيان. منھجي حياتيءَ ۾ پيل چڪ ايتري ته گھڻي آهي جو مان لطيف سرڪار جي هيٺين لفظن جي معنيٰ ۽ مطلب ٿي رهيو آهيان ادي آءُ اڃا مون سڱ سڃاڻي نه ڪيو. منھنجي جيون جي وڪ وڪ تي ڪيل پل چڪ، اڻڄاڻائيءَ سبب، ڌڪ ڪارائيندي آئي آهي، جيڪر هيئن نه ڪريان ها جيڪر مونءَ نه ڪريان ها وارا ويچار ماڻهوءَ جي جند نٿا ڇڏين.

توڙي جو پڪ اٿم ”توڙي هلين تڪڙي توڙي هلين وڪ، لکڻي منجهان لڪَ لھڻي ڪين لطيف چئي“ پر پوءِ به وس ٿو ڪيان ته وسامن (فنا) ڏي ويندي وڪون هوريان ڪجن ۽ انهيءَ لاءِ ئي، ڄمار آهر، يوگا جون ڪسرتون ڪندو آهيان.

مون کي پڪ آهي ۽ سائين جي ايم سيد به ڪراچيءَ ۾ نشتر پارڪ وٽ سندس بنگلي حيدر منزل تي 1974ع ڌاري مون سان ڪچهريءَ ۾ مڃيو هيو ته ننڍڙي ۾ ننڍڙي پُل جُڪَ کان وٺي ويندي وڏي ۾ وڏي ڏوهه جي معافي ملڻي ناهي. جوڳي سيڪٽ اٿس هجي ٿي.

پاڻ کي الله سمجهندڙ توهان جي ڪا ننڍي وڏي پل چڪ معاف نه ڪندا. وات سان ڀلي نه چون پر اندر ۾ سانڍيل پنهنجو وير ضرور پاڙيندا، توڻي جو ساڻن توهان جي ٻانهن ٻڌڻ جي وات چاليهه رهي يا سڄي ڄمار چونه هجي.

معافيءَ جو وجود ناهي جي توکي پڪ آهي ته معافي ملي ٿي ته پوءِ جَوَ پوک ۽ پوءِ پنهنجي پل جي معافي گهري ڪٿڪ لڻجانءِ.

ڪرند پسند وارو خيال اڻپورو آهي. جيڪو نٿو ڪري اهو به ڀري ٿو.

← اتهاس ۾ امڙ سنڌ جي سيڪاريل ويٽي منت سورهن آنا سچ لڳي ٿي ته
”حقئون بي رڪجان ناحقون بي رڪجان“ ۽ منهنجا هٿ اهوئي اچاريندي
اُپ ڏي کڄندا آهن.

← لالچ ڪڏهن ڪڏهن نه پر گهڻو ڪري رڃ ٿي پوندي آهي. جنهن ۾
ماڻهوءَ جي مان جو مٿيو ويائجي ويندو آهي.

← شاعري سگهڙاڻپ، حياتيءَ ۾ ڪڏهن ڪٿي نه اٿم. هاڻي ستر ورهين
جي ڄمار ۾ 1/1/2007ع کان 31/12/2007ع تائين رڳو اهو هڪڙو
ورهه اندر جي اوڻارن ۽ من جي مونجهارن هي ڪتاب اوهان آڏو آندو.
تنهن ڪري منهنجي عيبن هاڻي ڪڇي پڪي سگهڙاڻپ توهان کي
سياري جو درياهه لڳندي.

← منهنجا ٺاهيل ٻول ٻڌندي ٻڌندي نيٺ هڪڙي ڏينهن درگاه حاکم
شاهه جا پٽ، شهدادڪوٽ واري سائين نير عباس شاهه چيو ته ڪاڪا
ڪراڙا! هاڻي هيءَ تنهنجي وهي آ جو شاعري ٿو ڪرين. توکي نه علم
عروض جي خبر نه ٿي وري ستر تال جو ڏيو. اسان کي بسڪوٽ ڪارائي
چانهنيون پياري اجايو ويٺو ٿو پنهنجي شاعري ٻڌائين. وارھ۔ نصير
آباد روڊ تي، ڳوٺ سوالي واهوچي جي محمد بخش ۽ صدر الدين
واهوچن ۽ شهدادڪوٽ جي وينل پنهنجي وقت جي جيئي سنڌ جي
شاگرد اڳواڻ اشرف علي کهاوڙ پٽ مرحوم خانصاحب امداد حسين
خان، سڄو جهڙو سون، اڇو جهڙو ڪير، جيڪي من ۾ سو ڄپ تي،
اندرئون رُڪَ ٻاهرئون گل، جنهن جي ڀاڳ جي پُڙ ۾ سور مڙيوئي سڄيهه
لکيل هيا، منهنجي محنت تي وري به مون کي شاباس ڏني ٿي.

← انهيءَ پنهنجي حال تي ارمان کائيندي هڪڙيءَ اڌ رات ويچار ۾ ويٺو
هجان ته لطيف سرڪار منهنجي اڱڻ تي آيو ۽ اچي چيائين.

توڻي تون وڏي ٿيڻ توڻي آئي آتل آءِ

تي پيڙي پيڙم وارئين ٻي هڏ ڪر م ڪاءِ

ته صراف تو صبح ڪوئي ڪاترين سين

مون نمي لطيف سائينءَ جا پير چميا ۽ هاڻي خوش آهيان ته اتهاس جي
دريبار ۾ هن ڪتاب جي ڪري ڪاترين سين گڏ سڏبس ۽ ڪٿيندڙ
ليکڪس.

← پلي ڪيڏو به قرب ملي پر تڏهن به وس ڪئي پاڻ ڏاڍن وٽ درباري نه
ٿجي. دربار ۾ ادب جا دڙڪا ماڻهوءَ کي هلڪو ڪنگهڻ به ناهن ڏيندا.

← سنگت رڳو هڪ جيڏن ۽ هڪجهڙن سان ٺهندي آهي. پاڻ ڏاڍن سان
رڳو ۽ رڳو ٻانهن ٻڌڻ جي واٽ هلندي آهي. اها ڳالهه نه سمجهي ته وڏا
ڌڪ ڪائبا ۽ ڌڪ پرائبا.

← چالاڪيءَ ڪئون چڱو آ ته شل ڳوٺ ڪري هلائي. ڳوٺ وٽ جا سونهن
هجي ٿي سا چالاڪ جي نصيب ۾ ناهي.

← ”پلٽ پايو سچ آچيندي لڄ مران“ جهڙي سنئين سڌي ۽ پلي ٻي ڪا واٽ
ٿي ڪانهي.

← سڪرات ڏي ويڃڻ کان اڳ وارا ڪجهه پل ماڻهوءَ کي پنهنجي ڪئيءَ
جو وچور ٻڌائيندا آهن.

← پهرين ملهه پلي جان ڪوڙ جي هجي پر پوئين سدائين سچ جي هوندي
آهي.

← پلي بک پير جي شال م وڃي شان واري چوڻي انهن ماڻهن کي ڏاڍو مزو
ڏيندي آهي. جن ڪڏهن به بک نه ڏني آ. سچ اهو آ ته ”ڏيو بنا ڏيوليا
ڪانهي ساڃهه سونهن جي“ ۽ پڻ ته ”بک ٻيڙو ٺول ڏانءِ ڏيوليا ڪري

← هڪ پيري انڌ جي پنڌ ۾ هڪ مٺڏ نصيحت ڪئي هئي ته ”ڇڏو فصل

دُنبا سنگ* پر پوءِ به جي ڪاٿي اڪيون اٿڪن ٿيون ۽ چوهه کي چڪ
ٿئي ٿي ته نصيحتون ڪم نٿيون اچن.

◀ تمام سگهوئي ڌرتيءَ تي هن ٿاڻي جي وڏي ۽ وڏي بدي ۽ آفت آمريڪا
پنهجنن پاليل بگهڙن سميت برباد ٿي ويندي ۽ منهنجي ڌرتي پڻ
پنهنجي شان مان سان ڏکيا ڏينهن پورا ڪري چڙهي پوندي

◀ اتهاس (تاريخ) جا پنهنجا واٽون پنڌ ٿين ٿا. سن 1620 عيسويءَ ۾ بيٽرو
May_Flower انگريزن کي ڪڍي آمريڪا نه وڃي ها ته جيڪر هي
گذريل سٺ سال اسان هيئن نه لوڙيون ها.

◀ اسلام جي نانءَ تي سنڌ سان تاريخ جو تمام وڏو ڌوڪو ۽ ڏاڍ ٿيو پر اهو
پانهپ جو واچوڙو هاڻي وڃڻ وارو آهي. ڌرتيءَ جاوا وات ڳاڙها ڪيڙيءَ
مئون نڪري ڪمپيوٽر انٽرنيٽ تائين هيءَ دنيا سان گڏوگڏ هلي رهيا
آهن. هاڻي اهو وقت ڪونهي جو انگريزن وٽ ته بندوق ۽ توف هجي پر
ريڊ انڊين وٽ رڳو سينگ گز.

◀ آمريڪا توڙي توڙي ڪو به ٻيو اڀرندڙ سامراجي ملڪ سنڌ ۾
سنڌين جو ۽ بلوچستان ۾ پروچن جو سڃڻ نه ٿيندو.

◀ سنڌ سڄو سال 2007 عيسوي گهڻي ۾ گهڻو ٺٽڪا گهوڙا غيڀاڻا هسوار
رهي آهي.

◀ سنڌ جي اتهاس ۾ هڪ پاسي مخدوم بلاول، لطيف سرڪار شاه
عنايت شهيد لانگاهه ۽ سائين جي ايم سيد ڏسجن ٿا ته ٻئي پاسي
قاضي قادن ۽ پير علي محمد شاه راشدي ڏسجن ٿا. تاريخ پنهجي ڌرين
جي سندن ڪئيءَ کي وساريو ناهي.

◀ سنڌ جي اتهاس ۾ ڳوٺ ڳڙهي خدا بخش ضلعي لاڙڪاڻي جي شهيدن بابت
اڃا گهڻو ڪجهه لکت ۾ اچڻو آهي. اتهاس ۾ سندن بيهڪ نرالي آهي.

- ← ڀاڳ جا در بند جڏهن ٿيندا آهن، تڏهن مٽ ڪسي آهي. جڏهن ڪنهن جي مٽ ڪسجي ته سمجهڻ ڪيي ته پڪ ٿي پڪ رب رنواڻس.
- ← رسمون رواج هزارين سالن کان قومن کي مٽيءَ ماءُ جا ڏنل قاعدا قانون آهن جيڪي سماج ۾ مڪمل مڃتا ماڻين ٿا. رسمن رواجن جي اورانگهه ڪنهن به حالت ۾ چڱي ڳالهه ناهي. رسمن رواجن کي پني ڏيڻ وڏو ڏوهه وڏو اوڳڻ آهي، جيڪو ٻڌيءَ جي ڏور کي چئي ٿو.
- ← ماڻهوءَ جي سرير ۾ اک وڏي ڏوهارڻ آهي. ڪڏهن مٿي تي ته وري ڪڏهن مٽيءَ جي مورت تي موهجي پئي ٿي ۽ پوءِ ڪڏهن ڏاڳهه ٿي چاڙهي ۽ ڪڏهن روهن ۾ رتي رلائي.
- ← وهم گمان اوندهه جو پيونالو آهي. ماڻهوءَ وس ڪيا آهن ته انهيءَ اوندهه مان نڪري پڪ جي پٿر ۾ پير پائي ۾ مومل تائين پهچڻ کان پوءِ به راتو گمان جي وِڙ چڙهي ٿو وڃي.
- ← ويهه ٽي واٽون انسان کي اڃا تائين اوندهه مان ڪڍي ناهن سگهيون. ڳيرو تپرس جي پيچري تي هلندي هلندي نه ڳولهي سگهڻ جي ارمان ۾ نيٺ ناهن ۾ هليو ٿو وڃي پر اها ڳالهه به دل سان لڳي ٿي ته ڪيل پنڌ جو سڄو وڇوڙ پُٽ جي اڳيان رکي پيءُ موڪلائي ٿو.
- ← پنهنجيءَ سڃاڻپ تئون هت ڪٿڻ نه ڪبي.
- ← جيڪي ڪجهه ڌارئي وٽ آهي اهو اسان لاءِ نه نهندڙ نه ٺهڪندڙ ۽ ڪوجهاڻي سمجهڻ گهرجي.
- ← سنڌ ڪئون ٻاهر جا رسمون رواج ڪنهن به طرح سنڌ واسين لاءِ مانائتا ناهن.
- ← مذهب ۽ اسلام جي نانوَ تي اسان جون رسمون رواج اسان جا نالا غير اسلامي چئي اسان ڪئون ڪسڻ جي هڻ هٿان ٿيندي اچي ٿي. سانگين کي سُچيٽ رهڻ ڪبي.

- i. ارغونن، مغلن، نادرشاه توڙي مدد خان، سنڌ سان ايڏو ويل نه وهايو آهي جيڏو مذهب ۽ نظرين.
- ii. ڪوڙي مسلمانن پائپي وارو خيال اسانجي غلاميءَ جي وقت کي وڌائي رهيو آهي. ۽ اهڙيءَ طرح ئي ڪميونزم جو چار.
- iii. سنڌي ۽ رڳو سنڌي ٿيڻ لاءِ ڪوڙي مسلمانن مان چند نه ڇڏائي ته پوءِ اسانجي ڳچيءَ ۾ بيل
  - مسلمان پائر
  - مسلمان پائر
  - مسلمان پائر
- اسان سان اڃا ڪهڙا ڪهڙا ڪلور ڪندا؟ تون پاڻ سمجهي سگهين ٿو يا ٿو! جيترو سوير اک پٽيندين اوترو چڱو.
- iv. مذهب يا نظريو رڳو ۽ رڳو سنڌيت هجڻ گهرجي.
- v. مذهب ۽ نظريا ۽ وري انهن ۾ فرقا، قومي ٻڌي ۽ سنڌ جي سڃاڻپ ۽ ساڃاهه جا ويري ٿين ٿا، ۽ انهن خيالن جو شڪار ٿيندڙ ماڻهو ٻانهپ/غلاميءَ کي آڇيو سمجهن ٿا ۽ پوءِ سنڌي قوم جو آڇيو سوين سال گهرندو.
- vi. انهيءَ کان وڌيڪ ٻيو ڪهڙو دوکو ٿي سگهي ٿو جو ماڻهو ٻانهپ/غلاميءَ کي آڇيو سمجهي.
- vii. سنڌ کي ئي بهشت/سرگ سمجهڻ گهرجي ۽ جيڪو به ماڻهو سنڌي ناهي، سنڌيت جو ويري آهي تنهن کي هن بهشت مان ڪڍڻ گهرجي.
- viii. ايڪٽريڪٽر کي ڇڏي ڪوبه وڏيرو پير ۽ مٿان سنڌي ناهي. ڌاريو.

ix. جيڪڏهن تون آجپي جي گهربل واٽ نه وٺيندين ته پوءِ، اڄ جا ڏاهرا،

تون اڄ جي موڪن جي مدد سان محمد بن قاسم جي لشڪر هٿان وري وري ڪسندو رهندين پوءِ نه پاڻي تنهنجو نه ان تنهنجو نه ٻنيون تنهنجيون، نه ٻيلا تنهنجا، نه تيل تنهنجو نه گيس تنهنجي، نه گاه تنهنجو نه ڪوئلو تنهنجو ۽ نه ئي ڪرڙ ڪانڊيرا تنهنجا.

x. ڪنهن به مذهب يا نظريي ۾ سگهه ڪانهي جو قومن جا سڀاڻو مٽائي. سنڌي سنڌي آ، ڌاريو ڌاريو آ. جي مسلمانن ۾ ڪا سگهه هجي ها ته ڳوٺ ڌامراه ضلعي لاڙڪاڻي جي بئريسٽر جان محمد جوڻيجي (وفات 22.2.1922) جي قبر اجمير ۾ نه هجي ها.

xi. واري توڙي جبل چيڪي جهڙا نه ٿا ٿي سگهن.

xii. اتهاس ۾ سدائين جبل ۽ واريءَ کئون چيڪيءَ ڏي گهوڙا ۽ تراريون ڊوڙندا نظر اچن ٿا

← سنڌ جي هن وڏي ۾ وڏي شهر ۾ رهندڙ سنڌي پنهنجا پير جهلين، ٻوليءَ جي ساڃهه ۽ سڃاڻپ جي سڀني اهڃاڻن جو بچاءُ ڪن. کين سمجهڻ گهرجي ۽ کين پڪ هجڻ گهرجي ته ڌاريائپ جو طوفان هاڻي لاٽ ڏي آهي. اڄ آهي سڀاڻي ڪونه هوندو. انهيءَ پاڻيءَ پٺا ڏينهنڙا.

← اسان گهڻي ڀاڱي اهي لڪ لنگهي آيا آهيون، جڏهن اسان کي بندوق وارن جي ٿيڪ تي جاهل ڪاهل ڪوٺيو ويندو هيو ۽ اسان تي چترن ٿينديون هيون.

← اهو ٿاڻو به هاڻي ڪونهي جو جنرل چوندا هيا ته اسان کي هيءَ ڌرتي ڪپي هٽئون جا ماڻهون ڪپن.

← هيءَ مٽي ماءُ اک به ڇڻي ٿي ته انب پڻ. لطيف سرڪار جي هيٺين

ڳالهه سورهن آنا سچ آهي ته

پرين سندي پار جي مڙئي منائي

ڪانهي ڪڙائي چڪين جي چيٽ ڪري .

← ساڳئي پيٽ مٿون چڱائي مندائي ٻئي جنم وٺن ٿيون. تيه ٻار
ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي ساڳين بينچن تي ويهي ساڳين ڪتابن
منجهان چڱائي سنائيءَ جا سبق پڙهن ٿا. پر پوءِ وڏا ٿي ڌار ڌار
نيڪي بديءَ جي واٽن تي هلي پون ٿا. مولويءَ جا واعظ وڏن جون
نصيحتون ماڻهوءَ جي سپاڻي ڪي مٽائي نٿا سگهن. چور کي چوري
ڪرڻ جي چڪَ ضرور ٿيندي بهشت جي لالچ دوزخ جو دڙڪو
ڪم نٿا اچن. اُٿندو اها ئي جا ڪوريءَ جي من ۾ هوندي

← ماءُ جي گرپ ۾ انگن / لڳن سان گڏ سڀيءَ به سِر جي ٿو. اهو سڀيءَ ئي
پاڻ سان گڏ جيون جي پاڳ نياڳ جا پل پهر لڪائي آڻي ٿو. ڪئيءَ
اڻ - ڪئيءَ جون سزائون به اُتي ئي، اتان ئي لڪجي اچن ٿيون.

← هڪڙي چوڻي آهي ته عقل ريءَ عذاب گهڻا پسندي جندڙي لطيف
سرڪار چوي ٿو ته مون سان مون پرين پورائيءَ ۾ پال ڪيا. انهيءَ
ٻنهي ڳالهين مان ڪهڙي ڳالهه سچي آهي...؟ مون اهو سمجهيو
آهي ته پورائي گهڻو ڪري بچائي ٿي ۽ عقل گهڻو ڪري وڏا عذاب
ٿو ڏئي / ڏسي.

← گهڻو ٿڌو جيون جي ساهميءَ ۾ ڏڪن جو پُڙ سڪن جي پُڙ جي پيٽ ۾
وڌيڪ ڳورو هوندو آهي.

← I - گهڻي پاڻي، سزا ۽ سيڪٽ، ڪيل پُل چُڪَ، ڏوهه گناهه سان
بدل ناهي. سسئي برهمڻ جي گهر ڄائي. پاڻيءَ تي تري اچي ڪٽيءَ
وت وڌي ٿي. چيڪيءَ جي ڳوهيل سسئي ڏيرن، ڏاڳهن ۽ ڏونگر

جي ڏاڍ جي ور چڙهي وئي . ڪهڙو سندس ڏوه هئو.....؟ لطيف
سائينءَ بادشاهه جو ڏاڍ ته ڏسو ته وري به متائنس ميار مڙهيندي
چويس ٿو ته تو سڱ سڃاڻي نه ڪيو.

واري ورائي توپنه نجان ڪيا

پوري رنجائي هوند نه پيئڻ هيتري

اهو مڃيندي بي ته لکيو منجهه نراڙ قلم ڪياريءَ نه وهي. امر مونسين ايشن
ڪيو ۽ اهو پڻ ته قضا قلم وهائيو.

II - ماڻهو بنهه بيوس آهي. سدائين لکئي جي پاڻ وٽندين (يفعل مايشاء) جي
ور چڙهي ٿو وڃي.

← سڀ ڪجهه سمجهندي پر جهندي پروڙيندي به ماڻهو آ وجهڙ ڏي
چو ٿو وڃي؟ اهو آ سندس سُپاءُ جنهن ۾ ڀاڳ ڀاڳ جو لکيو لڪل
آ ۽ جنهن ۾ سندس لاءِ سزا ۽ سيڪٽ لکيل آهي.

← اهو هڪ سوال آهي ته ڇا اهڙي ڪنهن مخلوق سان اسان جي
ٻوڙي رجهندي جنهن وٽ ڌرتي ۽ ڌرتي سان ڳنڍيل هر وٽ لاءِ
ڌڪار آهي.

i. باهه مٽيءَ ۾ ڪڏهن پاڙون هڻي سگهي آ.....؟

ii. ماکڙ جي آند مانڌ ڪڏهن ڪيس هڪ وٽ تي ويهڻ ڏٺو آ.....؟

iii. بگهڙ هيترا سارا جيو ماري کائي ٿو پر پوءِ به ڪڏهن سک سان هڪ
هنڌ سمهي سگهيو آ.....؟

iv. چوڏهين آگسٽ 1947 عيسويءَ کان وٺي ويندي اڄ تائين سنڌ اورنگزيب
۽ حسن بن صباح جي ٽولن جي ور چڙهيل آهي. پر انهن جو سڄ هاڻي
منجهند ٿي چڪو آهي.

v. جيڪي چون ٿا ته تون رڳو انب ڪاٺڻ ۾ رڌل ره. تنهنجو وٽ سان ڇا

ويجي. توهان ڪاٿو ڪيو ته اُهي ماڻهو ڌرتيءَ ڪئون ڪيترو پري ۽
ڪيترو چنل / چڱل آهن.

← مسلمانن جي اها رسي جيڪا دوکي، فريب، ڏاڍ، مڪر ۽ ڪوڙ جي
نوڙين سان اُٿيل آهي ان کي وڍ کان سواءِ سنڌ آجي ٿيندي؟

← ان ڏنل، ان ٻڌل، ان سوچيل ۽ ان ڪٽيل ڌڪ به ماڻهوءَ کي ڪاٿون جو
ڪاٿي پهچائي ڇڏين ٿا انهيءَ کي لکيو چئجي ٿو.

← مان شمس العلماء مرزا قليچ بيگ، علامه آءِ آءِ (امداد علي امام علي)،

قاضي سنڌ جي ابي حيدر بخش جتوئي، سائين جي ايم سيد (سائين
غلام مرتضيٰ شاه سنائي)، شهيد ذوالفقار علي خان پٽي، راڻي شهيد
بي نظير پٽو، علامه عمر بن محمد دائود پوٽي، سائين سويي
گيانچنداڻي، سائين محمد ابراهيم جوڻي، شيخ اياز، پير علي محمد
شاه راشدي، پير حسام دين شاه راشدي، رسول بخش پليجي، شيخ
عبدالمجيد سنڌيءَ کي ويهين ايڪويهين عيسوي صديءَ جا ڏاهپ جا
پنڊار سمجهان ٿو.

← مان سرويج سجاولي، ابراهيم منشي، حليم باغي، استاد بخاري، شمشير

حيدري، تاجل بيوس، عبدالڪريم گدائي، محمد خان مجيدي، مانائتي
پيٽ مريم مجيديءَ کي پنهنجي وقت جا ٻيجل چوان ٿو جن لطيف
سرڪار جي سڏ جي پڙلا وڃي پکيڙ ۾ هلندي سنڌ لاءِ سر گهريا.

← مان بدين جي مولوي حاجي احمد ملاح جي پيرن جي پٽي آهيان

جنهن قرآن شريف جو سنڌي شاعريءَ ۾ ترجمو ڪيو جيڪو اڳي
ڪنهن به ٻوليءَ نه ڪيو ۽ وڏي ڳالهه اها ته جتي جتي بسم الله الرحمن
الرحيم جي معنيٰ ڪئي اٿائين ته اها معنيٰ ڌار ڌار بيتن ۾ ڏني اٿائين.
بسم الله جي معنيٰ ساڳين لفظن ۾ ڪئي نه هليو آهي.

← مان شيخ عبدالمجيد سنڌي، مولوي خير محمد نظاماڻي، عبدالغفور سيتاڻي، سائين سوڀي گيانچنداڻي، سائين سردار علي شاه، سراج ميمڻ، سردار محمد قريشي ۽ فقير محمد لاشاريءَ کي سنڌ جي اخباري دنيا جا سچيت سجاڳ ۽ ويڙهاڪ ايڊيٽر سمجھان ٿو.

← ويهين ايڪويهين عيسوي صديءَ جي هند سنڌ جي اديبن شاعرن سگهڙن محمد ملوڪ عباسي، امر جليل طارق اشرف، آغا سليم سوڌو سندن پيرن تي منهنجا هٿ.

← مهاراجا ڏاهر، دودي، دولهه درياھ خان ۽ سندس پٽن کان وٺي اڄ تائين سنڌ جي سڀني شهيدن جا پير چمان ٿو.

← نظير عباسي ۽ ڄام ساقيءَ جهڙن جا کوڙن لاءِ لڪ عزتون.

← مان اتر لاڙ وچولي ڪاڇي ڪوهستان جي سگهڙن کي هن مٽيءَ ماءُ جي ٻوليءَ جا سام جهليندڙ مڃيان ٿو.

← پڪ اٿم ته خيرپور ناٿن شاه ۽ ٻين ايم آر ڊي تحريڪ جي شهيدن ۽ ٽوڙي ڦاٽڪ جي شهيدن سوڌو جنهن جنهن شهيد سهڻي سٻاجهي، سدوري سنڌ ماءُ تئون پنهنجو مٿو گهوريو آ تنهنجو دان وٿرت نه ويندو. سنڌ نيٺ هڪ ڏينهن سنسار ۾ سگهارو ملڪ ٿي اڀرندي پٽائي گهوت انهن شهيدن لاءِ چئي ڇڏيو آهي ته

ڪڇي ڪاڇوتي نانگن ٻڏي نينهن جي

جهڙا آيا جڳ ۾ تهڙا ويا موٽي

تئين جي چوٽي پورب ٿيندي پڌري

← پنهنجو جنب ڪاٽي چڙهيل ماڻهو جڏهن پاڻ مارڻ، آتم هتيا، آپگهات ڪن ٿا ته انهيءَ ڦاٽي سندن من ۾ ڪا به آند مانڌ چولي اوٿارو اڌمو ڪونه هوندو آهي. ڏاڍيءَ فرحت سان فيصلو ڪندا آهن ته هاڻي وڌيڪ

جيئن اڃايو آهي. سوامي رام تيرت گنگا ۾ ٽپو ڏئي پنهنجو انت آندو. ترڪيءَ جي ناظم حڪمت ۽ اولڊ مئن ائبنڊي سي Old man and the sea جي ليکڪ هيمنگ وي پاڻ کي گوليون هڻي ماريو. علاما آءِ آءِ قاضي درياھ ۾ ٽپو ڏنو. ميران ٻائي ۽ لطيف سرڪار وهنجي سھنجي ڌوئل لٽا پھري سھي سنبري وڃي ڪوئيءَ ۾ پنھنجي آسٽ تي ويٺا ۽ پنھنجو پاڻ کي حڪم ڏنائون تہ وڌيڪ ساھ ھاڻي ناھن ڪٽڻا. جيئن ڪارڻ جيڏيون وڏا وس ڪيام چونڌڻ جي جيون ۾ اھو ٿاڻو بہ اڳي پوءِ اچي ٿو جو چون تہ اڃا ٿي جيئڻ....؟! پر هيءَ ڳالھ مڃڻي پوندي تہ مٿي ڏيکاريل ماڻھن جي جيون جو پل پل سڪار ٿو ھيو.

← منھنجي ڄاڻ انوسار پنج ماڻھو جواني توڙي ڪراڙپ ۾ ھڪ جيتري سگھ سان وڙھيا آھن ۽ ويڙھ ۾ ٿڪا بڻھ ناھن. (i) سقراط (ii) علي سائين (iii) دولھ درياھ خان (iv) لطيف سائين ۽ (v) سائين جي ايمر. سيد لطيف سائينءَ جي پڇاڙڪن سرن منجھان سر ڪيڏاري ۾ لطيف سرڪار جي ويڙھ جي سگھ تہ ڏسو جو ٿيھٽ ورھين جي ڄمار ۾ چوي ٿو تہ

سورھيہ مرين سوپ ڪي تہ دل جا وھم وسار
ھڻ ڀالا وڙھ ڀاڪرئين. آڏي ڍال م ڍار
مٿان تيغ ترار مار تہ متارو ٿئين.

← I - لڳ ڀڳ ٽي ھزار ورھيہ اڳ مھاڀارت جي نالي سان ساندھ سترھن ڏينھن وڙھي ويندڙ ويڙھ جنھن کي اسان پانڊون ڪورون (پاڻ ۾ سڳا سوت) جي ويڙھ ڪري پڙھيو ھيو سا مھاڀارت جي نالي سان مشھور آھي. جنھن ۾ ھند سنڌ جي لڳ ڀڳ سيني راجائن پنھنجون سينائون (سينا = لشڪر) پڙ تي آنديون. اھا ويڙھ ڪروڪيتر جي پڙ تي وڙھي وئي ھئي. ھستناپور (دھلي) کان اتر-اتر اوڀر جي ڪنڊ تي اٽڪل

ٻارهن۔ ڪوهيءَ ۾ اهو پت پڪڙيل هيو. پوءِ انهيءَ پت پالڻپت جي ميدان
سڏجڻ سان مشهوري ماڻي.

II_ انهيءَ ويڙهه جي پهرين ڏينهن ويڙهه جي مک ويڙهاڪ ارجن (پانڊون جو
ٽيون نمبر ڀاءُ) جڏهن پڙ تي پنهنجي سامهون پنهنجو ڏاڏو پيشم پتا سمان
گرو دروڻا چاريو ۽ پنهنجا سوٽ ڏنا ته رت ۾ ڀرڪي پيو ۽ کانئس ڳوڙها
وهڻ لڳا. پنهنجي رتوان (رت هلائيندڙ) ۽ روحاني اڳواڻ ڪرشن مهاراج
(گيتا سرچيندڙ) کي چيائين ته سائين! مان هستناپور جي سنگهاسن
(تخت) ڪارڻ انهن سڀني سان وڙهي سندن رت وهايان..؟ اها ويڙهه
منهنجي وس ۾ ناهي.

III_ سندس رتوان ۽ مهاگرو ڪرشن مهاراج موت ڏيندي چيس ته اي ارجن!
اک پٽ (جمل) کان اڳ تون ڪنهن جو پت ناهين ۽ اک ٻوٽ (مرڻ) کان
پوءِ تون ڪنهن جو پيءُ ناهين. هي سڀ مٿيون مائٽيون ۽ سماجي ڳانڍاپا
هن جيئري جهان جو مانڊاڻ سمجھ ٻي ڳالهه ته تون اهو نه ڏس ته تون
ڪنهن سان وڙهي رهيو آهين. تون رڳو اهو ڏس ته تون ڪهڙي ڳالهه جي
لاءِ وڙهين ٿو. تون سمجهي ڇڏ ته تون رڳو ۽ رڳو سچ لاءِ ڌرم لاءِ ٿو وڙهين.
(ڌرم معنيٰ سچ گيتا انوسار) مان به توسان انهيءَ ڪري گڏ آهيان ۽
تنهنجو پاسو انهيءَ ڪري کنيو اٿم جو تون سچ تي آهين. ٻين لفظن ۾
(گيتا انوسار) ماڻهو جيڪي پل جيئرو آهي کيس سچ لاءِ وڙهڻ گهرجي.

◀ سر ڪيڏارو علاما آءِ آءِ قاضيءَ جي ترتيب ڏنل شاهه جو رسالو کان
سواءِ ٻين سڀني رسالن ۾ آيل آهي. سر ڪيڏاري ۾ لطيف سرڪار جا
لڳ ڀڳ پنجهتر بيت چيل آهن. هڪ هڪ بيت املهه ماڻڪ آهي. ڇا
خيال ڇا ڏانءُ ڇا ٻولي ڇا سٽاءُ ڇا لفظن جي موتين جي جڙت! هي
هڪڙو بيت ته ڏسوا!

گهوٽن ۽ گهوٽن جيئن ٿورا ڏينھڙا،
ڪڏهن منجهه ڪوٽن ڪڏهن واهي رڻ جا.

اسان جا ٻئي ويھين صديءَ عيسويءَ جا عالم سڳورا علام آءِ آءِ قاضي صاحب توڻي علاما عمر بن محمد دائود پٽ صاحب ٻئي دادو ضلعي جي ڳوٺن جا ويٺل، اسلام جي تاريخ ۽ سنڌ جي تاريخ جا تمام وڏا ڄاڻو هيا. چئي نٿو سگهجي ته لطيف سرڪار سائينءَ جو سر ڪيڏارو کين چو نه وڻيو. مذهبي ڳانڍاپن کي ڇڏي ۽ تاريخ جي سچ ڪوڙ کي ڇڏي به لطيف سائينءَ جو ڪيڏاري ۾ آيل هڪ هڪ بيت کين اکين تي رکڻ ڪپندو هيو. ڪيڏاري جي پهرين بيت جي ٻي سٽ ”ڄاڻي هڪ الله پاڻ وڻنديون جو ڪري“ جي لفظ ”پاڻ وڻنديون جو ڪري“ قرآن شريف ۾ آيل ”يفعل ما يشاء“ جي ڏاڍي سهڻي ۽ ٺهڪندڙ معنيٰ آهي.

شهر موري جو سنڌي پرائمري مين اسڪول، سائين محمد چٽل سرهيو هيڊ ماستر، موري تعلقي جا ٻه امتحان وٺندڙ صاحب بيت-عملدار سائين جعفر شاه ۽ سائين عبدالخالق ٻرڙو، ضلعي نواب شاه جو ڊپٽي ايڊيوڪيشن انسپيڪٽر محترم سائين رحيم بخش ميمڻ، سائينءَ منهنجي کي چوان سن 1952 عيسويءَ جي موڪلائيندڙ ڊسمبر جو پڇاڙڪو آچر ۽ اسڪول جي ڀتين اندر اسڪول جي ڏکڻ ۾ ٺهيل وڏو مستطيل هال جنهن ۾ وڏن جي ويهڻ لاءِ ٿلهو.

تعلقي موري جي سڀني پرائمري ماسترن کي حڪم ٿيو هيو ته ڊسمبر جي پڇاڙڪي آچر تاريخ فلاڻيءَ تي صبح جو موري پهچن. سرڪاري گڏجاڻيءَ ۾ حاضر ٿين. اعلان ٿيل آچر تي تعلقي جا سڀ ماستر آيا ۽ اچي انهيءَ مٿي ٻڌايل هال ۾ بيٺل ڪرسي ۽ بينچن تي ويٺا. هال جي ٿلهي تي مٿي ٻڌايل صاحب پڻ اچي ويٺا.

تلھي تي ويٺل مُڪُ ماڻهوءَ سرڪاري ڪچهريءَ جي مور رحيم بخش
ميمڻ صاحب اٿي ميٽر ۾ ويٺلن کي ٻڌايو ته بابا ماسٽر صاحبو! اڄ اسان
هتي هن گڏجاڻيءَ ۾ انهيءَ ڪري آيا آهيون ته توهان کي ٻڌايون ته سنڌ
جي تعليم کاتي جي ڊائريڪٽر صاحب (علاما دائودپوٽي) جو خيال
آهي ته شاھ جي رسالي ۾ آيل سر ڪيڏارو لطيف سائينءَ جو چيل
ناهي. مثال لاءِ ڪيڏاري ۾ آيل هيٺيون بيت توهان کي ٻڌائجي ٿو.

حسن مير حسين کي رنو ٽن ٽولن
گهر ماڻهين جهنگ مروئين اين ۾ ملڪن
پڪن پاڻ پڇاڙڻو ته لڏيو هوت وڃن.
الا شهزادن سوڀون ڏئين سڄا ڏٺي.

هاڻي ڏسو ته بيت جي پهرين سٽ ۾ چيو ويو آهي ته حسن مير حسين کي
ٽن ٽولن رنو.

ٻيءَ سٽ ۾ اهي ٽي ٽولا ڳڻايا ويا آهن.

(i) گهرن ۾ ماڻهو (ii) جهنگ ۾ مرون ۽ (iii) اين ۾ ملائڪ. پوءِ وري ٽين
سٽ ۾ پڪين جي ڳالهه به اچي ٿي جيڪو چوٿون ٽولو ٿين ٿا.
هاڻي جيئن ته بيت جي ٽينءَ سٽ ۾ آيل اهو چوٿون ٽولو (پڪي) بيت جي
پهرين سٽ سان نٿو ٺهڪي ۽ جيئن ته لطيف سائينءَ جهڙو مهان ڪوي
اهڙي وڏي ڀَل ڪري ئي نٿو سگهي، تنهن ڪري چئبو ته اهو بيت لطيف
سرڪار جو چيل ناهي ۽ ان هڪڙي بيت جي هنري ڪچائيءَ آڌار
ثابت ٿئي ٿو ته سر ڪيڏارو پٽائي گهوت جو ناهيل ناهي.

ڪامورو اها ڳالهه ڪري ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. سڄي هال ۾ اهڙي ماڻ
واسو ڪري وئي جو سٺي اڇلاءِ ته ان جي ڪرڻ جو ڪڙڪو به ڪن ٻڌن
جيڪو ڄاڻي سوتائي، سيڪوبت بڻجي ويو ڪنهن ڪجهه نه ڪڇيو.

ايئين ڪندي سائين جعفر شاهه اٿي ماسترن ڏي منهن ڪري چيو ته بابا..! مان اهو بيت توهان جي آڏو وري ٿو پڙهان، ڌيان سان ٻڌو. هاڻي سڄي هال جا ڪن ڪڙا ٿي ويا. هال ۾ حاضر سڀئي ڪن ۽ اڪيون سائين جعفر شاهه ۾ کڄي ويون

حسن مير حسين کي (زور ڏئي) رنوتن ٽولن،
(تن آڱرين تي ڳڻيندي) گهر ماڻهين جهنگ مروئين اين ۾ ملڪن.
پهرينءَ ست ۾ روئندڙن ٽولن جا نالا ٻيءَ ست ۾ اچي ويا.
ٽينءَ ست ۾ آهي ته

پڪين پاڻ 'پڇاڙيو' ته لڏيو هوت وڃن.
ماسٽر صاحبو... ڪڪڙ کي سير وجهي آ (ڪهڻو) ته ڪڪڙ
ٿٽڪندو يا روئندو آ...؟!

اتي انهيءَ بيت جي ٽينءَ ست ۾ پڪين کي پهرين ٽن ٽولن کان ڌار ڪري لطيف سائينءَ انهن کي ٿٽڪندو ڏيکاريو آ ۽ بيت جي ٽين ست معنيٰ ۾ مطلب ۾ پهرين ٻن ستن کان بنهه ڌار بيٺل آهي. مڃو ته بيت ۾ ڪنهن به قسم جو جهول ناهي. اهو بيت به لطيف سائينءَ جو آ ته سر ڪيڏارو به لطيف جو آ. جيڪڏهن سر ڪيڏاري کي شاهه جي رسالي مان ڪيڙ لاءِ صاحبن وٽ پيو ڪوبيٽ آهي ته اهو بيت ٻڌائين ته انهيءَ جي پرک ڪجي.

پنهنجي ڳالهه پوري ڪري سائين جعفر شاهه ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. هال ۾ ويٺل ماسترن جي ميڙ کي جو بيت جي چٽي معنيٰ ملي وئي ته همراھ ڏس ته ٻهڪن پيا.

ڪيڏاري جو پيو ڪوبيٽ جيئن ته دائودپوٽي سرڪار وٽ ٿيڪا ٽپئيءَ لاءِ هيئي ڪونه سونيٽ اعلان اهو ٿيو ته گڏجاڻي ختم. دائودپوٽي سرڪار کي سر ڪيڏاري کي شاهه جي رسالي مان ڪيڙ جي الله توهار

موري مان ڪري سڄيءَ سنڌ ۾ پکيڙڻي هئي. سا موري وارن ايئين لت
ڏئي بند ڪري ڇڏي ۽ ڳالهه ٻڌڻي وئي.

← پڙهندڙن سان شمس العلماء مرزا قليچ بيگ جون ٻه ڳالهيون به هت
ڪرڻ تو گهران. هيءَ ڳالهه ياد رکڻ وڌون آ ته سائين مرزا صاحب
پنهنجي جيون ۾ ڌار ڌار مضمونن تي ننڍا وڏا 457 (چار سئو ستونجاها)
ڪتاب لکيا.

مون کي خبر ناهي ته هيٺ ڏنل ٻه ڳالهيون ٻئي ڪنهن هنڌ لکيل آهن الاڻي نه
هڪڙي ڳالهه تعليم کاتي سان لاڳاپيل لاڙڪاڻي جي سائين الله داد خان
ڇغتائيءَ ٻڌائي ته:

سائين مرزا قليچ بيگ پنهنجي ايامڪاريءَ ۾ سنڌ ۾ ڪيس هلائيندو
رهندو هو. هڪ ڀيري لاڙڪاڻي ضلعي جي تعلقي ميرو خان ۾ ڪيس
هلائڻ آيو. هڪڙي ڪيس ۾ دانهين (فريادي) هڪڙو (هندو) واليو هو
جنهن جي دانهن اها هئي ته سائين! محمد نالي فلاڻي ڳوٺ جو ماڻهو
ون کان اوڌر تي سودو وٺي منهنجا پئسا کائي ويو آهي.

صاحب جي ڪورٽ شروع ٿي ته ڌرين کي سڏ ٿيو. ٻئي ڌريون مرزا
صاحب جي آڏو اچي بيٺا. واليو ڌوڻيءَ ۾ ڳوٺاڻو گوڏ ڀر.

والئي ڪئون مرزا صاحب پڇا ڪئي جنهن مسلمان جي اوڌر کائي ويو
جي دانهن وٽس ورجائي. مرزا صاحب پوءِ ڳوٺاڻي ڏي منهن ڪري
ڪائڻس پڇيو

نالو ڇا ٿئي؟

محمد: ڳوٺاڻي پنهنجو نالو نمائائيءَ سان ٻڌايو.

پت ڪنهن جو آهي؟

عبدالله جو.

تنهنجي امڙ جونالو ڇاهي؟ صاحب پڇيو

آمنت... ڳوٺاڻي جواب ڏنو

تو واٽي جا پئسا کاڌا آهن؟

نه سائين....

هاڻي مرزا صاحب ڳوٺاڻي جا جواب ورجايا.

نالو..... محمد

پيءُ جونالو..... عبدالله

ماءُ جونالو..... آمنت

اڙي واٽيا! هي ڳوٺاڻو تنهنجا پئسا کائي نٿو سگهي. هي ماڻهو امانت ۾

خيانت ڪري نٿو سگهي. هي ماڻهو ڪڏهن به ڪوڙ ڳالهائي نه ٿو سگهي.

واٽيا!... تون بنهه ڪوڙو آهين. نڪري وڃ ڪورٽ مان.

واٽيو ڪورٽ مٿون نڪري ويو.

مرزا صاحب پوءِ گوڏر کان پڇيو ته

محمد ڀٽڏ! ٻني ٻارواڻي؟

ڳوٺاڻي جواب ڏنس ته نه سائين.

پوءِ مرزا صاحب جي حڪم تي ٻه چار سو جريب انهيءَ محمد نالي ڳوٺاڻي

کي ڏنا ويا. اها ڳالهه آهي اڄ کان لڳ ڀڳ هڪ سو ورهيه اڳ جي.

◀ مرزا قليچ بيگ صاحب جي ٻي ڳالهه جيڪا مون کي موري جي مشتاق علي

ڪمالاڻي (ادي بهادر) پٽ سائين احمد بخش پٽ بهادر خان ڪمالاڻيءَ

ٻڌائي سا هيٺينءَ ريت آهي:

موري جي شهر ۾ ٻه يار رهندا هيا هيءَ ڳالهه به اٽڪل هڪ صدي اڳ جي آهي.

سندن نالا هئا حيدر شاهه ۽ بهادر خان ميمڻ (ڪمالاڻي) ٻئي ڄڻا پوليس ۾

هوندا هئا. تڏهوڪي موري جي اتر اولهه واري ڪنڊ جي شاهن جي پاڙي ۾

سندن گهر هئا. مرزا قليچ بيگ تڏهن ڪنهن سرڪاري عهدي تي هوندو هئو. گهڻو ڪري مختيارڪار يا ڊپٽي ڪليڪٽر هيو ۽ سڄيءَ سنڌ ۾ منزلون ڪندي ماڻهن جا ڏک سور ٻڌي کيس هلائيندو هئو.

هڪڙي پيري 1902 ڌاري مرزا صاحب موري ۾ منزل ڪئي. انهيءَ ڏينهن مرزا صاحب جي ڪورٽ ۾ رکيل ڪيسن ۾ هڪڙو جوابدار حيدر شاهه پڻ هيو. حيدر شاهه پنهنجي يار ۽ پتي پاڻي بهادر خان سان گڏجي سهي سنبري ڪورٽ ۾ آيو جڏهن سڌ ٿيو ته جوابدار حيدر شاهه حاضر ٿئي ته حيدر شاهه ڪورٽ ۾ اندر هليو ويو.

ڪورٽ جي ٻاهرئون بيٺل بهادر خان ڏاڍيان وڏي اوچينگار ڏني جا اندر ويٺل مرزا صاحب ٻڌي ورتي. مرزا صاحب حيدر شاهه کان پڇيو ته اهو ٻاهريون ماڻهو جنهن وڏي اوچينگار ڏني آ سو ڇا ٿو چوي؟

حيدر شاهه ڏاڍو ارڏو ماڻهو هئو. مرزا صاحب کي بيپرواهيءَ سان جواب ڏنائين ته اهو ٻاهريون ماڻهو چوي ٿو ته اڄ حسين جو ٻچڙو ور چڙهي ويو آ ي زيد جي، اڄ الائي ڇا ٿيندو. الله سائين شل خير ڪري

مرزا صاحب جهٽ پٽ حڪم ڏنو ته انهيءَ اوچينگار ڏيندڙ ٻاهرئين ماڻهوءَ کي اندر آندو وڃي.

سو بهادر خان اندر اچي مرزا صاحب جي آڏو اچي بيٺو. مرزا صاحب پڇيس ته بابا! تو ٻاهر اوچينگار ڏيئي ڇا پي چيو. بهادر خان ٺهه ٻه جواب ڏنس ته سائين! مون پي چيو ته اڄ حسين جو ٻچڙو ور چڙهي ويو آهي ي زيد جي. اڄ الائي ڇا ٿيندو. الله سائين شل خير ڪري

مرزا صاحب جوابدار حيدر شاهه جا چيل ساڳيا لفظ بهادر خان جي واٽئون ٻڌي اچر ج ۾ پئجي ويو. اتي جو اتي بنا کيس هلائڻ جي حيدر شاهه کي ڇڏي ڏنائين.

هڪ پيري 1984 ڌاري سائين سويي گيانچنداڻيءَ سان گڏ سکر هاءِ ڪورٽ ۾ ڪيس هلائڻ لاءِ ويس. ڪيس جو ڪم اڪلائي ٻاهر نڪتاسين. سنڌ هند جي اتهاس ۾ ”ويهين صديءَ جي“ شڪارپور ڄائو شيخ مبارڪ اياز ۽ ڳوٺ ٻنڊي تعلقي ڏوڪري لب درياهه ضلعي لاڙڪاڻي جو ويٺل سويو گيانچنداڻي علم ادب توڙي سياست جي دنيا ۾ ٻه وڏا نالا آهن. جيڪي هندستان پاڪستان جي 1965ع واري ويڙهه ۾ پئي گڏ وائڙيا ويا هئا. سائينءَ سويي چيو ته اياز ڇاڪ ناهي هل ته وٽائينس ٿيندا هلون. شيخ صاحب وٽ وياسين ڳالهين ڪندي سائينءَ سويي چيس ته جوئي (محمد ابراهيم جوئي) سان ٺهي وڃ (گهرو مامرن ۾ شيخ صاحب ۽ جوئي صاحب وچ ۾ ڪا اثبوت ٿي پئي هئي). شيخ صاحب چيس ته جويو تمام ننڍڙو ماڻهو آهي. انهيءَ سان ٺهڻ جو سوال ئي پٺا نٿو ٿئي. اڃا تون هجين ته پوءِ ڳالهه ٻي آهي. سائينءَ گهڻو ئي سمجهائينس پر شيخ صاحب جي جوئي صاحب لاءِ ڪاوڙ نه گهٽي. نيٺ جڏهن شيخ صاحب ڪئون موڪلائي لاڙڪاڻي روانا ٿياسين، ڏٺم ته سائين ڪاوڙ ۾ آهي. سوالي اکين سان جو ٺهاريو مانس ته چيائين ته پيٽسان (شيخ اياز) پاڻ کي الائي ڇاڻو سمجهي. جيڪو پنهنجي زال سان سڄو ناهي سو ماڻهو سڏبو؟

سويي گيانچنداڻيءَ جا مٿيان لفظ ٻڌي اندر ۾ جو جهاتي پاتم ته شرم ۾ ٻڏي ويس.

◀ حياتيءَ جي پڇاڙڪن ڏينهن ۾ سکر ڇڏي ڪراچيءَ اسهڻ کان اڳ، هڪ پيري شيخ اياز چيو سويي کي ته سويا! هاڻي مون کي ڪڏهن ڪڏهن خيال ٿو اچي ته الله آهي. سائين سويي ورائيس ته اهو چڱو خيال آهي. شيخ اياز پڇيس ته اهو ڪيئن؟ سائين سويي کلي جواب ڏنس ته

پڇاڙڪن پهرن ۾ ماڻهوءَ سان اها ويدن ٿيندي آهي. اياز ڪٿي ماڻ
ڪٿي.

← مرحوم پير علي محمد شاه راشديءَ جو پراڻو پيارو سنگتي سائين غلام
رسول سومرو ويٺل لاهورين جو پاڙو لاڙڪاڻو ۽ لاڙڪاڻي جي وڏي
سماجي شخصيت اڄ هنن ستن لکڻ تائين حال حيات آهي. تنهن ٻڌايو
تہ 1954 عيسويءَ ڌاري پاڪري عيد ويجهي هئي. راشدي صاحب چيو
تہ هيءَ عيد ڪراچيءَ ۾ ٿا ڪريون. تون بہ هت مون سان هج. سو
سانجهيءَ جو ٻارڙن سان گڏ (ايلفي) زيب نساءِ اسٽريٽ تي هڪڙي بوٽن
جي وڏي دوڪان تي چڙهياسين. اهو دڪان اڳوڻي گورنر جنرل غلام
محمد جي پيءُ ۽ سئوٽن جو هيو. راشدي صاحب جو اندر گهريو تہ گهڻي
ادب سان اتي راشدي صاحب سان مليا. ۽ ڳالهين ڳالهين ۾ پڇيائونس
تہ توهان پاڪستان ڇو ٺاهيو. راشدي صاحب ڪرسيءَ تي ويهي دڪان
۾ نظر ڦيرائي مالڪن کان پڇيو تہ هي ڇا جو دڪان آهي؟! دڪاندارن
وڏي تپرس مان راشدي صاحب ڏانهن ڏٺو. ادب سان ٻڌايائونس تہ سائين
راشدي صاحب! توهان کي خبر آهي تہ هي بوٽن جو دڪان آهي،
توهان تہ ڀلائي ڪري هت ايندا به رهيا آهيو. راشدي صاحب پوءِ دڪان
جي مالڪ کي چيو تہ هن دڪان ۾ پيل هڪ هڪ منهنجي مٿي تي
هڻندا وڃو. سڄو دڪان خالي ٿئي تہ بہ پاڪستان ٺاهڻ جو جيڪو
ڏوهہ مون ڪيو آهي تنهنجي سزا پوري نہ ٿيندي.

مون غلام رسول سومري صاحب کي عرض ڪري ڪانئس موڪل ورتي
تہ اها مٿي سندس ٻڌايل ڳالهہ جيڪڏهن مان ڪاٿي لکان تہ ڀلي لکان.
پر پوءِ، مُتت ئي، سنڌ کي ”اهي ڏينهن اهي شينهن“ جهڙو ڪتاب ڏيندڙ
ون يونٽ ٺاهڻ جي ڪم ۾ جُنبِي ويو.

◀ ننڍي هوندي گهڻو ڪري ائين ٻڌبو هيو ته جنهن ساهه ڏنوآ، سو گراهه به ڏيندو پر هاڻي جڏهن اٽڪل گذريل پندرهن ويهن ورهن کان اخبارون ٻڌائن ٿيون ته اُن اڀائيندڙ سنڌ جا مرد توڙي زالون پنهنجن ٻچن کي سيني سان سانڍي بک وگهي، گراهه نه ملڻ سبب پاڻ کي باهه ڏئي ساڙي ٿا ڇڏين يا ماني نه ملڻ ڪري ٻچن سوڌو ڪوهه ۾ ٽپو ڏئي پاڻ کي ماري ٿا ڇڏين ته مان ڳولهيان ٿو انهيءَ کي جيڪو ساهه ته ڏئي ٿو پر گراهه نٿو ڏئي. ڪاڏي ويو گراهه ڏيڻ وارو.....؟!

◀ جيڪي به ڌريون ان اڀائيندڙن کان گراهه ڪسي کين پاڻ کي باهه ڏئي ساڙڻ يا ڪوهه ۾ ٽپو ڏئي بک مان چند ڇڏائڻ جي لاءِ بيوس ڪري ٿا وجهن انهن ڌرين جي لاءِ پڻ باهه ۽ ڪوهه جو بندوبست ٿيڻ ڏاڍو گهربل آهي. ڪڏهن اهو ٿاڻو ايندو؟ وقت بادشاهه ڪڏهن اهي ڏيک ڏيکاريندو...؟!

◀ سنڌ چنگيز خانن، تيمور خانن، نادر خانن جا پير اگهاڙا، چپ سڪل، لٽا ليڙون ٿيل ۽ کين اس ۾ رلندو ڏسڻ گهري ٿي.

◀ ڪنڌن مٿون ڪليون هاڻي نڪرڻ گهرجن. بگهڙن جي بچ تي لڙيءَ رات تي ٿاڻن جي ڳوٺن تي ڪاهه هاڻي بند ٿيڻ گهرجي.

◀ ڳوٺن پيلن کي باهيون ڏئي غريبن جي گهرن کي ساڙيو ٿو وڃي. هاڻي ٿاڻا ۽ اوطاقون باهه جي ڀلي ٿيڻ کپن. سنڌ جي ڪمبي مٿون سڀني خدائن جون منڍيون پڇي کين آڙاهه ۾ اڇلائڻ گهربل آهي.

◀ I - ادا! جي پنهنجي الله ۾ پٽ ڪرين ته مون تنهنجي چوري ڪانه ڪئي آهي.

II - ادا! 'تنهنجو الله' تو سان 'منهنجو الله' مون سان.

هزارين ورهين کان سنڌي سماج ۾ ڪم ايندڙ، ڳالهائيا ويندڙ اهي مٿيان

ٻئي جملا جي سمجھ ۾ اچي وڃن ته سنڌي ماڻهن کي سنڌ جو سڀاءُ ۽
مذهب (ڌرم) سمجھ ۾ اچي ويندو.

◀ چنگيز خان جي وصيعت هيءَ به هئي ته ڌرتيءَ تي گهر نه اڏجو ڇو ته
ڌرتيءَ تي گهر اڏڻ سان توهان معون وحشيپڻو ختم ٿي ويندو. گهر،
مَنهن، ڳوٺ، شهر ساڙڻ لاءِ ضروري آ ته وحشيپڻو سلامت رهي. سڀني
هٿيارن ۾ وڌيڪ موتمار هٿيار ماڻهوءَ جو وحشيپڻو آهي.

◀ ڪنهن به ملڪ / مذهب جي اتهاس (تاريخ) کي پڙهڻ پُرجهڻ لاءِ گهريل
آهي ته عقيدتي جي عينڪ لاهجي.

◀ ٿلهي ليکي، ڏسجي ايئين ٿو ته، ڪيترن ئي مذهبن / ڌرمن کي درباري
ڏاڍو ختم ڪري ڇڏيو. باقي رهيل مذهبن جي پٺيان سائنس هٿ ڌوئي
لڳي آهي. جڏهن مذهبن / ڌرمن جو سماجي ڪارج ئي نه رهندو ته پوءِ
انهن مذهبن جون فلاسافيون به لڙهي وينديون. ٻڌمت ۽ جين ڌرم کي
سنڌ مان هندومت تڙي ڪڍيو ته هندومت کي وري اسلام. ڪن مذهب
کي ترار تڙيو ۽ ڪن جي پڄاڻي وري سائنس ڪندي.

جيڪو خيال ڪالهه گهريل ۽ سجايو هيو اُهو اڄ وهر گمان ۽ اجايو لڳي
ٿو. ڪالھو ڪو سچ اڄ ڪوڙ آهي. اها جڻ پرائن خيالن سان نوان
ڪندا ٿا اچن.

تيل ڪيڙ لاءِ گهاڙي کي گهريل هيو ڏاند ۽ پر هاڻي نيٺ ڏاند جي چنڊ به
چٽندي وڃي ٿي. ورهين پڄاڻا وهرن ۾ ورتل ڏاند به هڪ ڏينهن ماڻهو ٿيندو.
◀ اڄ نه ته نيڀاڻي ڪنهن به ڌرتيءَ تي ڌارين خيالن جي حڪمراني ناهي
رهڻي.

◀ ڏک گهٽائڻ، سک وڌائڻ جي ڳولا ۾ ماڻهو هيله تائين تمام گهڻو وڃائي
ڇڪو آ. ڪسجي به گهڻو ڪجهه ويو آهي ته مليو به گهڻو ڪجهه آهي.

◀ اهو هڪ سوال آ ته ساندھ جاکوڙ ۽ گهڙ پاسايون ڪوڄنائون ماڻهوءَ کي نيٺ برباديءَ ڏي ته نه ٿيون وٺي وڃن. مٽيءَ منجهان پٿرول، گئس، ڪوئلو ۽ ٻيون شيون ڪيڙ سان سنسار جي ستاڻ سان ڪا هٿ چراند ته ناهي؟

◀ هزارين ورهين ڪٿون پنهنجي جيئندڙ لفظن کي گهڻا ڏئي ماري ڌاريا لفظ آڻي اسان سنڌ جي ساڃهه ۽ سڃاڻپ ڪٿون پري ٿيندا ٿا وڃئون.

◀ جنهن ملڪ اڄ تائين پيٽرڪ لومبلا، احمد سوڪارنو، شيخ مجيب، اندرا گانڌي، ذوالفقار علي ڀٽي ۽ راڻي شهيد بينظير ڀٽو کي مارايو تنهن کي نيٺ سواءِ ڌوڙ ۽ چاٽيءَ جي ڪجهه به پلٽ ناهي پوڻو.

◀ راڻي شهيد بينظير ڀٽو بلڪل سچ چيو هيو ته اڻويهين صدي يورپ جي، ويهين صدي آمريڪا جي ۽ اڳوڻيهين صدي ايشيا جي آهي. مان رڳو مٿينءَ ڳالهه ۾ اهو واڌارو ٿو ڪيان ته ٻاويهين صدي پڪ ٿي پڪ آفريڪا جي هوندي.

◀ پيار ۾ ماڻهوان گهريو ڪير پٽ ٿي ٿو وڃي.

◀ جيون جي جوت ۾ پاڙي اوڙي ۾ گهمندي ٿرندي اڪيون سڌيون ڪري هيءُ ڌڙ ڏي نه نهارجي.

◀ I - جيڪڏهن تنهنجي اک ڪنهن پٺيءَ اگهاڙي جي پٺيءَ تائين وٺي ۽ تون پٺيءَ اگهاڙي تي ڪهل ڪئي ته پوءِ پڪ سمجه ته سڀاڻي تنهنجي پٺي اگهاڙي ٿي ويندي

II - پيرين اگهاڙي تي ڪهڪاءُ ڪرڻ جي سزا توکي اها ملندي جو تون اڳتي هلي پاڻ پيرين اگهاڙو ٿي گهاريندين.

III - قوم ڏي نهارڻ معنيٰ پاڻ کي وسارڻ. قوم کي ڪڍ يا پاڻ کي. جيڪڏهن تون ڪنهن جو سڱ/سڱ/امانت آهين ته پوءِ چڱو اٿئي ته

- پرائي سڳ کي سنڀال ۽ پرائي امانت ۾ خيانت نه ڪر.
- ← i سمجھ ۽ سهڻ هڪ جيتري نه هجي.
- ii شيا (مزاج) هڪجهڙو نه هجي.
- iii سماجي سگھ، بيهڪ، حيثيت هڪ جيتري نه هجي.
- iv سڪ ۽ چڪ هڪ جيتري نه هجي.
- ته اهڙي سنگت ڪئون پاسو ڪجي.
- ← گهٽ ڳالهائڻ گهڻي ٻڌڻ جهڙي ڀلي ٻي واٽ ٿي ڪانهي.
- سڄو سائي کي سنگتي سمجهي ته اهڙو چسو ڪو ٻيو؟
- هو ساڻو ستابو تون سڄو سگھو. اها سنگت ڪانه هلندي.
- ← گهڻو ڪري سنڌي ڪامورو ڌارين لاءِ حاتم طائي ۽ پنهنجن لاءِ بگهڙ هوندو آهي.
- سرڪاري ماڻهو منهن ۾ شينهن ۾ پويان گذر کان به گوڙ ڪئي ويندو آهي.
- ← جيڪڏهن تون حڪيم طبيب يا ڏاڪڻ ناهين ته پوءِ مُڪ ۾ اڪيون کپائيندو نه ڪر.
- ← I - مٽيءَ ماءُ جي ڏاهي پٽ جون ڳالهيون ته ٻڌ چوي ٿو ته:
- i پاتشاهي نه پاڙيان سرتيون مٽيءَ ساڻ
 ڍڪي اگهاڙن کي ڪين ڍڪيائين پاڻ
 ٻيهر ڇاپي ڄاڻ عبر جي اوصاف کي.
- ii وڻ ٿا ميوو ڪن پاڻ نه کائڻ پانهنجو
 نڪر پتر ڇاپڙن ڌوڻا ڌار سھن
 ڦري ٿا ڦر ڪن نيت مقابل پانهنجي.

II - سئيءَ جي بيوسائي اها آهي جو اڳهاڙن کي ڏيکيندي ڏيکيندي کانئس پاڻ ڏيکڻ وسري ٿو وڃي.

III - پٽ ڏٺيءَ جي ڏسيل وات تي جيڪڏهن تون هلي ٿو پوين ۽ ”وڻ ٿا ميوو ڪن پاڻ نه کائڻ پانهنجو“ وانگر ٿي ٿو ڏيکاريڻ ته پوءِ جڳ چوئي ٿو ته ”هڏئون ڏٺي هڏاءِ ته مالڪ ڏيئي مڙا“ هاڻي ڏي منهن انهيءَ چٽر کي.

I - ڪنهن کي منهن تي سچ چوڻ تي هر ندين ته پوءِ گامو سچار واريون ٿو ڪون به سٺه پائو.

II - گامون ٿيڻ لاءِ شينهن جي دل ٿي گهرجي. جي اها اٿئي ته پوءِ ڀاڳ وارو آهين. وس - وارن، وڏيرن، پوتارن، منهن تي سچ چوڻ واري کي، گامون سڏي سدائين کيس خسيس ننڍڙو ۽ بيوقوف ماڻهو ڪري ڏيکارڻ جي وات پي ورتي آهي. پر سچ چوڻ وارو (گامون) ڪچهريءَ ۾ ويهي / بيهي جڏهن، ڪوئن، ڪوئن دربارين ۽ لائڙين جا چوڏا لاهيندو آهي ته پوءِ اهي ماڻهو پنهنجن بغلن ۾ لڪڻ لاءِ جايون ڳوليندا آهن. پر پوءِ سندن پنهنجي ڪچ ۾ به کين پناهه نه ڏيندي آهي.

جڳو ماڻهو وات تي پيل ڪنڊو کڻي پاسي تي اچائي ٿو اهو ماڻهو هوريان هوريان ڦاهيءَ چڙهڻ ڏي سرندو ٿو وڃي.

پيءُ پٽ ۽ پيٽ پيءُ جي ڳانڍاپن کي ڇڏي انگل ۽ پنڻ ۾ ڪيترو سنڌو آ...؟ خبر ناهي!

سرحد جي خان غفار جي پوٽي، ولي خان جي پٽ اسفنديار وليءَ سچ چيو آهي ته مصلحت ۽ بيغيرتيءَ ۾ تمام ٿورو ٿو سنڌو آهي. اهو ٿي ٿو سگهي ته جنهن ڳالهه کي تون مصلحت چوين قوم تنهنجي ان مصلحت واري وات کي بيغيرتي سڏي

ڌاريو ڪيڏا به وس ڪري پر سنڌ کي اڳتي وڌڻ ڪئون رندائي ڏي سگهي.

◀ آمريڪا سنڌ بلوچستان ڪئون هارائي چڪو آهي. قومي آجپي واري ويڙهه
پر سونهاري سنڌ سوياري ٿيڻ ڏي وڃي رهي آهي.

◀ سُئيءَ جي پاڪڙي جيتري جاءِ تنهن به اسان هٿ ناهي ڪنيو. نه ڪالهه نه
اڃ ۽ نه ئي وري سياڻي. آمريڪا توڙي ٻيا اُڀرندڙ / اسرندڙ سامراجي
ملڪ اک سان چوڏو ٻڌن.

◀ 2/7/712 عيسويءَ ۾ جيڪو سنڌ سان دوکو موڪلي ميربحر ڪيو ۽ عربن
ڏاڍ ڪيو اهو دوکو ۽ ڏاڍ چوڏهين آگسٽ 11ويهه سئو ستيتاليهه عيسويءَ تي
ورجايو ويو آهي.

◀ 27/12/2007 تي خميس جي سانجهه سائين جي ايمر سيد سن مان اُٿي
هلي شهيدن جي ڳوٺ ڳڙهي خدا بخش اچي شهيدن سان گڏجي شهيدن
کي سان ڪٿي وقت ڪئون 'نه ڪپي' وارو فيصلو نيٺ مڃرايو.

◀ اڃ جي سپر پاور جي هٿ ۾ لڪل تيلي ۽ باڪس آهي پر سنڌ جو
واتڳاڙهو سندس وڳڻ کي چٽر ۽ ڌڪار سان ڏسي ۽ سمجهي رهيو
آهي.

◀ سنڌ جو ڪوئلو پيٽرول، گئس ۽ ٻي معدنيات توڙي سمونڊ نه آمريڪا
کي ملندو ۽ نه ئي وري ٻين کي. جيڪي ڪجهه اسان وٽ آهي اهو رڳو ۽
رڳو اسان جو آهي.

◀ منهنجي مرضيءَ کان سواءِ منهنجي گهر ۾ مڙمان رهن ٿا. پر مڙمان نيٺ
مڙمان، پراڻي گهر مٿون نڪرن ٿي نڪرن.

◀ وقت جي وهڪري ۾ اڻ سَوَ ٿي ڪجهه ڪونهن ته سٺ ستر ورهيه
ڪهڙي ڳالهه آهي. اسپين ۾ عربن اڻ سو ورهيه حڪومت ڪئي، پر اڃ
اتي نه ڪلمو آ نه مسيت آ ۽ نه ٻانگه ڌرتيءَ جي پٺ ڪاٿي به ڪڏهن
به ڌار ٿي کي پنهنجي گهر ۾ رهڻ نه اڳي ڏٺو آهي نه اڃ ۽ نه سياڻي.

ۛ هيءَ ڪيڙي هن ڏاند جي آهي ڪالهه به اڃ به ته سڀاڻي پڻ.
 ۛ ٿرا نيٺ تري ۾ هليا ويندا ۽ حيدر جي هاري حقدار جو جهنڊو جڳ ۾
 نيٺ جهلندو.

i هن اڱڻ تي ايا زرهڻو آيو ب نه
 ii هيءَ زمين ذوالفقار جي آ، ضياءَ جي ناهي.
 iii هي ملير مارئيءَ جو آهي، مشرف جو ناهي.
 iv هي پڪا پنهورن جا آهن، پروينن جا ناهن.
 ۛ ڏسڻو وائسٽو سببتو ماڻهو جي وهنوار ۾ ڪٿي پوي ته ڦڙي کي نبيرون کان
 اڳ ۾ اهو ڏسجي ته ڪاٿي ڪا پيوسائي ڳچيءَ ۾ پئجي وئي اٿس يا
 ڪنهن ڪارڻ من ۾ کوٽ آيو اٿس.

ۛ جيڪڏهن ڏيتي ليتيءَ ۾ ڪس ڪاٺي پئجي وڃي ته پوءِ ساڳئي ماڻهوءَ
 سان پيو پيرو وهنوار نه ڪجي.

ۛ مندائي موت ڏيندي آ ته چڱائي به وڃائيندي ناهي.
 ۛ منڙا گهڙ ته گهرانءَ ۾ پنهي پاسي اکين ۾ نه لالچ هوندي آ ۽ نه لوڀ. اکين
 ۾ رڳو اڻميو آڌرياءَ هوندو آهي ۽ گهڻو ڪري پاڻ ۾ ڳالهائينديون به رڳو
 اڪيون آهن.

جيڪڏهن ساهه ڪڍندي به هڪ ٻئي ڏي نهاريندي به ڌريون هڪ ٻئي آڏو
 بوتا بڻجي وڃن، ڳالهائي نه سگهن ته سمجهڻ ڪي ته ٻوليءَ جا پڪي پير
 تنهن اڏري آپ جي نيران ۾ گم ٿي ويا آهن.
 پيار ۽ پنهنجائيءَ جا روپ ڳڻي نٿا سگهجن.

ۛ جيڪي کيس گهريل هيو اهو تو وٽئون کيس نه مليو. تنهن ڪري آڌيءَ
 جواڻي، تنهنجو پاسو ڇڏي عزت اورانگهي، مينڻا مڇي، درياھ ٽپي، ميهڙ
 ڏي وئي. اوڏم! سهڻي بي ميار آ.

❖ اها چوڻي گهڻو ٿو دل سان لڳي ٿي ته اهو وڻ ڪونهي جيڪو واءُ نه لوڏيو هجي.

❖ ٻئي جا عيب ڏيک ۾ پنهنجا عيب سار.

❖ ماءُ جي پيار جو سڪايل پٽ وٺي به ماءُ جيڏي چونڊيندو. پيءُ جي پيار جي سڪايل ڌيءُ وٺ (مڙس) به پيءُ جيڏو ڳوليندي

❖ خبر ناهي ته ايئن ڇو آهي پر اهو ڏٺو ويو آهي ته ڪي اوڀرا اکين کي ڏاڍو وڻي ويندا آهن ۽ وري ڪي اوڀرا، چڱا سٺا، بنهه نه لڳندا آهن.

❖ I - نگاهه ته نگاهه پر ماڻهوءَ جو آواز به ڪن تي پوي ٿو ته اثر ٿو ڪري
II - تهڪ ڏيندڙ جا تهڪ به جيڪڏهن ڪن تي پون ٿا ته ڪڏهن ڪڏهن بيوس بڻائي ڇڏيندا آهن ۽ دل چوندي آهي ته ڪيئن ڪري به انهيءَ تهڪ ڏيندڙ کي ڏسجي.

❖ بار اوترو رک جيترو سنگت سهي سگهي، نه ته سنگت پڇي ويندي.
❖ سنگت اوتري ڌار جيترو پڇي سگهين. نباهي نه سگهين ته پاسيرو ٿي وڃ.

❖ I - ڏکڻي ۾ ڏکيو هنر ڳالهائڻ آهي، چوندا آهن ته ڏڏو ڪير ٽپين نه پوي
II - ڳالهائڻ لفظ تار ڪڍڻ تڪا ۽ جبل ڪڍڻ ڳورا هوندا آهن.
III - ماڻهو اهڙو ڪي نه ڳالهائي جو پوءِ پنهنجي واٽئون نڪتل لفظن تي ارمان ڪري، ماڻهو پنهنجي واٽئون ڪڍيل لفظن جا نتيجا ضرور لوڙيندو يا ماڻيندو.

IV - اها چوڻي نه وسارجي ته زبان چانو ۾ به وهاري ته اُس ۾ به. گهربل، وٺندڙ، وقتاڻتا ٻول ماڻهوءَ کي جيءَ ۾ جايون ڏياريندا آهن.

V - ايندي چوڻي آءُ ويندي چوڻي ويهه ۽ ايندي نه چوڻي آءُ ويندي نه چوڻي ويهه. گهڻو ٿئي پنهنجي ڳالهائيندڙ لفظن جو جادو هوندو آهي.

ڪرڻ لاءِ سٺي ڀر سٺو ڪم آهي چوري چيني ۽ بيگناهه جا ڳوڙها اگهڻ.
 ← وڌ ڀروڌ لاپائتو (لاڀ = فائدو ڏيندڙ) ڪم آهي لکڻ. تنهنجي لکت سماج
 ۾ تنهنجو مان وڌائي ٿي. لکڻ جي معنيٰ آهي ته تون ڪلڪ مٿس يا ٻن
 ٻين کڻي ويهي جڏهن ڪا ڳر تي پنهنجا خيال چٽين ٿو ۽ پڙهندڙن سان
 اورين ٿو ته تنهنجو اهو اوڙ ٽيسينتائين هلندو ايندو جيسينتائين اهي
 تنهنجون لکتون ماڻهو پڙهندا ايندا. تون ٽيسينتائين جيئرو آهين
 جيسينتائين تنهنجون لکتون ۽ ڪتاب ماڻهو پڙهندا ۽ ڳائيندا. ڀلي ته
 تون ساهه کڻڻ ڇڏي ڏي.

← جيترو وڻ هجي اوترو بار کڻجي.
 ← غريب ڀائر جڏهن ملڪيت ورهائيندا آهن ته ننڍو (مڪياري) چوندو آ
 وڏي کي ته ادا...! بابو امان منهنجو ناني ۽ پيٽ تنهنجا. چو ته ويچارن وٽ
 ورهائڻ لاءِ ٻيو ڪجهه ڪونه هوندو آهي سواءِ گهر ڀاتين جي.
 ← ڪنهن وهانوَ ۾ لطيف سرڪار جڏهن ڪنوار جي مٿي تي هٿ رکيو ته
 ڪنوار مرڪي کيس ٻڌايو ته ”مون کي ماروئڙن سچ ڳڻائي سچ ۾“
 لطيف سائين ۽ چيس ته ڏي. وري به تنهنجا مائٽ تنهنجا مياڙي نه ٿيا.
 ويچارن وٽ جيڪي هئو توکي ڏنائون.

← سنڌي ماڻهو جي سڀا تي ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته ”رب جي رضا تي راضي“ جي
 معنيٰ سمجهه ۾ اچي ويندي.

← جيترو ٿي سگهي، گهر جون گهٽائجن.
 ← جيون جي ريل ۾ پنهنجن ماڳن تي سرندي پٽنا کان پهتل هڪ همراھ
 سان ڳالهيون ٿيون. سندس خيال هيو ته سنڌ جي سرير ۾ سهڻ سورهياڻي
 سمجهه ۽ سوجهرو ڪونهي. ٻوليءَ تي ڳالهائيندي مون کيس چيو ته توکي
 خبر آهي ته عربن عيسوي تاريخ 18/11/641 تي مصر فتح ڪئي. عربن

سن عيسويءَ جي تاريخ 2/7/12 تي موڪي ميربحر جي غداريءَ سبب سنڌ به فتح ڪئي. اڄ مصر ۾ ڌارين (عربن) جي عربي ٻولي ڳائجي ڳالهائجي ٿي. مصر وارن ڪئون سندن اباڻي ڪسجي وئي. پر انهن ساڳين فاتحن جي عربي ٻولي اڄ تائين سنڌي ٻوليءَ جو آڱوٺو به نه پئي سگهي.

سنڌي ٻولي پنهنجي شان مان سان اڄ به دائر قائم آهي. توڙي جو توهان اسان جي ڳوٺن کي باهه ۽ بک جي ور چاڙهي ڇڏيو آهي. خبر اٿئي ته ڇو هت ڪا به ڌاري ٻولي اُسرِي اُڀري نٿي سگهي.

ڌارئي جا تارا ڪريل گهڙيال جي ٻانهن (ڪانٽن) وانگر هڪ هنڌ بيهي ويا. سندس ڇپرڻ ڇنڇڻ ڇڏي ڏنو ۽ لڳو مون کي تڪڙ. ٻڌايومانس ته مصر جي نيل درياھ کي ٻئي پاسا واري هئي. وٽس نه چيڪي نه وٺ ۽ نه واهڻ. وٽس ڳوٺ ڪونه هئا. رڳو نيل جي ڪنڌين تي چار پنج وڏا شهر هئا انهن شهرن کي فتح ڪرڻ ۾ عمرو بن عاص کي دير ئي نه لڳي. اهي ويچارا به چار شهر سولائيءَ سان ڳوهون کائيندڙن ۽ ڏاڇين جو ڪير پيئندڙ بدوين جي ور چڙهي ويا. هزارين ورهين جي سهڻي سيبتي ٽڪندا - ٽڪر (پٿر املا) اڏيندڙ ٻولي ترار جي تاو تڪ کي منهن ڏئي نه سگهي. مصر وارن اسڪندريا ۾ عمرو بن عاص جي آڏو 18/11/641 عيسوي ۾ هٿيار ڦٽا ڪيا. اونچي ڳاٺ ٻڌايومانس ته او ڌاريا...! سڄو سنسار وڃي گهر جاچي ڏس. توکي اسان جهڙي چيڙهالي سورن سانڍيل قوم ڪاٿي به نه ملندي جيئن منهنجا ڳوٺ جيئي منهنجي امڙ ۽ جيئي منهنجي ٻولي.

همراه تي ڇپ ڪري پئي ڇپ ٿي ويو. اهڙو ڪيچي جهڙي پٽ.

◀ لوڙهي ۽ ويڙهي جو واهي تجي. واکا ڪري واهت ڪجي.

◀ سني ۾ سني گنوان، گلن ڀريل سماج جي اڏاوت لاءِ سني ۾ سٺو

تعليمي/سکيا جو تاجيپيٽو گهريل آهي.

- ◀ سپورنج جو ڪم اهو آهي ته رياست جي چوڦير ليڪ اندر طاقت جي
بُت کي اگهاڙو ڪرڻ لاءِ کيس پيڇي پورا ڪرڻ لاءِ پنهنجا ويچار و
تي آڻڻ جي الاتوهار ڪري
- ◀ هيٺن جو لتاڙجڻ نئينءَ مٿون ناهي . جي هلڻ لڳنداسي ته واٽون اسان
جي واهر ٿينديون.
- ◀ وس ڪئي ڪنهن سڄڻ ڪئون اوڏر نه گهرجي نه ڪلجي.
- ◀ وڏي ڄمار ۾ ته هٿ تنگ وڏي پُل آهي. پنهنجي عزت بچائجي.
- ◀ اوکيءَ ويل ڪنهن سڄڻ تي بار نه ٿجي. ٿڌي ڪوسي سر تي سهي
ويجي.
- ◀ مانيءَ مهل سنگت ڏي نه ويجي، پر پاڙي جي ملان سان کيس مليل ٺڪر
پريلي حصو ڳنڍجي، کائڻ پيئڻ ۾ ساڻس ڀاڱيپاڻيوار ٿجي.
- ◀ جيڪو ماڻهو جيترو گهڻو قرب ڏئي، انهيءَ جو اوترو ٿورائتو ٿجي ۽
اوتروئي کائڻس ڊڄجي.
- ◀ ان ڪيل، ان ڄاتل، پُل چُڪ ۽ ڏوهه گناهه جي سزا سيڪت شل نه ملي.
- ◀ وقت تي ويساهه ناهي. ڪڏهن ڀاڳ ٿو آڻي ڪڏهن ڀاڳ.
- ◀ وڏيءَ ڄمار ۾ شل گهڻ - پاساوان ڌڪ نه لڳن، چو ته سهڻ گهٽ هجي
ٿي.
- ◀ پيريءَ ۾ سنگت وٽ اڄ وڃ گهٽائجي.
- ◀ ڏنواڻو ٻڌو سٺيو سنڌ توڙي سنڪت سان اوريندو اچجي.
- ◀ ڪيل پنڌ جي هيٺانهن مٿانهن تي روئجي ضرور ٿو.
- ◀ ڪراڙ ۾ پنهنجي جهوليءَ ۾ ڪيل چڱايون گهٽ ۽ ڪيل مندايون
وڌيڪ پسجن ٿيون.
- ◀ جيڏا سرتا هليا وڃن ٿا ته اٻاڻڪائي وڪوڙي وڃي ٿي.

← ڪاٿي به، ڪڏهن به، ڪنهن جي واٽئون پاڻ بابت ٿيندڙ ساراهه تي
سرهو نه ٿجي.

← جهڙي ڪرڻي تهڙي ڀرڻي ته ٿيڪ آ ڀر جي نه ڪئي ڀرڻي پوي ته پوءِ؟
← ماڻهو ڪٿي ڪيترو به پيرڙيو هجي پر سنگت جي اکين اڳيان اڳهاڙو هجي ٿو.

← لڳي ٿو ته ”بهشت دلاسو دوزخ دڙڪو“ وارو خيال اجايو ناهي. وڏي
بيوسائي آهي ته ”مذهب ملڪ ۾ ماڻهو منجهائيا“. پر پيارا! مذهبي
ڪٽرپڻي جي ڪُن مار سنڌ اجهو ڇاڻ نڪتي. ”تنهنجا ويچار توهان
منهنجا ويچار آهن“ اري رڃايل واٽ اوس لپي پوندي

← ڪجهه به فاني ناهي. رڪز ڪالھوڪو خيال فاني آ ۽ اڄوڪو روپ فاني
آ. پراڻا نواڻ پنهي جو ورجاءُ ٿيندو اچي ٿو.

← خيال مذهب کي پيدا ڪيو ۽ خيال ئي مذهب ٿي ماري ٿو.
← ڏاهپ جو ڏاڏو نيٺ عقيدن جو انت آڻيندو. ٻي ٻي ڌاريو خيال مري
ٿي مري

← خيال جي ڪچندڙ وڪ اوڏاهي ۽ مٿون ڪڍي سوجهري ڏي وٺيون ٿي وڃي.

← مهاسيا مان بل پاس ٿيڻ ڪري 10/4/1967 تي سنڌي ٻولي هنڌ، ڪتان جي
پنڊرهين قومي ٻولي ٿي وئي. اهو ڪم اصل حيدرآباد سنڌ ڄاڻي
جيرا امداس پٽ دولت بخش ڪيو. سرگواسي جيرا امداس 1930 کان آل انڊيا
ڪانگريس جو بئڪ انڊيو ۽ هندستان جي پهرئين وزيراعظم سرگواسي
جواهر لال پٽ داسي ۽ نهرو ۽ حو ويجهو سنگتي هيو. شهيد اندرا ديويءَ
کي ننڍي هوندي هنڌ ۾ ڪڍي ڪيڏايو هئائين. جيتوڻيڪ اندرا گانڌيءَ
(تڏهوڪي هندستان جي وزيراعظم) کي سنڌي ٻوليءَ کي هندستان جي
قومي ٻولي ڪرڻ لاءِ چيائين ته مٿيءَ دير ٿي نه ڪئي. سنڌي ٻوليءَ جو بل
10/4/1967 تي پاس ٿي ويو. پهريائين اهو خيال ان وقت جي مهاسيا جي

ڪاٻي ڌر جي اڳواڻ اٽل بهاري واجپائيءَ کي هيو پر جيرا مداس چيس ته ڇڏ
ته اهو ڪم مان ٿو ڪيان. هندستان جو آئين سنڌي ٻوليءَ ۾ به ڇپيل
آهي. چئبوائٽس ’سنوڌان‘. هاڻي هندوستان ۾ ارڙهن قومي ٻوليون آهن.
← بيوقوفيون بي سمجهايون ڪڏهن سِرُ کڻن ته وري ڪڏهن آسمان تي
پهچائين.

← ٻاٻاڻي ٻولي پنهنجي جياپي لاءِ پنهنجي سونهن سروپ سنڀالڻ لاءِ وقت
سان وڙهندي ٿي اچي.

← مولانا عبیدالله سنڌي چوي ٿو ته هيٺيون ڪان مٿي وڃڻ لاءِ هيٺيان گڻ
گهريل آهن. i جذبن (اوڻارن) تي لت ii پاڻ کي سُرَت ۾ رکڻ iii امانت
جي واھت iv رڻيل گڻيل واٽ تي هلڻ ڪاڻ ڏکيايون سھڻ v سانده
هلندو رھڻ ۽ vi پَو (ڊپ) ۾ پنهنجو پنڌ نه ڇڏڻ.

← دنيا ۾ ڪي ڳالهيون اهڙيون ٿين ٿيون جو ماڻهوءَ وٽ اڄ تائين آيل علم
انهن ڳالهين بابت سمجهاڻي نٿا ڏيئي سگهن. نئين پاڪستان جي
تڏهوڪي وزيراعظم جناب ذوالفقار علي ڀٽي کي سندس مقرر ڪيل
تڏهوڪي پاڪستاني فوج جي ڪمانڊر انچيف ضياءُ الحق پنجين
جولاءِ 1977 تي ملڪ تي مارشل لا مڙهي ڀٽي صاحب تي خون جو
ڪوڙو ڪيس هلايو. شهيد ڀٽو ارڏو اتموت ۽ بي ڊپو ماڻهو هيو. چيائين
ته ضياءُ الحق ملڪي دستور جي پيڪڙي ڪئي آهي. جيڪڏهن مان
ڇٽس ته ڪيس جوڳي (سزا) سيڪٽ ڏيندس. ضياءُ الحق جي من تي وڏو
ڊپ ويٺل هيو ته جيڪڏهن مان ڀٽي کي ڇڏي ڏيندس ته پوءِ ڀٽو مون کي
نه ڇڏيندو. سو جڏهن به ملڪ توڙي ملڪن جا امير سفير وٽس ويندا
هيا ته ڀٽي کي جيئڻان ڏي ته انهن کي موت اياها ڏيندو هيو ته ادا! قبر
هڪڙي ماڻهو اسان به آهيون. هاڻي انهيءَ هڪڙي قبر ۾ ريا ته ڀٽو پوي يا

مان نيٽ ڪورٽ کان ڀڄي لاءِ ڦاهيءَ جو فيصلو وٺي کيس 4/4/1979 ۾ ڦاهو ڏنائين. اها هڪڙي قبر پٽي سان ڀرجي وئي. پوءِ جڏهن جنرل ضيا جي پنهنجي مرڻ جو وارو 17/8/1988 تي آيو ته وقت بادشاهه وٽ اهو سوال اڀريو ته ڌرتيءَ تي ضياءَ ۽ پٽي جي جهيڙي ۾ قبر هڪڙي هئي يا ته پٽي ڀري ڇڏي ۽ هاڻي جيئن ته ضياءَ قبر ۾ ويڃڻ کان نابري واري هئي تنهن ڪري ضياءَ لاءِ ڇا ڪجي. پوءِ وقت بادشاهه اهو فيصلو ڪيو ته جيئن ته جنرل ضياءَ الحق مٽيءَ کي پنهنجو ناهي ڪيو تنهن ڪري کيس باهه جي حوالي ڪيو وڃي ۽ پوءِ وقت بادشاهه اپ ۽ ڌرتيءَ جي وچ ۾ کيس 17/8/1988 تي باهه جي حوالي ڪري ڇڏيو.

← سڀئي مذهب ڌرم ڇڻائيءَ جي واٽ وٺڻ جي هٿ ڏين ٿا پر جي کيس سندس سپاءَ به موڪل ڏئي ٿا

← i ڪوتاهه ڪنڌ (منڍي ڪلهن تي هجيس. ڳچي نڙي ننڍڙي يا بنهه ننڍڙي هجيس) ۽ ٿلهي پني ii ڇٽونءَ وانگيان ڇهنبيارون ڪ iii ڪلهن وٽ مڙيل پٺا iv ڪچو بصر نه وٺيس v بت آهر ٻانهون ڊگهيون ۽ ڳالهائيندي هٿ گهڻا هلائي vi گول اکيون vii مٿي ۽ مچن جا وار ڇاهي جي وارن جهڙا ڪهرا viii بندرو ٿلهو ix گهڻي هيٺاهين وٺي. مٿين ماڻهن ڪٿون پري پڇ، ڇڄي گذار ۽ ساڻن وهنوار نه ڪر منجهائن ڇڻائيءَ جو آسرو اميد نه رک.

← I - پاڪستان جي پهرئين فوجي ڊڪٽيٽر (آپيشاهه) جنرل ايوب خان جو مارشل لا 08/10/1958 تي آيو. تڏهن سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر علامه آءِ آءِ قاضي صاحب هوندو هيو. جيئن ئي مارشل لا آئي ته ٽورن ڏينهن اندر اهو حڪم نڪتو ته جنهن به سرڪاري ڪاموري وٽ جيڪو جيترو به گهر آهي اهو ڪامورو پنهنجي گهر جو آڻ ڪنهن

ڪنهن فوجيءَ کي ڏٺي. جڏهن علامه صاحب کي آڪٽوبر جي پڇاڙي يا نومبر 1958 جي مهينن ۾ انهيءَ حڪم جو سيڪ آيو ته علامه صاحب جهت پٽ پنهنجي نوڪريءَ تان هٽ ڪنيو. فيبروري 1959 ڌاري علامه صاحب وٽايو ڪانفرنس سنڌ يونيورسٽيءَ جي ميدان تي گهرائي هئي. پلان نٿو ته ان ڪانفرنس ۾ سائين مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ جن به آيا هئا، حيدرآباد جو تڏهوڪو ڪمشنر سيد هاشم رضا پڻ آيو هو. (سيد هاشم رضا ۶ جنوري ۱۹۴۸ عيسوي تي برنس روڊ ڪراچي واري علائقي ۾ ٿيل هندن جي ڪوس وقت ڪراچي جو ڊپٽي ڪمشنر هيو.)

II - هن وٽايو ڪانفرنس جي ڳالهه جيڪا مون کي هٿ ڪرڻي آهي سا اها ته علامه صاحب چيو ته وٽائي فقير جي ٽوڻڪن تي روئڻ گهرجي پر اسان ڪلندا آهيون. ٻي ڳالهه علامه صاحب ان ڪانفرنس ۾ اها ڪئي ته هر ماڻهوءَ کي پنهنجي آتم ڪهاڻي (مئسنر سماجي حيثيت پٽاندڻ) پنهنجي ڪٽنب ڪهول يا قوم لاءِ ضرور لکڻ گهرجي.

III - ٻي ڳالهه جا علامه صاحب لاءِ ڪرڻ گهران ٿو اها ته (مون ڏٺو) 1957 ڌاري وائيس چانسلريءَ واري زماني ۾ هر جمعي جي منجهند جو نماز کان اڳ يونيورسٽي توڙي حيدرآباد شهر جا ماڻهو علم جي دنيا سان لاڳاپيل ڏاها ماڻهو وڪيل پروفيسر، ان ڏينهن يونيورسٽيءَ جي لائبريري هال ۾ اچي گڏ ٿيندا هيا. اوڀر ڏهون اولهه منهن ٿلهو هوندو هيو. اتي علامه صاحب جن اچي مک ماڻهوءَ جي ڪرسيءَ تي وهندا هئا. پوءِ يونيورسٽيءَ جو ڪونه ڪو عالم سڳورو پروفيسر صاحب ڪنهن ڳالهه تي مضمون پڙهندو هيو يا ليڪچر ڏيندو هيو. ڊپارٽمينٽ آف فلاسفيءَ جو هيڊ تڏهن، گهڻو ڪري هالن جوشفيق محمد ميمڻ هيو. اهڙيءَ ئي هڪڙي منجهند جو علامه صاحب تقرير ڪندي لائبريريءَ ۾ پٽ سان

لڳل ڪتابن سان پيريل ڪپڻن ڏي آگر ڪنئي ۽ چيائون ته هي دنيا جا ڏاها انهيءَ اوسيڙي ۾ آهن ته ڪڏهن ٿا توهان مهرباني ڪري هنن جي ڳالهه ٻڌو. اهو هيو علاما صاحب جن جي ڳالهائڻ جو ڏانءُ.

◀ مان گهٽ ۾ گهٽ 1956 کان 1962 تائين جي حيدرآباد جي ڳالهه ڪندس ته ان وقت هي شهر سپورنجن جي ڪهول جو وڏو منهن هيو. سنڌ يونيورسٽيءَ جو رجسٽرار آغا تاج محمد خان (اهڙو ٻيو رجسٽرار سنڌ يونيورسٽيءَ ويندي اڄ تائين نه ڏٺو) حيدرآباد ۾ اڏايل اورينٽل ڪاليج جو باني ۽ هلائيندڙ مخدوم امير احمد، ڪچهريءَ ۾ ڪل پوڳ جا گل ورهائيندڙ مولوي محمد عثمان ڏيپلائي، مولانا غلام محمد گرامي، محمد ابراهيم جويو. سنڌي ادبي بورڊ سان سلهاڙيل شمشير الحيدري ۽ ابن حيات پنوهر، تلاءُ نمبر ٽئين تي طبي ڪاليج سان واڳيل حڪيم، شاعر، ڏاھو فارسيءَ ۾ تاريخي ڪتابن کي سنڌيءَ ۾ آڻيندڙ نياز همايوني، ريڊيو پاڪستان حيدرآباد ۾ نوڪري ڪندڙ وڏو اديب شاعر آغا سليم طارق اشرف ۽ غلام نبي مغل (فود کاتي مان رٽائر ٿيو) جهڙا سونهارا صاحب رهندا هيا. آغا تاج محمد خان ۽ مخدوم امير احمد کي الله سائينءَ ڳالهائڻ جي هنر جي وڏي ذات ڏني هئي. ٻئي صاحب اتي جڏهن تقرير ڪندا هيا ته ميڙ ڪيڏو به وڏو هجي پر لڳندو ايئن هيو ته سواءِ سندن وجود ۽ آواز جي اُتي ٻيو ڪير به نه هوندو هيو. اهڙي سانت ٿي ويندي هئي. شيخ اياز سکر مئون هلي حيدرآباد ايندو هيو ته رٽز هوٽل صدر ۾ مولانا گراميءَ سان سندس جهيڙو ٻڌڻ وٺڻ هوندو هيو.

◀ پٽ ڌڻي، سنڌ ڌڻيءَ کي اسان پڙهيل توڙي اڻپڙهيل ماڻهو گهڻو ڪري لطيف سرڪار ڪري سڏيندا آهيون. سرڪار لفظ جي معنيٰ آهي حڪومت / حاڪميت. ڄاڻي ڄاڻي سنڌي ٻولي رسي وسي ٿي اتي

لطيف سائينء جي حڪومت / حاڪميت هلي ٿي. اسان سنڌي ماڻهو
جڏهن به لطيف سائينءَ کي ياد ڪندا آهيون يا سندس نالو وٺندا آهيون
ته اسان جا ڪنڌ ادب ۽ مڃتا سان پٽ ڏٺي آڏو جهڪي ويندا آهن.

لطيف سائين اسان جو مذهبي مهندار ناهي، اسان جو سماجي سالار آهي.
اسان پڪن پٽن پيڻن تي پسجئون ٻنن پر پهچئون، اسان ٻڪرار ريڙيار، اوناڻ
وچار ميهار ڌنار يا هاري هجئون هر حال ۾ هر هنڌ اسان سان لطيف گڏ
آهي. ٿڌين ڪوسين سڪن ڏڪن ۾ اسان ڪئون پري ناهي، اسان سنڌي ماڻهو
لطيف جي سرڪار ۾ رهئون ٿا. تنهنڪري سنڌ وارن لطيف سان لفظ
سرڪار ڳنڍي ڇڏيو آهي. سندس ڏنل جهونگار جهانگين کي جياريندي
اچي ٿي.

ڪٽو منجهه ڪٽي جيئن لوهار لپيٽيو

منهنجو جيءُ جڙي سپيريان سوگهو ڪيو.

ڪيئن چئون ته اسان لطيف جا عقيدت مند آهيون يا عاشق؟ ٿلهي
ليکي وڌيڪ ٺهندڙ نه ڪندڙ اهاڻي ڳالهه لڳي ٿي ته ڏينهن رات جي پل
پهر ۾ چئني مندن ۾ اسان جنهن جي سرڪار ۾ ڪلندي روئندي رهئون
ٿا اها آهي لطيف جي سرڪار. اسان هندو هجئون يا مسلمان پيل
هجن يا باگڙي ڪولهي: سڀني جي پنهل ۾ پتي آهي.

گهڻو تڻو ماڻهوءَ کي سندس عقيدا ڪونه ٿا هلائين.

ڪيس سندس شيءِ وات ٿو وٺائي. ڪوبه ماڻهو پلي ته پاڻ کي سني، شيعي
هندو، مسلمان، سِڪ يا عيسائي سڏائي پر سندس اصلي مذهب / ڌرم
سندس شيءِ هجي ٿو. ڪوڙي جو ڌرم ڪوڙ ڇالاڪ جو مذهب
ڇالاڪي، ڪوٽي جو مذهب ڪوٽ سڄي جو مذهب سڄائي هجي ٿو.

عمل ڇاڪي ٿو چئجي، ماڻهوءَ جون اکيون جيئن جاڏي ڏسن، سندس ڪن

جاڏهون جيڪي ٻڌن ۽ پوءِ سوچي سمجهي فيصلو ڪجي ته هن ڳالهه ۾ هيءَ وات لايائتي ٿيندي ۽ پوءِ سندس خيال ۽ عقل پٽاندڙان وات تي هلي پوي ته چئبو ته عقل اها وات ڏيکاري اٿس ۽ اهوئي عقل آهي. چئبو ته ڏسي وائسي سوچي سمجهي پنهنجي مرضيءَ انوسار هلڻ ۽ پنهنجي خيال پٽاندڙ مامرن کي نبيرڻ کي عقل چئجي ٿو. ٿلهي ليکي چئجي ڪٿي ته عقل ماڻهوءَ جي پنهنجي مرضيءَ تي هلڻ جو سوجهرو ۽ سگهه آهي. ماڻهوءَ جو پنهنجي عقل تي اختيار آهي. عقل ماڻهوءَ کي اوندهه ۽ اوجھڙ ۾ وڃڻ کان بچائيندڙ ڏيئرو آهي.

◀ عقيدو (عقد = ٻڌجي وڃڻ) چئجي ٿو ٻڌائيندڙ/حڪم ڏيندڙ طاقت کي اکيون ٻوٽي اکين تي رکڻ ۽ مڪمل مڃتا ۾ رهڻ. عقيدو جو اختيار/حڪم ڪنهن به پرک ۽ سمجهه سوچ کان مٿانهون هجي ٿو. عقيدو جي ٻڌايل ڪا به ڳالهه ۽ مليل ڪو به حڪم مڃڻو آهي ۽ حڪم کي ڪنهن به خيال عقل جي ڪسوٽيءَ تي پرکڻو ناهي، پرکڻ جي موڪل ناهي.

◀ عقيدو عقل جو حاڪم آهي. جيڏي سگهه عقيدو وٽ آهي اها عقل کي مليل ناهي. عقيدو درياھ ٽپي ويندو پر عقل اڏ تي بيهي رهندو ۽ واهي به ٽپي نه سگهندو. عقيدو وٽ پڪ آهي عقل وٽ شڪ آهي. عقيدو وٽ پڙ ٻڌ ٻنھ ناهي ۽ عقل پو ٻڌ جي چار ۾ ڦاٿل رهي ٿو. عقيدو اٺ پيرا اوڙاه آڙاه ۾ وڃي وري به ويندو پر عقل وٽ اها سگهه ناهي. عقيدو بهادر آهي عقل ڊڄڻو آهي. عقيدو وٽ مليل حڪم تي نه هلڻ ۽ سوچڻ گناهه آهي پر عقل جون چنگهون جيون جي پٽڻ ۾ وڪ وڪ تي ٻڌ سبب يڪتارو ٿي وينديون آهن. عقيدت مند سان پاڻ سان نه هوندو آهي. پر عقل جون اکيون ڦري گهري پنهنجي چوڌاري پنهنجي اگاهائي سگهائيءَ

ڏي پيون ڏسنديون آهن. عقيدتي وٽ ويساهه جي واڳ آهي پر عقل وٽ پرڪ ۽ جاچ آهي. عقيدتي جي انڌ کي اکين جي گهرج ناهي. پر عقل جون اکيون ڏينهن جو به پيون چرڪنديون. عقيدتي وٽ ”مان“ ناهي رڳو تونهي تون هجي ٿي. پر عقل وٽ رڳو ”مان“ هجي ٿي. عقيدتي جي الاتوهار هن خيال سان ٿئي ٿي ته حڪم ۾ ڪو به ڦٽل ڦير ڪونهي مڃڻو آ ۽ حڪم تي هلڻو آهي. عقل جي وڪ ڪچندي ئي ڪانه جيستائين کيس پڪ پوي ته حڪم صحيح مليو آ. حڪم تي ويساهه نه هئڻ سبب عقل عمل کان اڳ وڇڙي پوندو ۽ سندس وڪون ٻڌايل پنڌ ڏي ڪجي نه سگهنديون. عقيدتي وٽ اکيون ڪونهن عقل وٽ دل ڪانهي.

» عقيدتي وٽ هلڻ جي سگهه گهڻي پر ماڳ ڪونهي. عقل وٽ ماڳ ته آهي پر گهريل سگهه گهٽ بنهه گهٽ ڇو ته عقل جي وات تي ڊپ جا نانگ کيس چرندا پرندا نظر ايندا آهن. عقيدتمند پر - وس آهي جڏهن ته عقل پنهنجي وس ۾ آهي. عقلمند وٽ پنهنجي وات پنهنجو ايرادو آهي جڏهن ته عقيدتمند وٽ پنهنجي وات پنهنجو ايرادو ناهي.

هلايو ته هلي وڃان بيهاريو تان بس.

» عقيدو تڪ تور جي گناهه کان مٿي چڙهيل آهي پر عقل جي هٿ ۾ سمجهه جي ساهمي هوندي آهي. جيڪا هر ڳالهه هر گهڙيءَ گهائي وڌي جي خيال جي تڪ تور ۾ رڌل رهندي آهي. عقيدو عشق جو ٻيونالو آهي پر عقل محبت جي هيٺئين ڏاڪي تي بيٺل آهي. عقيدتي وٽ فرحت پر عقل جي اکين ۾ آند مانڌ هوندي آهي. عقيدتمند کي ڪرڻ لاءِ حڪم ڪپي پر عقل کي دليل ڪپي. عقل کي وڻ، وڻ ۾ لامون ڌار تاريون ۽ تارن تي ويٺل پڪي اهو سڀ نظارو ڏسڻ ۾ ايندو پر عقيدت جي اک سواءِ پڪيءَ جي ٻيو ڪجهه به نه ڏسندي.

← پر هي انٽرنيٽ هي موبائيل فون ۽ سائنس پاران سڀ ڪجهه ڪنهن به معجزوي يا ڪرامت ڪونه ڏنا آهن. دليل جي دنيا ۾ هلندي هلندي عقل ماڻهوءَ کي هٿ پهچايو آ.

گهڻ پاساوان ڪم ڪندي چارئي ڪنڊون گهمندي عقل اسان کي نانهن ڏي وٺيون ٿو وڃي. ڪالهه تائين اسان جنهن نه ڏسجي سگهندڙ جهان کي نانهن ٿي سڏيو انهيءَ نانهن کي اسان اڄ Space جو نالو ڏنو آهي جنهن ۾ جنهن منجهان، وٽان گهمندي اسان چند سوڌو ڪنهن نه ڪنهن پئي هنڌ کي ڳولي ۽ ڏسي رهيا آهيون جتي اسان جا پير ڪپن. عقل ماڻهوءَ جو سونهون ۽ ماڻهو عقل جو ٻانهو آهي. عقل ڌرتي اپ توڙي پاڻيءَ ۾ جيوت جا اهڃاڻ ڏاهيندو ٿو وڃي. عقل جيون جو ويڙهي آهي. اهڙو ويڙهي جنهن کي اسان واهرو سمجهڻ لاءِ بيوس آهيون.

ڏاند ڪئون هتي توڙي هتي، هن جهان ۾ ڪنيل وڪن بابت پڇاڻو ناهي ٿيڻو. ڇو ته ويڇاري وٽ ڇا ڪجي ڇا نه ڪجي بابت سمجهه ڪانهي. هڪڙو ٽوٽڪو ٻڌو اٿئون ته هڪڙي ڏينهن ڏاند اوچتو ٽڙي وڃي مسيت ۾ پيئو. ملان کي ڏاڍي چڙ لڳي سو ڏاند کي سندس مالڪيائيءَ سوڌو گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳو. ڏاند جو مالڪ به ڏاند جو پيرو ڪٽندو اچي مسيت ۾ پهتو. ۽ ملان کي چيائين ته ملان ڏاند کي گهٽ وڌ نه ڳالهائڻ ويڇاري کي خبر ناهي ته هيءُ مسيت آ ۽ مسيت ۾ ناهي وڃبو. ويڇارو اڻڄاڻائيءَ ۾ مسيت ۾ گهڙي پيو آ. ملان جي پوءِ به ڪاوڙ جهڪي نه ٿي. سو ڏاند جي مالڪ چيس ته ملان ملان! اڙي چوانءِ ٿو ته هن ساسيءَ کي سمجهه ڪانه هئي ته مسيت ۾ ٿو گهري تو مون کي ڪڏهن مسيت ۾ ڏنو آ؟... ڏاند جي مالڪ جي خيال ۾ بي سمجهه ٿي ڏمر ٿيڻ نه گهرجي ۽ نه کانئس پڇاڻو ٿيڻ گهرجي. ۽ نه ئي وري کيس سيڪٽ / سزا ملڻ گهرجي. ڇو ته هن وٽ

ڪنهن به ڪم (عمل) بابت گهربل سمجھ ڪانه هوندي آ. ڏوهه گناهه
اتي ليکبو جتي ڪو ماڻهو اهو ڄاڻيندي ته هي ڪم ڏوهه جو آ ۽ پوءِ هو
اهو ڪم ڪري

هاڻي ٿورو اڳتي وڌئون ٿا.

جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪيڙيءَ ۾ بيٺي بيٺي مال چاريندي چاريندي هي جهان
ڇڏي ٿو ته پوءِ هن معصوم ماڻهوءَ لاءِ پڇاڻو ڇو هئڻ گهرجي ڏوهه گناهه جي
خبر ئي جنهن کي ڪانهي تنهن کان پڇاڻو ڇو؟ حضرت عيسيٰ به الله
سائينءَ کي ائين ٿو چوي ته مان اڃا ٻار آهيان مون کي ڏوهه گناهه جي خبر
ناهي سو جي مان ڪو ڪم ڪيان ٿو جيڪو ڪرڻ توو ڏوهه آ ته مون
سان انصاف نه ڪر مون تي ٻاجه ڪر مون تي مهر ڪر.

عدل چٽان نه آءُ ڪو ڦيرو ڪجهه فضل جو.

← I - مڃجي يا نه مڃجي پر اهو سچ آهي ته ماڻهو بت-پوڄا ڪئون ٻاهر
نڪري نٿو سگهي. پيار ۾ ٻانهپ، ڏاهپ جي محتاج ۽ طاقت اڳيان نوڙت
اهي سڀئي پوڄا / عبادت جا ڏيک / اهڃاڻ آهن. سونهن ۽ ڏاهپ پڻ
طاقت جا روپ آهن. پل پهر واري تنهنجي نيٺ-نهار پوڄا جو پاڻ آ ۽
عبادت جو ٿاڻو آهي. چئي سگهجي ٿو ته جا گهڙي جيوت آهي سا گهڙي
عبادت هلي رهي آهي.

← جڏهن تون سوچ ۾ آهين ته اهو ٿاڻو به توو وٽ نظارا آهن، توڻي جو
تنهنجون اکيون پٽيل آهن يا ٻوٽيل. جا گهڙي ڪنهن موهيندڙ مورت ۾
مگن آهين ته پڪ ئي پڪ تون عبادت / پوڄا ۾ ورتل آهين. اهو قانون
سڀ ڪنهن سان لاڳو آهي.

← اهو ٿي نه ٿو سگهي ته جنهن تنهنجي ننڍ ڦٽائي هجي اهو پاڻ کونگهرا
هڻندو هجي.

◀ نون نياپن کي مڃڻو ٿي پوندو انهن جو آڌر پاءُ ڪرڻو ٿي پوندو. هر ڪو خيال هر ڪو نياپو نانهن مٿون اچي ڪي به چار پل پهر پنهنجي جوت جواڻي ماڻي نستو ٿيندي ٿيندي پنهنجا پيرا ڇڏيندو پنهنجو سماجي ڪارج پورو ڪري موٽي نانهن ڏي هليو وڃي ٿو. کيس نئين نياپي، نئين خيال لاءِ جاءِ ڇڏڻي پوندي نئين خيال نئين نياپي ڪئون ڪن لاتار ڪري نه ٿي سگهجي. پوئتان آيل مڪڙيءَ کي ڪڙڻ، ٽڙڻ لاءِ جاءِ ڏئي گل کي ڇڻي وڃڻو پوندو. نوان جو طوفان جهلڻي نه جهلبو.

◀ آيل مذهب ٿڌن ڪوسن ملڪن جي ماڻهن لاءِ سماجي گهرجن انوسار سماجي قانون شريعتون ٺاهي، جيترو ٿي سگهيو پنهنجي جوت پتانڌڙ جيئرا رهيا. پر پنهنجي جوهر ۾ نون خيالن جي جُلهڻ جي ڪري هيڪڙائيءَ (one-ness) ڪئون ڇڄندا ويا. ٽولا ٽولا / پاڳا پاڳا / فرقا فرقا ٿيندا ويا ۽ مڃتا جي جاءِ هوريان هوريان نهڪر وڻندي وئي. وقت جو وهڪرو ايڏو ته چوهو آهي جو خيال جو پير ڪن پل مس هڪ هنڌ ٽڪڻ جي ڪري ٿو ته خيال لڙهي ٿو وڃي ۽ پوءِ ڪو ٻيو خيال! عقيدا رياستي ڏاڍ جي ڇانو ۾ ڪجهه وقت رهن به ڪٿي پر پوءِ نيٺ ماڻهوءَ وانگر عقيدن ۽ خيالن سان به اها ئي ڪار ٿئي ٿي ته جا ڄمندي سا مرندي تون سمجهي ڏس سردار.

◀ مذهبي پوئلڳيءَ جو وڏي ۾ وڏو نقصان اهو آهي ته عالم سڳورا، پنهنجي سماجي سگهه وڌائيندو اچڻ لاءِ، ماڻهوءَ (پوئلڳ) کي الله رسول جا حڪم يا قول چئي، انهن حڪمن تي هلڻ تي هيرائن ٿا. پوءِ حڪمن تي هلندي هلندي پنهنجي سوچ پنهنجي پرک اڻڄاڻائيءَ سبب پوئلڳ ڪئون ڪسجي وڃي ٿي. ماڻهو پوءِ وڃي ٿو پڪو پوئلڳ ٿيندو ۽ کيس درجه ملي ٿو راسخ - ال - عقيدت جو، معنيٰ ته عقيدتي مڃتا تي پختو ٿيڻ. پوءِ

کيس اهوئي سڀ ڪجهه سچ لڳي ٿو جيڪي سائين جن فرمايو. عقل ۽ دليل جي دنيا منجهڻون ماڻهو پوءِ نڪري ٿو وڃي. حڪمن ۽ قولن جي ابتڙ جيڪو خيال، وهر گمان اندر ۾ اچيس ٿو/ ائين ٿئيس ٿو ته انهيءَ پيءُ وات، دليل تي توبه توبه چئي سامهون آيل دليل، پرڪ جا در بند ڪري ٿو ڇڏي اهو چئي ته کيس شيطان پيءُ وات ٿو ڏيکاري مذهبي عالم اڳواڻ پاڻ پنهنجي چولي (چوغي) ۾ چاهي خبر ناهي.

۽ عالم سڳورو پنهنجي پوئلڳ مريد کي وڃي اتي ٿو پهچائي جو حڪم جو بندو پنهنجو سڀ ڪجهه ڇڏي پاڻ تنهن پنهنجي سوچ خيال تنهن هٿ کڻي ٿو وڃي ۽ پوءِ ايئن ويچارو پوئلڳ حسن - بن - صباح جهڙن جي ور چڙهي ٿو وڃي.

صليب، شهادتون، زهر، تراريون، خنجر، کاٺ (جبل) ماڻيندڙن جي ڪئي ڪرتي جو کٽيو پوئڻئون ايندڙ گاديون والاريندڙ گادي نشين کائڻ لڳن ٿا ۽ ٽولا نهن ٿا. اهي ٽولا پنهنجون پنهنجون بادشاهتون (فرقا) ناهي انهن کي بچائڻ وڌائڻ لاءِ ٻين ٽولن سان، جن جي پنهنجي ڌار پوئلڳي هجي ٿي، پنهنجي پوئلڳن، مريدن جا ٽولا ۽ لشڪر وٺي ويڙهه ڪن ٿا، ٽڪر کائڻ ٿا. ۽ پوءِ اهڙيون مريديون خادميون سماج ۾ ويڇا وجهن ٿيون ۽ قوم صدين کان اهڙين پوئلڳين جو شڪار ٿيندي اچي ٿي. فرقن واريون ٻڌيون قومي ٻڌيءَ کي تمام وڏو ڌڪ رسائين ٿيون. اهو آهي، ٿلهي ليکي، اسان وٽ گهڻو تڻو تواريخ جي مهربانين جو وچور. قاضي قادن جي چوڻ تي شاهه بيگ ارغون هٿڻون مخدوم بلاول جي 1/3/1521 عيسوي تي گهاٽي ۾ پيڙهجي شهادت، ميان نور محمد ڪلهوڙي هٿڻون لطيف سائينءَ ڏي

موڪليل ۽ ٻي دٻلي ۽ اڙڙي گهوڙي ڪلهوڙن جي چُرچ تي شاهه عنايت لانگهه جي 6/5/1719 تي نئي ۾ شهادت، ٻاون جي مڙهي پيڇڻ لاءِ مخدوم عبدالرحيم گرهوڙيءَ جي 15/3/1778 عيسويءَ تي شهادت ۽ 1964ع ۾ خيرپور رياست جي نيتڙهيءَ جي سني مسلمانن جون شيمن متن مائتن، سئو تن ماساتن تي محرم جي نائينءَ جي رات جو پوئين پهر ۾ گهرن تي چڙهايون، گهرن، مينهن ۽ ڳٽن رڍن ٻڪرين جي واڙن کي ٻاهيون ۽ پنهنجن جا ناحق خون. ۽ اهڙا ڪيئي مثال آهن خانقاهن، درگاهن جي مهربانين جا. ۽ پوءِ وري الاتوهار ٿئي پلاندن جي. پلاند وري ڪڏهن به پراڻا ناهن ٿيندا. منهنجي ملڪ ۾ پنهنجن سان پلاند ٿين ٿي ٿين.

◀ مذهبن، نظرين، جي پهرئين پنڌ، پهرين وڪن ۾ سچايون مڃتاون چوٽ تي هجن ٿيون. پر پوءِ جڏهن سائين جن پاڻ، هي جهان رب جو چڏين ٿا، اڪيون پورين ٿا تنهن پوءِ، حڪم احڪام ۽ قول سندن جاءِ والاريندڙن وٽون پوئلڳن جي ڳچيءَ ۾ پئجي وڃن ٿيون. اڃا به وڌيڪ وڌل انهن قومن ۽ ملڪن سان ٿئي ٿو، جن جي ڌرتيءَ تي اهي مذهب، نظريا، خيال، سندن پنهنجي ڌرتيءَ جا ڌرتيءَ وٽان مليل ڪونه هجن ٿا. ڏونگر توڙي واريءَ تي سِر جي وڏا ٿيندڙ خيال. رسمون رواج ۽ پوءِ اهي رسمون رواج قانون جو روپ وٺندڙ حڪم بڻجي جڏهن چيڪيءَ وٽ اچن ٿا ته وس ٿا ڪن ته چيڪيءَ وٽ پنهنجو جيڪي ڪجهه هزارين ورهين ڪئون آهي، اهو بدعت، غير شرعي ۽ گناهه چئي اٿئون ميساريو وڃي ۽ آندل حڪم مڃايا وڃن.

سند (چيڪيءَ) تي، عربن (واريءَ) وٽون آيل مسلماننءَ جا قانون ايئين ئي مڙهيا ويا آهن. سند جي اتهاس ۾ نهاريو ته ڏسبو ته وس ڪيو ويو

آهي ته سنڌ جا نڪار سنڌ جي سونهن گناهه، بدعت ۽ غير شرعيءَ جي نانوَ تي ڪائنس ڪسي وڃي. پر انهن ٻاهرين رسمن رواجن، قانونن حڪمن کي نهڪر تڏهن ۽ انهيءَ ڪري ملي ٿي جو اهي قانون ۽ حڪم ان ڌرتيءَ جي پنهنجي فطري سُياويڪ (مزا جي) لاڙن، رسمن رواجن سان ويڙهه ۾ اچن ٿا.

◀ سچ ڪوڙ جي ويڙهه ۾ هڪڙا هيڏي مڃن ٿا ۽ ٻيا هوڏي وڃ ۾ چئي ليڪ نڪتل آهي. وڃ تي بيهڻ لاءِ ڪا به جاءِ ڪانهي. ڪو به ماڻهو اڻ-ڌريو ناهي. جيڪو ماڻهو چوي ٿو ته مان ڪنهن جي به پاسي ناهيان اهو ڪوڙ ٿو ڳالهائي. جيڪو پاڻ کي اڻ-ڌريو سڏي ٿو اهو ظالم-ڌر جي پاسي آهي.

◀ سن 680-10-13 عيسويءَ تي ٿيل ڪربلا جي ڪوس عرب، اُت ۽ واريءَ جو سڀاءُ سمجھائي ڇڏيو.

◀ ڪربلا، گهٽ ۾ گهٽ، پنهنجي خيال تي چمي بيهڻ جو سٺ ڏئي ٿي ۽ پنهنجي خيال تئون مُنڍي گهورڻ جو اتساهه ڏئي ٿي.

◀ صبر جي معنيٰ پنهنجن حقن تان هٽ ڪڍڻ ناهي. صبر جي معنيٰ آهي پنهنجي خيال ۽ پنهنجي حقن لاءِ چمي، پير ڪوڙي، وڙهڻ.

◀ نئي ۽ ڪينجهر جي وڃ تي ساموئيءَ جي پڙ تي شهيد دريا خان جو ميلو سائون سال ۽ جنوريءَ ۾ ٿيڻ لڳو گهرجي. دولهه دريا خان پنهنجن پُٽن ۽ قوم سڌو ۽ سوري ۱۹۵۵ع تي ساموئيءَ جي پڙ تي شهيد ٿيو هيو. جڏهن پنيءَ اگهاڙن جا پُٽ پنهنجي مٺيءَ ماءُ جي سيند سنوارڻ جهڙا ٿيندا ته اهڙا ميلا صرر ۽ ساندھ لڳندا.

◀ ڳالهين ۾، وڃاڙن ۾، سٺو سيڪڙو سهمت ٿيڻ نه تنهنجي وس ۾ آهي ۽ نه منهنجي وس ۾. منهنجي امڙ مون کي سوين سال اڳي سڀيءَ سان سٽي پياري

هتي. هنن لفظن جي، ته توکي چوان، ته ڀاڻو! جي منهنجي ڳالهه توکي دل سان نٿي لڳي ته مڙئي خير آ. تنهنجو الله تو سان منهنجو الله مون سان ساڳي خيال تي نه هجڻ ڪارڻ هڪ ٻئي سان وروڻ رکڻ بنهه نه جڳائي ۽ سنڌي ماڻهو پنهنجي سڀا ۾ اهڙو وڏو وروڻ ناهي رکندو.

◀ اڻڄاڻائي ڪيڏي سهڻي آهي؟ جي تون اڻڄاڻائيءَ جي سونهن ۾ گم ٿين گهرين ته پوءِ پاڙي جي ٻارڻن سان ڪچهريون ڪندو ڪر.

◀ ڳوٺ دودو خان سرڪاڻي لاشاري لڳ روشن آباد تعلقو ٽنڊو باگو ضلعي بدين (جهڙي گدام کان لڳ ڀڳ 4 ڪوهه پري) جي ويٺل مراد خان لاشاريءَ جي گهر ۾ 1880ع ۾ جابل هاريائي بختاور ڪٽڪ جي اڻ-ڪنيل / اڻ-توريل ٻار ۾ پنهنجن ٻچڙن لاءِ ڪيل محنت جو ڀاڱو بچائيندي قادياني چوڌريءَ جي بندوق سان 22 جون 1948ع (22/6/1948) تي شهادت ماڻي، جڏهن 21 جون 1953ع (21/6/1953) تي ٻيو جنم ورتو ته وقت بادشاهه سندس نالو مٿائي رکيو بينظير. سنڌ جي ساڳي ڌيئريءَ راجن جي راڻي، پنهنجن غريبن ٻچڙن جو اڻو بچائيندي ساڳين هٿن سان هلايل بندوق سان راولپنڊيءَ جي شهر ۾ بيوپيرو شهادت ماڻي.

شاهه عنايت لانگاهه (شهادت 6/5/1719) صوفيءَ جي روحاني وڏو جڏهن 27/12/2007 ڏينهن خميس جي سانجهيءَ ٽاڻي غريبن جانعرا هڻي چوي پئي ته ڪالهه به ڀُٽو جيئرو هيو ۽ اڄ به ڀُٽو جيئرو آ ته ساري جڳ ڪي سڏي سڏي ٻڌائي پئي ته شهيد مرڻا ناهن وري وري وڻا آهن. واريءَ جون واٽون ۽ رُڄ جون راهون ۽ بسنت جي رُت جي آس ڪٿي، رُت جو دانُ ڏيڻ سندس ڀاڱ ۾ لڪجي چڪو هيو. سانجهيءَ جو پنج وڃي ٻارنهن منٽن ڌاري ساڳين هٿن جي بندوق شهادت جو ڳاڙهو وڳو پارائي کيس ڳڙهي خدا بخش موڪليو.

◀ چڱو ٿئي ته ڪچن ڪوئن تي ڪڪر ٿي پئڻ وسڻي نه سگهين ته من
چانو ڪرين.

◀ خبر ناهي ته ڪهڙو سڀاءُ ڏئي مالڪ ميلي ۾ موڪليو اٿئي. پر پوءِ به

چڱائي ڪندين تان چڱو تنهنجو ٿيندو

پلائيءَ جا پاڙا ڏئي تو کي ڏيندو.

◀ پاڻ کي سمجهڻ لاءِ ضروري آهي ته سنڌي ماڻهو سنڌ جي اتهاس
(تاريخ) کي پڙهي پڙجهي.

◀ سڄين ۽ سرنديءَ وارن جي سماجي ڳانڍاپن جي اُلت پٺيءَ اگهاٽن کي

ڪيترو ڏک سُڪ ڏنو ۽ انهيءَ سان گڏ، ترار جي چانو ۾ سنڌ جي

سماجي سڀاوسان نه ٺهڪندڙ عقيدن / خيالن سنڌ ۾ ڪيئن ۽ ڪيترِي

جاءِ والاري ۽ قومي ٻڌيءَ کي ڪيئن، ڪيترو ۽ ڪيڏو ڏک هنيو ته

انهيءَ جو وچور به چٽائيءَ سان ڪڍجي. عقيدن جي ڄار جي وڪن ۾

جڏهن ماڻهو وڇڙي ٿو پوي ته پوءِ پر- وس ٿي پنهنجي حياتي ڪوهيڙي

۾ ٿو گهاري ۽ قومي ٻڌيءَ کئون پري هليو ٿو وڃي.

◀ امامن جو ماتم ڪرڻ کان ڪنهن کي به ڪير جهلي نٿو سگهي. پر

زنڊيرن هڻڻ کان انهيءَ ڪري به پاسو ڪرڻ گهرجي. جو اڌ سنڌ گهڻو

ڪري لاڙ وارو پاسو ڦٽڻ ۽ ساهه جي بيمارين، ٽي بي، ساهه جي سوڙهه

دم ۽ اڌ سنڌ گهڻو ڪري اتر سنڌ جييري جي بيمارين (سائي-ساول) ۾

ورتل ۽ اڻپوري ماني ڪني پائيءَ، بک اُڄ سبب بيمار آهي

◀ سنڌي قوم گهڻين بيمارين ۾ ورتل آهي. اڃا ته پلو ٿئي سائنس جو جنهن

ماڻهوءَ کي لاپ نه ڏيندڙ خيالن مٿون ڪڍي اچڻ جو وڏو ڪم ڪيو آهي.

۽ سائنس جا واچوڙا هن سڄي ڌرتيءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ کي ڇڪي سوڙهو

ڪري هڪ ئي وهنوار جي واٽ تي هلائڻ جا جتن ڪندا اچن ٿا.

جيڪو چمي ڇٽي ٿو کائي پيئي ٿو، روئي کلي ٿو ۽ هڪ ڏينهن هي جهانُ ڇڏي ٿو اهو نيٺ به تومون جهڙو ماڻهو آهي. ماڻهپي جا گڻ تووت ناهن ۽ ڪنهن پئي وٽ اهي گڻ تمام گهڻا آهن ته پوءِ تون ڏاڪڻ جي پهرئين ڏاڪي کان به هيٺ ۽ اهو ٻيو مٿانهين ڏاڪي کان به مٿي بيٺل نظر ايندو.

ماڻهو وري به ماڻهو آهي، ڀلي ڪلي توکي گيتا ٻڌائي / پڙهائي.

◀ مسٽيءَ ڪوه ڪيا پوءِ جڳ جا پنڌ سهنجا ٿيا، ڪوهن مان ميل، ميلن مان ڪلوميٽر. سمجهيائين ته هاڻي پنهنون پري ناهي. پر پيارا...! مسٽيءَ جي نه ڪوڪڙ ٿي ڪٽي ۽ نه ڪوه.

◀ اسان ستر سالن جي ٻارڙن جي جياپي لاءِ تنهنجي مُرڪ-گاڏڙ نهار ڪڍي.

◀ زال جي مامري ۾ شل نه ماڻهو شقراط يا ٿالستاءِ ٿئي.

◀ جيڪي نه ڪالهه سنڌي نه اڄ سنڌي نه سياڻي سنڌي تن کي توهان عرب، ارغون يا انگريز سمجهي سگهو ٿا، کائي پي هليا وڃن وارا ماڻهو.

◀ ڏسي ڏوري سڀ ڪو ٿو پر سوال آ ته اديب، شاعر، ليکڪ، سگهڙ پنهنجي پنهنجي ڏانوَ هنر ۾ جڏهن ڪجهه چوي ٿو لکي ٿو ته خبر ٿي پوي ته سماج ۾ سندس بيهڪ ڪيئن ٿي ليڪجي. سنگت سان اوري ٿو. سندس سماجي ڪارج ڪيئن ڪٽجي. ايئين چئي سگهجي ٿو ته سماج کي اڳتي وٺي ويندڙ مٿيان ماڻهو قوم سان اوريندڙ به آهن، قوم جا اڳواڻ به آهن پنهنجي پنهنجي ڪارج پٽاندڙ.

◀ گل ڦل، وڻ ٽڻ، جيت جڻئي ۽ پکي پڪڻ کان وٺي ويندي تومون تائين، سڀ ڪنهن کي ۽ هر هڪ جيو کي هيڪڙائيءَ جو حق مليل آهي.

ڌرتيءَ تي ڪو ٻيو لطيف، ٻيو شيخ اياز ٻيو استاد بخاري، ٻيو تاجل
 بيوس يا ٻيو ڪوراشد مورائي اچڻو ناهي. اهو آهي نرالپڻ، نرالو هجڻ،
 يونيڪ - نيس Unique ness. اها يونيڪ - نيس Unique ness،
 نرالائي، جيوَ کي سندس بت ۽ قد ڪاٺ کي، سندس نيڪامن سوڌو
 ڪنهن به ٻئي جيوَ کان ڌار ڪيو بيئي آهي.

◀ جڏهن مان توکي مائٽ ٿو چوان ته مان پاڻ کي ڏٺڪو ٿو ڪريان ۽ تو
 کي به.

1965ع ڌاري ريل تي سفر مڙهي سڃي هوندو هيو. هڪڙي پيري
 حيدرآباد کان لاڙڪاڻي ويندي گاڏي ۾ وينلن سان ڳالهيون ڪندي
 وڏيرن خلاف ڳالهائڻ لڳس. يارن جون اکيون ۽ ڪن مون ڏي هجن.
 گاڏيءَ سان گڏ منهنجو وات به هلي پيو. ڪلاڪ اڌ کان پوءِ وينلن مان
 مون جهڙي ئي هڪڙي غريب مون کان پڇيو ته ڇا ٿو! ٻئي گهڻي اٿئي؟
 ورندي ڏني مانس ته هڪڙو ويسو به نه. هماره پوءِ بينچن تي وينلن ڏي
 منهن ڪري چيو ته ادا! هن ڀاڻيءَ کي بڪ ڪرڻ ڏيو. پوءِ ته ابا! سڄو گاڏو
 ڪل ۾ ويڙهجي ويو. رڳو تهڪ ٿي تهڪ هجن. مان پوءِ لاڙڪاڻي تائين
 چپ پوءِ مون کي دل ۾ ڌڪ لڳي ويو ته اسپارٽ ڪس چو هارايو هيو.

• حياتي مماتيءَ جي مامري ۾ گاهه هوندي. وڏ ٿڻ، جيت جڻي، پڪي پڪن
 توڙي جانورن ڪئون وٺي ماڻهوءَ تائين سڀ ڪنهن جيو جو هڪ جهڙو
 حال آهي. ماڻهو ڌار حيثيت سان ڪونه ٿو جيئي. فصل کي نه لڻنداسين
 ته يا ته چهار پڪي پڪو ڪائيندس يا سنگ چٽي ويندو. ان کي جي ماڻهون
 ڪائيندو ته سرونندس يا ڪولين جو ڪاڇ ٿيندو. گاهه کي مال نه ڪائيندو

ٻڪريءَ، رڍ يا هرڻ کي يا ماڻهو کائي يا ڳجهه ماڻهوءَ جو پنهنجو حال اهو آهي ته يا ته مٽيءَ ۾ پورجيست ٿو يا ساڙجيست ٿو يا جبل تي يا کوھ ۾ اڇلائجيست ٿو. هاڻي ته ڳالهه اتي پهتي آهي جو ماڻهو مرڻ کان اڳ وصيت ڇڏي ٿو وڃي ته منهنجا ڪارائتا، ڪم ايندڙ انگ/عضوا پلي وڍي ڪڍي ڪنهن گهرجائو جي ڪم آڻجو. حياتي مماتيءَ جو ورجاءُ اهڙيءَ ريت ٿيندو اچي ٿو ۽ ٿيندو رهندو.

◀ وري وري اچڻ (ڄمڻ) ۽ وري موٽڻ (مرڻ - وسامڻ) واري خيال ۾ مونکي پڪ ٿي وئي آهي. پر جنهن ٽائي ۾ ماڻهو اک پٽي ٿو ته اک ٻوٽڻ تائين ان ٽائي جي خيالن هندو مسلم سک عيسائي يا ڪنهن به ٻئي خيال جي مانڊاڻ ۾ جيئي ٿو.

◀ پورهيت پٺيءَ اڳهاڙو ڪورٽ جي ڪارندن، وڪيلن، در تي بيٺل ڪوٽوار کان وٺي ويندي ته پيداوار مختيارڪار ٽائي ۽ اوطاق مسيت ۽ گاديءَ جو گڏيل شڪار آهي. انهيءَ ڪري ڌاريو اسان جي قوم خلاف مٿين ڌرين سان سڌو اڻسڌو ڀاڱي ڀائيوار آهي ۽ سڻيو گهره کائي ٿو.

◀ سردار وڏيرا...! جي مان تو سان گڏ ناهيان ته تون ٽڪو نه ٿولهي. چڱو ٿئي ته منهنجي ڏنل مان کي مڻيو سمجھ. منهنجو ٿورا ٿو ٿئي.

◀ ننڍي هوندي بابا سان گڏجي اوطاق تي ويو هيس ته بابا پيار گاڏڙ حڪم ڏنو هيو ته پُٽ! سائينءَ کي پيرين پٽ ۾ اڇ مان ايئين نه ٿو ڪريان. نه سائين ساڳيو نه مان ساڳيو نه پٽ ساڳيو ۽ نه وقت ساڳيو.

◀ مان عبدالقادر جوڻيجي جي ڪنهن افساني ۾ سندس لکيل هي اڪر اڇ تائين وساري نه سگهيو آهيان جنهن ۾ سنڌ جي سماج ۾ زائفان جي حيثيت بابت چوي ٿو ته ”زال ذات جي ڪهڙي ذات“.

◀ سنڌ ڪٿون سندس نانءُ ڪسي کيس نئون نانءُ ڏيڻ بابت منهنجي اکين

هيءَ ٽوٽلَ ڪيڏجندي ڏٺي ۽ آسروندُ آهيان ته منهنجون اکيون هيءَ ٽوٽلَ
ڊهندي ڏسنديون.

منهنجي اکين سن جي سائينءَ جي اکين ۾ آچي جو اوسيئڙو ڏٺو هيو ۽
منهنجون اکيون سندس نيٽن ۾ زرواڻ ۽ سرهاڻ پسنديون. سنڌ جي
قيديءَ لاءِ پهرين اپريل 1936 اجهو ڄاڻ اچڻ واري آهي.

وڏيري جي گارين ۾ نيمڪ حراميءَ واري گار به گهڻو ڪري هوندي ئي
هوندي آهي. سوچجي نه ڪير ڪنهن جو نيمڪ حرام آهي. هاري
وڏيري جويا وڏيرو هاريءَ جو.

«جٽ ڪي ڏي پيار ته جتيءَ سوڌو گلر تي.» اها چوڻي چوڻ وارا! جڏهن
ڏانڊُ سيگَ مٽائيندو ته پوءِ پنهنجي گلر ڏي خير نه سمجهجانءِ. سنڌ ۾
هڪ مذهبي ڏند ڪٿا آهي ته هي ڌرتي ڏانڊُ جي سيگَ تي بيٺل آهي.
جڏهن ڏانڊُ جو سيگَ ٽڪجي پوندو آهي ته ڏانڊُ سيگَ مٽائي ڌرتيءَ کي
ٻئي سيگَ تي بيهاريندو آهي. سيگَ مٽائڻ مهل ڌرتي ڌڙندي آهي. زمين
تي زلزلو اچي ويندو آهي. سو ڏانڊُ جو سيگَ مٽائڻ معنيٰ ڌرتيءَ جو ڌڙڻ.
انقلاب اچڻ.

«جوانڙا! واچوڙي جي ور چڙهي ويل پنهنجي منهن جو گُڪ به ڪوهنور
سمجه. ترار جي تاو کي ڏسي پنهنجي ڪڪن تئون هٿ ڪٽيندين ته پوءِ
بُٽ تي پيل چولو به پرائو چونڌي.

«ملان! جيڪڏهن ڪي اوڀرا، تراريون کڻي، تنهنجي گهر ۾ گهڙي اچن:
کڻي جو تون مسلمان نه هجين. پنهنجي گهر ۽ مال ملڪيت ۽ ننگن کي
بچائيندي آيلن هٿيون مارجي وڃين ته پوءِ به تون ڪافر ۽ پاڻ کي
مارجڻ جو حقدار ۽ انهن کي غازي سڏيندين؟ ڇو جو ڪلمو پڙهي، الله
اڪبر جو نعرو هڻي پرائي گهر ۾ گهڙيا هئا.

هر ڪنهن کي پنهنجي گهر جو حال ساريو پيو هوندو آهي، پر آڱريون
ٻين ڏي ڪڏندو آهي.

ملان کان اڳي جڏهن وات ڳاڙهو سوال ڪندو هيو ته سائين! هي ڳالهه
ڪيئن ۽ چو؟ ته ملان پنهنجي الجائائي لڪائيندي، کيس چڙب ڏئي
چوندو هيو ته بغيمن! الله جي ڳجهه ۾ هٿ نه وجهندو ڪر. وات ڳاڙهو
ماٺ ٿي ويندو هيو پر سندس سوال نيروئيءَ جي ڪُن ۾ گهمندڙ لٺ
وانگر مٿي ۾ پيا ٿرندا هيا.

پر جيئن ته هاڻي سائنس سماج ۾ پير کوڙيندي ٿي وڃي ۽ سوالن جا
جواب ثابتين سان ڏيندي ٿي وڃي ته وات ڳاڙهو ملان ڏي نهاري ٿي نٿو.
هاڻي ملان جهڙو آهي تهڙو ناهي. ڪمپيوٽر ۽ انٽرنيٽ زمين آسمان
جي سموري پراڻي توڙي نئين ڄاڻ کي اکين آڏو آڻي بيهاريو آهي.

سند جي لوڪ ادب ۾ بادشاهن جي آکاڻين ۾ هي ڳالهه گهڻو ڪري
پڙهي هئي ته شهزادو جڏهن وڏو ٿيو ته ملڪ جا وڏا وڏا پڙهيل عالم
سڳورا کيس پڙهائڻ لاءِ آندا ويا. پوءِ جڏهن شهزادي پڙهي پرجهي چيهه
ڪيو ۽ گهوڙي تي چڙهي گهمڻ جهڙو ٿيو ته سندس استادن کيس
نصيحت ڪئي ته شهزادا! ملڪ جون ٽي ڪنڊون ڀلي گهر ۾ چوڻين
ڪنڊ ڏي نه وڃجانءِ. شهزادي ڪٿي جو چوڻينءَ ڪنڊ ڏي نهاريو ته انهيءَ
چوڻين ڪنڊ ڏي رڳو اوندهه ٿي اوندهه هئي جنهن بابت سندس استادن
عالمين سڳورن کي به خبر نه هئي ته انهيءَ اوندهه ۾ ڇا آهي؟ پوءِ شهزادو
گهوڙي تي چڙهي چوڻين ڪنڊ ڏي ڪاهي پيو ۽ ويو ڳجهه جون ڳنڍيون
چوڙيندو. گهوڙو اڃا تائين ڊوڙي رهيو آهي. گهوڙو ڪٿي چيهه ڪندو؟
خبر ناهي.

ڏسندڙ کي راند پاڻ ڏي ڇڪيندي آهي.

← جيڪڏهن پٽ ۾ بيهڻ جي سگهه نه هجي ته پوءِ به پاسيرو ٿي به پٽ ۾
 ٿيندڙ ويڙهه ڏي نهارجي. ايئين ڪرڻ سان ماڻهو پٽ ۾ بيٺل پنهنجن سان
 گڏ هوندو ۽ پڻ ايئين ڪرڻ سان، پٽ ۾ بيٺل پنهنجن ڏي ڏسڻ سان، وطن
 ڪارڻ ويڙهه ۾ ڪنهن به طرح سان، ڪهڙي ريت به ياڳياڻيو واري ٿيڻ وارا
 ويچار سگهه ٿيندا. وطن لاءِ وڙهڻ کان ڪن لاءِ ڪندڙ نيٺ هيڪلو
 ٿي پاڻ به لوڙيندو آهي.

← اهو هڪ سوال آهي ته جنهن جوان پٽ کي پاڻ ڏئي ڇڏيو تنهن کي ٿيو يا
 هارايو؟

← جيڪو به ڌاريو وطن وارن سان وڙهندو تنهن کي نيٺ مڃڻو پوندو ته
 رڪ جا چڻا ڇاڙهي ناهن سگهيا.

← جوت جڏهن جواني جي ڇاڙهي ٿي چڙهندي آهي ته مڳي به ڏيک
 ڏيندي آهي. وڪ ڪٽڻ ۾ مڳي خيالن ۾ پنهنجي واٽ کي ڇڏي ۽ سنئين
 واٽ سمجهڻ جي مڳي، ڪنهن جي به پرواهه نه هجڻ جي مڳي.

← لاڙڪاڻي ۾ وڪالت ڪرڻ لاءِ مون نومبر 1979ع ۾ ڪراچي ڇڏي
 لاڙڪاڻي پهتس ته مون لاءِ ڏچو پٽڏا ٿيو اهو ته مون کي ٽاءِ ٻڌڻ ٿي آئي.
 (ٽاءِ ٻڌڻ وڪيل لاءِ ضروري آهي). ان مهل منهنجي ڄمار لڳ ڀڳ
 ٻائيٽاليه ورهيه هئي. سو هڪڙي ڏينهن لڳي ٿيندي ڪورٽ ۾ سائين
 سويي گيانچنداڻي کي ڪن ۾ چير ته سائين! مون کي ٽاءِ ٻڌڻ ٿي اچي.
 چيائين ته سانجهي مانوٽ اچجان ۽ سانجهي ٿي ته سائين جي گهر
 سندس چئمبر ۾ پهتس (وڪيل جي ڏنڊي واري دوڪان يا اوطاق کي
 چئمبر چئبو آهي) سائينءَ حڪم سان پنهنجي سامهون واري صوفي تي
 مون کي وهاريو. چيائين ته مون ڏي نهار ۽ پوءِ هوريان هوريان ٽاءِ کي ڪنڌ
 ڪئون ورائي پنهني هٿن ۾ جهلي وراڪا ڏئي ٻڌي وري ٽاءِ ڇوڙي وري

ٻڌندو ويو. مان پوري ڌيان سان ٿاڻ ڪي ٻڌجندو ۽ چڙندو ڏسندو رهيس. جڏهن سائينءَ چوٿون ڀيرو ٿاڻ ٻڌي ۽ چوڙي ته ٿاڻ مونکي ڏئي چيائين ته هاڻي ٿاڻ ٻڌي ڏيکار. مان ٿاڻ ٻڌي ويس. اهڙي طرح چار ڀيرا سائينءَ ٿاڻ ٻڌرائي. پوءِ اها ٿاڻ مونکي ڏئي چيائين ته مونکي به 52 ورهين تائين ٿاڻ ٻڌڻ نه ايندي هئي ۽ پوءِ جڏهن وڪالت ڪرڻي پئي ته ٿاڻ ٻڌڻ سکيس.

← ڌارئي سان پاڻي ڪڇي، سڱ سڃاڻي ڪڇي.

← ڌارئي جي ونجي خبر چار پر پنهنجي سان ڪن لاٿار.

← ننگر جهڙو يار ڪونهي، ٻڌي جهڙو هٿيار ڪونهي.

← هڪڙا ماڻهو وطن جا شهيد، ٻيا سچ چوڻ تي شهيد ۽ ٽيان حالتن جا شهيد.

← ميوو منڊا ٿو پلو ڌڪ هنڌا ٿو پلو.

← ڪراڙو ڪميءَ وانگر هلي، چوڪرو شينهن وانگر ڊوڙي.

← درياھ کي پاڻي ڪپي، هيءَ رات وهائي ڪپي.

← رڃ وٽ پاڻي ناهي، سانجهي وٽ سو جهرو ناهي.

رات وٽ روشني ناهي، ڌارئي وٽ ڌرتي ناهي.

← 1974 ڌاري پنهنجي ڪنهن ڪچهريءَ ۾ شهيد ذوالفقار علي خان پٽي

سائين جي ايمر سيد بابت چيو ته پاڪستان جو دشمن آهي، جيسيتائين

جيئرو هوندو ٻاهر ڪون ڪيندو مانس. اها ڳالهه ڪنهن چيئي - پورو

سائينءَ جي ڪن تائين پهچائي. سائينءَ موٽ ڏيندي چيو ته پاڻ هوندو

ٿي ڪونه. تاريخ ٻڌائي ٿي ته ٻنهي ماڻهن جيڪي ڪجهه هڪ ٻئي لاءِ

چيو اهو سچ ثابت ٿيو. پوءِ سائين پنهنجي ويل وقت ڏي نهاري چيو ته

جيڪو ڏوهه ڪيو اتر تنهنجي سيڪٽ الاتي ڪڏهن پوري ٿيندي اهي

اهي ڏينهن هيا جڏهن مون سنڌ جي انهيءَ پنهنون کي پنهنجو پور ڪيو

هيو. پر اڳتي هلي مان سسئي ٿي نه سگهيس. پر جنهن پنهنونءَ کي مون پورُ ڪيو هيو سو پنهنون پاڻ سسئي هيو. سنڌ لاءِ سسئي! سسئي ٿي ساهه ڪنڀائين سسئي ٿي ساهه ڏنائين.

◀ ڏائڻ نه ماءُ هوندي آهي نه ڌيءُ، نه پيٽ ۽ نه وري زال. ڏائڻ ڏائڻ هوندي آهي. کيس گهر ۾ نه ڪنهن جو ڪلڻ وڻندو آهي ۽ نه خوشي. ڏائڻ رات جواڻي مقام ۾ وڃي مثل ماڻهن جا هنيانو ڪڍي ڪونه چٻاڙيندي آهي پر پنهنجي گهر ڀاتين جا هنيانو پئي چٻاڙيندي آهي. ماڻهو جو سپاءُ ڄمڻ کان وٺي مرڻ تائين مٽائي نه سگهيو آهي توڙي جو کيس پوڻيون پڙهائجن. ڏائڻ رڳو زائفان نه ٿيندي آهي پر مرد به ڏائڻ ٿيندا آهن. اتهاس / تواريخ ۾ علاؤالدين خلجي، چنگيز خان، تيمور منڊو موڪو ميربحر، روبراڻي، مدينا ماڇاڻي، (ڄام نظام الدين عرف ڄام نندي جي زال) اهڙا نالا آهن جن کي ڏائڻ يا ڏائڻ چئي سگهجي ٿو.

◀ هند سنڌ جي اتهاس / تواريخ ۾ ٻه زائفائون پنهنجي يارن سان گڏ مشهور ٿيون. هڪڙي راڌا جيڪا ڪرشن جي نالي سان ڳنڍجي وئي جيتوڻيڪ ڪرشن جي زال رڪمڻي هئي. مندر ۾ ڪرشن جا پوڄاري پهريائين راڌا جونالو وٺي پوءِ ڪرشن جونالو وٺندا آهن.

راڌي شياميا راڌا شيام.

ii. ٻي زائفان هئي سهڻي. سندس مڙس جو نانءُ ته ڌم هيو پر مشهوري ماڻيائين ميهڙ سان محبت جي ڪري. اڄ تائين لوڪن جي وات تي آهي سهڻي ميهڙ.

◀ همراه ڪنهن ڳالهه تي ڪاوڙ ۾ اچي پنهنجي جوءِ کي ڪڇيون
گاريون ڏيڻ لڳو. زال کلي چيس ته ”هونءُ ته هونءُ“ پر گارين ۾ به مونکي
خوش ٿو ڪرين.

◀ مان وري وري نانهن ۾ ويندڙ ۽ وري وري موٽي ايندڙ جيو آهيان. جيئن
وقت فاني ناهي تيئن مان به فاني ناهيان. جيئن وقت سدائين رهندو
تيئن مان به سدائين رهندس، نون نالن، نانن ۽ نون نيڪامن سان. بهشت
دوزخ سرڳ نرڳ، ڪٽيل رٿيل، ٻڌايل ماڳ، انت جا اهڃاڻ سڏجن ٿا.
پر سچ اهو آهي، منهنجي سمجهه پٽاندڙ ٿالو ۽ مان انت آهيون.

◀ اسان سنڌي ماڻهو جيئن جڻين جهنگ جي جانورن ۽ پکي پکڻ وانگر
آهيون ۽ انهن سان گڏجي جيئون ٿا. اسان ڪڪاون گهرن ڪڇن
ڪوئن چوئرن ۾ رهندڙ ڪٽ خلق آهيون. رُڪي سڪي اڃا تائين اسان
وٽان وٺي ناهي. اسان اشرف المخلوقات ناهيون. پورهيت ۽ هاري
ڪڏهن به اشرف المخلوقات ناهي ليکبو. اڄوڪي سنڌ ۾ اشرف
المخلوقات آهي يا ته ڌريئون ٿي ڌاريو يا وري اوطاق، مسيت، گاديءَ جو
ٽڪنڊو. پر پيارا! وقت بادشاهه سدائين ساڳئي ستاو سان ناهي هلندو.
نيٺ، اسان به جيڪي هاڻي ڪٽ خلق آهيون، اشرف المخلوقات
ٿينداسين.

◀ درباري ۽ دربار کي ويجهو ماڻهو ئي اشرف المخلوقات هوندا آهن، سنڌ
جي ٽڪنڊي (اوطاق، مسيت، گادي) وارا ماڻهو جيئن ته طاقت جي
سرچشمي، دربار کي ويجهو هوندا آهن ۽ ڪٽ خلق جا اصلي ازلي
دشمن آهن تنهن ڪري کين اشرف المخلوقات سمجهڻ کپي.
جيسيتائين اهي نه ڏهندا تيسيتائين سنڌ نه ٺهندي

◀ هاڻي سائنسي کوجنائن جا ڦل ڪاٽيندي اشرف المخلوقات مخلوقات

کي تباهيءَ ڏي ڏکيون ٿي وڃي. جيوت جي سونهن وڃي ٿي گهٽبي.
بر بارود جا ڪيترائي قسم ماڻهوءَ سوڌو جيت جڻي پکي پکڻ وڻ ٻوٽي
کي وڃن ٿا ختم ڪندا.

← پنهنجي اڻپوري سمجھ ۽ ٿورڙي ڄاڻ انوسار سمجھان ٿو ته ماڻهوءَ جي
ماڻهپي نفسيات سڀاڙ ڏهن بابت جيترا پڪا پختا خيال هوميوپٿيءَ
ڏنا آهن اوترا پڪا خيال ٻئي ڪنهن به طب يا نفسيات جي ڪتابن نه
ڏنا آهن.

← محمود غزنوي، محمد غوري، چنگيز خان، تيمور منڊو، بابر، اورنگزيب،
نادر شاه، احمد شاه ابدالي جهڙا نالا ڳڻپ ۾ اچن ٿا. اهي اهڙا ماڻهو
هئا جن جي من ۾ هڪ ته رڳو آند مانڌ بيقراري بي چيني رهندي هئي
ٻيو ته چئي نه سگهيو ته سندن بي وڪ ڪڏهن ۽ ڪيڏانهن ڪجندي ۽
ٿيون ته ظلم ڪرڻ ڪنهن کي ڏکوڻ منجهان ڍاڻدا ڪونه هئا. توهان
اهڙن ماڻهن اهڙي سڀاڙ وارن کي ڀلي ماڻ ۾ ڏسو پر انهيءَ ماڻ ۾ به
سندن من ۾ خيال، ڇاڪريان چانه ڪريان جي، سانوڻيءَ جي درياه
وانگر ولوڙ هوندي اوڙي پاڙي ڳوٺ راڄ ۾ نهاري نڌو ته اهڙا سڀاڙ مزاج
ڏهن توهان کي چٽا ڏسڻ ۾ ايندا. اهڙن ماڻهن منجهان چڱائي پلائيءَ
جي اميد آسرو ڪڍڻ ايئن آهي جيئن ٻيرن کان پير گهرڻ.

← ٻين سياويڪ ڳالهين سان گڏ سنگت ڇڏي يا گهاتي ٿيندي آهي ملندو
رهڻ سان.

← 1943 ڌاري ڪن گهرو بيوسائن سبب، مون حيدرآباد ڇڏڻ پي گهري
ڀاڻو حميد سنڌي جيڪو پوءِ خيرپور يونيورسٽيءَ جي وائيس
چانسلريءَ تائين پهتو پنهنجي بابا سائين سيٺ محمد اسماعيل ميمڻ
کي، جيڪو تڏهن ضلعي لسٻيلي جو ڪليڪٽر (ڊپٽي ڪمشنر) هيو.

چيو ته بابا! منهنجي سنگتي خادم حسين ابڙي کي لسبيلي ۾ نوڪري ڏيو. سيٺ محمد اسماعيل ميمڻ کي پنهنجي نالي سان گڏ سيٺ انهيءَ ڪري سڏيو ويندو هيو جو نوشهري فيروز جي هن گهراڻي کي سينيون سڏيو ويندو هيو. ضلعي لسبيلي جي آفيس تڏهن حب چوڪيءَ تي هوندي هئي. سيٺ صاحب مهرباني ڪري مونکي لئنڊ سيٽلمينٽ ۾ اڪائونٽنٽ ڪري رکيو. هي اهي ڏينهن هئا جو سنڌي پروچن پٺاڻن جي ملڪيتن تي سڌي قبضي لاءِ پهريائين ته ون يونٽ ٺاهيو ويو ۽ پيو ته ون يونٽ جي فائدين کي تڪڙو پنجاب جي جهوليءَ ۾ وجهڻ لاءِ 8.10.1958 تي ملڪ تي مارشل لا آندي وئي. جنهن جي هٿ ۾ بندوق هوندي آهي انهيءَ ماڻهوءَ وٽ نه عقل هوندو آهي ۽ نه ئي وري عقل جي گهرج. هاڻي جڏهن مان هي به اکر لکي رهيو آهيان ته سمجهان ٿو درويديءَ جي پاڻرن وڏي ڏاڍ ۽ دوکي سان اسلامي پاڻپيءَ کي ٻن ڏيئي جيڪو تڏهن پوکيو اهو هاڻي لڻڻ ڏي وڃي رهيا آهن.

ڳالهين ڪندي حميد سنڌي ياد آيو آهي ته ڀاڻوءَ بابت هت ٻي به هڪ اڌ ڳالهه ڪندو هان. 1964 جي سانوڻ جي مند ۾ به ناميارا اديب اتر ۽ سندس وٺي سندري وڙا وٺي سنڌ ۾ پنهنجا اباڻا ڪڪ ڏسڻ آيا هئا. حميد ڪڏهن ڪڏهن ابي امان سان رسندو پرچندو به هيو. توڙي جو جوان هيو پر پوءِ به ٻار ماءُ پيءُ اڳيان ڪڏهن به وڏا ناهن ٿيندا. سدائين ٻار هوندا آهن. حيدرآباد جي هيرآباد جي روپ محل ۾ به ماڙ تي حميد جي جاءِ هئي. ڀاڻو حميد جيئن ته ڪامورڪو ٻار هوندي به سنڌ جي ادبي لڏي سان پاڻ کي سلهاڙي چڪو هيو سو ٻنهي ڪالهه جي سنڌ ڄاون اڄ جي سنڌ آيل ادبي ماڻهن جي مان ۾ انهيءَ روپ محل ۾ ماني ڪئي هيائين. اهي ڏينهن جون جولاءِ جا هئا. منهنجي چيترن جو يار ناصر

مورائي پڻ انهيءَ آجياڻي ۾ آيو هئو پر ڪوٽ پاڻي آيو. جمال رند پڇيو
چرچي جي نيت سان وڏي تپرس مان ناصر مورائيءَ کان ته ناصر! ههڙي
گرميءَ ۾ تون ڪوٽ ڇو پاڻي آيو آهين؟ ناصر جواب ڏئي ٿي ڏئي تنهن
کان اڳ امداد حسينيءَ مرڪنڊي جمال رند کي ٻڌايو ته ادا! ناصر ڪوٽ
انهيءَ ڪري پاڻي آيو آهي جو پٺيان قميص ڪانهيس. بس پوءِ ته سائين
سنگت جا تهڪ بس ئي نه ڪن.

← ايئن ئي گهڻا ورهيه پوءِ، امداد حسيني گرومنڊر ڪراچيءَ ۾ مونکي
اوچتو ملي ويو. مان خوشيءَ وچان ويس ڪانئس ساندھ سوال ڪندو.
امداد پاڻو! هاڻي ڪاڻي رهندو آهين، ڪرين اڄ ڪلهه ڇاڻو.....
ته مرڪي پڇيائين ته (CID ۾) نوڪري ملي اٿئي ڇا؟

← اڄ سنڌي ادبي سنگت حيدرآباد جي لڏي جي ڳالهين جا ڪبو تر
منهنجي اکين آڏو نچي رهيا آهن دل چوي ٿي ته توهان کي هيءَ ڳالهه به
ٻڌائيندڙ هلان. حيدرآباد رسالا روڊ تي آمهون سامهون بخارا هوٽل ۽
ڪراچي هوٽل هوندا هيا. ورهاڱي کان پوءِ اڌ پادر جيڏا وڏا سمبوسا به
بخارا هوٽل ۾ لڏي آيا هئا. سنڌي ادبي سنگت جو لڏو گهڻو ڪري
سانجهيءَ جو ڪراچي هوٽل ۾ اچي وهندو هئو. ان وقت جي سنڌي
اديبن شاعرن، شمشير حيدريءَ سوڌو اهو سچ سمجهي ورتو هيو ته هي
جو ٻاهرئون آيل اردو ادبي لڏي جا ماڻهو ڪاري چانهه جو ڪوپ پري ۽
پوءِ هڪ ڦڙو کير جو منجهس وجهي پوءِ اها ڪاري چانهه پين ٿا ته اهڙي
۽ ايئن چانهه پيڻ سان لڳي ٿو ته اديب شاعر جو عقل اڌڻ لڳي ٿو. سو
اسان وارا يار به ايئن ئي لکنٿوءَ وارن جي وات تي هلندي ڪاري چانهه
سان ڪوپ پري انهيءَ ۾ هڪڙو ڦڙو کير جو وجهي چانهه پيڻ لڳا هئا.
کير جو ڏونگهو اوتري جو اوترو پيريل پيو هوندو هئو. مان وري انهيءَ کير

جي ڏونگهي ۾ هڪڙو ڦڙو ڪاريءَ ڇانهه جو ۽ چار چمڇا کنڊ جا وجهي
سنگت سان سن مک ٿيندو رهندو هوس ۽ سنگت ڏند ٽيڙي مونڏي پئي
ڏسندي هئي.

نيٺ هڪڙي سانجهيءَ مونڏي ڏسندي ڏسندي جمال رند تهڪ ڏئي چيو
ته اسان جي سنگت ۾ هيءُ خادم حسين ابڙو آهي عاشق ڪير - پياڪ.
سنگت وارا منهنجي انهيءَ حال ۽ جمال جي ڳالهه تي ڏاڍو ڪليا. پوءِ
سنگت وٽ مونتي نالو پئجي ويو عاشق ڪير - پياڪ. هاڻي جڏهن پوئتي
نهاريندي پنهنجا ڏينهن راتيون سارڻ لڳو آهيان ۽ وڏي عجب سان هيءُ
ڳالهه سمجهڻ لڳو آهيان ته جمال ته چرچي ۾ مونکي ڪير - پياڪ سڏيو
پر اهو جمال جي واٽئون نڪتل چرچو سورهن آنا ساڀيان ۽ سچ هئو ۽
اها تقدير هئي منهنجي مون بابت. مان اڄ تائين ڪير - پياڪ ٻار ٿي
رهيو آهيان!

وڪون ڪئندي ڪئندي ڪڏهن به اهو سمجهي نه سگهيس ته ڪريان ڇاڻو ۽
ڪيڏانهن ٿو وڃان. گئيءَ جا نتيجا ڪهڙا نڪرندا. هاڻي اتي مان ڪٿيءَ
جي ڪُن ۾ ڦاسي پيو آهيان ۽ وري ٿورو پوئتي موٽندي دل چوي ٿي ته توهان
سان هڪڙي ٻي ڳالهه به ڪندو هلان.

مئٽرڪ پاس ڪري موري مان ماما وٽ حيدرآباد آيس. ماما ايريگشن
ڪاتي ۾ نوڪري ڪندو هيو. سندس سپاءُ ۽ ڳانڍاپو علاما عنايت الله
مشرقيءَ جي خاڪسارن سان هئو. ماما مونکي پاڻ وٽ ڪلارڪي وٺرائي
ڏني. نوڪريءَ جي الا توهار ۱۹۵۶-۲۲۰۶ تي ٿي. نوڪري ڪندي
هڪڙي ڏينهن ٽائپنگ برانچ جي انچارج هالن جي ويٺل احمد علي
قريشيءَ سينئر ڪلارڪ ڪنهن ڳالهه تي مونکي چڙهون ڏنيون. مان کيس
چڙهن جي موت نه ڏيئي سگهيس. ڪنهن چيڻي-پوروءَ اها ڳالهه ماما کي

اچي ٻڌائي. ماما مونکي سڏي چيو ته استيفا ڏئي ڳوٺ موٽي وڃ. سوالي اکين سان ماما ڏي نهاريم ته ڇو ماما؟ ماما چيو ته هت هن آفيس ۾ جنهن کي وٺندو توکي چڙبون ڏيندو ۽ تون ٻوٽ پيلوڪري ماٺ ڪري اچي ڪرسيءَ تي وهندي؟ مون ڪنڌ هيٺ ڪري ماما جا اهي اکر دل ۾ رکي ڇڏيا. ٿورن ڏينهن کان پوءِ ماما مهينو کن ڊگهي موڪل ورتي. انهيءَ مهيني کن ۾ مون آفيس ۾ رڻ ٻاري ڏنو. هن سان جهيڙو هن سان تڪرار اجايا سجايا ڏند چڪ، آفيس وارا مون منجهان بنهه ڪڪ ٿي پيا. رڳو انهيءَ اوسيئڙي ۾ هجن ته اچي محمد صالح ته کيس دانهن ڏئي هن همراه مان جند ڇڏايون. انهيءَ وچ ۾ هڪڙي سينئر ڪلارڪ مونکي سڏي پنهنجي سامهون وهاريو سندس نانءُ هڻو ايم اي ڪافي ايم اي. محمد احمد ڪافي ايم اي پهرين ايم اي ۾ سندس نانءُ ۽ ڪافيءَ کان پوءِ ٻي ايم اي سندس ڊگري قد ڪاٺ ۾ ڊگهڙو سنهڙو ۽ رنگ ۾ ڪوئلو. مونکان پڇيائين ته تنهنجو نانءُ ڇاهي. ورائيو مانس ته توسان گڏ مهينن کان نوڪري ٿو ڪريان، توکي منهنجي نالي جي خبر آهي، پوءِ به تون اڄ مونکان منهنجو نالو ٿو پڇين..... ڇو؟ مسٽر ڪافيءَ پيار ڀريل حاڪميت سان پنهنجو سوال ورجايو جواب ڏنو مانس ته منهنجو نالو آهي خادم حسين. صلاح ڏنائين ته پنهنجو نالو مٽاءِ ڇو نالو مٽايان پنهنجو؟ ..... همراه پنهنجي نصيحت ورجائي ..... پنهنجو نانءُ مٽاءِ پڇيو مانس ته ڪافي صاحب! ڪو سبب ڪو ڪارڻ ته ٻڌاءِ پنهنجي انهيءَ صلاح انهيءَ نصيحت جو. مسٽر ڪافيءَ چيو ته توکي خبر ناهي ته حسين سان ڇا ٿيو؟ مونکي 13.10.680 عيسويءَ واري جمعي جي ڏينهن ڪربلا ۾ امام عالي مقام سان سندس ڪهول ۽ سندس سنگتين ساٿين سميت ٿيل واردات ياد آئي..... پر مسٽر ڪافيءَ جي ڳالهه اڃا به ڊول

۾ نه ويئي. مان ڏانهس ڏسندو رهيس. نيٺ ڳالهه سمجهايندي چيائين ته ڪربلا ۾ وقت حسين سان ايترو ڪجهه ڪيو اهو ته حسين هٿو تون ته حسين جو خسيس خادم آهين. جيڪڏهن پنهنجو نالو نانءُ نه مٽائيندين ۽ خادم حسين ٿي رهندين ته پوءِ جوان! حياتيءَ ۾ سک نه ڏسندين. مسٽر ڪافيءَ جا اهي ٻول ٻڌي منهنجا ٺٺ ٺٺ ويا. ڪن ڀل ته ماڻ ٿي ويس. جهٽ ڪن کان پوءِ چيو مانس ته مسٽر ڪافي! مون تي اهو خادم حسين نالو اهڙي ماڻهوءَ رکيو آهي جيڪو منهنجو پيءُ به آهي ته امان جي ٿي جيئري منهنجي ماءُ به آهي. تنهن ڪري منهنجو فيصلو اهو اٿئي ته ڀلي ڪٿي حياتيءَ ۾ مونسان ڇا به ٿئي پر مان بابا جي رکيل انهيءَ نانءُ سان ئي جيئن ڏس ۽ انهيءَ نانءُ سان نياهي چڙهندس. مان پوءِ اٿي وڃي پنهنجي ڪرسيءَ تي ويٺس. ڳالهه اٿي وئي ٿي وئي. پر هاڻي پوئتي نهاريندي لڳي ٿو ته مسٽر ايم اي ڪافي ايم اي جي مون بابت اڳڪٿي سورهن آنا سچ نڪتي. مان پوءِ پنهنجي باقي حياتي ڀل چڪ جي اهڙي پيچري تي پٺت پيس جو مون کان سک رسي ويو ويندي اڄ تائين ۽ پڻ تاريخ ڏي ڏسندي اڄ تائين انهيءَ انسني ۾ آهيان ته جن به ماڻهن جي نانءُ سان حسين ڳنڍيل آهي انهن ماڻهن گهڻو ٿو خوشيون ڪونه ڏنيون.

◀ 1980 واري ڏهاڪي جي پوئين اڌ ۾ هڪ پيري شيخ اياز لاڙڪاڻي ڪورٽ ۾ آيو. سائين سويي گيانچنداڻيءَ ساڻس منهنجي سڃاڻپ ڪرائيندي کيس ٻڌايو ته هي آهي خادم حسين ابڙو Grown up boy (بالغ چوڪرو). مونکي سائين سويي جا مون بابت اهي چيل لفظ دل سان لڳا ڇو ته 1974 ڌاري منهنجو سلفر طاقت ڏهه هزار (Sulpher 10M Potency) کاڌل هئو ۽ مان مٿين دوا جي اثر ۾ هلي رهيو هوس.

◀ 1960 ڌاري حيدرآباد جي صدر جي علائقي ۾ هڪ سانجهيءَ جو سنڌي

ادبي سنگت ڪچهريءَ ۾ سنڌ جي مهان اديب شاعر ريڊيو پاڪستان حيدرآباد ۾ نوڪري ڪندڙ آغا سليم پنهنجي هڪ ڪهاڻي پڙهي هئي. جيڪا هڪ اهڙي چوڪريءَ بابت هئي جنهن جي سڀاڻي ڪي سمجهڻ سندس گهرياتين جي وس ۾ نه هيو. اها ڪهاڻي سنڌي ادبي سنگت جي ڪچهريءَ ۾ ويٺل يارن کي به سمجهه ۾ نه آئي ته ڪهاڻي جوليڪيڪ نيٺ ٻڌائڻ ڇا توڳهري اسان سڀني پنهنجي پنهنجي سمجهه آهر ساڳي ڳالهه ڪئي ته آغا سليم جي هيءَ ڪهاڻي اسان جي ٽيڪاٽپڻيءَ کان چڙهيل آهي. آغا سليم سندس ڪهاڻيءَ بابت رايا ٻڌي صفا وسامي ويو. سائين محمد ابراهيم جويي صاحب ڪهاڻيءَ ۾ ڪم آيل لفظن ۽ جملن جو چيد ڪري ڪهاڻي ويٺلن کي سمجهائي. اتي آغا سليم کي ڄڻ ته ساهه پئجي ويو ته ڪو ته آهي هن ڪچهريءَ ۾ هن منهنجي ڪهاڻي کي سمجهڻ وارو! سو مالڪ رڙ ڪري چيائين ته سائين جويا صاحب! مون هيءَ ڪهاڻي آندي ئي رڳو توهان کي پڙهي ٻڌائڻ لاءِ هئي. مون به دير نه ڪئي آغا سليم کي چيم ته پوءِ تون اها ڪهاڻي پڙهڻ لاءِ هتي ڇو ڪئي آئين. توکي ته ڪيندو هو ته اها ڪهاڻي ٽپال ۾ سائينءَ ڏي موڪلين ها. بس پوءِ ته ٽهڪ ئي ٽهڪ. آغا سليم ڪاوڙ ۾ مونڙي نھاري چپ ٿي ويو. سائين جويو صاحب به مرڪڻ لڳو. منهنجو اهو ڏوهه آغا سليم ڪڏهن به نه بخشيو. وات پنڌ تي جتي جڏهن ملئون ته چونڊو هو آ نقاد صاحب! مان کلي ڪلي پاڪر پائيندو هو مانس. اهي هيا تڏهوڪي حيدرآباد جا ڏينهن اهي صبح اهي سانجهيون.

◀ لڳي ٿو ته ڌرتيءَ تي رهندڙ قومن ۾ گهڻي ۾ گهڻو چرچو چرچي جو هنر ۽ ڌانءِ سنڌ جي ماڻهن وٽ سڄيهر آهي. چرچو ڏکڻ سورن کي پٺيءَ پاڏهون اڇلائي، تهگ ڏئي جيئن جو وڏو هنر آهي. چرچي ۾ به ڏاهپ ايئين ئي

چوٽ تي هجي ٿي جيئن ڪنهن فلاسافر جي ڳنڍڻي ۾. ڪنهن ماڻهوءَ جي هلڻ گهمڻ، ڏسڻ وائسڻ، ڳالهائڻ جي ڏانوَ بابت ڳالهائيندي يا سندس حالت تي، چرچو ڪندڙ انهيءَ ماڻهوءَ جي تصوير اهڙي ته نموني چٽي ويندو آهي جو تهڪ ته تهڪ ۾ ڏاهپ به واه جو هوندي آهي سندس انهيءَ لفظن جي اُٿ ۾. اهو ايئين انهيءَ ڪري آهي جو سنڌي ماڻهوءَ وٽ ڏک سور گهڻا هجن ٿا. ٽڪنڊي (اوطاق مسيت گاديءَ) کي ڇڏي ڪو به ماڻهو گهڻو تلو ڏکڻ کان پالهو ڪونهي. لطيف سائين سندن سورن ۾ ڀاڱيڀاڱيوار ٿيندي چوي ٿو ته ڏنا جي ڏاتار جهوليءَ پاڻي مون جهليا. سنڌي ماڻهوءَ ۾ مٽيءَ ماءُ جي سهڻ جيئري سهڻ هجي ٿي. ۽ ڇاڪاڻ ته سور ماڻهوءَ ۾ سهڻ ۽ سمجهه وڌائڻ ٿا تنهن ڪري ئي سنڌي قوم وڏن لاهن چاڙهن کان پوءِ به ميسارجڻ کان بچي وئي آهي. ڪُٽ خلق ايامن کان اها ڳالهه سمجهي ورتي آهي ته

ڪڏهن تجي واٽُ

ڪڏهن پئجي ڪُن ٿي

ڪڏهن تجي ڪاٺ

ڪڏهن تجي ٻڪرو

◀ سنڌي ڏاهو آهي ۽ اها ڏاهپ کيس ڏکڻ ڏني آهي. ڏاهپ سهڻ کي ۽ سهڻ ڏاهپ کي وڌائي ٿي. اهي ٻئي وڏا گڻ سنڌ کي اتهاس (تاريخ) ڏنا آهن. ۽ اهي ٻئي گڻ ايئين پنهنجي پاڻ ۾ سلهاڙيل آهن جيئن واڍ جون سنهڙيون نوڙيون.

◀ شال نه ڪسجن. دلگهريا گهرجن ٿا، تنجڻن ۾ به، پالڻن ۾ به، سامانجڻ کان پوءِ به ۽ ڪراڙپ ۾ پڻ.

◀ ڳالهائڻ مهل ماڻهو ٻار ٿي ڳالهائي ڇاڪاڻ ته ٻار سچ ڳالهائيندا آهن.

ٻڌڻ وقت به ماڻهوءَ کي گهرجي ته ٻار ٿي ٻڌي ڇو ته سچ سمجهڻ لاءِ
باروس ڪندا آهن.

◀ ماڻهو ڪول جيترو جيئي يا هاڻيءَ جيترو پر وڪون وطن وارن لاءِ ڪجڻ
ڪپن.

◀ قرآن شريف ۾ ڪنهن هنڌ لکيل آهي ته تنهنجي گهرج کان گهڻو
جيڪي به توو آهي اهو توو گهرجائو ماڻهن جي امانت آهي. تون
اها ڳالهه ڪٿي نه به مڃين ۽ اهو چوين ته تنهنجي ڪمايل ملڪيت
تنهنجي آهي ته پر پوءِ به تون اهو ڏس ته تون اٺن پهرن ۾ ماني رڳو ٽي پيرا
ڪاڻي سگهين ٿو. اوچڻ به وڌ ۾ وڌ ٿي پيرا. ته پوءِ اهو چو نه ٿو سمجهين ته
گهرج کان وڌيڪ جيڪي ڪجهه توو آهي اهو تنهنجو ناهي، تولا نه
آهي، تنهنجي ڪم نه ايندو. پنهنجي پونيرن لاءِ ميٽر پلي پر پوءِ اهو به
ڏسندو هل ته پٽ پيءُ کي پاءُ پاءُ کي، پيٽ پاءُ کي، زال مڙس کي ميٽر
مڙيءَ کان ڪيئن ٿا ڪهن. تنهنجو ميٽر مال، تو سوڌو تنهنجي
ڪهل کي نڀون ڪرڻ نه ڏيندو.

◀ عيسوي سن 3.3.1943 تي سنڌ اسيمبليءَ منجهان پاڪستان جي رٿ
ميجرائيندڙ سال 1973 ۾ سنڌوديش جي پيڙه جو پٿر تڏهن رکيو جڏهن
علو فقير ۽ مونڪي نشترپارڪ آڏو سندس بنگلي حيدر منزل ڪراچيءَ
۾ چيائين ته اياز جي سنڌوديش بابت ٺاهيل قومي تراني (سنڌوديش
مهان) کي سُر ۾ آڻيو. مونڪي ان ڪري علو فقير سان ڳنڍيائين جو چيم
ته مونڪي به ڳائڻ ايندو آهي.

◀ ڪرو ڪيتر جي پڙ تي سانده سترهن ڏينهن وڙهي ويندڙ ويڙه جي چار
جا گهڻ پاساوان وڪا اٿندي سڀني ڏسائن کي اک ۾ رکندي ارجن جورت
هلائيندي ارجن سان ڳالهائيندي ارجن کي سنسار جي مانڊاڻ بابت

ٻڌائيندي سمجھائيندي سندس گرو ڪرشن ڀڳوان جيڪي ڪجهه چيو
انهن سترهن ڏينهن جي ڳالهه ٻوله گيتا جو روپ ورتو. گيتا جي ڇهين
باب (اديا) انوسار:

۱. سنڀاسي انهيءَ ماڻهوءَ کي چئجي ٿو جيڪو پنهنجي جيوٽ ۾ ڏيندو
ٿي رهي، پنهنجو ڏيڻ وساريندو رهي ۽ ڏئي نه پڇاري
۲. جوڳي انهيءَ ماڻهوءَ کي چئجي ٿو جيڪو ڪم ڪندو ٿي رهي ۽
سماج ۾ هڪجهڙائي هڪجيترائي ۽ سک آڻڻ لاءِ باهه ٻاريندو ٿي رهي
(پري جن ٻاري آءُ نه جيئنڊي انريءَ).

۳. سنڀاس ۽ جوڳ ماڻهپي جا ٻه تمام وڏا گڻ آهن ۽ ماڻهپي جي چوٽ
تي پمچڻ لاءِ مٿئين ۽ مٿيون ڏاڪو هجن ٿا.

◀ 1. فبروري 1848 عيسويءَ ڌاري پنهنجي وقت جي فلاسفرن ڪارل
مارڪس ۽ فريڊرڪ انگلس، يورپ کي پورهيتن جو بهشت بنائڻ لاءِ
ڪميونسٽ پڌرنامو ڏنو.

2. لطيف سائين ۽ لنواري شريف جي سائين محمدزمان پٺ هيٺين بيتن
۾، 1748 عيسويءَ ڌاري سنڌ کي اهڙوئي پڌرنامو ڏنو.
هڪڙي جا توڻل عيد سا اسان سوءِ ورتي سومرا چئي، سڪئي ۽ سڄي
جي وچ ۾ ويڇي جي ليڪ کي چتو ڪري بيماريو.

ٻئي، اُسڙ اين ڏانهن مڇڻ رهين رڃ ۾ جزي جائز ناھ ڪل ريءَ ڪٽڻ
ڏينهنڙا، چئي ماڻهوءَ کي ٻڌيءَ ڏي چڪيو.

3. مٿين ٻنهي ڏانهن جي خيالن، شاهه عنايت لانگاهه شهيد جهوڪ واري جي
هٿاڻن، اڳمر ٿي عمل جو روپ وٺي ڇڏيو هيون پر پوءِ اوطاق مسيت گاديءَ
جي ٽڪنڊي کي اها ڳالهه نه وٺي ۽ پوءِ انهيءَ ٽڪنڊي دهليءَ جي درٻار کي

سار ڪٿي سنڌي سماج ۾ انقلاب آڻڻ جي ويڙهه کي اڳتي اچڻ نه ڏنو. ۽
اتماس (تاريخ) ۾ (انقلاب) نواب جوڻيڻو ڪجهه وقت لاءِ بيجهجي ويو.

◀ سائين اشرف علي شاھ ويٺل مورو ۽ عبدالغفار انصاريءَ ويٺل اصل هالا
شريف جهڙا استاد مليا. سائين اشرف علي شاھ دليل جي دنيا جي
شهنشاهه فائينل پاس ڪرائي، مولائي بابا جي دانھن ڏيڻ تي، سُنِيءَ مان
شيعو بڻايو. ادي عبدالغفار انصاريءَ مئٽرڪ پڙهائيندي شيعي مان
سنڌي بڻائي ڇڏيو. پوءِ اڄ تائين ايعين آهي ته منعن جو عشق پي تون
ايمان پي تون.

عبدالغفار انصاريءَ جنھن ڏينھن پڙهڻ شروع ڪيو تنھن ڏينھن پڙهائڻ
شروع ڪيو. علم جي ڪنھن به شاخ (subjet) بابت وٽس اڌو گابري
ڄاڻ ڪانه هئي پر وٽس الڪٽ ڄاڻ هئي. هڪ پيري حيدرآباد ۾
سري-گهاٽ وٽ 1960 ڌاري واٽ تي هلندي سائين محمد ابراهيم جوڻي
کي ٻڌايائين ته مان حضرت ابراهيم ۽ ڀڳت پرھلاد جا قصا ٻارھن
ورھين جي ڄمار ۾ پڙهي سمجھي ڇڏيا. جوڻي صاحب ان مھل وڪ ڪٽڻ
ڇڏي ڏني ۽ لڳو تڪڻ عبدالغفار انصاريءَ ڏي

◀ سائين محمد ابراهيم جوڻي، سائين جي ايم سيد ۽ سائين سويي
گيانچنداڻي جون ورھين جا ورھيه ڪچھريون مليون. وڏي ڳالهه ته ڄمڻ
جيئن مرڻ لاءِ سنڌ ملي.

◀ ڳولها کي لال (لعل) لپي ٿي لپي.

◀ ڪارڻ ٻن ڏينھان نه ماريءَ لوڻي لائي ۽ نه پيرزادي عبدالستار. سنڌ جي ڇھين
وڏي وزير سکر جي پيرزادي عبدالستار صاحب کي ۱۹۵۴ع ڌاري ملڪ جي
اچي ڪاري جي مالڪن چيو ته ون يونٽ ٺاھ يا ڪرسي ڇڏ. پيرزادي
صاحب سنڌ تان هٽ نه ڪنيو. ڪرسيءَ کي لت هڻي ڇڏيائين. اهو ڪم پوءِ

لاڙڪاڻي جي خان بهادر محمد ايوب ڪهڙي ڪيو. اڄ بهي صاحب هن جهان

۾ ڪونهن. ڪو ڪيئن پنهنجو وارو وڃائي ٿو ۽ ڪو ڪيئن.

← رنجيت سنگھ جي اڄ به سنڌ جي سمونڊ تي اک آهي. پر ڪالهه چوڀاري

ميرن جي هئي ۽ اڄ چوڀاري چئن ڪروڙن جي آهي.

﴿ روزا نمازون اِيءَ پڻ چڱو ڪم ”انهيءَ ڪري جو پوڄا پاڻ، عبادت ڪرڻ ۽ نماز پڙهڻ

سان معصوم ماڻهوءَ جي روح کي راحت ۽ من کي موج ملي ٿي. ماڻهو پاڻ کي ڏٺڪو

سمجھي ٿو. ”سوڪيءَ پائي سيڪو اوڪيءَ تونھين تون“ وارا خيال وڏو ڏڏ ۽ وڏو آسرو

ڏين ٿا. الله سائينءَ ۾ ويساھ واري خيال جي انهيءَ پاسي کي لطيف جي صوفي سنڌ.

مون سوڌو، ڪيئن ٿي ڇڏي سگھي. پر مسلمانن جي اها معنيٰ نه آهي ته ايراني

عربن جا غلام ٿي رهن.

← پنهنجي مرضي موٽائڻ لاءِ سنڌ جي سهڻين گسڻ قبول ڪري ڇڏيو

آهي. اهو ڏينھن نيٺ ورڻو آهي جڏهن ٻانهون پاڻ چونڊيل گھوت کي

ورمالها پائينديون، آڌرپائي اکين جي ڇانو ۾ لائون لهنديون.

← گھوگھاري جا سڳداسي، ڏانڊن جون گويون، سڇا گيھ، نصرپور جون

لونگيون، موري ۾ نانارن هٿيون ٺھيل گت جا تانو ٽالھيون وٽا، نيٺ

وقت ورائي ڏيندو. وڏيرا وڏيا ۽ وڻ وڏا ٿيندا، پيلا ٻھڪندا. پُٽ ڌيئون

مکڻ ماڪي کائيندا، هندورا لڏندا، اڻ-ڏڏيون چُرنديون، درياھ بادشاھ

جون ڪنڌيون ڪڇي تي ڪاوڙ ڏيکارينديون. ڪوھ ڪچندا، نار وھندا.

گوير (پلا ڏاند) گلن جا ڳانا پائي جوءِ ۾ جال چرندا. پٽاريون ڍڪندي

پنھنجن گونھن / وڃيرين کي پاڻ ڪئون پري ٿيڻ نه ڏينديون. واٽ-

ڳاڙھن جي واٽ تي بوڙيندا، بنسريون، بينون چپن تي ۽ اکين ۾ ”آءُ“ جا

نياپا، پيھن تي پيار جون ڪاٺياڻيون ڦرنديون. جن سنڌ ڪئون سک ڪسيو

آ، اهي سنڌ جي تاريخ ۾ انگريز ٿي ويندا. منھنجن مٿين لفظن کي مٿان

منھنجي آس سمجھين. اها اٿتر اڳڪٿي اٿئي.

← منھنجي ڪلام ۾ توهان کي هنري - سونھن گھٽ ۽ هنري - ڪچايون

گھڻيون ڏسڻ ۾ اينديون: چو ته، مان راشد مورائي ناهيان ۽ نه ئي وري

اُستاد بخاري.

← ٿورائتو آهيان نئين گڏ جي تمام وڏي ڏاھي، سپورنج انسان عبداللطيف

بگھبي جو جنھن منھنجي ڪڇي پڪي سگھڙائپ کي سنواريو. ۽ پڻ

ڳيريلي جي ڀرسان، ارتر واه تي اڏيل ڳوٺ خدا بخش بروهي جي ويٺل
(حال اله آباد لاڙڪاڻو) عبدالفتاح بروهي جو جيڪو هن ڪتاب جي
ڇپجڻ تائين مونسان گڏ رهيو. ۽ پڻ ٿورائتو آهيان ڳوٺ ٻورڙي تعلقو
خيرپور ناٿن شاھ ضلعي دادو جي مسٽر رفيق احمد منگي جو جنهن هن
ڪتاب جي ڇپائي جو بار پاڻ تي کنيو.

◀ هن ڪتاب پڙهڻ کان پوءِ پڪ ٿي پڪ منهنجي هنري ڪچائين بابت
مون تي آڱريون ڪڇنديون، پر پوءِ مان ميران جي دانهن جي پناهه ۾
آهيان جڏهن چوي ٿي ته

نا مين جانون آرتي بندن، نا پوجا ڪي ريت،
مين انجاني درس ديواني، ميري پاگل ڀريت،
۽ پڻ لطيف سرڪار جي چانو ۾ آهيان جڏهن سائين چوي ٿو ته
محبت پاڻي من ۾ رنڊا روڙيا جن،
تن جو صرافن اڻ-توريو اگهائيو.
پڇاڙيءَ ۾ موري جي سماج وادي اديب ۽ شاعر ڀاڻو محمد عظيم
سولنگيءَ جي هيٺئين بيت سان جيڪي ڪُنِيءَ سو پاڻ ۾ جي پڇاڙي
ڪيان ٿو.

الائي ڏينهن گهڻا هوندا سين هتي،
نٿو ڪير ڪٿي حياتيءَ جي حساب ڪي.

خادم حسين ابڙو

10_02_2008

اُپ ڏي هٿ

آڻ مولا آڻ منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ساجھ ڏي سنڌ وارن کي هٿ ڏي مون ڀارن کي
خالي ڀاڳين جا ڀاڻ، منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ڏکئي پياسين ماري آهيون تنهنجي آسري
تو کي سموري ڄاڻ، منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

موٽائي ڏي تون بچائي ڏي ارغونن ڪئون ڇڏائي ڏي
هيءَ هيرن جي ڪاڻ، منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

سڳڙا ويٺو سوريان، چنگ پيو ٿو چوريان
اندر ۾ چڪتاڻ، منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

گوند ۾ پيو دھاريان، ساٿ سنگت کي ساريان
سنگت ناھي ساڻ، منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ڏڪن ۾ ٿو ڏوريان هيءَ حياتي گهوريان
مٽيءَ ماتا کان منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

قابو آهيون ڪوٽ ۾ اونداهن جي اوت ۾
اسر جا اهڃاڻ منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ويندو ٿي ويندو ڏوجھرو نيٺ ته ٿيندو سوجھرو
پرھ ڦٽي ٿي ڄاڻ منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ساري سنڌ ڦڙڦوٽ ۾ ڳيريلو ڳڻڳوٺ ۾
”خادم“ جهانگين سان منهنجي جانيءَ کي آڻ
ڏکيا ڏينهن ٿي ويا

ساجھ = سڃاڻپ جي سگھ

آسُر = رات جو پويون پھر

اوڻ = پڙدو، ڀڪ، لڪ، آڏ، پاسو

اهڃاڻ = نشاني، پاريتو

گوندر = ڏڪ، سور

ڪسجي ويو

لابُ هٿن ڪٿون ڪسجي ويو ڳاه ڏيڳن ڪٿون ڪسجي ويو
 آب چين ڪٿون ڪسجي ويو ڀاڳ سنڌين ڪٿون ڪسجي ويو
 ڏينهن ڏني ڦر رات جيان، سنڌ سڄي سڪرات جيان
 ڌارين جا دڙڪا ڪات جيان، دڙڪي ۾ چيلو ڪسجي ويو
 واڙ جي واھت ڪانهي ڪا، ساه ڪي سامت ڪانهي ڪا
 اپ ڏئون آتت ڪانهي ڪا، چوڦير نظارو مٽجي ويو
 ڪُن ۾ پنهنجي ناءُ ڏسئون ٿا، بچ ڪوئي هر جاءِ ڏسئون ٿا
 ماٺ ۾ مٺڙي ماءُ ڏسئون ٿا، چاچا نه اسان ڪٿون ڪسجي ويو
 دولهه دودي پارا ناهن، ويڙهه ڏي ويندڙ چارا ناهن
 ڪٽ پي نينهن جا نعرا ناهن، هي ڏيهه ماٺار ۾ ونجي ويو
 اهڙو واءُ گهليو اڃ آهي، پنهنجو بي پنهنجو اڃ ناهي
 سنڌ جو پنڌ سهنجو اڃ ناهي، "خادم" ابڙو سمجهي ويو

واھت = سنڀال

ناءُ = ٻيڙي

سامت = فرحت

چارا = واٽون،

چارو = واٽ، گش

آپ = آسمان

آتت = آسرو

اڃ جا جوڌا اڃ جا جوان

يورپ تي ڳالهائڻ وينا، امريڪا کي ڳائڻ وينا
ڌوڙ ٿا منهن ۾ پائڻ وينا، اڃ جا جوڌا اڃ جا جوان

ڪڪ مٿون ڪروڙي ٿيڻو آهي، سنڌ بابت پي رڻو آهي.
ماءُ سان دوکو ڪرڻو آهي، نڪ جا پڪا آڪڙ خان

سنڌ جو هر هنڌ نانءُ کڻي، ڌارين جي ڀر ڇانو کڻي،
ڇالاڪين جو ڏانءُ کڻي، شونق جو اڃ آهي شان

مون نه ڪنيو آئيڪو سنڌ جو مان چو لوڙيان ڪيتو سنڌ جو
نانءُ جڀيندس ساندھ سنڌ جو هوڏءُ جيئي گتڪ، جيئي پان

سڏبا آهيون قومپرست، من ۾ آهيون پيت، پرست،
ڪجهه به ناهي پرست پرست، شونق وڏو آ سڏجئون خان

ڪجهه ڏينهن گذاري ڪاٺن ۾ هاڻي آهيون نائن ۾
ڇاهي ملڻو ٻائڻ ۾ قربانيءَ ۾ ڪهڙو مان

سڪتا نعرا سنڌ ٻڌي ڀل، هٿبا ڌڙٿا سنڌ ڏسي ڀل
فرحت ناهي سنڌ پسي ڀل، ڪنهن جو ڪن ٿا هي اڀمان

”خادم“ ابڙا! يار ڪٿي آن تو کان هاڻي ڪوڙ مٿي هان
تون پي جي هيءَ واٽ وٺين ها، ڪونه ٿيئن ها ڪڏ پریشان

اڀمان = بيمعزتي	ڌڙٿو = ڪنهن سوال تي
ناٺ ٻاٺ = شان مان	ميڙ ڪري رستي رنڊڪ
ڪڏ = ڪڏهن	ڪري سرڪار کان پنهنجيون
هان = آهيان	گهرون مڃائڻ لاءِ وس ڪرڻ

چا کپي

ڪاريهر کي مارڻ لاءِ، پنهنجي هاتو کي ٺارڻ لاءِ
مضبوط ڪهوءَ جي ڏانگ کپي

چيلن چانگ ڏيارڻ لاءِ، ٻين ٽاريون چانگڻ لاءِ
ٻڪران مٿن چانگ کپي

جواني تنهنجي ماڻڻ لاءِ، توکي ويجهو آڻڻ لاءِ
ڪاٺل کپي ڪوسانگ کپي

توسان دل جون اورڻ لاءِ، تنهنجون اکيون ڪڪورڻ لاءِ
ڏاڍي وڏي ڪانگ کپي

پنهنجي پاڳ کي پيٽڻ لاءِ، سندور ته ناهي سمجهڻ لاءِ
تنهنجي مک جي مانگ کپي

تو کي پاڪر پائڻ لاءِ جس کي چوٽ تي چاڙهڻ لاءِ
چوٿير سڄي پڙيانگ کپي

هڪ رات توڏهن ترسڻ لاءِ، تو وٽ پهچي موٽڻ لاءِ
ڪڪڙ جي هڪ بانگ کپي

هانوءَ = هنيانءَ، هر دو، من، دل

چانگ = سمات جي هڪ ذات

اڪيون ڪڪورڻ = شوق ۾ ڳاڙهيون ڪرڻ / ٿيڻ، سانگ، ڪيڏ

مانگ = سينڌ، پڙيانگ = سڄ

نهڪر ڪندڙ نويل هو

واه جو اهو ميل هو اڪڙين جو ڪو ڪيل هو
مونسان وڏو ويل هو نهڪر ڪندڙ نويل هو

اڪيون ڪونه ملائين ٿي مون کي هرهر ڪلائين ٿي
ٻارن وانگ ڳالهائين ٿي اوتيل ڪونه پوتيل هو

هو ايلاضن سان آيو هو مون ڏاڍو مٿو ڪپايو هو
جنهن وچينءَ کيس گهرايو هو تنهن سان پڻ ساڳيو ويل هو

ماني ڪاءُ نه کائيندس مان پاڻي پيءُ نه پيئندس مان
کلي ڳالهائءَ نه ڪلندس مان اهڙو هو اربيل هو

هاڻي ڇا ٿئي سوچيو سي ڪجهه لڇياسي ڪجهه لوچيوسي
ڀاڳ پنهنجي کي ڳوليو سي پر هو آيو اوکيءَ ويل هو

سونڌ پيڻ سليان ٿي توسان ڏاڍو ڪيس ٿيو هو مونسان
جنهن جي ڳالهه ڪيان ٿي توسان بس رڳو تيل ڦليل هو

اوتيل پوتيل = جاچيل جوچيل، پر ڪيل، آزمائيل

پاندُ کِپي

چند چڏائڻ لاءِ پيارا	پور پچائڻ لاءِ نيارا
ملڪ موٽائڻ لاءِ هڏهن	اندر کي آندڻ مانڌ کِپي
دهلي هجي لاهور هجي	اڃ سڀاڻي نيٺ ڪڏهن
دشمن نوٽڻ کيڏڻ ٿا پيا	قومن کي ڪو ڪانڌُ کِپي
اربابن جهڙو لويي ڪو	هن دل کي هر دم هور هجي
	ڪرڻ پنهنجو پاند کِپي
	سند کي پي هو لوڏن ٿا پيا
	سند کي پي ڪا راند کِپي
	ڳيريلي جو ٻيو پي ڪو
	خادم جهڙو ڏاند کِپي

ڪانڌُ = اڳواڻ

هورَ = هورا ڪورا، آندڻ مانڌ

ارباب = سند جي هڪڙي وزير ڏي اشارو

سنڌ جي سار

واٽڙا ٿورو هوڏي نهار پوک سموري ڪاٺي وٺي جهار
ڪونه بچيو ڪو دائو يارا ڪانه لڏيسي جُوءِ جي سار

سانڀڪاڻي سڻجڻ ۾ وٺي آيل ٽمجهڻ سمجهڻ ۾ وٺي
ڌارين هٿارئون ٽڪجڻ ۾ وٺي ڪٽي سي هٿ ۾ ڪانه ترار

ويندي اڄ تائين سُرَت ۾ ناهيون پنهنجا ڪهڻ جي ڪِرَت ۾ آهيون
گهندي ڪين پتيون ٿا ساهيون پنهنجي اها ئي آهي ڪار

ماني منهنجي ڪائن هو ٿا يَوَ ۾ ڏاڍو ڳائڻ هو ٿا
ڪڙڪي تي به ڪنائڻ هو ٿا پاڳُ سندن جي ڳچيءَ هار

ويري واه وڪوڙي ويا پنهنجا پير به ڪوڙي ويا
۽ منهنجا پير اڪوڙي ويا ڌارين تي ير ڪهڙي ميار

آڻ مڃيندس هَڏَ نه مان پڙُ ڇڏيندس ڪَڏَ نه مان
راند ڪٽيندس ٿڌَ به مان ايهو دل ڪي آ اعتبار

پل بهرين مله هئن جي آ پر پوئين مله ته منهنجي آ
خادم ڌرتي تنهنجي آ وقت جو هي آهي وهنوار

سُرِت = سجاڳي

ڪَڙ = ڪڏهن به

تَڙ = تڏهن به

جهار = بينل فصل ڪائيندڙ ڀڪي پڪڙ

آڻ = هار

توڙي مينهن وٺا

منهنجن ماروڙن ڪٿون اجها ڪنهن ڪسيا
ڪڇا ڪنهن ڪسيا پڪا ڪنهن ڪسيا
هو منهنجن ماروڙن ڪٿون اجها ڪنهن ڪسيا

ڪَل مائهو جي ٻَڪ بگهڙ جي اهڙا ڪنهن ڏٺا

دردونديءَ جي ديس کي ڏاڍا ڏٺون ڏجها

بي ديدن جي باهين ڪٿون بچيل ڪونه هئا

ڪهل نه ڪو ڪهڪڙ هو پنهنجا چڻ نه هئا

سڪ نه سنڀري مارئي توڙي مينهن وٺا

خادم ٻه ٽي ڏينهڙا ڏکن منجهه ڏٺا

آءُ ته اڃ سنڀاس وٺئون

سند ڪاڻ سڳن کي سوڍ لاءِ هي سر گونگيءَ تان گهوڙ لاءِ
پڻ ڪجهه امڙ سان اوڙ لاءِ آءُ ته اڃ سنڀاس وٺئون

ڪوڙ ڪهاڻيون ٻاهڻ لاءِ واعظ ڪئون جند چڙائڻ لاءِ
سور مٽي جو لاهڻ لاءِ گهرجي چپڙي ناس وٺئون

ڏاهن ڏس تي ڏوڙ لاءِ ڏونگر ڏس کي توڙ لاءِ
سسئيءَ پڪڙ پڙوڙ لاءِ پاڻ جو هل پاش وٺئون

هو جيڪو پٽ ڏئي آهي تنهن منهنجي ڳالهه سٺي آهي
سائس ڳالهه ڳئي آهي اڃ ڪانئس ڪو اڀياس وٺئون

ڪا سوچ ڪڏهن سند لاءِ نه هئي ڪا موت ڪڏهن مٽڻ لاءِ نه هئي
ڳڻڳوت ڪڏهن پنڌ لاءِ نه هئي هاڻي آءُ ته خادم تاس وٺئون

ڳڻڳوت = ڳڻتي، سوچ ويچار

پاش = پاسو، اڀياس = سبق، سمجهاڻي

سنڀاس = ڪٽنب، سماجي ناتا چڻي سچ ڳولڻ جي وات وٺڻ.

جهان خان هنن جو

آ	جهان	هنن	جو	جهان	خان	هنن	جو
وقت	ڪيو	بيشڪ		آهي	مان	هنن	جو
ٻڌ	دڙڪا	هنن	جا	۽	دهمان	هنن	جو
پر	مون	کي	بنه	ناهي	ارمان	هنن	جو

آهي	نڪو	ڪو	مرشد	نڪو	آ	پير	هنن	جو
وئي	ته	ڏسي	نانءُ	ڪو	تهمير	هنن	جو	
لڳندو	رهي	ٿو	ڪونه	ڪو	تير	هنن	جو	
هيڏي	آ	ڪي	منهنجي	هوڏي	ڪان	هنن	جو	

تيمور	جا	پٽ	واه	جا	راندیگر	هي	آهن	
جنهن	ڏينهن	رکيئون	پير	هليا	گر	هي	آهن	
بندوق	پرائي	تي	ستمگر	هي	آهن			
هاڻي	هي	ميزبان	مان	مزمان	هنن	جو		

جيڪا	جهڙي	ڌرتي	موه	مٽي	سان	ناهي		
مان	مٽيءَ	کي	ناهي	ڏيڻو	ويڙه	تنهن	سان	آهي
ساڙ	سان	سڀ	ڪجهه	ساڙينداسين	سنگ	ڪنهن	سان	ناهي
چوڏس	آه	اڏار	هنن	جي	سارو	آسمان	هنن	جو

اڃا تہ ڪاٿي ڳالهہ رهي	جو پڙ تي ٻئي آهيون
ڪوڙ پري واہ جي	ڪڙ ڪڙ تي ٻئي آهيون
آسري آمريڪا جي	پڇڳهڙ تي ٻئي آهيون
جيئڻ گڏجي سنڌ سان	ناهي شان هنن جو

واہ اي پروردگار	تنهنجا خار اسان تي
گهٽجي ئي نٿي	وڌندي رهي مار اسان تي
اهڙي ڪا تنهنجي آهي	ميوار اسان تي
هاڻي اسان سڀ ڪوچڙا	هڪ هڪ خان هنن جو

وڏي اچرج ۾ آهي	ڳيريلي جو ڍڳو
اڃ تائين جنهن نامي	ايهو ڳجهه ڀڳو
هي سندس خيال	نہ سرحد کي ڀڳو
چو پنگ منهنجي هيٺ	مٿي پان هنن جو

سنڌ امڙ جو هڪ هڪ ٻار

پنگي هجي توڙي پنگوار مٺڙيءَ ماءُ جو هڪ هڪ ٻار
هنن اکين جو آهي نار منهنجي ڳچيءَ جو آهي هار

شل هڻڻ هڪلڻ جهڙو ٿئي شل ٻيلي سارڻ جهڙو ٿئي
شل ماري مارڻ جهڙو ٿئي اُپ ڏي آهن هٿ اپار

ساجھ سنڌ جي ڪٿي هلي پنهنجن جي ٿي پڙي هلي
ڏٺن جو ٿي ڏٺي هلي مور نه ٿئي مظلومن مار

وک وک تي سنگتين کي ساري نانوَ نئين سان پنهنجي ٻاري
ڌاريندي ڌارين جي اٿاري جيئي اڙين جو ٿي آڌار

ڪڏهن وات ڪڏهن ڪن ٿي پئي ڪات ڪڏهن ڪڏهن پڻ ٿي پئي
پڙ جو پارڪ هي من ٿي پئي سانگيئڙن جي لهي سنڀار

پڙي = مٽي

جي تون ڪندين ڪانه ترار

وقت ڪيو آ هيٺو ڪنهن پَر ڏوھ امڙ جو ناھي
وقت سان وڙھڻو نيٺ تہ آھي پنھنجا سندرا ساھي
منھن ڏيٺو آ ان سان جيڪو آيو آھي ڪاھي
منڙا پٽڙا نيٺ تہ ڪيندا سنڌ جو ناماچار

اُپري آيل اُلهي ويندا، ڪري بيٺا هن چوٽي
چوٽي منهنجي مالڪ کي آ، ڪهڙي هنن جي چوٽي
ملڪ منهنجي تي وسڻا ناهن، ڪنوڻ هنن جي ڪوٽي
نيٺ ٻاڏائيندڙ جي ٻڌندو پاڻهي پاڻهار

سٺ سالن ڪئون سهندي سهندي ڪونه ٿڪا هون پيارا
لهندا نيٺ تہ اُپري ايندڙ سڀڪنهن جا هن وارا
ڌرتي تنهنجي منهنجي آهي، هي آهن اوڏارا
آهن مورو نه رهڻا هٿڙي ارغونن جا ٻار

دانهن تي ڪو داد نه ٿيندو ڦٽڪڻ سان فرياد نه ٿيندو
جيسين يار فساد نه ٿيندو ڪنهن پر ڏيهه آزاد نه ٿيندو
گهر تنهنجو آباد نه ٿيندو چور ڪڏهن پي ساد نه ٿيندو
بگهڙ بڻهه برباد نه ٿيندو جي تون ڪندين ڪانه ترار

خادم ڳارڻا هي ڪهڙا، توڙي حال ٿيا هن ههڙا
گهاري وجها جهڙا تهڙا، ناهن ڏينهن سدا هڪ جهڙا
نيٺ مٽي وينداسي منهنڙا، يار ڇڏي هت ڪهڙا ڪهڙا
ڏک سان چوندا پوءِ تو جهڙا، وٺي تي ڪهڙي يار ميار

نانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

معصومن کي ڪل نه پئي جهنگ وارن کي جهل نه پئي
اپ کي پي ڪهل نه پئي هي نانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

اٽلي جي احوالن جو شامتِ اعمالن جو
وک وک تي نئين چالن جو هر ڏانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

هن سدوريءَ سنگت کي سنڌ جي سهڻيءَ رنگت کي
ڇا چئجي هن ڪسنگت کي توڪو تانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

هٿڙئون منجهه هليا ويا هن هٿ نصيب نوايا ويا هن
ڪيڏا ڪيس ڪيا ويا هن بس ڪانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

تارين جي ته ڌمالن جو پُون ڀريل پيالن جو
سسئيءَ کي ور وارن جو وهانءُ ڳچيءَ ۾ پئجي ويو

انڌي ۽ جنڊ

هيءَ انڌي ۽ هي جو جنڊ پاڻ ۾ هر دم ڪير ۽ ڪنڊ
ايهو منهنجو حال آ، ايهو ئي احوال آ

اڪين هوندي ڏسان نٿو ڪنن هوندي ٻڌان نٿو
واتئون مڱ ڪيان نٿو سالن ڪئون هيءَ چال آ

باهين ۾ ڳوٺ سڙن ٿا پيا ۽ اڻموت ڪڙهن ٿا پيا
ڌاريا ووءِ وڙهن ٿا پيا مانجهين جو اڃ ڪال آ

لالڻ هئا جي لڏي ويا هيءَ ڇڏي هُن تڏي ويا
چانو هئا جي ڇڏي ويا هاڻي هت وڏو پونچال آ

ڪامهل نياڳي اهڙي هئي ٽين مارچ جي منجهندڙي هئي
جيئيم ڪي ڪل نه اهڙي هئي هاڻي ڪانئس ڪهڙو سوال آ

مارچ اٿي سو تيتاليهه ڪهڙي خبر ته پوندي ڪيه
ڌارين جي هت ٿيندي پيهه اڃ سنڌ سڄي ماهيو مال آ

مائه وانگر مارچ کن ٿا، هيڏي هوڏي ڪونه ڏسن ■
دشمن آڏو ڪونه ڪڇن ٿا، پر ويڙهه وارن سان پال آ

يونچال (يونءِ_چال) زلزلو

1943-03-03ع تي سائين جي ايمر سيد جي پاڪستان بابت ڏنل رٿ سنڌ

اسيمبليءَ پاس ڪئي.

عدم تشدد جو پرچار

عدم تشدد جو پرچار اڃا ڪندو ڪيڏو ڪيڏو خوار
مهل گهرئي ٿي منهنجا يار پهر پٽاندڙ ڪو وهنوار

ڪيسين ڏرندا وتنڊاسي، ڪيسين ڀڙندا رهنداسي
ڪيسين مرندا وينداسي، ڪيسين تائين ڪن لاتار

ماڳ مڙهيون ميسارن ويٺا، چئلينج ڏيون چيتارن ويٺا
پنهنجون پار اُڪارن ويٺا، هيڏي آهي خبر نه چار

پوتارن جي پينگ نه ٿيندي بند هنن جي هينگ نه ٿيندي
سرداري مرڻينگ نه ٿيندي ٿيڻا ناهن ٻيڙا پار

لٽ وسي ٿي ڳوٺن تي اڄ، ٿرا هنن جا چوٽن تي اڄ
ڪٽ انهن کي سرون تي اڄ، ناهن هنن لاءِ ٻي ڪا مار

سنڌ جا پهريان ويري هي هن، ڌارين جا پي پيري هي هن
مُٺڏ ڪئي ڪنهن ميري هي هن، پهرين لهه هنن جي سار

خادم اڄ جو 'آءُ' ٻڌي وٺ، سمو سڏئي ٿو پاءُ سٺي وٺ
اتر وٺ جو تاءُ پسي وٺ، گيديءَ کي ٻي ڪهڙي گار

چيتارن = للڪارين

سمو = وقت، مهل، ٿالو

ڳالهه اصل ۾ سمجھڻ جي آ

ڳالهه اصل ۾ سمجھڻ جي آ، منهنجي گهر ۾ تمجھڻ جي آ
سند وارن جي ستجڻ جي آ، ڌارين جا گهر ڏٺجڻ جي آ

قومون ويل ۾ واڙيل آهن، مرضيءَ بنا سلهاڙيل آهن
بکرين وانگ اٿاڙيل آهن، هيءَ پرولي پرجهڻ جي آ

کاڻين تي بندوق بيٺل آ، تنهن سان گڏ پوتار پتل آ
صدين ڪئون سردار ڪتل آ، حق تئون هٿ نه ڇڏجڻ جي آ

سند ڪپي پر تون نه ڪپين ٿو، سمنڊ تائين تون چو هجين ٿو
ڪاوڙ آ تون چو ڏسجين ٿو ويڙهه توسان اڃ وڙهجن جي آ

الله رسول هنن وٽ ڪونهي ڪو به اصول انڌن وٽ ڪونهي
گهريل آ چوسول جو ڪونهي ڳوٺ اها ئي پيڇڻ جي آ

جيسين جاڳ نه ٿيندئي دلبر، ڪنهن پر ماڳ نه ملندئي دلبر
ڪو پي ڪاڄ نه ٿيندئي ڪٿر، ڳالهه اها ئي ڳڻجڻ جي آ

خادم جيءَ کي جهوري ويٺو تڪي ٿو ۽ توري ويٺو
تو سان پڻ ٿو اوري ويٺو ٻئي جي ڪانه ٻڌجڻ جي آ

پَٽلُ - ڳنڍيل، گڏ ويٺل

پُرجهڻ = پروڙڻ - سمجهڻ

کُٽلُ - زمين ۾ کُٽلُ

ڪٽپر - عبدالوحيد ڪٽپر وڪيل کي اشارو

ڳالهيون آهن اڪيچار

ڳالهيون آهن اڪيچار ڪاڏي ڪاڏي ڪجي نهار
ڏاڍ ظلم جا ڏسي انبار دل روئي ٿي زارئون زار

روز جڏهن اخبار پڙهئون ٿا، هر هنڌ هتيچار ڏسون ٿا
نيٺون وهندڙ نار پسون ٿا، ڪاٿي سنڌ پهتي آ مارا

ڪاري هلي وئي ڪوئن ڏي، پوتارن جا هٿ نوٽن ڏي
نظر ڪجي ٿي نوٽن ڏي، مظلوم جي اک ۾ آ اندڪار

لک به ڏي ائون لڏي به وڃ، ڪڪ اباڻا ڇڏي به وڃ
بڌل ناهيون ڪاڏي به وڃ، ناهي معافي وٺ سرڪار

راڄن واريون ڳالهيون نه ٿينديون، حويلين جون ڪاريون نه ٿينديون
ڪوئن ناماچاريون نه ٿينديون، اعلان ڪري ٿو اڄ پوتار

ناهوڪي جي ٺهي نٿي، پهر پيار جو وهي نٿي
ڌڙڪو داپ به سهي نٿي، ڪم ڪڏهن ايندو ڪمدار

ناهوڪي سنگ ڪري نٿي، پوتارن تي مري نٿي
ڏاڍ جي ڏک ڪئون ڌري نٿي، باهه ڏي گهر کي صوبيدار

اڪيچار = گهڻيون - ڪوڙ

ڪوٺ - وڌيري جي حويلي

هتيچار = ظلم - ڏاڍ

ناماچاري = گلا غيبت

جهاڳير جهان ڪهڙو

سنبرئون ٿا يار پيارا، هاڻ آميون هلڻ هارا
جيڪي ڏٺا نظارا، تن جو بيان ڪهڙو

جنهن سان رڪي مون ياري، تنهن کي ڇڏيم مڪياري
اڄ تائين جنهن نه پاري، اڳتي گمان ڪهڙو

هڪ ڏينهن هوڏي نهاريم، پونئن تي اڪڙيون ناريم
بيهي ٻو مال چاريم، هوئي زمان اهڙو

ٻئي ڏينهن آيو نياپو، منهن مٿڻ جو ڏوراڻو
سانپير نه سڱ سپاڻو، توڏي ٻو ڌيان ڪهڙو

اهڙا ئي ڪي نظارا، پسندا رهيا سي پيارا
ڪي ياد ڪي وساريا، جهاڳيرو جهان اهڙو

ڇڪجي ڪڏهن وياسي، پوئتي نه پر پياسي
وڃي سرخرو ٿياسي، جهڙو مڪان تهڙو

پنڌڙا اهي ئي ساڳيا، ۽ پيچرا پي ساڳيا
ڪنهن ڪونه ها تياڳيا، اهو آ طوفان اهڙو

خادم ڪجن نگاهون ڀرجن ٿيون پوءِ آهون
ڪهڙيون ڪجن پو دانهون ٿئي ٿو سمان اهڙو

ڀونڊو-بُجو   پيچرو = دڳ-واٽ
سمان = ٿاڻو، وقت، ويل   مڪياري، سندس مرضيءَ تي
پاري = نباهيو   گمان = آسرو، اميد پارڻ = نباھڻ
سڱ سپاپو = مٽي مائتي، ويجهڙائي   تياڳڻ - ڇڏي ڏيڻ

هڪ ڏينهن

ڪاٺيون ڪرڻ ويندي هڪ ڏينهن ڪنهن روپا سان لڳي ويو نينهن
ڏاڍو پلارو هو سو ڏينهن. اُٺو نه هو اڳ اهڙو مينهن

جهنگ ۾ بيٺي مال پئي چاري هوريان هوريان پئي جهونگاري
خبر نه آ ڪنهن کي پئي ساري ڏاڍو جهنگ وڻيو تنهن ڏينهن

هوريانه اوڏهن سُرندو ويس مان چوڻ وانگر چرندو ويس مان
جوت سندس تي جهرندو ويس مان سُرَت نه پئي ويجهو پهتس ڪيئن

چرڪ پري مون ڏي جو ڏٺائين اک جي آڻيءَ سان واه جو چُٽيائين
مڏي ڪاٽيءَ سان بيهي ڪٺائين سوريءَ تي چڙهڻو تنهن ڏينهن

ڪير آن هيڏي چو آيو آن، ماتئيائي مان پنهنجو هان
ڪاٺيون ڪرڻ هت آيو هان، ماڻهو آهيان ناهيان شينهن

ڳالهه منهنجيءَ تي ويني ڪلي، پوءِ ته ڏاڍو اچي ڪلي
سهڻي جهڙي سنڌي رلهي، ڪاٺيون وسري ويون ان ڏينهن

وري نه ڪيس مون ڏٺو اُتي، جنهن ڏينهن ڏٺو هومانس جتي
ڳوليو مانس ۾ جتي ڪٿي، خادم ٻڌاءِ مان ڪريان ڪيئن

سُرَت - سمجهه

جهوري جهڙ جي منهن مڪڻ جو

جهوري جهڙ جي منهن مڪڻ جو ڪوسو ڏاڍو واءِ ڏکڻ جو
اوسيعڙو هو توکي ڏسڻ جو نانءُ نه هو ڪو پڪي پڪڻ جو

پڇيو پڙهين هت ڇو بيٺو آڻ، ورندي ڏنم ڪٿ لاءِ بيٺو هان
ڪٿ نه پرڇڻ لاءِ بيٺو آڻ، ڏڙڪو هو تنهنجي پيءُ ڏکڻ جو

هليو ويس پوءِ موٽي اچڻ لاءِ، لور لڳل هئي توکي ڏسڻ لاءِ
توڙي رکيا پادرها پسن لاءِ هيڏي ايرادو چس چڪڻ جو

نيٺ دريءَ مان تو هو نهاريو محبت منهنجيءَ ٻارڻ ٻاريو
تو ته وڃن هو پنهنجو پاڙيو آڏو هو پر منهنجي ڪسڻ جو

ڇوٽيءَ کان ڪنهن توکي جهليو هو پنهنجي هئي جنهن توکي پليو هو
تو ڪو ساڻس سور سليو هو منهنجو ڪهڙو سبب پوءِ اُت هجڻ جو

پلڪن ۾ تون پيئينءَ ڇو ونوه ۾ پو ويئينءَ ڇو
پير پنهنجي تي نه بيئينءَ ڇو ڪيڏو هو اهو وار مڪڻ جو

خادم چيو قرآن ۾ آ، هاڻي پراڻي امان ۾ آ
رکڻي اها ئي ڌيان ۾ آ، لاهم خيال پو توکي ٻڪڻ جو

لور = سڱ

اڏڪو = الڪو ڳڻتي

پيئينءَ، ويهي رهين.

نر ۽ ناريءَ جو وهنوار

نر ۽ ناريءَ جو وهنوار سمجھي وٺي جي سنڌ هيڪار
ڪهڻ ڪسڻ جي ٿئي نه ڪار وات وٺي جي هي وهنوار

دل گهريو ڀر گهرجي ٿو جنهن کي نه ملي سو ڦرجي ٿو
ڏيل سڄو پو ڏمجي ٿو وڌي پلي ڪر سنڌ سنڌ ڌار

ڀرم ڀرا جو ڀڳ ملي ور-مالها جو ڊڳ ملي
سهڻيءَ کي جي سڳ ملي ناه نصيحت پو درڪار

نيٺ نياپا ڇهلي نه سگهيا، سڱ سپاڻا سلهي نه سگهيا
پيار پهاڪا پلي نه سگهيا، ڏس هلائي پنهنجو اختيار

ڪاريءَ کي تون ڪارو ڏي جيءَ سندس جو جيارو ڏي
جيڪو کيس پيارو ڏي ڪات ڪهاڙا ناهن ڪار

هيءَ حياتي هڪڙو ڦيرو موٽي نه ملندي ڪو ٻيو ڀيرو
ماري نه کس من جو آڪيرو ڪنهن ڪنهن لاءِ تون اُٿلدين چار

هڪ ڏينهن تون پي اک ڏاريندين، پوءِ پلا ڪنهن کي ماريدين
يارن کي پيو ساريدين، پر نه ملندي خايم يار

ڏيل-پُٺ،

ڀرم ڀرا = اصل ڪٿون جون، قديمي رسمون رواج

نه سمجھه پلي تون اڃ پوتار

ٽپي جڏهن ٽين ماڙ ويڃين تو مڃون وٽي پوءِ ٻاڙ هٿين تو
ڪيڏي وڏي لٻاڙ هٿين تو پر تو سان ٿئي جي ساڳي ڪار

ڪا بک وگهي بي حال هجي. يا تنهنجي بي ڪا چال هجي
۽ ٿاڻو تنهنجي ڍال هجي. پوءِ جيڪي ڪرين پل ڪر پوتار

لوڙها اليلن جا تو لتاڙين، جيڪي بڪين سو ڪڏهن نه پاڙين
گهر غريبن جا تو ساڙين، سرءُ آئين جتي هجي بهار

تو تئون پي سج لهڻو آهي، تو پڻ ليڪو ڏيڻو آهي،
جيڪي ڪرين تو پرڻو آهي، ناهين تون آهي ڪرتار

يارن جي لڪ هيستائين، ڌارين جي پٺ ڪيستائين
ڪونه هوندئي مينهن وساڙا سدائين، تو سان ٿيندو پوءِ وهنوار

نه سمجھه پلي تون اڃ پوتار وقت وڏي سڀ ڪئون سرڪار
پوءِ ڪاڏي پٽڪو ڪاڏي ڪار جاڏي تاڏي تو لڪ گار

خادم هڪڙو ناهه گهڻا هن، توکي ڪرڻ چڻا ٿا چاهن.
ايرادا هي چڻا ناهن، آ اوسيٽري ۾ هڪ هڪ يار

آليل = ڏاڍو غريب، بيوس

مينهن، وساڙو هڪ ڳاڙهو پشم جهڙو جيت جيڪورڳو مينهن جي مند ۾

ٿيندو ۽ جيئن ڏو آهي

ڪرتار = الله سائين

ماڻڪين ۾ مک ڀسي ٿي

ڪاڏي ڪاڏي اک ڏسي ٿي، ماڻڪين ۾ مک ڀسي ٿي
پوءِ انهن لاءِ ڏک ڏسي ٿي ڪهڙو اک جو هي وهنوار

روز نياپا نيٺ ڏين ٿا، ڀرت جا پيالا پيڻا پين ٿا
ڏولوا پوءِ سين ڏين ٿا، ڪيڏو اک ڪري ٿي خوار

ڪيڏو بيوس ماڻهو ٿئي ٿو ڪيڏو ڀروس ڀائون ٿئي ٿو
سيالو ڦري اڀالو ٿئي ٿو ڪيڏي دل ٿئي ٿي لاچار

محبوبن وٽ ماڻو ٿئي ٿو عاشق عيبن هاڻو ٿئي ٿو
ڏاڍو سخت پڇالو ٿئي ٿو پوءِ پي هن تي ناه ميار

جڏهن رات جو ٿالو ٿئي ٿو نيٺ ۾ روح جو راتو ٿئي ٿو
وري جڏهن سيالو ٿئي ٿو آس اکين ۾ لنگهي من يار

چوڙي؟

چو ڙي؟ ڪالهه نه آئين تون، چيو هئي ايندين نائين تون
ڪوڙو آهين سدائين تون، چو ٿو ايڏو ستائين تون

نائين تائين سنبريس مان، سهرن تي پي نه ويٺس مان
اڳتي ائين نه ڪنديس مان، پل پل مون کي پلائين ٿو

رات اچي ٿي ننڊ وڃي ٿي، وڃندي تات جي تند وڃي ٿي
مٿڙا منهنجي مند وڃي ٿي، ڪونه ٿو مون کي پائين تون

لهندي سج ڪو ڪٽڪو ٿئي ٿو تنهنجي اچڻ جو اڳڪو ٿئي ٿو
الڳاڻل ڪو الڪو ٿئي ٿو ٿو روز مون کي آزمائين تون

ڏيهه سڄو ڄڻ خالي آهي، هڪڙو ئي باغ جو مالهي آهي،
جندڙي جنهن ڪٿون پالهي ناهي، چو ٿو ڇڏين منهنجي ٻانهين تون

سوٽ منهنجا تون ڪوٽو آن، ڪوٽن جو ڪو ٻوٽو آن
خوشين جو بس جهوٽو آن، مون سان سڄو ناهين تون

چنچري لاهيندي سانءُ، مٽرڪ آهيان پڇندي سانءُ
چاچا کي پي چوندي مانءُ، ٿو هيڏي هوڏي ڪنائين تون

اڏڪو = الڪو ڳڻتي

جڏهين تو پيڻ ماري

آميان وڏو مان راڙي ۽ پڻ وڏو هان ٻاڙي
 عمر - پنهنجي ساري گامونءَ سان گڏ گذاري
 ويٺي آ سنگت ساري ٻڌي اڄ جي ڪار گذاري
 سمجهو چوان مان سچ ٿو توڙي ڪنهن مان ڪياري

نينيٽال جي هئي ناري پايون ويٺي هئي ساڙهي
 پان موس هٿ ۾ ۽ وات ۾ سوپاري
 ڏس ته هئي ڍڪيل پر آواز ۾ اگهاڙي
 رکي سگهين ٿو ياري مرضيءَ ۾ آن مڪياري

توڙي هان وڏو شڪاري ماري اٿم نه ٿاڙهي
 سگهيس چڙهي نه چاڙهي، هن پو سنڀالي ساڙهي
 بابي جي نصيح ٻارو ڪنو ڪم ڪجو نه پاڙي
 انهيءَ ڪري پو يارو هيءَ زندگي آ ٻاڙي

سهڻي ڪٽي ته هئي پر، پلڙي آ پاڻ واري
 کاڌي هوڏي سوپاري کاڌي مساڳ واري
 گولو گهمي ڏنم پر، ڪاٿي نه مومل ماڙي
 پنهنجن سان پاءُ رکجي ڌارين سان ڪهڙي ياري

هيءَ ڪچهري ٻڌي ٿي سٽي ٿو جهان سارو
گهربل جيڪو نظارو اهو سنڌ ۾ آ سارو
خادم ڏاڍو ڏڪارو ڪرين ٿو جي ڪنهن کي ڪارو
تو پاڻ ڏي نهاريو جڏهين تو پيڻ ماري

سنڌ جي نه هئي سا ناري نه هئي سا ڪا ويچاري
پلڙي هئي پٽاري رکجي ها سائس ياري
نه مان ٿيان هان ڪارو نه هو ٿئي ها ڪاري
ڏاڍي ٿئي ٿي شرمساري جڏهين ڏسان ٿو ساڙهي

ريشم ڳلي گهمان ٿو گُسيان نٿو ڏهاڙي
ڪاٿي ته رنڊڪ آهي لڳي ٿو آ منهنجي ڏاڙهي
اهڙو سنو نه هنڌ ڪو جهڙي آ تلڪ چاڙهي
اُتري جڏهن اچان ٿو ٿئي من ۾ ڪتڪاڙي

چڏي اڃ تڏيون وڃئون ٿا

گڏ هئا سي ڪي ڏهاڙا، لاها ڏناسي ڇاڙها
هي وسنديون ۽ واڙا، هاڻي ڇڏيون وڃئون ٿا

دلين ڏي جيڪي لاڙا، جونا توڙي ڪراڙا
پنهجن سان وسيل واڙا، چڏي اڃ لڏيون وڃئون ٿا

توڪي هيم ڏکيو ڪڏهين نه مون سڪيو
سڀ بخشجانءِ پيارا، چڏي هت مڏيون وڃئون ٿا

ڇچنديون وڃن ٿيون ياريون، مندو بي سڀ وساريون
مٿيون توڙي ڪساريون، چڏي سڀ رڏيون وڃئون ٿا

ڪيڏو به هوندو مصري خادم بي ويندو وسري
سورن سمونڊ اُڪري چڏي اڃ تڏيون وڃئون ٿا.

هن مهل هن ٽالئي، 45-12 منجهند تي، ڪراچي هاءِ ڪورٽ ٻار جي لشيريءَ ۾ پيءُ منصور سولنگيءَ ٻڌايو ته سندن (۽ منهنجو به) وڏو پيءُ ادو عبدالحق سولنگي ڄمار جا ڇهاسي ورهيه ٽپي 2007-3-6 تي هي جهان جهانجي ويو. اها ڳالهه ٻڌي ڏاڍو ڏک ٿيو. اڳ ۾ به ٻه نومبر 1979ع کان لاڙڪاڻي ٻار ۾ 1996ع جي ڊسمبر تائين گڏ گذاريو سي. ادو عبدالحق گهٽ ڳالهائيندڙ ٻاجهارو ڪڏي وارو مانائتو شانائتو ماڻهو. پنهنجن ننڍن ڀائرن کي پنهنجا پٽ سمجهندو هيو. ننڍا به انهن ئي اکين سان کيس پيءُ جي جاءِ تي سمجهندا هيا. مون منصور وٽان اها ڏکوئيندڙ خبر ٻڌي اُتي جو اُتي هاءِ ڪورٽ جي هڪ بينچ تي ويهي مٿيون گيت گهڙيو.

نالو هوس محمد سومار

(الف)

1- لاڙڪاڻي ۾ باقراڻي آه اُتي ڳيريلو
ڳيريلو سان پريت پراڻي ۽ پڻ روح جو ريلو
جنهن جي جر جو پيتل پاڻي مٽيءَ تنهن سان ميلو
ڌاريو ناهيان جو ڪيان مان مٽيءَ سان تڪرار

2- رئيس ڪئنال مان ارڙ نڪري پوءِ ٿئي ٿو چيلو
ارڙ تي جيڪو بي وڻ آ، ڏئي نٿو گل پيلو
هونءَ بي منڙي ماءُ جو جيڪو ميوو آه رسيلو
گاجيءَ تائين چيلو پهچي وڌائي وڻڪار

(ب)

3- ٿريچن جو هڪڙو يار نالو هوس محمد سومار
حيدر بخش جو سچڙو يار پانڌيڙو هو پيار جو يار

4- پنهنجن پٽن جي خبر نه چار ڪٽنب ڪڙي جي ڳلتي نه ڳاڙ
ڳوٺ شهر ۾ سڀ سان پيار خيال سدا ٿئي سنڌ سڪاڙ

5- چاليهن جو زمانو هو ۽ مٽيءَ منجهه خزانو هو
پر هاريءَ لاءِ نه دائو هو ان ويل اٿيو هاري حقدار

6- پائو سومر لهي پيو ڪنڊن پنڌ تي ڪهي پيو
راهه انهيءَ تي رهي پيو تيسين جيسين دم نه ڌار

7- جڏي چونڊون آيون چاليهن ۾، بشڪ بينو تن ڏينهن ۾
اُڻن توڙي مينهن ۾ سومر جو تڪڙو هو پَسار

8- جن بابت هاري حقدار تن يارن کي خبر نه چار
ڪيئن کڻي هاري حقدار پو هارايو هاري حقدار

9- پر ادي سومر دل نه لائي، سڄي حياتي ساڳي ڪاٿي
حقدارن جو رهيو ساڻي، جيتو ڦير ڏنس قرار

10- ڊاڪٽر مومن پيو ڊهي، هڻي پنهن جي ساڳي ٿهي
وقت ويريءَ جا سور سهي، هو به هليو ويو ساڳي پار

11- يارن جي جڏي ٿئي ٿي سار خادم نيٺ وهائن نار
آهيون سڀيئي اميدوار آس اکين ٿئي سنڌ سڪار

بشڪ = حيدر بخش جتوئي

ممي مون لاءِ ڪڏهن نه جاڳي

ڪيئي ماڻهو چادر تائي ڏوڪڙ هيٺون رکي وهائي
ناهي ننڊ بنا یر نائي هن هن جي پوءِ ڪبي پچار

توڙي سائن رانديون ٿيون هنن ڳالهين هيڪانديون ٿيون هنن
سنگ سوا دليون مانديون هنن هاڻي سنگت آ بيڪار

سيلف ميڊ چون ٿا آهيون هت پهتاسين پٽيندي ساميون
پئي ڪي پاڻ مڃيندا ناهيون باس ڏي آهي بس هٿڪار

ممي مون لاءِ ڪڏهن نه جاڳي ڪڏهن مون لاءِ ننڊ نه تياڳي
صبح سانجهه هئي مائي ڀاڳي هاڻ لهان چو سندس سار

بابو سدائين ڏانڊن سان يا ته ڪچهريون واندن سان
ڀائر ريجھيل راندن سان اهي لائق ناهن لهجي سار

ٿيڻو رٿاير اڃ سيائي ٻارن جو ڇا ٿيندو هاڻي
موٽڻ چاهيان ٿو لاڙڪاڻي ٻار ناهن پر تنهن لاءِ تيار

خادما! سمجهه ۾ اچي نٿو ڳيريلو چو ڇڏي نٿو
سنگت مٿون ڪو سڏي نٿو مون سان ڪنهن جو ڪونهي پيار

دانهون جهنگن جهرن جون

دانهون جهنگن جهرن جون ۽ پڻ ٿرڻ برن جون
سند جي وڪڙ وڻ جون، ڪڏهن ٻڌندين تون لڄپال

هن مٽيءَ جو مان ته ڏس، جوڪئي جهڙا جوان ته ڏس
هوڏي آهي پان ته ڏس، ملڪن کي چٽ ڪن پڙتال

بک به آ پر ڪنڌ مٿي هن، ڏک جا ڪُٽڻا پنڌ هتي هن
رند اسان جا رند مٿي هن، هڪ ڏينهن ٻڌندين ٻائيٽال

ملڪ مالڪ کي موٽي ملندو بي پاڙيو نيٺ هٿائون هلندو
جنهن جو تاج تنهين تي جهلندو سند سٺو آهي سٺ سال

جيڪو اڀري ٿو سو لهندو وقت ڪڏهن بي ناهي بيهندو
ڌاريو ڪيسيتائين ڪهندو دودن جو هت ناهي ڪال

ڪرتار - الله سائين

پلي نه چو تون جيئي سنڌ

پلي نه چو تون جيئي سنڌ، ڪيسيتائين ڪيندين ڪنڌ
پنهنجن ڌار هي اوکو پنڌ، ڪيئن ڪندين نه اٿئي ڪا واھ

ڪيئي خيال ڪاهي هت آيا، هڪ هڪ چال ٺاهي هت آيا
پويان اعمال ٻاهي هت آيا، ملڪ مڙوئي ٿي ويو ڳاھ

واريءَ تئون بي ايندا ويا، جبلن ڪئون بي ايندا ويا،
پاڻيءَ وانگر پيئندا ويا، ڪيئي ڏهاڙا ڪيئي ماھ

ساوڪ ڪائي ڏسن جاڻي، مُنڌ جا ماري مڙن ڪاڻي
رت جي راند چڏن ڪاڻي، چانو نه آهي وٽ وٽراھ

ڪڏهين تاو ترارن جا، ڪڏهين قسم قرآنن جا
ڪيڏا روپ قرانن جا، دوکا ڏاڍ ڏناسي اٿاھ

پڇي جي ڏسندين گهاٽن ڪئون، بلاول جي پاڻن ڪئون
پڻ پڇندين جي ماڻهن ڪئون، سک جو ڪو نه ڪنيوسي ساھ

اصلي ڳالهه پنهنجائي ناهي، تنهن ڪري سھنجائي ناهي
وڪ وڪ تي اھنجائي آھي، حالي ڪا نہ سڃھي ٿي راھ.

ڄمي وڃ ھن نعري تي، ھڻ خادم چوٽ نغاري تي
ڪھل نہ ڪرڻي ڌارئي تي، وڪ سمجھ سان ڪڍ ٿي بيپرواھ.

سگهڙ آهي ذات

جهر جهنگ ۾ سنڌ کي ساراھن. سون سڄو جيڪي ڳالهائڻ
مٿيا پوئڻ منجهه ملائن، ڏيکڻ کي ٻولي پارائڻ
وٽن پوئڻ ڏي واجهائڻ، اک تئون ماڪي کين ٿا لاهن
وسري ويا جي ياد ڪرائن، سگهڙن جي آ ڪهڙي بات

ڪن ٿا نيرن هڪڙي هنڌ، مانجهاندو ڪن ٿا ٻئي هنڌ
سانجهاندو وري آئين هنڌ، سومهڻي ۽ تي جاڳيل جند
ڪوٺ قرب جي ٿاڏي پنڌ، ايئن ٿا ڏورن مٺڙي سنڌ
ناهن پير وڏيرا جو ڪن، سنڌ سان ويسه گهات

ڳجهڙا توڙي کليل خزانا، ساندين مٺڙي ٻولي
ووڙ هنن وٽ راتيان ڏينهان، ماءُ ڏني ٿن لولي
چڙهي گهمڻ ٿا جنهن تي، سا هي ڏکڻ جي ڀر ڏولي
گڏجي وهن ٿا جڏهين آهي ذات نڪا ڪا پات

سگهڙ ڪڏهين ڪو جهو ناهي، هر هنڌ آه اڳهائو
ماري پلتي هيٺ وهي ٿو، نه گهرجي کيس وهائو
ڪاٿئون آئين سنڌ جا سامي، ڪاٿي تنهنجو نڪائو
نڪي لهائو نڪي لهائو سگهڙ منهنجي ذات

پاڻ مٿانن گهريندو ره، جيترو تنهنجو جيءُ
آچن توکي اونداهن ۾ ڀرت جا پيالا پيءُ
گهوٽن سان گذار گهڙيون تون، سانوڻ آ يا سيءُ
اتهاس ڪئون ٻولي ڪيئن رهي آ، ڳولا جي ٿن تات

هي جيڪي هن ٻاهر جا، هلندو نه هنن جو ٿڙڪو
سگهڙ جيسين ساهه کڻن ٿا، سمجه تون ناهن نڌڻڪو
هڪل ڪري جڏي ڳالهائن ٿا، دشمن تي آ ڪڙڪو
مان مڃيندين نيٺ هنن جو چاڻ ڪتي هيءُ رات

سٺو گهڙيندڙ واه جا ڪنڀر، آ سونهن هنن جي خيالن ۾
ڳڻ ڳڻيندڙ ويهه هنن ۾، آسونهن نه پسندين حوالن ۾
ٿڌي مڃي يا ڪوسي ۾ نه فرق هنن جي چالن ۾
گل تنهنجي لاءِ جهوليءَ ۾ ٿن، ڌارين لاءِ ۾ ڪات

تون هڪڙو چا هار نگاهن جا سنگت پئي پائي
پلي نه خادم ڳاءُ هنن کي ڏيهه سڄو ٿو ڳائي
ڪڏهن نه ڪوسا ٿيندا، اڪڙيون ٽرندن ٿنهنجي آئي
ٽڪڻا ناهن يار اسان جا پلي ٿئي پريات

آسونهن = ڪوجهاڻي

ساهي = سا آهي

جيترو = جيستائين .

هڪ جهڙو هڪ جيڏو مون کي سرتو گهرجي

منڊيون نه مون کي آڇ، نه ڪنگڙ اهي ڏيکار
اوڏو ٿي اندر ڏس تون، هن دل جو ڏس ڏکار
او ماءُ منهنجي مڙي چڱو ٿئي ته ٻڌ پڪار
هڪ جهڙو هڪ جيڏو مون کي سرتو گهرجي

هيءُ منهنجي جواني اٿون جوت نه هوڏي
ناهي پالِيءَ ۾ رواني اهو اوت نه مون ڏي
هن ڌر جي پريشاني ڪندي موٽ نه هيڏي
دل پاڻ گهڙيون گهاري اهو گهر ٿو گهرجي

جنهن کي ڏسندي ٿي ٻانهون نه ڪجن جي
تالِي نه جاڏي جندڙي راهون نه ڪپن سي
ميچو ناهي جن کي ڪاهون نه ڪپن سي
ٿو ساهه جنهن کي ساري سو سر (S i r) ٿو گهرجي

جنهن سان ٿيون رانديون، اُٿي ڳولهي انهيءَ کي
جنهن سان نه ملاقاتيون، ڪر گول انهيءَ کي
جنهن ڏي نه آهن جهاتيون، نه ڏي ٿول انهيءَ کي
پايان جنهن کي ور مالها، سو ور ٿو گهرجي.

هيڏي ڇو ڏسان مان، يا هوڏي ڇو ڏسان مان
آهي آسرو تو پر تو ڏي ٿي تڪيان مان
جيڄل جو آن مٺڙي تو سان ته سليان مان
جنهن جي آهيان ناري سو نر ٿو گهرجي

مويائيلن تي بي گهڻيون آڇون ٿين ٿيون
ڪيئي چريون مون تي هتي واڇون ٿين ٿيون
بنگلن جون صلاحون بي هتي خاشيون ٿين ٿيون
جنهن ماري وڌو آهي سو پر ٿو گهرجي

توڪي نه وڻي سو جيڪو ٿو وڻي مون کي
تون جي ڪنڊينءَ دير اجهو ڄاڻ ڪڍي مون کي
ڳاري وڌو آهي، ان اک جي اٿيءَ مون کي
جنهن کي ٿي چوين چَرِ تون اهو چَرِ ٿو گهرجي.

اڃا بي تون پنهنجيءَ تي تنهنجي نه مڃينديس مان
مان واٽ نه تنهنجيءَ تي، هُن کي به ڏسينديس مان
ناهن جي گهڙ منهنجيءَ تي، ڪاري به نه ٿينديس مان
بس زهر ڦڪينديس مان، مون کي زهر ٿو گهرجي.

چَر = چريو

ويساه وڏو ٿو گهرجي

محبت مينهن وسائڻ لاءِ ڏکيا ڏينهن گذارڻ لاءِ
۽ پڻ ساه منجهائڻ لاءِ ساه وڏو ٿو گهرجي

پنهنجو پاڻ پچائڻ لاءِ پاڻ کي چيئن تي چاڙهڻ لاءِ
سند سان نينهن ٺاهڻ لاءِ نيباه وڏو ٿو گهرجي

ماڳ جي مومل ماڻڻ لاءِ وڃن پيار جو پاڻڻ لاءِ
۽ ڏينهن اهو هت آڻڻ لاءِ ڏاه وڏو ٿو گهرجي

ٻڻ بڻياد ملهائڻ لاءِ ٿڌي ڪوسيءَ ڪاهڻ لاءِ
تاج ڪنڊن جو پائڻ لاءِ مسياح وڏو ٿو گهرجي

امڙ بابت اورڻ لاءِ تڪي وري بي تودڻ لاءِ
توڪي پاڻ ڏي سوڙڻ لاءِ ويساه وڏو ٿو گهرجي

جيءَ جيارا وسارڻ لاءِ پت پنهنجيءَ کي پارڻ لاءِ
موڪيل موذي مارڻ لاءِ پاء وڏو ٿو گهرجي

پنهنجي جند ڇڏائڻ لاءِ ڏينهان راتيان ڪاهڻ لاءِ
مهڙي بت کي ڊاهڻ لاءِ گناه وڏو ٿو گهرجي

ٻڌ ڳالهيون چيپاڻڻ جون، خان جهان جي ڦاڻڻ جون
گهرجن ڳاهون ڳائڻ جون، ڳاهه وڌو ٿو گهرجي

خادم چرچو ناهي هي، ۽ پڻ پرچو ناهي هي
ننڍڙو پرچو ناهي هي، چاهه وڌو ٿو گهرجي.

ڏاهه = ڏاهپ   ڳاهه = ميڙ

مسيح = مسيح   ڳاهه = ڪنهن ويڙهه جي بيتن ۾ ڳايل ڳالهه
چيئن = اڌ وڏيل ڪاٺي يا ٻنڊ کي وچ ۾ ڏنل چٽر کي چيئن چئجي ٿو.
موڪيل = پرڪيل

سنڌ ۾ هوندي

اتھاس جا هچارا، تاريخ جا ويچارا
اندر هنن جا ڪارا، ٻاهر هنن جا ڪارا
وس ٿا ڪرن ويچارا، ڊاهن اسان جا چارا
گڏ ٿي پون هي سارا، ٻنڌ ۾ هوندي

ماڪڙ لاءِ ملڪ چاهي، مٺ ۾ هيءُ خلق آهي،
چنڀي نه پلڪ آهي، ڏوڪڙ جي چلڪ آهي
ڪنهن تي بي فلڪ ناهي، ڪنهن وٽ به ڪلڪ ناهي،
هٿڙي بي جهلڪ آهي، منجهه ٻنڌ ۾ هوندي

يورپ نٿن پري، دٻي نٿن پري
عيشن ۾ آ سڌائين، مخلوق تنهن ڪري
ڪاٿي سڀاڻي هجڻو خبر نٿن ڏري
پلي ڪن هري هري ۾ ڪنڌ ۾ هوندي

مخلوق هيءُ مڙن ۾ جٺ ۾ آهي جهان
ناهي نبي هنن وٽ، ناهي وٽن قرآن
ڪو به شڪ نه آهي، ڌاريا آهن ڌريان
ڏسندين هي نه هوندا، هيءُ منڏ ۾ هوندي

ناحق وڃن نغارا، ڏسجن ٿا سڀ نظارا
اڃا نيٺ ٿيندا ڪارا، سٽجي ويندا هي سارا
ڏسندا پنهنجن اکين سان، ڪوڙ تو مون پارا
مان نه هجان پيارا، هيءُ سنڌ ۾ هوندي

ميلي ۽ ڏٺو هومانس

ميلي ۾ ڏٺو هو مانس، اتي ڪوئي ڪنو هو مانس
لڳو ڏاڍو سٺو هو مانس، چيئين تو سان جند چڙي وئي آ

مڱيل آهين ڪنهن سان يا اٽڪيل آن ڪنهن سان
چيائين مڱيل نڪا اٽڪيل، تو سان اک اڙي وئي آ

چير ماني ڪاٺون ڪاٽي، وڏي هوٽل هجي جاتي
چيئين بل منهنجي ماتي ڏنر ڪري اثر پڙي وئي آ

پچير نانءُ ڇا ٿي منڙي، چيئين نانءُ ٿم انب سنڌڙي
تون آهن ڏاڍي سنڙي منهنجي ڪل ٿڙي وئي آ

ويا مائتن ڏي نياپا، پوءِ سڱ ٿيا سپا
پوءِ لائون لڏيون ڪاڪا، ڪڏي ڪانه چڙي وئي آ

پنهنجو پاڻ ۾ آ سهڪار جڻي ڏنا ٿئين ٻارهن ٻار
توڙي سنڌ پهتي ٻئي پار ڪانه رات ٿڙي وئي آ

سڀئي سنڌڙيءَ جا هن چنگ ۾ ڏينپوءِ جا آهن ڏنگ
دڙڪا ڏئي ڪيا ٿم ڏنگ، هاڻ ته سڪي نڙي وئي آ

گيريلي جو گيرو

گيريلي جو گيرو ڪونه پڇي ڪڏي پيرو
ٻاهر ڪجهه ڪجهه ميوو اندر بنهه آچيرو

آڪيري مئون تڏهن اڏاڻو سمجهيئين هاڻي آهيان ساماڻو
ڪاڏي اڏري هاڻ سياڻو ڪري سگهيو نه نبيرو

پڪي ويچارو ٿيو نه سگهارو ماريءَ جو پسندو رهيو مارو
گيرا جن سنسار آ سارو پنڌ پٽاندڙ ٿيو نه تڪيرو

گيرائپ مئون جند چڏايان پنهنجي پلڙي پونءِ بچايان
ڪيئن مان سنڌ لاءِ ڪنڌ ڪپايان سوچي سگهيو نه سوڀرو

منجهندي ڪنجهندي ور ور ڪسندي حال هيئن جا ڏسندي پسندي
چرين وانگر رٿندي ڪلندي ڏڪن ڪيو تس ديرو

ڏک ۾ ڏيل ڏري پيو آهي بک ۾ پيل پري پيو آهي
اڃ ۾ آيل مري پيو آهي وقت اچي ويو اوڀرو

خادم! جيءَ جُهري پيو آهي پونءِ جو ڀاڱ ڀُري پيو آهي
منهنجو ڪير ڪري پيو آهي وسري ويو واهيرو

پونءِ = مٽي، ڌرتي ڏيل = سرير، بُت

اليل = هيٺو واهيرو = پڪين جي رات گذارڻ وارو هنڌ آڪيرو

لڳ منهنجا ڪاٺ ۾

ڪنڊا ٻيڙ ٻيڙ ۾
ريڊون ٻڪريون ڪير ۾
لڳ منهنجا ڪاٺ ۾
پر مڱ منهنجي وات ۾
جيج آئي پار جي
موڪلاڻي ڪنوار جي
سئي وڃاير سڄ ۾
ڳوليان ويئي رڄ ۾
ڪانا جوئر جا
ڪائي سوئر ويا
دائيا ٻاجهر جا
چڱي ڪبوئر ويا
ڳهه ڳنا ڳچيءَ ۾
منڊي وڃاير مٽيءَ ۾
پيچر پتروڻ هٿن ۾
ڪنوار ويئي ونهن ۾

هالار منهنجا يار

هالار منهنجا يار منهنجي لهين نه ٿو سار
منهنجي اها ٿئي ميار هالار منهنجا يار

ڏاڍيون گاريون ڏئين ٿو گهر ۾ تنهنجي ڳلا سڄي ٿر ۾
چڱي ناهي ڏيڻ گار هالار منهنجا يار

ڏاڍي ڪاوڙ ٿو ڪرين، ٿوري گهڻي تي وڙهين
گهر ۾ ڪيتو ناهي ڪار هالار منهنجا يار

جڏهن ڪاوڙ ٿو ڪرين، ڪوڙو لڳين ٿو پرين
ڪڏهن ڪائيندين ڏاڍي مار هالار منهنجا يار

هالار حسين پٽ ڊاڪٽر آفتاب حسين پٽ خادم حسين ابڙو.

پڪ تنهنجي جو پاڙيل آهيان

جهنگ انهيءَ جو چاول آهيان، ڳوٺن ۾ مان ڳايل آهيان
 ڏاڍن جو مان ڏاڍيل آهيان، اڻ ڳڻيل ڪريبن ڪاريل آهيان
 بهشت آچن ڌتاريل آهيان، دوزخ ڌڙڪن ماريل آهيان
 اوکيءَ ويل جو آيل آهيان، مرگهن وانگ اڇايل آهيان
 برهه جي باهه ۾ وهڻل آهيان، ڪڏهن نه ماڳ تي پهتل آهيان
 پيار تنهنجي ۾ پيٽل آهيان، من پنهنجي ۾ سيٽل آهيان
 اورنگزيب اُچايل آهيان، تنهن ڪري ئي تاليل آهيان
 تيمورن جو تاڙيل آهيان، ويرن وٽ مان واڙيل آهيان
 توڙي تو وٽ تياڳيل آهيان، تو لاءِ يار وياڪل آهيان
 تنهنجي تختيءَ ڊائل آهيان، پر مان تو وٽ ڦاٿل آهيان
 ڪوڙ بدوڙ جو ڦاٿل آهيان، ڏيهن وٽ مان ڄاٿل آهيان
 توڙي ئي مان تائيل آهيان، ڪونه ڏيئو مان اجهائيل آهيان
 تنهنجو ئي مان سانول آهيان، تو بابت مان ناول آهيان
 توڻي تو سان ڪاوڙيل آهيان، پڪ تنهنجي جو پاڙيل آهيان
 ڪنهن ڪاريگر جو ٺاهيل آهيان، تو وٽ بي آزمائيل آهيان
 ڌرتيءَ جو پٽ پاليل آهيان، سنڌوءَ ساڻ سلهاڙيل آهيان

ميهرو سوا مان ڪوڏي آهيان

ميهرو جي مان توڏي آهيان
ساهڙ سوا مان ڪوڏي آهيان

درياهه جي مان ڌاريل آهيان
ايمان ڪئون اڃايل آهيان

تنهنجي سار جي سائل آهيان
تنهنجي گهور جي گهاٽل آهيان

موهه مٽي سان پويل آهيان
تو کان پري مان ڏڪويل آهيان

پڳت ڪبير جي ڪويل آهيان
لوڏن جي مان لويل آهيان

گندري آهيان، پوري آهيان
ڄام جي پر مان نوري آهيان

ساڙيلن جي سڃاتل آهيان
دودن جي مان ٻاگهل آهيان

مان ڪان مان ٿي مٿا

مان ڪا نه مان ٿي مٿا، هانو تي مڱ ڏريندي سانءِ
خوش نه ٿي تون حورون ملندي، گڏ اُتي به هوندي سانءِ
توڙي قبر ڏي ويندين ڪٿي، ته به تو سان هونديس ساڻ

اها سسئي هئي جا سمهي پئي، مان پهرا ڏيندي سانءِ
رنن ڏي تو ڪڏهن نهاريو هئي اڪيون ڪيندي سانءِ
ڪڏهن نهنديس ڪينڪي، مان پاڙي وارين ساڻ

دير سان آفيس ويندو ڪر، سوپر گهر ڏي ايندو ڪر
پرسن لنگهڻي جي رن پرائي، تنهن ڏي ڪين نهاريندو ڪر
هينئين ساڻ هٺائيندو ڪر، نه ته رسي وينديس هاڻ

سنهڙيون سيپڪڙيون ٿو تائين، ماڻهين ڏي تون چڻ ٿو نهارين
ڌيان نه منهنجو اتي ڌارين، منهنجو بيٺو اندر ساڙين
ڪندي سانءِ ڪڏهن به پاڻي، جي ڪڍيئي نه منهنجي ڪاڻ

منهنجي هوندي پي موڙ نه ٻڌجانءِ، سهرا ڪونه ڳائيندي سانءِ
ويرين وانگي وڙهندي سانءِ، بچڙو ڏاڍو ڪندي سانءِ
سارو ڏيهه ڪلائيندي سانءِ، سمجهي ويو هوندين تون هاڻ

اڙيا تنهنجي هوندي ٻيو ڪو نهاري وهندين بس پو پلٽي ماري
ڪميني ڪي وجهندين ڌاري سگهندو ٻيو ڪو توکي ٿاري
ايهي سڀئي ڳالهين پڇاري پاڻ ڪي سُرَتِ ۾ آڻ

ادا خادما تون به ٻڌين ٿو پنهنجي سنگتيءَ ڪي نه جهلين ٿو
اڃان به هن تي ڪڪ رکين ٿو اجايو مون سان به وڙهين ٿو
لڪ عزتون تون جڏهن اچين ٿو سڏرائي نه ايهو پڪ ڄاڻ

ٻوڙن گناه ڪهڙو

سانهه جي وڙهن ٿا
ٻوڙن گناه ڪهڙو؟
ناحق پٽيا وڃن ٿا
گئونچن گناه ڪهڙو؟
ڏاتو منهنجن هٿن ۾
سنگن گناه ڪهڙو؟
رانديون عقل ڪري جت
مستن گناه ڪهڙو؟

لاچار ڪئون پڇان ٿو

اٽميو تنهن ڪي، جنهن ڪي به هو گهري ٿو
سوچ ۾ مان آهيان ڇو الهه ايئن ڪري ٿو
ڇو چونڊ هو ڪري ٿو، ڏاتار ڪئون پڇان ٿو

جاڏي به مٽهن ٿوڻيون اوڏنهن نه هو ڏسي ٿو
جاڏي به محل ماڙيون، اوڏهن گهڻو پري ٿو
نيٺ ڪهڙي ڪارڻ، پانڊار ڪئون پڇان ٿو

ڄڻي ٿي امڙ ويڇاري، ريجهڻ جو راڳ ڏئي ٿي
ونڊي ورهائي سڀ ڪي، توڻي جو ساڳ ڏئي ٿي
ڇو ڀاڳ پر نه ڏئي ٿي، هالار ڪئون پڇان ٿو

باهه جي ڀري ٿي، پل پل وسائي ٿانڊا
بچائڻو آ ٻڌ ڪي، لاوا هجن يا ڪانڊا
اميءَ جا ايئين ڇو آندا، اوتار ڪئون پڇان ٿو

ههڙيون هيءَ جيءَ جياريون، ڪنڊيون آهن يا ڪاريون
هيءَ پينگ چرندي مرندي، نانهن وٽن ميارون
مينهنون نٿي ڇو پياريون، ميهار ڪئون پڇان ٿو

مون کي ٻڌاءِ داتا، ڪيڏا تو ويس پاتا
مظلوم سان يا ظالم ڪنهن سان تنهنجا ناتا
بيوس ٿيو مان آهيان، ڪنهن بار ڪئون پڇان تو

مانار نانهن من ۾، نٿو مان ڳالهايان ڪن ۾
چڏيو نٿئين مڪياري، توڙي وڏو ٿئين ڪن ۾
ڪڪ ۾ آهي يا پن ۾، فنڪار ڪئون پڇان تو

سمجھاءِ مون کي هاڻي، پنهنجو هي منڊُ مانڊا
جن کي جيئارين جڳ ۾، تن کي ڏئين تو ٿانڊا
پولار ۾ ڳوليندي پاتار ڪئون پڇان تو

جڏي خيال ڪر ڪن ٿا، خادم جا پر سڙن ٿا
اڻهوند هوند چو آ، هي چاڙھ پوءِ چڙهن ٿا
هي روح پوءِ رڻن ٿا، لاچار ڪئون پڇان تو

هو جي هتي هجي ها

هو جي هتي هجي ها، دل ڏاڍي خوش هجي ها
ڪا ڪچهري ڪجي ها ۽ ٻيو به ڪجهه ڪجي ها

ڏينهنڙا ڪجن سجايا، ڇو اڃ وڃن اڃايا
سجايا ٿين ها لايا، نياپو جي هو مڃي ها

جي ڪهل ڪا پسان ها ۽ مهل پي ڏسان ها
لنگهي وٽس وڃان ها، لڳي ٿو ته ڪجهه رجي ها

بس دل جون خام خياليون، اڪثرين کي ڪن ٿيون آليون
ڳڻبيون نه هن جون چالون، ويڃي ها منهن ڪجي ها

ماري وڌو آ ٿيڙي ويندو بي ناه ڪيڙي
پهچي سگهيو ٿي هيڙي هن ڪئون بي جي پڄي ها

جوڻس وٺي آ پيڪي، فون تي نٿو ڇو بيڪي
ڪنهن تي ٿو هٿڙا سيڪي، ويڃي ها پڪ ڪجي ها

گيريلي جون ناهن ڳالهيون، ڄاڻي ڪاڻي اهڙيون ساليون
ماتن نه ايئن هون پاليون، لڄ ٿئي ها گهڙ ڪجي ها.

اڪيون پتي گهر سنڌ جا ٻار

’منڙا بابا‘ چو ٿو وسارين، ڏينهان راتيان ’ابو‘ اڇارين
ٻولي پنهنجي ويٺو ڪارين، اڪيون پتي گهر سنڌ جا ٻار

عمير ڇا هي اله ٻڃايا، ڪاٿي آهين سنڌ جا ڄايا
جيڪي آهن اله اُڀايا، وٺ انهن جي ساڃهه ڌار

جهڙو ۽ جهيڙا رهڻا ناهن، مڪڙا وٺ تي ويهڻا ناهن
واڇوڙا بي ويڻا آهن، هيرون گهلنديون وري هڪ وار

وقت ڏکيو رڳو تو نه ڏٺو آ، جڳ جي قومن ڏک ڏٺو آ
ڌاڙيلن جو ڏک سٺو آ، گهر تنهنجو آ منهنجا يار

بابل تنهنجو بيوس گهاري سڄ ڏني ٿس بهشت جي نيري
آسرو تنهنجو کيس جاري ڪڍي بابل جي بي اک ۾ نهار

واٽ جو گتڪو ڪائيندو ڪهڙو سنڌ کي ڳائيندو
رب کي ڪيئن ٻاڏائيندو لڏي اٿئي ڪڏي پنهنجي سار

جڏهن تون گتڪو کائين ٿو ڇا ئي منهن ۾ پائين ٿو
پنهنجي پٽ ويائين ٿو ڪيڏو ڪيو ٿي گتڪي خوار

ٻئي جي ناهي تنهنجي ٻولي، ماءُ ڏني آ تو کي لولي
ڇو تو آهي رڻ ۾ رولي، پاڻ ڪئون وٺ خبر چار

جهل مسلسل وات وهئي ٿو سنڌو سانده ڪو نه وٺي ٿو
اگر مگر هر هر چنبرڻي ٿو، پاڻ ڇڏائڻ جي ڪر ڪار

ويهي گهر ۾ ٻولي ٻارين، ٻچڻ کي ٻي ٿو سڪارين
ابائيءَ کي هٿ سان مارين، ڪهڙيءَ گار جو تون حقدار

پنهنجي هٿ سان پيڙي پوئين سچ ڪڍي تون ڪوٺ ٿو ڪوئين
ماءُ ڏنل پنهنجيءَ کي ٺهوئين، ٻئي تي ڪهڙي آه ميار

پٽ جو گهوٽ ڏسي ويٺو مون ڏي موت چوئي بيٺو
ڪرندو ڪوٺ ٻڌي ويٺو هڪ ڏهاڙي ويڇي جهاز

هي جيڪي آهن مي خوار ٿي چڪا بلڪل نروار
تو مون لڏ آهن بيڪار ٻول ٻنهي جا ڌارئون ڌار

خادم پاءُ ڏسي ويٺو ڏک نه ڪاءُ چوئي ويٺو
وقت بادشاهه سڏي ويٺو موتي آءُ منا هن پار

پٽ = ويساه

ڪوه ڪرين ٿو ڪن-لاٿار

ادو ڪرڙ بي ڪرت ۾ آهي، ڏيهن وانگر ڏرت ۾ آهي،
سج ملي ٿس سرت ۾ ناهي، جهاڳي چڙهندو نيٺ پنوهار

مٺڙي ٻوليءَ کي تون چڏين ٿو پنهنجيءَ ماءُ کي ڇن ۾ چڏين ٿو
پيءُ پنهنجي تئون هٿ ڪٽين ٿو ڌاريا تنهنجا ٿيا دلدار

پنهنجو پاڻ سان جاڙ ڪرين ٿو پوئتي بي ڪا نهار ڪرين ٿو
ويندي چهار تون ڪوه جُهرين ٿو وري چوانءِ ٿو پاڻ سڌار

ميلي ۾ جڏي مينهن وسي ٿو سڀ ڪو انهيءَ ڏينهن ڀسي ٿو
سند جو آ سو شينهن ڪسي ٿو مڙس ڪنن ٿا بيشڪ بار

نانهن هُنن جو منهنجي ڪُڙ آن، هن جهيڙي ۾ تون پي ڌر آن
توڙي گدڙ آن پنهنجيءَ ڌر آن، ڪوه ڪرين ٿو ڪن لاٿار

ڏيک ڏئين ٿو اسان مان ناهين، بيهي هُنن وٽ اسان تي باميين،
کلندا توتي نيٺ به چاهين، پلي هُنن لاءِ ڪرڻ بهار

ڪارن مٿون اڇا نيٺ ڳوليندين، ميت پنهنجيءَ کي ڪاڏي نيندين
خادم ڏاڍو بچڙو ٿيندين، سنڌوءَ سان جي چندين تار

شل نه ڪسجي سهاڳ ڪنهن جو

ڪنهن نه جهڙي هيءَ چانو آهي ۽ هيءَ حياتي سندس نانءُ آهي
گهوٽن کي گهريل ڪو ڏانءُ آهي. شل نه ڪسجي سهاڳ ڪنهن جو

ڏکيو بچائڻ هي بخت آهي، جي مڙس خوش آ ته تخت آهي،
تپسيا برابر ته هيءَ سخت آهي. رهي سڪيو شل سهاڳ منهنجو

ليلا کي قسمت هو ڪيئن ڪنو وڏ واري ڪيئن مٽيو منو
مان نه ڪريان اهڙو ڪم منو متل رهي من مهاڳ منهنجو

او مائي ليلا او مائي ليلا، ڪاڏي ويا تنهنجا متل ميلا
بخش نه پل ڪر ڪيڏا به حيل، ڏسي ڇڏيو جڳ ڏهاڳ تنهنجو

ور بنا هيءَ نار نذر آ، ڏکن ۾ پر ٻي پي ڏر آ
ڏينهن آ جڻ توڙي جو اسر آ، ساڻي هجي شل هي پاڳ تنهنجو

ڪجهه بي معاف نه ٿيندو آهي، پوکيو جو سو لڻو آهي
پل چڪ خادم پريندو آهي، ڦٽي نه ڪڏهن هي پاڳ ڪنهن جو

من مون لاءِ بي اچي بهار

هيڏي پلي نه هجي نهار پر ونجي پئي خبر چار
ويهي ههڙي وڏيءَ ڪار ڪاڏي نڪتا هيو سرڪار

دل تئون لهو نٿا سائين، ڦاٿل آهيان هڪڙو مان-ئين
ويل مون سان آ ازل کان ئي، هي اڪڙيون آهن سدا آن پار

سانجهيءَ ٿاڻي موٽي اچبو يارن ڏي پو مرڪي ڏسبو
هٿ ۾ اٽڪيل رومال چنڊبو حڪم ڊرائيور ڪار بيهار

مون سان پال پلائيندي آ، هيڏي هوڏي ڪنائيندي آ
پو مشڪي مون ڏي نهاريندي آ، شاباس ٿس لهندي آ سار

انهيءَ ۾ خوش ٿيندو آهيان، هن ڪري هٿ ايندو آهيان
واٽن تي بي بيهندو آهيان، من مون لاءِ بي اچي بهار

هٿ نه پهچن اڪيون سيڪيون، هجن دل کي اجايون ٿيڪون
ڪو ته دلا سو مون کي ڏي تون، نيٺن جا ڏس وهندڙ نار

جيسين جوت جواني آهي، خادم يَوَ تي ماني آهي
تيسين قرب ڪهائي آهي، پوءِ نه لهي سھڻ سار

آن پار = توهان ڏي

وس وڏي تي گهرجي

اڃ مٺيءَ کي مارڻ لاءِ هن ٺوٺ سڪيءَ کي پڇاڻڻ لاءِ
ساڙيل ڌرتي ٺارڻ لاءِ وس وڏي تي گهرجي

قور ستل جاڳائڻ لاءِ دودي ڳاهون ڳائڻ لاءِ
سنگت کي سمجهاڻ لاءِ هس وڏي تي گهرجي

ٻڏي قائم ڪيئن ٿئي ياري دائر ڪيئن ٿئي
جکرو جادو ڪيئن ٿئي ڪس وڏي تي گهرجي

ڏاڍاين کي ڏارڻ لاءِ هيءَ مصيبت ٽارڻ لاءِ
ههڙا دشمن مارڻ لاءِ ڏس وڏي تي گهرجي

خادم! سوچ ته ڪيئن ڪجي هونءَ ڪجي جان هيئن ڪجي
ايهو سڀ ڪجهه ڪيئن ڪجي سس پس وڏي تي گهرجي

وس وڏي تي گهرجي - برسات - مينهن - وسڪارو

هت نه تون ڪٿڄان

ڌرتيءَ جي وڪ وڪ تئون ۽ پڻ پن ڪڪ تئون
جيڪا تنهنجي آ ازائون، هت نه تون ڪٿڄان

ورهي ڪٿي هزار هجن، توڙي هيٺا يار هجن
دل تي پلي اوتار هجن، ڪنهن تي به نه تون چڙهجان

ايها تنهنجي ايلڀ آ، ايها تنهنجي سيلڀ آ
ايها تنهنجي سيلڀ آ، ان آت تي تون اڙهجان

هن وطن جو وارث تون، پاهڻ تون ۽ پارسُ تون
آڌر تون ۽ سڌارت تون، ڏک پاڻ تي تون مڙهجان

آ پيڻ تنهنجي ٻاڳهل، اها ڏاڍي آ وياڪل
تو ڪئون سوپ گهري پل پل، اڻ - موت نه تون مڙهجان

خادم! ڳاءِ اهي ڳالهيون، گهڙيون نه هجن پالهيون
چڙهنداسي اهي چاڙهيون، ٻي ڳالهه نه تون سڻجان.

ڏونڪو لڳندو پير

پڙ ۾ بيٺي ڏس ڇو ڦير، ڪير آ تنهنجو ناهي ڪير،
سمجهڻ ۾ پوءِ ڀل ٿئي دير، پر ڳالهه سمجهي تير پتير

ڪير پنهنون آ ائون آ ڏير، ڪير ڪُلو آ ڪير گل شير
ڄاول آهي اصل هٿتون جو يا آيو آ ڏئون اجمير

چڏائيندو ساڻ ڪي، ڪڏهين ڪير نه ڪير
اوڏهون ڏسندين سوجهرو جاڏي اير نه پير

توڻي ٿي وئي آه اوڀر، پر بي ايندي نيٺ سوير
ممڻ جي به مچائيندا، سي پڌرا نيٺ ته ٿيندا پير

ڪيرائيندا ڪوٽ ڪي، مانجهي مڙس مٿير
آسروند انهن جو ڀلڙا جن جا پير

اڄ هلي وئي نيٺ سياڻي، ڏونڪو لڳندو پير
ڪنڙن سنڙن پنهنجن بابت، ڪڍ دليين مئون مير

پنهنجن ڪي بي جاچيندو هل، ڪير گذر آ ڪير آشير
ڏينهان راتيان رت وهي ٿي، ايعين ٿئي ٿو سنڌ جو سير

واري جي تون گهمڻ گهرين ٿو ڪر پنهنجي دريا هـ جو سير
واهـ جو ونجي سنڌ وئي آ، ونجي ويا هن سڀ گهت گهير

کاڌي ڪهڙيون واٽون ونجن، کاڌي ڪڏهن هاڻي پير
بگهڙن کي پئي رت جي هير، ڪاٿي بي ڪونهي ڪو خير

پادر جيسين هٿ نه ڪٽيو تيسين ڪونه ڇڏيندا ڏقير
ڪچو پڪو ٺوٺ ٿي ويو آ، ڪاٿي ڪا نه رهي آ پير

سوچيندي ويندي اڄ تائين ڏاڍي گهڻي ٿي وئي آ دير
ڪرڙ ڪانڊيرا چوري ڪاٿي، ات شهر ڏي آهن پير

اتهاس ڪئون ڪجهه وڌ اڳتي، ڪوڙ پٺن تي پنهنجا پير
پوتار وڏيرا پير سڳورا، ڏس ته ڪنهن سان آهن ڪير

گولين جا جڏي ڪڙڪا ٿيندا، وڻ تي ڪونه تون ڏسندين پتير
ڪانه ڇڏي آ خادم هڪڙي به ڳالهين ٿيون هن تير پتير

تير پتير = سموريون، هڪ هڪ

سند کي بقاء آ

بهار کي ٿا پانيون، اونھاري سان به آھيون
سيارو سرءُ نٻاھيون، نه ڪنھن مند کي بقاء آ

دونا جي نه رھيا چنيسر نه رھيا، ويڪائو ٿي ويا مال بازيگر نه رھيا
ڪاريگر جن سڏايو نه رھيا، ڪنھن نه ڪنڌ کي بقاء آ

جيڪو مون کي جيارِي پنھنجائي ويٺو پارِي
ڏٺي ٺار مون کي ٺاري تنھن ھنڌ کي بقاء آ

سيئن تي جن سانھر سٺا، گولن جا جن مينھنڙا ڏٺا
جنھن سنڌ جا سورھيه ڪٺا، تنھن سنڌ کي بقاء آ

سڪرنڊ تي شھيد آ، ڪنھن ٻنڌ تي شھيد آ
جنھن رند تي شھيد آ، تنھن رند کي بقاء آ

مھل کان مھند آ، جيڪا تنھنجي سنڌ آ
سائي منھنجي جند آ، ھن جند کي بقاء آ

اڪيون جڏھن ٻوٽيندين، خادم تون ھيئن نه ھوندين
تون تڏھن به ھوندين، انڌ پٺڌ کي بقاء آ

مٿ سٿ ڪيئن ڪجي

نيٺ ڇا ڪجي، جهٽ پٽ ڪيئن ڪجي
ملندڙ هنن سٿن کي، سٿ ڪيئن ڏجي

مهلن وڏو ڳچيءَ ۾ ڪوٽن وڏو سڇيءَ ۾
هاڻي نڀاڳي نانڙ کي، چٽ ڪيئن ڪجي

الرون ٺلهيون اسان تي، آڪريون اسان تي
ڏنڊيون اڀيون اسان تي، ڪا رت ڪيئن ڪجي

ڪالهه ٿيو هو جيڪي، اڃ پي اهو ئي آ
هاڻي سوچڻو اهو آ، لٽ پٽ، ڪيئن ڪجي

جُٺ جي آ ٻيڻ تي، آ سڀا ئي ٿيڻ تي
آهي پوءِ انڙ تي، سا گهٽ ڪيئن ڪجي

گهر آ منهنجو ڪاٿي ۽ نر آ تنهنجو ڪاٿي
نگر سڄو هي ڪاٿي، او جٽ ڪيئن ڪجي

جيڪي هتئون هليا ويا، آيا جيڪي هتي
هائي هتي تون سوچ ته مٿ سٿ ڪيئن ڪجي

ويون وڪوڙي باهيون، اسان سرت ۾ نه آهيون
ڪٽيون وڪون سجايون، پنيٽ هي جيئن پڄي

خادم! ڏاڍو چريو آن، اڄ تائين نه سڌريو آن
مٽريءَ ماءُ سنڌ سان، ٻيو مٿ ڪيئن ڪجي

درياه شاه

پونديون هاڻي نه ڄاريون، ڏيندي نه ڪو ميارون
ڪيتريون تو سهڻيون ماريون، سهڪن ٻيڙيون ويڄاريون
ڍرڪن مينهن ڀٽاريون، سڃيون آهن ٻيڙيون
تنهن جو وه وهڻ لاءِ ڪاڏهون ته ٿيندي ڪاهه درياه شاه

اونداهيون به وينديون ۽ موٽي سنهيون اينديون
پڪڙا ڏاهيون اڏينديون، ٻيڙياتن کي ٻانهيون ڏينديون
نيٺن کي راهون ٿينديون، هيٺن تي چانئون ٿينديون
سيٺن ساهون ٿينديون، هيلهوڪي هن ئي ماهه درياه شاه

سنڱهي = مڇي مارڻ لاءِ ننڍي ٻيڙي (ڏونڊي) ۽ جي آڏو ڄاري ٻڌي ملاح /
ميربحر / مهاڻو جنگهان سڏيون ڪري ڄاريءَ ۾ پنهنجا پير اٽڪائي /
ڦاسائي ويهي رهندو آهي. ٻيڙي اڳتي هلندي رهندي آهي. سامهون ايندڙ
مڇيون، گڙڙا ۽ گڙڙيون، ڪڏ / ٽپو ڏيئي اچي انهي ڄاريءَ ۾ ڦاسي
پونديون آهن. تنهن ڄاريءَ کي سنڱهي چئبو آهي.

جانڻ تنهنجو خط مليو

جانڻ تنهنجو خط مليو تنهنجي دل جو ت ملو
اندر کي آت ملو ساهه کي ڏاڍو ست ملو
بت کي ڇڻ نئون رت مليو الله ڪندو خوش هوندين تون

نر وٽ پاڻ کي کوڙيان ٿي، اڄ مان تو سان اوريان ٿي
ماضيءَ سڳڙو سوريان ٿي، وقت وٽل کي ووڙيان ٿي
روح ۾ جيڪي روڙيان ٿي، اميد چڱيءَ ۾ ٻڌندين تون

ڪچي ۾ ئي ڪڏندا هاسي، واٽن تي ئي وهندا هاسي
سانجهن جو ئي سمهندا هاسي ۽ پو جڏهين اٿندا هاسي
هڪ ٻئي کي ڏسندا هاسي، هن ڳالهه ۾ پڪ آ هوندين تون

الف الله به گڏ پڙهي سي، مير محبت ڀڻ ڪئي سي
کوڙي مٺي هڪ ٻئي کي چئي سي، ڏانهن ٻئي کي ڪانه ڏني سي
چوري ڪنهن جي ڪا نه ڪئي سي، ڪوٽ نه هو چئي سگهندين تون

بسري آندي هُئي گهرئون، چيو هُئي آءِ هُئي ڳرئون
امڙ ڪِلي هُئي بيهي پريئون، خوش هيا سي هُئي ڌريون
هاڻي ڪهڙيون ڳالهيون ڪريون، هيءُ پي ياد ته ڪندين تون

مئٽرڪ تائين گڏ هئا سي، پوءِ وڃي پاسيرا ٿياسي
تون الائي پهتين ڪاڻي، مان ڪٿي ۽ تون ڪاڻي
نرڪاڻي ۽ ناري ڪاڻي، سوچيم ياد ڪندو هوندين تون

پاريچن سان ناتا ها، آيل اوڏهون نياپا ها
ماڻهو سٺا سڃاتا ها، بابا امان آتا ها
پوءِ پاڻن پاڪر پاتا ها، جاچيم ڪاڻي هوندين تون

ولات هئين تون هليو ويوڪنهن سان سور نه سليو هيو
پنهنجو پاڻ پوءِ پليو هيو جندڙيءَ کي بي جهليو هيو
مان هنهن کي ڏٺو هيو ڪو نه مياريون ڏيندين تون

لانئون گهوت سان لهندي، مٿو مٿي سان لڳندي
مٿو مٿي سان رهندي، ٿڌيون ڪوسيون سهندي
هيسيتائين ائين هلندي، شاباس ڏيندين تون

جڏهن چنو ڇڏيو هيو. گهٽ به اڳيان هليو هيو
بابي هٿ مٿي تي رکندي هڪڙو اکر چيو هيو
شل مڙس وٽائون ڪٽولو نڪرئي پيڪا کين پٽائيندينءَ تون

ڪڏهن ايئين بي ٿيندو آ. دل گهريو ڪونه ملندو آ
پاڳ نه ڪڏهن ڦرندو آ. لکيو جيڪو نه ٿرندو آ
گهوڙ به نيبهه گهرندو آ. اها ته ڳالهه مڃيندين تون

جانح پير پريندو وڃ. هٿ مٿي تي ڌريندو وڃ
پيٽپ رٿو بي ڏيندو وڃ. مڙس منهنجي کي ڏسندو وڃ
پاريچن کي پسندو وڃ. آ آس ته مون ڏي ايندين تون

گهوڙ = قرباني

نيبهه = نباهڻ

سند جي رسم آهي ته جڏهن ڪنوار پرڻجي. بيڪن جي چائڪٽ ٽپي، گهٽ پٺيان
لڳندي آهي ته سندس وڏن مان ڪو هڪڙو پيءُ، چاچو، مامو وڏو ننڍو پيءُ يا ڪو ٻيو
ڪهل جو وڏو مٿي تي هٿ رکي دعا ڪندو اٿس ته نياڻي! شل مڙس جي گهر مار.
ڪٽولو نڪرندي. مراد اها ته مڙس سان نباهي. مري مڙس جو گهر ڇڏينديءَ،

امڙ جي اُرهه هوجڏهن کير آچيو

امڙ جي اُرهه هوجڏهن کير آچيو
 منهنجي سڪن لاءِ وٽ پير باسيو
 چتن شاهه وٽ هو امان ڳيچ ڳاتو
 وڏي ڪوڏ مان هو جيگل پوءِ تاتيو
 آکاڻي اها هئي ٻڌائي امان

دعا ڪيو منهنجو پٽ ڪرڙ پئي پڙهي
 زماني جي چاڙهن تي من پئي چڙهي
 هوريان منهنجي قسمت پئي پو رڙهي
 امان جيسين جيئري نه منهنجي اڙي
 سڳها پوءِ ڏينهنڙا اچي ٿيا سنوان

چڏي ڳوٺ پنهنجو آيس شهر ۾
 امان کي چيو هم وڏا سڪ بحر ۾
 ۽ ڳوٺن ۾ ماڻهو وڏيرن قهر ۾
 چڏي راج پنهنجو نه هلنديس شهر ۾
 ڪيم وس وڏا پر نه آئي امان

جڏهن کان مليو آئون آستان
پوليس ۽ وڏي ساڻ گڏ آ شيطان
ورهه سٺ لنگهي ويا ڪٿان جو ڪٿان
سڄي سنڌ ٿي وئي ٿٿان ۽ پٿان
لڳي ٿي رڳو بس پنهنجن ڪٿون بچان

امان هو چيو پٽا وڏي پيار سان
متان پئين اڙي شهر جي نار سان
لهجانءِ لائون ڪنهن ٻڪرار سان
چيڻا ٿئي تنهن پليءَ ڪنوار سان
چيومانس پڪ ڪر ائين ئي ڪندس مان

آهي وقت بادشاهه پنهنجي خيال وارو
امان ڪي ڏٺين ڪونه خوشين جو وارو
امان بس هلي وئي ٿيو ڪو نه تارو
سوا بس صبر جي رهيو ڪو نه چارو
وسري نٿي ياد آهي امان

خادم پاءُ گهر ۾ اها ئي ڪنوار
چيو هو امان جيئن اها ئي ريڍار
عقل ڪونه دل جي آ ڏاڍي سڄار
وئي ڪا نه ٻاهر جي ڪا خبر چار
آهيان خوش ته خوش هوندي منهنجي امان

موٽي آءِ امڙ جي جهوليءَ ۾

ور	ور	توتي	ساه	ڏٺي	تي
اٿڻ	جو	اتساه	ڏٺي	تي	تي
ڇوڪو	توڪي	چاه	ڏٺي	تي	تي
ڪاهڻ	لاءِ	ڪنداه	ڏٺي	تي	تي
پانهون	وڌائي	آءِ	چوي	تي	تي
موٽي	آءِ	امڙ	جي	جهوليءَ	۾

سند	ويڪائو	ڪري	وڪلين	تو
ڏاڍي	سستي	تون	سمجهڻ	تو
هن	هستيءَ	ڪي	ڪونه	مڃين
پاهڻ	ڪي	تون	پنڊ	هڻين
انڌي	تي	گهوڙي	گل	۾
ڪونه	نهندين	هنن	جي	ڏوليءَ

تون	هڪڙو	ڇا	ڪوڙ	هليا	ويا
وجهي	نادانين	جا	نوڙ	هليا	ويا
قبرن	۾	ته	ڪروڙ	هليا	ويا
ڏاڍي	ڊوڙيا	ڊوڙ	هليا	ويا	ويا
خادم	جهڙا	پلوڙ	هليا	ويا	ويا
سنڌي	سمجه	تون	سوليءَ	۾	۾

ڪنداه : ڪنداه جو پيلو

ويڪائن جي هجي قطار

وقت جڏهن ٿئي ويري قسمت بي ٿئي ميري
تنهنجي وس نه چيڙي نيري اک تنهنجي ٿئي ڪيري
هجي چوڌراندوڪار

ڇپ هجي ڳالهائي نه سگهجي. راڳ هجي پر ڳائي نه سگهجي
ڊهندڙ راند کي ٺاهي نه سگهجي. پاءُ کي پاڪر پائي نه سگهجي.
سند جي ڪنهن کي هجي نه سار

راتيان ڏينهان جند سان جازون ڏسنديون رهن اڪيون ويڇاريون
ويل وڏي ۾ نر ۽ ناريون. وڏي وڃن جي ڪن لاتارون
سج اڀرڻ ڪئون ڪري انڪار

اهڙي رات جي ملي پوي. اوندهه ٻاٽ جي هلي پوي.
اٿون پريات جي ڀلي پوي. سج جي راه جي رلي پوي
سوجهري جان هجن آثار

پاڻ ۾ چونڊا پت هجي. پوتار کي ڳاڙهي ڪت هجي.
ور ور مچ کي وٽ هجي. قوم توهان جي وهت هجي
جرڳن جو هجي وهنوار

پٿر ۾ جيئي سنڌ هجي، ڪاريءَ ۾ جي سنڌ هجي
هوڪو پي هر هنڌ هجي، پاڇاريءَ ۾ ڪنڌ هجي
ويڪائن جي هجي تظار

ههڙي حال ۾ سنڌ اچي وئي گهگهه اونڌاهه جي مند اچي وئي
وڏي ڏچي ۾ جند اچي وئي، ڏک جي ڳالهه هر هنڌ اچي وئي
خادم ٻڌي ٻڌي درڪار

جيسيتائين ڪارا وار

ايئين ڏينهن گذارين ٿو جاڏهن چڪ نهارين ٿو
هتي ونجهه اڪارين ٿو نيون پراڻيون پاڙين ٿو
ايئين ئي آهي وهنوار

تنهنجا نيٺ نهاري ٿا، ڪوڙ دليين کي ناري ٿا
سار محبت مارن ٿا، ۽ پڻ ڪن کي رٿارن ٿا
اک سدائين منجهه خمار

ڪنهن کي پاڪر پائين ٿو ڪنهن ڪئون يار نٿائين ٿو
جنهن کي ڏاڍو پائين ٿو تنهن کي پڻ تون ستائين ٿو
ساڳي ناهي تنهنجي ڪار

ڪڏهن ڪاڏي ڪڏهن ڪاڏي تائين تاڏي جوڙ نه جاڏي
هوڏ اها ئي اچي مانڏي هن جي اک الائي ڪاڏي
دل تي چواڃاڀا بار

ڪنهن سان اجايو اُچائين ٿو ڪاٿئون چوٽ به ڪائين ٿو
پاڻ ڏاڍن ڪئون لئوائين ٿو ايئن حياتي گنوائين ٿو
جيسيتائين ڪارا وار

ايڪو سڀ سان سمجهي هلجي اوڙي پاڙي سان گڏجي هلجي
ناه ضرور آڪڙ جي هلجي ڏاڍي ساڻ ڏمرجي هلجي
ڪرا ڪوئاخيال ڀرڌار

هيءَ حياتي جر تي ڦوٽو هيءَ جواني واءِ جو جهوٽو
پن ڏينهن لاءِ ڇو ٿئين ڪوٽو ڏوڪڙ ڪارڻ بڻجين لوٽو
خادم بڻجي ڏينهن گذار

راول ايشن رلائي ٿو

جهڙو بچ تهڙي ٻني جهڙو وڏ تهڙي وٺي
جهڙو ڏنو تهڙي ڏني جهڙي چالي تهڙي ڀني
ٺاٺارو ايشن ٺاهي ٿو هادي ايشن هلائي ٿو

جوتارن ۾ جهار ٿئي ٿي، پيهن وچ پچار ٿئي ٿي
تو مون ڏي نيهار ٿئي ٿي، جهانگن ۾ جهونگار ٿئي ٿي
کانڀائي خوب هلائي ٿو مالڪ ايشن ملائي ٿو

وارياسن جي واٽن تي، سانوڻ مينهن جي ڇاٽن تي
ڪندي سير ڪنوائن تي اٽڪن نيڻ ٻوائن تي
معصومن کي ماري ٿو پوڻ ايشن پلائي ٿو

ڪاٺيون ڪندي يادبون ڪندي پنهنجون دلڙيون مانديون ڪندي
يارن وٽ فريادون ڪندي روح جي رڻ ۾ رانديون ڪندي
وارو وقت ورائي ٿو خالق ايشن ڪلائي ٿو

گسن تي ۽ پنڌن تي، موتي آيل مندن تي
اڳ ٻڌايل هنڌن تي، ڀاڳ ڀاڳ جي سندن تي
محبتي ميڙائي ٿو راول ايشن رلائي ٿو

رلائي ٿو = ملائي ٿو

انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

ايئين بي ڪڏي ٿيندو آ، گهاٽو مُور بي نيندو آ
راول روز نه ڏيندو آ، جيڪي مليل ڪسيندو آ
ڪڏهن ڳڻتي ڪئي ناهي، انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

تِر جي گتي جي چوٽون کائي، سمجهه اهو بي اوڏهون آهي
ڪا گهٽتائي توڏهون آهي، يا ته پلائي هوڏهون ناهي
پرواهه ناهي جي سنئين ناهي، انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

ور ور جيئندي ور ور مرندي ڪڏهن ٻڌندي ڪڏهن ترندي
ڪڏهن پڇندي ڪڏهن پرندي هوريان ڏاڍيان پرندي پرندي
پاڻ پارئون گهٽ ڪئي ناهي، انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

سنڌ جي مند هڪجهڙي ناهي، گرمي سڀني اهڙي آهي
ڪالهه جا هئي اڃ اهڙي ناهي، اڃ گهڻي سوکڙي آهي
دانهن اسان پر ڪئي ناهي، انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

اسان ڏاڍا چيڙهالا آهيون، ڏسندا لاهه چاڙها آهيون
ڪڏهن ماڻ ڪڏي راڙا آهيون، اڃ سواءِ سنگت جي ٻاڙا آهيون
سچ چوندي بس ڪئي ناهي، انهيءَ ڳالهه جي پٽي ناهي

تون کيسين وقت نٿائيندين

راند تنهنجي هيءُ نئين ناهي، وک اڃان اسان کڻين ناهي
توڙي قسمت اڃ جي سئين ناهي، الف ۾ آس هئين ناهي
نيٺ ته راند کٽائيندين، تون کيسين وقت نٿائيندين

ڪڏهن آڻ مڃي ناهي، منهنجي جوءِ سڄي ناهي
ڪئي آ تو جا پٺي آهي، پر ڌرتي ڪنهن نه ڏني آهي
ڪنهن ڪنهن کي آزمائيندين، تون کيسين وقت نٿائيندين

ماڪڙ وٺ تي وهي نٿي، پنهنجي پير تي بيهي نٿي
هڪڙي هنڌ تي رهي نٿي، فرحت ڪٿ بي سهي نٿي
هت ڪيئن کيس وسائيندين، تون کيسين وقت نٿائيندين

پيڙ پلي هن ٿانه تي بهڪن، آلا پلي آسمان تي پهچن
ساوڪ کائي سوڪ تي سهڪن، تاندا پاڙون ڪڍي نه پوکن
اها ڳالهه هنئين سان هنڌائيندين، تون کيسين وقت نٿائيندين

بچ پلي تون وٺ ويڙهيون، اسان بي بيٺاهون جهيڙيون
پنهنجي پاڳ کي هن ميڙيون، چچنديون نيٺ ته هي نوڙيون
بيڙا اوس ڇڄائيندين، تون کيسين وقت نٿائيندين

پهريون پيرو ڪو نه ٿيو آ، ڪالهه کان اڄ وڌيڪ ٿيو آ
آزاديءَ جو سَھو به ٿيو آ، سَڄهندي جو ڏيئو هريو آ
نيٺ ته پنڌ کُٽائيندين، تون ڪيسين وقت نٿائيندين

معصوم ايجان بي عبرت هر پٽيل اڪيون هن حيرت هر
سڀ اسلام جي گهيرت هر چوڪڙ ماريل ميرت هر
پنجوڙ هر پيل ڇڏائيندين، تون ڪيسين وقت نٿائيندين

سيان تون ٿي پيئندين زهر جو پيرين تو

پرندڙ هي ٿاندا بڪائڻ گهرين تو سدا ساه سنڌ جو سڪائڻ گهرين تو
پنهنجا پير ڌاريا ڄمائڻ گهرين تو بادشاه درياء سڪائڻ گهرين تو
شرم ئي نٿو ٿيئي ته ڇا تون ڪرين تو سيان توکي پيئڻو زهر جو پيرين تو

وڏيرا به ڪڍ ساڻ تواساڻ آهن. مٽيءَ جا ٺاهن پٽ مٽيءَ ساڻ ٺاهن
ٻاهرئون جو آيو هي تنهن ساڻ آهن. سنڌ جي سدائين ڏڪن ڪاڻ آهن.
ڪندا ڪڏهن بي ڪهل پاڻ ٺاهن. جيئن مان ڏسان تو تيئن تون ڏسين تو

گره سڻپ جو جي آ ملندو ملن ڪي. حرامي ٿيڻ جو هنر آ هنن ڪي
قرآني تجبي ڪيئن خبر آ هنن ڪي. روئي ٿي چڻيو جنهن مدر آ هنن ڪي
گهريل سدائين ٿڪر آ هنن ڪي. نه هوندي اهي ڄاڻ پڪ تون مرين تو

جيڪو پير آهي. وڏيرو به آهي. شراين ڪبابن ۾ ڪيرو به آهي
پلي ڪر سنڌي ڪو ته جيئرو به آهي. بلائن پنهني تي ڪو گهيرو به آهي
هن وقت وٽ ڪو نبيرو به آهي. هيءَ ڳالهه منهنجي چڱيءَ پر سڻين تو

چوين تو ته هيءَ وادي مهراڻ آهي. جيڪي هتي سڀ سو تو ڪاڻ آهي
جيڪو بي سنڌي آ ڏاهر پاڻ آهي. اڍڪو نه توکي موڪو ساڻ آهي
وڃندو نغارو توکي ڄاڻ آهي. پائن سان هر پل اهو ئي پٿين تو

وڏيرن بيرن کي گاريون ٿو ڳوٺرين اصل ۾ انهن ڏي ٿو سنگت کي سوين
بنگلن ۾ ويهي مٿن پاڻ گهريون، جيڪي آ هنن وٽ هٿن سان روڙين
جڏهن کڻن هتي ڪوڙ جا چنگ چورين ٿيندا اچئون ٿا جيڪي تون ڪرين ٿو

آهين خوش ته ڪنهن توکي پرجهيو نه آهي اڄ تائين ڪنهن توکي سمجهيو نه آهي
اڃان تائين من تنهنجو خوش ٿيو نه آهي اڃان پر هي ست تنهنجو سلجهيو نه آهي
سڀ تنهنجي نيت جو هٿ ٿيو نه آهي ڏينهان راتيان ڏاڍيون تون ڳڻتيون ڪرين ٿو

بڪائڻ - ٿانڊي جي تاوڪي وڌائڻ

سڄي سنڌ آڄڻ ته هڙتال ۾

گنديءَ ۾ داڻا برابر نه آهن، ڇاڏن ۾ ڇاڻا سراسر نه آهن، نصيبن جا ٿاڻا ادا پر نه آهن، هي جيڪي اباڻا منهنجي ڌر نه آهن جيڪي منهنجا راڻا منهنجي گهر نه آهن سوڇيان تو سڏيان ڪنهن کي هن حال ۾

ٿيندڙ تماشو اکين سان ڏسان تو لڳن پالا پت ۾ نه پر مان ڪڇان تو مثل آهيان جيئرو اندر ڪئون پڇان ٿو هي ڏسندي نظارا رڳو بس لڇان تو لڳي پاڻ ڪئون پائڻيان بس بڇان تو اڃان ڪيترو ٿيندو هن سال ۾

اهڙي ماڻ ڇوڌر ڄڻ ته ننڊ آهيون، ٻڌئون بي نٿا ڄڻ ته ڪو ٻنڊ آهيون خبر ناهه گهر ۾ ڪهڙيءَ ڪنڊ آهيون اوريندي الهه ساڻ منجهه جهنڊ آهيون ساندھ سزائن جي منجهه منڍ آهيون، سڄي سنڌ آڄڻ ته هڙتال ۾

ڪاٺياڻيءَ جو ٿيرو ٻهر پل ٿري تو گليلو ظلم جو مٿان مون ڪري تو منهنجو ڀاڳ پل پل پڇي تو پُري تو ڏسجي ته هي ٿاڻو ڪڏهن ٿري تو ڪڏهن وقت ظالم گهڙي ڪي پري تو زمانو هلي تو ڏريءَ چال ۾

گاندڙي به چپ آهه هن ڏاند بابت، لينن به چپ آهه هن راند بابت پٽاڻي رڳو گڏ آهي مانند بابت، چوي تو ٻڌيءَ جي نه تو وٽ جي طاقت بچائيندين ڪيئن هيءَ سڄي سنڌ ثابت، هزارين نه هڪ اک تنهنجي مال ۾

نئين سر وري ٻول ڪا گهات پنهنجي سھنجي نہ هوندي ڪاٺي وات تنهنجي
ڳاڻبي ڳوٺن ۾ پر رات تنهنجي سنگت توڙي سُرندي ڏسي ذات تنهنجي
ڪرڻ هڪ هڪاڻي ڏاڍي آت اهنجي سنگينيون سڌيون ڏس تنهنجي تاڙ ۾

پنا ڏينهن جڏهين تون مرندين هونئين بي، پري قبر ٺاهي تون ڪرندين هئين بي
گهري ڇڏ جواني جو جهرندين هئين بي ڪيترو بي پڇندين تون پرندين هئين بي
پنهنجيءَ پڄاڻيءَ ڏي سرندين هئين بي، چڱو ٿئي ٿپو ويڙ جي چاڙھ ۾

اڄ ڪٿي تون پاڻ سان هي ٺاه ڪر

اڄ ڪٿي تون پاڻ سان هي ٺاه ڪر.
 رت سموري سنڌ لاءِ مباح ڪر
 وقت ڪئون هن ويڙهه ڪارڻ واه گهر
 ۽ شهيدن سان به ڪا ته صلاح ڪر
 ويڙهه لاءِ جيڪا ضروري ڏاهه گهر
 پوءِ پڙ ڏي تون نهاري پڪ ڪندين

سمجهه سچُ سورهيه ڪٿي جي وڪ ڪٿين
 ايتاس جي لکيل پنن کي جي پڙهين
 ڪالهه ڇا ٿيو هو ۽ ڪيئن ٿيو سڀ سٿين،
 قوم آڏو سڀ دغاڻون جي رڙين
 ساهه صدقو ڪرڻ لاءِ تون ڪر ڪٿين،
 آس آهي ڪا نه تون ڪا چڱو ڪندين

هي ڪراڙا قوم تنهنجيءَ جا مٿا،
 پيچ هنن ڪئون ڪالهه تنهنجيءَ جي ڪٿا
 ڪنڌ تنهنجي ڪونڌرن جا ڪيئن لٿا،
 پاڳ تنهنجي وطن ڪئون ها ڪيئن رٿا
 ۽ پو ڏکيا ڏينهن يارن ڪيئن سٺا،
 سور سنڌ جا سڀئي ساري سڱ ڪندين

هڻڻ هڪلڻ ٻيلي سارڻ واٽ وٺ،
 ٽيئي گڻ ڪڻ سنڌ ڪارڻ ساٿ وٺ
 ڏاها سڀئي اکين تي هن پر پٽ ڏٺي جي بات وٺ،
 اندر جي آند مانڌ ڪئون تون آجپي جي تات وٺ
 هيڏي هوڏي چرندي پرندي اپ ڪئون بي ذات وٺ،
 ائون اهو سڀ ڪجهه ملئي جي پوءِ ڇو تون چرڪندين

آجپي جي ڳالهه ايئن جيئن رڪ چڻا چڻا پون
 جن ڪپي سائر ۽ ڌرتي ڪيئن اهي سڀنا سهن
 نالو وٺي اسلام جو ڏس ڪيئن ٿا سچ کان ٿهن،
 اٺ اڪيون ڏينهن رات توتي چينل تي ڏس ڪيئن ٿا بهن
 توڏو تيرهن ٿو هڻي ۽ ڏاڇي آهي منجهه ڏهن
 سنڌ تي گهورين جي سِرُ اِتهاس ۾ تون چمڪندين

ڄامل تنهنجو پتر پڙهيم

ڄامل تنهنجو پتر پڙهيم، پڙهندي خط اصلي نه چريم
ڌيرج تنهنجو اکين ڌريم، ڪو به ڏوهه نه توتي مڙهيم
بيشڪ سنڌ جي آنهن مريم، شل جيڪو جا ٿي خوش هجي

ڳوٺ ڇڏيم ڪڪ پن ٿي ويس مان، روه ۽ رڃ ۾ رلندو ويس مان
پارڻ وهڻو ڪونه رهيس مان، سڀاڻي ڏي بس ڊڪندو ويس مان
ڪاڏي آهي ڏاڍي ڪس مان، توکي پر شاباس هجي

نيٺ منجهارئون نڪتي ناهين، صبح سانجهه جي پڳتي آهين
پري آهين پر گڏ بي آهين، ساڳي منڙي اڃ بي آهين
سپنن ۾ تون سڏبي آهين، توکي ڄامل جس هجي

قسمت توڪئون ڌار ڪري وئي، ڏاڍو پري اڏار ڪري وئي
ماڪئون ڪسجي نار پري وئي، جوءِ جهانگين جي پار ڪري وئي
ڄڻ ته هتي ڪا جهار پري وئي، ڪونه ڪنهن جو تو وس هجي

جڏي پاڳ وڇوڙو آئي تو اڃ ٿيئي يا سڀاڻي تو
سيج نه جوڙو ماڻي تو هجي ڪوڙو لڪڻ وهائي تو
اڳتي الله ئي ڄاڻي تو، ڪٿي ڪيڏي بي ڪا چس هجي

هڪ بنگالڻ ڏٺو هو پاسو وقت وٺي وٺي چڱو خاصو
پریت تنهنجي پر منهنجو پاسو تات تنهنجي هٿي وڏو دلاسو
مٿين محبت ڪٿو نه ڪاسو چوڏس تنهنجي ڏس هجي

پل امانت هئي جي آهين، ڪنهن پي ناتي منهنجي آهين
سڪ تنهنجي رهڻي آ سڌائين، جهڙين اڪڙين سان پي پائين
جانڻ وٽ تون آهن سڌائين، بس تو کي ڏسڻ جو گس هجي

سگهيو ڪٿي مان سان ڪو ناهيان اڃا

جهنگ ۾ جهونجهار هن جهانگي به هن
سنگ ۾ سو يار هن سانگي به هن
ننگ ۾ ننگيار هن ننگي به هن
پو بي مان اوڀاڪو آهيان اڃا

اوڙي پاڙي ۾ جي ڪنهن سان جٺ ٿئي
جند چڏائڻ لاءِ پئي ٿي لٽ ڪجي
کوڙ جهيڙا هن سڄي توڙي ڪبي
هت ٻار ڪو مان واٽڪو آهيان اڃا

گڏجي به جي پئون پوءِ من هيءُ مٺ ڪجي
ٿي سگهي ٿو ملڪ پو ڪئون لٽ بچي
پل وڏو پوليس جي وٺي لٽ اچي
سگهيو ڪٿي مان سان ڪو ناهيان اڃا

گهريل هجي ٿو سوريون سينگار جن
پل ته پٽ وانگر عباسيءَ مارجن
لاڪاٽ جون ڪي يادگيريون سارجن
نيٺ اتندو هاڻ ڪو ڀانيان ٿو مان

آءِ ته ڳالهيون ڪي ڪريون سنسار جون
اتر ڪاڇي ۽ وچولي لاڙ جون
ڳائجن ڳالهيون اباڻي پار جون
سندرو ڪٿي آباڻڪو ساهيان ٿو مان

عباسي - شهيد نظير عباسيءَ ڏي اشارو

چڙهي وئي ڄڻ ريل مٿان

هڪڙي ڏينهن اڳئين اونھاري سنڀريس ويڻ لاءِ ڪنڊياري
چڙھيس ٿي روڊ تي بس بيهاري مورت هڪڙيءَ وڏو هو ماري
مرڪي ڏٺو هو مون ڏي ٺھاري ڪنڀجي ويس ڌاڙيل هٿان

پيٽ وڌيءَ سان بيٺي هئي لڳي پيو ننڍي نيتي هئي
درگاه ڪا ڪا نه مون پيتي هئي اوچتو دل ۾ پيئي هئي
ڄمڪي پئي ڄڻ ريتي هئي هيٺ سمونڊ ناريل مٿان

ڪنڊيارو ته ويو پو وسري ڇنڊ بيٺو آڳر تي اڀري
ڪٽڪ بيٺي هئي آڏو نسري هاڻي ڪاوان ڪيئن مان بسري
دلڙي منهنجي اڀري سڀري سڄو ٿي ويس مان ٿٿان پٿان

دل ۾ اهو ئي اوتارو ڪڍان وڌيءَ سان ڪيئن چارو
ڄنگهان هيون پر يڪتارو عليءَ جو پوءِ هنيم نعرو
پڇيم توهان بي ڪنڊيارو ڪنڊيارو ٿيھ ميل هتان

ٻڌ ادا هيءَ آه چري ڪنهن چرئي سان پئي آ ڪري
پائن ڪٽون ناهي ڪڏهن ڌري ڏسڻ ۾ آهي حور پري
هُنَ ڌر جي ڪٿي وئي آ سَري ۾ هيءَ وڃي ٿي ڏيل هٿان

پيڻ اٿم ڏاڍو وس ڪيو آ، درگاهه موسائيءَ ڏس مليو آ
ڇاڪ ٿيڻ جو گس مليو آ، پاهڻ مان پارس مليو آ
ڀاڳ نه هن سان گڏ هليو آ، چوڪر سان ٿئي ميل مٿان

ڏير ڏرا پوءِ ٿي ويا منهنجا، ٻئي پاسي ها تارا منهنجا
اڏريا خواب پيارا منهنجا، اهنجا ٿي ويا چارا منهنجا،
کاڌي ويا ڪنڊيارا پنهنجا، چڙهي وئي جڻ ريل مٿان

پيٽسان ماڻهو موڙهل آهي، وهمن منجهه وڪوڙيل آهي
پر جيڪو ڪڏهن اُڙهل ناهي، مون وانگر بس پورل آهي
ڏسو اڌو هي ڪوڙل آهي، نڪري ٿو وڃي ڪٿان ڪٿان

يار وڏيرا ڏي ته خبر

يار وڏيرا ڏي ته خبر، پنهنجن تي تنهنجو ڇو آ ڏمر
ڌاريو تنهنجو ڇو دلبر، تاريخ اهو ئي ٻڌائي ٿي

قاسم جي پٽ سنڌ ڪٿي هئي، تنهن سان گڏ موڪي جي ٻڌي هي
اها راند سنڌين ڪئون موڪي ڪٿي هئي، اڄ تاريخ ورجائي ٿي

ڄٽ جو پيٽ پريو جي آهي، ڏاڍي ڪاوڙ توکي آهي
اهو ڏوهه بلي ڪمدار جي آهي، لڏي وڃي پو تنهنجي خدائي ٿي

تنهنجي پيٽ ۾ ٻڙڪو آ، ورهين کان توکي اُٻڪو آ
سائو نه ٿئي جو نڌڪو آ، آ باهه جا ڀڙڪا کائي ٿي

نيٺ ته تون بي چيهه ڪندين، ڪيسين ڏکيو ڏيهه ڪندين،
تون پاڇ وري پرڏيهه ڪندين، کائتا گهڙي گهمائي ٿي

لات منات ڪئون آڃو ٿيندو هي ڪمبو بي پاڇو ٿيندو
گهر گهر ۾ پو واڇو ٿيندو هيءَ مهل توڻي جو سهائي ٿي

اها نيت نيٺ به ڪائيندئي، اها ڌاري سنگت ماريندئي
ايهي پنڊت ڪاريندئي، سنڌيت توکي سڻائي ٿي

اهو نجومی نہ ٻڌائيندا هن

ايندا هن ۽ ويندا هن، گهر پرائي رهندا هن
يَوَ تي مانيون ڪيئنڌا هن، اهي مڙمان ئي سڏبا هن
مانُ وڏو ماڻيندا هن، ڀلايون باسيندا هن

مُون سان ٿيو پر هيئن آهي، ٻاهريون آيو جيئن آهي
باه جو چڻ ڪو مينهن آهي، تنهن چاڙهيو مون کي جيئن آهي
جيون ٿي پيو هيئن آهي، روز راکاس ڪاهيندا هن

مٽيءَ تي هي هلندا هن، ٿور وڏيءَ سان ٿلندا هن
اسان بابت اُٿندا هن، خار ڏاڍي پر کلندا هن
مهرباني نه مڃيندا هن، ٿورا ڪر نه ڳائيندا هن

جيڪو ويا، مٽيءَ جو آهي، بلڪل پاءُ هُنن جو ناهي
چيو آهي اسان جي ڏاهي، ڌاريو آه ته مائت ناهي
نائ، اله جو ڀل ورجائي، هي نڳيءَ ٺاه ناهيندا هن

اڳي نه هيا هي ڏينهن ڏٺا، ههڙا نه هيا ڀر مينهن وٺا
ڪالهه هئا جي جيئن ڪُٺا، اتهاس اسان جي ايئن لکيا
ڀاڳ الائي ڪيئن رُٺا، اهو نجومی نہ ٻڌائيندا هن

جي تون منهنجي ڳالهه کي سمجهين نٿو

جي تون منهنجي ڳالهه کي سمجهين نٿو
پڙ تي پوندڙ چال کي سمجهين نٿو
اتون زماني حال کي پرجهين نٿو
ڪيئن پو ويجهو، ٿينداسي ماڳ کي

وقت واهر ڪيئن ويچارن جي ڪري
جي پوئتي پنهنجن ويچارن جي ڪري
سند لوڙي ٿي هچان جي ڪري
ڪيئن پرچايون رسي ويل پاڳ کي

هو چون ٿا آڻهن، تون ڏاهر جو پٽ
تنهن ڪري ئي ٺاهن تون ڌارين جو مٺ
ڳالهه سولي آه، تون سمجهين جي ڇٽ
ورهه ٿيا سمجهين نٿو هن راڳ کي

ڏاند پي لئين جي وسڪاري مٿي
ڪُر نهارڻ تو ڇڏي ۽ تو نھاري ڏي مٿي
منهنجي تو کان آه گهر، تون ڏاند ٿي لٿي پٿي
ڇڏ نندون ۽ ٿي ويجهو جاڳ کي

ويڙه بابت نانين تون هڪ آت تي
خيال ۾ پهچين نٿو ڪنهن وات تي
جي بيهاريئي پاڻ کي چووات تي
ڪيئن وسائيندين ادا هن آڳ کي

باه ڏسي ٿورجي نٿو

ڄر جو ڄار به ڇڄي نٿو ظلم جو بار به ڪڄي نٿو
 ڌارئي سان پيار به پڄي نٿو ڏاڍ جو ڌار به پڄي نٿو
 سيني ۾ سنگت جو سور پياني تي ڍنگرن جو پور
 ويڙه وڌي پر ويڙهو ڏور اٿون وهنوار به ڪڄي نٿو
 پڪ ئي پڪ اياڻا ناهيون، ڏاڍ ڏسئون ٿا سياڻا آهيون
 پنڌ ڪندي پر ساڻا ناهيون، وقت تي وار به ڪڄي نٿو
 وقت ويرن هٿ واه جو آ، کٽڪو هر پل ڪاه جو آ
 ارمان وڏو پر پاءُ جو آ، ڪاڏي ويڄي سجھي نٿو
 ڪير ڇڏائي ڪيئن ڇڏائي، پاءُ نه سڀڪو سير سڏائي
 هر ڪو بس ٿو پاڻ پڏائي، ميار مهڻو ڏجي نٿو
 مند ڪنڊ جي اچڻي آهي، مينهن ڪڍي هٿ نچڻي آهي
 پوک اسان جي پچڻي آهي، هي ڪارونير بي گجي نٿو
 ڏينهان راتيان وڌندڙ ڀارڻ، مڇي ناهيون ڪهڙي ڪارڻ
 هير هلي وئي سنگت سارڻ، ڪوئي نياپو مڃي نٿو
 ماڳ نه آهي ايڏو ڏور ويڙهو ويڙه ڪنڊن پر وهلور
 ڌارئي وٽ مايا جي ڏور ويڪائو وڪ وجهي نٿو
 بيت ڀريل جنهن جو جي آهي، سيلف ميڊ چوي ٿو آهي
 ٿورو ڪو به مٽيءَ جو ناهي، باه ڏسي ٿو رجي نٿو

اڪيون آڌر پاءُ نه ڪن

اڪيون آڌر پاءُ نه ڪن، پيار منجهان تون آءُ نه ڪن
ڪنهن حيلي پرچاءُ نه ڪن، چو پو چوس چٽائڻ جي

پت ۽ راڳ جي ٿڌو ٿيو راتوڪو ساڳ جي ٿڌو ٿيو
رن جو ڪتراڳ جي ٿڌو ٿيو پوءِ ناهي گهرج مچائڻ جي

پاڙي ۾ جي پيل وسن، خاوند جا وينا ڪيل ڏسن
پاڻ ڏاڍن سان ڪين پجن، ڪجي ٻڌتي تن کي بچائڻ جي

گهٽيءَ ۾ ڪو غير هجي، نڪو سندس ڪو اير هجي
ڪو نه سندس ڪو پير هجي، ڪر سبب سينگ هلائڻ جي

اوڙي ۾ گوڙا اک پسين، مظلوم پٺيءَ ۾ ڌڪ ڏسين
پڪا لوسٽ نڪ ڏسين، ناهي مهل پو سچ لڪائڻ جي

شهر ۾ چورو رلندو آ، سڀ ڪنهن سان پيو ڪلندو آ
ڪنهن سان سور نه سلندو آ، ڪر سبب کيس پڙهائڻ جي

جيون جالڻ لاءِ مئا، ڪنهن ڪنهن ڪهڙا سور سنا
هر وقت هجي پرگهور مئا، چڱي واٽ آ سڀ سان نباهڻ جي

تنهنجي نانءُ آهيان

تون منهنجو مان تنهنجي سڄڻ چانو آهيان
لائنن کان اڄ تانءُ تنهنجي نانءُ آهيان

مُرڪي جڏهن بي نهارين ٿو مون ڏي
۽ گڏجي ويهين ٿو منهنجي ساٿ گوڏي
وسري وڃن ٿيون ميارون جي توڏي
پري تو کان ڪڏهن چيو مانءُ ناهيان

پري جي ٿئين ٿو ڪا هڪ رات مون کان
تہ ڪسجي وڃي ٿي ڏنل ذات مون کان
۽ ڪوهين پري ٿي ٿي پريات مون کان
تو کان سوا ڄڻ ته مان ناهيان

اسان جي سهڻ ڪئون مٿي آ وڇوڙو
پري ڪيئن ٿئين ٿو لڳي ٿو نه ڪوڙو
وسرين نٿو تون ڪنا آهين ڪوڙو
تنهنجون ئي دانهون، تو وٽ دانهيان

چون ٿا ته دنيا ڪئون ارواح اڳ هئا
اتي ئي مٿا ماڻهو هڪ ٻئي جو سڳ هئا
مڃجي اهو ئي ٿو سڄ جو جو دڳ آ
تنهن لاءِ توڏي ٿي مان ڪاهيان

گهاٽيءَ نم جي چانو ۾

گهاٽيءَ نم جي چانو ۾ ڏٺو هيم کيس وهانو ۾
 بڙجي لڳي هئي هنيانو ۾ پر هُن ڏٺو ٿي پاڻ ڏي

سانوئيءَ جا وڌڻا، اوچتو آيا ڪڙڪندا
 مهمان ٿي ويا ٿڙڪندا، هُن کي سڏيو مون پاڻ ڏي

آيو اسان جي چَن اندر اُتھون پو منهنجي من مندر
 سڀ خيال ٿي ويا دريدر جڏي هُن ڏٺو سُرھار ڏي

ڌڪ تہ هُن کي بي لڳو گھٽ وڌ نہ هُن ڪئون پيو پڳو
 ڀرسان وينس ڪٿي پوءِ پڪو اک ٿيٽ بي هئي نشان ڏي

هُن نهاريو پاڻ ڏي پڻ مون ڏٺو هو پاڻ ڏي
 ڪير ڪنهن کي ڪيئن سڏي اجايون اڪيون پوءِ پاڻ ڏي

منهنجي هُن ۾ مير هو هن جي به اک ۾ ٿير هو
 اوڀر سوڀر جو خير هو پر هُن مُنڌل رتچار ڏي

نيٺ وهانءَ به ويو هلي پيو جهان به پيو جُلي
 موڪلايو هُن ڪٿي پر مان هيس چڪتاڻ ڏي

هِنَ سَرِيرَ جِي سَجَ ۾ سائل سدائين اُجَ ۾
 رلندو رهي تو رُجَ ۾ من آ مَتَلُ ماندان ڏي
 ڏسجي ٿي ڪاٿي ڪا گُڏي ٿي خدائي پئي لڏي
 توڻي هُتَ ڪاٿي مڏي پاڻ خوش ۾ر پاڻ ڏي

- ماندان = آندَ ماندَ، ڦٽڪو   سِرَهاڻَ = نانءُ - نالو

- مُنڌل = منجهيل

- رتچاڻَ = زائنان کي ماهواري آيل ڏي اشارو

هلنديءَ ريل ۾

هلنديءَ ريل ۾ مون کي جاءِ ٿي ڪٿي
 ڏاڍي پيهه هئي ريل پئي هئي سٿي
 بيٺو ٿي پوندو مون دل ۾ ڪٿي
 ڪلان پاڻ تي پئي ڏاڍي اڃ آ ٿي
 هيڪل سواري غلط هئي رٿي
 بسڙي ڪري پو بيهي رهيس

نهاريندي گاڏي ۾ بيٺي ڏنر
 ته هڪ هٿ آيو ٿيندو مون ڏي ڏنر
 ويٺل ڪُنڊ ۾ مائي جو گهوري ڏنر
 سندس ڀرسان پائي هو ڏوري ڏنر
 وڃي پوءِ مائيءَ کي سوري ويٺر
 اهڙيءَ طرح ٿانڪي ويهي رهيس

سندس ڀرسان جيڪو هيو پٽ سندس
 سوچيم انهيءَ سان کي ڳالهائون ڪنديس
 ويندو وقت گذري نه ڪڪ مان ٿينديس
 جيڪو سو ڪاڪي کي رت مان ڪنديس
 ڀلي ڪوڙ ڳالهائي پٽ مان ڪنديس
 اها سوچ سوچي مان ويهي رهيس

جيئن جيئن جوانيءَ تي مون ڏي ڏٺو
 چڙهندو ٿي ويو اڻپيتيءَ جو نشو
 سندس ڳالهه ۾ بس رڳو هو نشو
 ڏاڍو وڻي پيو توڻين هو چسو
 جيئن جيئن ڪِلاڻ پئي وڌي پيو گشو
 اُمالڪ ڪري ماڻ ويهي رهيس

ڪاوڙ هئي تنهن ڏينهن ڏاڍي سٺو ٿي
 هي جوين چڙهي ويو آهي چوٽ تي
 پرواهه ناهي منهنجي گهٽ ڪي
 ڏسي اڃ مان رهنديس ڪاري ڪوٽ ڪي
 سڄو ڏينهن ويٺو ڳڻي نوٽ ڪي
 ايئين پوءِ ڪاوڙ ۾ ويهي رهيس

آئي جڏهن تيشڻ هيس خار ۾
 اڳيئي بيٺو هو منهنجي پيار ۾
 سوگهي ويس ٿي سندس چار ۾
 تهڪ ڏئي وڌائين ڪٿي ڪار ۾
 ڪُٺي ويون اڪيون پوءِ خرڪار ۾
 ڪُٺي ڪين سگهيس بس ويهي رهيس

سومي! ڪوڙ ٿئي منهنجي اڄ جي ڪٿا
 هلي ڪا نه ٿي ڪا هُنن وٽ رڻا
 ڏکون بي ٿا پر لڳن ٿا منا
 ڪٿي ڪيئن به آهن هجن ٿا سنا
 هي جهڙا اسان جا نه پيا هِن سنا
 اها ڳوت ڳوتي مان سمهڙي رهيس

گشو = ڪوڙ

خرڪار = بي رحم

سومي = سَومَل

هٽي ٿر جي ناري

ٻڪرار هٽي سا، هٽي ٿر جي ناري
 پندرهن جي ڀيٽي ۾ پهتل هٽي پياري
 نڪ ۾ نه ڪوڪو لڳي پئي ڪناري
 پنهنجي مال کي ٿي، بيٺي کير چاري
 هو ماڻهو نه چيڻو هٽي چُپ چوڌاري
 چير ڪيئن ڪُڇان هيڏي هوڏي نهاري

سُجهي ڪجهه نه پيو ڀو ڏنم کير ڏي
 ٻنيءَ ۾ ڀلاري، بيٺل پير ڏي
 جهنگهيل هٽي ڏاڍي سُرير پير ڏي
 پتي پير موٽيس پنهنجي پير تي
 لڳس پير کائڻ پوءِ هڪ گهير تي
 مون کي بي به ٿي ڏي گهريائين نهاري

ٻني تي ويناسين هليون پوءِ ڳالهين
 وٺن پيون سندس جي به لائون نراليون
 ٿرڻ جون ٿين ٿيون، ڪاٺيون ڪين آليون
 نه مڱ وات ۾ ۽ نه ڪيڏن ڪي چالون
 جيڪي هوس دل ۾ ڪيائين سي ڳالهين
 ڪير وس وڌا پر نه سگهيس ڏٺاري

پڇيم ساڻ اٽڪل ڳنڍيل آهن ڪنهن سان
 ٻڌايائين آهيان مان مڱيل حق سان
 ويو آ ڪراچيءَ جو نانيءَ شمن سان
 ٻيو سال ٿيو آ نه موٽيو آ ڪم تان
 آسون هيله ايندو لائون لهنديس مان
 اڪڙيون ٿمي پيس اوڀر ڏي نھاري

ڏسي کيس رٿندو وينس مان به روئي
 هئي مارئي پر ۾ ڏويي ويئي ڏوئي
 سارڻ ٿي تون جنهن کي ملي آوس سوئي
 دعا پيڻ کي حق موٽي سگهو ئي
 سوچيم جيئن سنڌياڻي ٿي ڪونه ڪوئي
 هڙئي پير ڏيئي [موٽيس] پنهنجي چاري

جُڙجُڙ

ڪڪر آھن وسن نٿا

ڪڪر آھن وسن نٿا ڏاھا آھن ڏسڻ نٿا
پٺيءَ اگھاڙا پسن نٿا، ڌارين ڪئون حق ڪسڻ نٿا

باھڻن وٽ پاڪاريون ٿا، روز سنگت کي ساريون ٿا
ميس پنهنجيءَ کي ماريون ٿا، سڀورنج ڪجهه سٺن نٿا

پل پل ويٺو سبق سيکاري ڪونهي جيڪو پار اڪاري
بس رڳو پٽ ڏٺيءَ پٺاري، راز زندن جا ڪلن ٿا

ساڳيا پڙ ۽ لوءِ به ساڳي، ساڳيا نڙ ۽ گوءِ به ساڳي
باگهل جي آ جوءِ به ساڳي، انڌا ڪاٺا ڪڇڻ نٿا

واٽن تي ويهڻا آھن، معصوم بي عيبن هاڻا آھن
شينھن به ڏس ته نماڻا آھن، لاش آھن جڙ لڇڻ نٿا

ڪا به سڃاڻپ سنڌ جي ناھي ۽ پڻ ڳڻتي پنڌ جي ناھي
هيءَ حڪومت انڌ جي آھي، انڌن جا ڌڪ گسڻ نٿا

۽ ڪيئن آھي هي سڀ چو آ، مٽڙو ملڪ هي نيٺ ڪنھن جو آ
جيئن به آھي پر منھنجو آ، ڌارئي کي ڀر دسن نٿا

عجب مزمان هو

ريل ۾ گڏيو هو جوان جهاڙ هو ويٺل هو موسيٰ پنهور جو سو جوان هو
ذات جو پي هو پنهور نه ڪٿيائ هو ياد آ نالو سندس فرحان هو

لاڻي ڪيڏي بي هجي اڳتي هجان ٻئي نمبر يا ٽئين نمبر تي ڇو هجان
پل دنيا پوئتي ۽ مان اڳتي هجان پنهنجي خيالن ۾ وڏو ڪو خان هو

ٿي چيائين سائنس جو دور آ، هر ڳالهه ۾ گهريل وڏو ڪو غور آ
پر وساري سنڌ کي سو چور آ، ماءُ سان محبت سندس ايمان هو

چئي پيو چاچا ڳالهه ۾ ڪجهه بي نه آ، دشمنن جي ٿالهه ۾ ڪجهه بي نه آ
سگهه هنن جي خيال ۾ ڪجهه بي نه آ، بس وڏيرو چال ۾ بئيمان هو

ماءُ سان ليڪو نه پيڻ سان ڪبو پيار جو وهنوار نيائين سان ڪبو
وس ڪبو ننگپال سيڻ جو ٿبو ڪس-ڪاڻو ٿي لڳو گهوان هو

سچيت هو جيڪي به ڪسجي آ چڪو ياد هوس جيڪي به ٿسجي آ چڪو
ڏيک دنيا جو به پسجي آ چڪو عاشق پٽائي گهوٽ جو ۽ سجاڙ هو

پڊ جڏهن عيدن جو ويجهو آيو تنهن تيشڻ تي هس لهڻ جو ساڻيو
علم جو بجڪو هو يار سنڀاليو موڪلايائين عجب مزمان هو

ڪيئن ٻڌجي قوم کي هڪ ڏور سان

منهنجا ننڍڙا منهنجا نينگر ٿور سان
 ٿا نهارن هيڏي هوڏي غور سان
 چو ٿئي ٿو ڪيئن هن پنيور سان
 ڪيئن ٻڌجي قوم کي هڪ ڏور سان

جيئن به ٿيو هو ڪالهه تنهن کي ڇڏ ڪٿي
 اڄ وري ٻڌ مالھ لوڻن کي ڪٿي
 تنهنجو ڌڻ آ تو کي ٿيڻو آ ڌڻي
 ڪرڻو تو کي آ، نبيرو چور سان

ڀاڻ کي رکڻو سنگت وٽ سوال آ
 ڪسجي ٿو جيڪو نيٺ ڪنهن جو مال آ
 ٿياس تي ٽنگجئون ملان جي چال آ
 ڏس بي شرم جي راند ڀڳ جي ڍور سان

ڪالهه واري ڳالهه ٺاهي ڳالهه اڄ جي اور آ
 سنڌ جي تاريخ ۾ آئي نه اهڙي جَور آ
 ڀاڻ ويٺا ٿا ڏسئون ۽ راند هوڏهون زور آ
 هوندي سوندي ٿا سڪئون مانيءَ جي هڪڙي پور کان

ڇا به ٿئي پر انت ڪٿو نيٺ پڙ ڏي پير آ
 مٽهن ٿوڻيون ويا سڙي بس پيو مڙئي خير آ
 ڳالهه وٽ ڪئون وئي چڙهي ۽ ملڪ ٿي ويو ڏير آ
 ڀاڻ کي ڀڄڻو آ گهريل تڪ ۽ ٿڪ ٿور سان

نه ته مسلمان آن ۽ نڪي انسان آن

مانئ ۽ گراه ڏئين نٿو ڀاڻيءَ جو واھ سھين نٿو
ڪا بي واھ ڇڏين نٿو تون نه مسلمان آن ۽ نه ڪي انسان آن

برابر ڪيو مون گناه هو ناھيو مون پاڪستان هو
ڪوئي ڏيکاريو قرآن هو پئي ڀو خبر شيطان آن

ويساھ گھاتي ٿي وئي، ڪنڌ ڪاتي وهي وئي
هيءَ ڇاتي سھي وئي، سمجھين ٿو تون ڪو خان آن

ڪونه ڪٽندين ڪوٽ سان، وڙھندس مان پوريءَ جوت سان
ڀڄندين نه پنھنجي موت سان، نمرود آن ھامان آن

ڀاڻيءَ پُٺا تو ڏينھنڙا وسندا سُڪَر جا مينھنڙا
وڏيرن سان جي واسطا وڙا ڪم جا نٿي نادان آن

بنگال ڏوھ ڪيو ھيو، تن سان به ڏوھ ٿيو ھيو
سنڀاليو ھنن بي ڀو ھيو، نه ڪٽندين منجھ غلطان آن

پنجاھ توڙي سٺ ھجن، ھٿيار تنھنجي ھٿ ھجن
سڀ وڏيرا وَسِ ھجن پوءِ به تون مزمان آن

دوزخ جو دڙڪو

جڻي ڏيهه ڏيڪاريئين جڏهن پاڪر پيار جي ۾ سمهاريئين تڏهن
پنهنجي پيار جو جوڙيائين مٽهن پاسي اوسي ۾ سنائين نه ڪڙڪو

جڏهن ٿڃ جيگل پياري هئي. نِنڊُن لاءِ لوليون اُچاري پئي
ڏسي هنيانءِ پنهنجو به ٺاري پئي سهي ڪونه مون تي پئي سج جو ڙڪو

ڏيندي بهاري ٻڌائين جي رڙ ٿي آيس منهنجا ٻچڙا ڏنائين اُتر ٿي
ٿيون بند دانهون ڪنيائين جي ڦڙ ٿي، امڙ جي اُرهه ۾ ٿيو ٿي بند پٽڪو

جڏهن ٿيس وڏو مان تڏهن هڪ سياري ميارون امڙ کي مليون منهنجي باري
لنگهندي هٿائون ٿو هيڏي نهاري سمجها پت کي ادي ڪرڪو ڪڙڪو

چيائين انهن کي اڃان ٻار آهي. هن کي ته اهڙي اڃان سار ناهي
امڙڪئون ٿي مس ٿيو اڃان ڌار ناهي، ڪيو خيال مايون اڃايو ٿيون ٻڙڪو

ٿيس منجهه مدرسي ملان ڪئي هڪل، سڌر ڄت جا پت نا ته ٿيندين ڌڪيل
اله جو هتي آه ڏاڍو دخل، ڇڙي پو ڏنائين ٿي دوزخ جو دڙڪو

امان وت ڇو هيڙون اله وت آلا ڇو ڪير پَل وڌي آيس وت ملان ڇو
ڏاڍو پُونءِ پائنئين وڙهي اُپ پلا ڇو اُڏريس امڙ ڏي ڏيئي پوءِ ڀڙڪو

دل چوي ٿي

دل چوي ٿي سونهن تي ڳالهائجي
تنهنجي چيڙن ۽ ڳڻن کي ڳائجي
نڪ جي ڪوڪي کي بي ساراهجي
ايئن لڳندو آھ تو ۾ ساھ آ

تنهنجي مُرڪن تي مٺي ويجھي مري
پر ۾ تون مورو به لڳندو آ مري
تو ڪئون پري هوندي هجي ٿي دل چري
ڏسڻ توڙي ڏوھ آ ته مباح آ

پير جا پن پاڙين ۾ واليون
لڏندي ڪلندي ڪن ٿيون تو سان ڳالهيون
ڌار تو کان واليون به اڳالهيون
ڪو نه چوندو ڏسڻ توڙي گناه آ

تنهنجي نيٽن ڏي ورائي نھارجي
هيءَ مورت کي مندر مٿون اٿارجي
سڪ ادب سان توکي اُت ويھارجي
گھرجي نه اُت ڪو عقل ٿو نه ڪو ڏاھ آ

ڇا ڪجي پر مهل جي موڪل نه آ
پهر ڀل جي پي مٺي ڪا ڪل نه آ
جند آجي ڪيئن ٿئي ڪا ٿل نه آ
چوڻير ۽ چوڻرڻ ٻڪ جي باه

مينهن ڳوٺن ۾ وسي ٿو باه جو
پوڻ پوڻيسارن جي ٿيندڙ ڪاه جو
مارجي ويو ملڪ عاليجاه جو
ڪنهن کي سڏيان ويو مارجي ويساه آ

يَوَ بنا هن سونهن جي ساڃهه نه آ
تون به سمجهين ٿي خادم ڏي منهن نه آ
لوءِ بابت لوڇيو ٿي ڪنهن نه آ
جائي رڃ ڳالهين جو بس هڪ ڳاهه آ

سلطنت کي ڊاهجي ڪيئن ڊاهجي

سلطنت کي ڊاهجي ڪيئن ڊاهجي
 ٺاهه گهريل ٺاهجي ڪيئن ٺاهجي
 ڪيس پنهنجو ڳائجي ڪيئن ڳائجي
 ان لاءِ پنهنجائي ڪپي پنهنجا ڪپن

سٺ ٿيا هن پاڻ کي سچ ۾ ڏسي
 ڪين وائون ٿيون سجهن رڃ ۾ ڏسي
 هٿ نه آ بندوق ۾ اُڃ ۾ ڏسي
 هُن کي اهنجائي ڪپي اهنجا ڪپن

اوچتو حملو اسان تي ٿيو نه آ
 هيءُ توڙهو ڏينهن هڪڙي پيو نه آ
 اٿڏنو گهوڙو اڱڻ بيٺو نه آ
 ڳالهه سمجهڻ لاءِ ڏاهپ ٿي ڪپي ڏاها ڪپن

ڪو نه ڪو ڪو عيب آ ڳولڻ ڪپي
 ڪٿ ٿيو ڪو ڪريب آ ڪولڻ ڪپي
 ۽ ڪوئي ٿيو فريب آ ڦولڻ ڪپي
 پوري ڏاڍائي ڪپي ڏاڍا ڪپن

وقت خلجن توڙي لوڏن جو نه آ
 ڏينهن اورنگزيبی منلن جو نه آ
 ويڙهه سان جيڪي وڙهن تن جو نه آ
 ترت آگاهي ڪپي نانگا ڪپن

ڪارو چنچر گذري ويو

اوپر هو سو اُڀري ويو
جيڪو ڄاڻي ڀسري ويو
ڀوڻو ظلم جو ڀسري ويو
ڪارو چنچر گذري ويو

اڳ ازل کان مان آهيان
سلطان رڳو هت مان آهيان
ٿيندو ايئن جيئن مان چاهيان
سمجهو ته ڏچو هت نڀري ويو

چاهيان مان هڙتال نه ٿيندي
ڦيٽي وس ۾ چال نه ٿيندي
پڻ پبلڪ بي حال نه ٿيندي
ٿيندو واٽئون جيڪو نڪري ويو

مان چاهيان هڙتال ته ٿيندي
چپٽيءَ تي ڏيان ڪال (Call) ته ٿيندي
گولن جي پوءِ ڌمال به ٿيندي
جي منهنجو آرڊر نڪري ويو

هت رهڻ جي چاهيو ٿا
پنهنجو سڀڻ نوايو ٿا
هت منهنجي ماني کائو ٿا
جو نه مڃيندو اڏري ويو

2007_5_12 ڏينهن ڇنڇر - ڪراچيءَ جي شهر ۾ شهري دهشتگرد تنظيم هٿان
سنڌ سرڪار جي چانو ۾ مار جي ويل ماڻهن جي ياد ۾.

ٻار مان معصوم ٻار چريو ناهيان

مان ٻنيءَ ۾ ڏاند پنهنجي ساڻ گڏ
۽ وٺي پڻ ڪانڌ پنهنجي ساڻ گڏ
ڪين ڪوسي وقت جي پيئي ڪا سڌ
اتهاڻ ۾ ڌارئي ڪي ڪڏ پڙهيو ناهيان

پنهنجي ئي پڙ تي پيار ڪي پڙهيو آهيان
گل آهيان طوفان ۾ تڙيو آهيان
پنهنجي تڙ تنهن اڳ نه مان تڙيو آهيان
تانه پنهنجي تنهن ڪڏهن تڙيو ناهيان

ماڻهوءَ ڪنهن وڌ ماني رهي هن ديس ۾
ٿيو نه الڪو ڪانءُ ڏنم نئين ويس ۾
مسلماني ڪا نه هئي مان مارجي ويس لبيس ۾
ٻار مان معصوم ٻار چريو ناهيان

نمر پوڪستان جو جڏي عام ٿيو
سمجهيو اسان هو هت اچي اسلام ٿو
ڪو نه سمجهيو هت اچي ”عوام“ ٿو
ڏينهن تنهن کان باهه ۾ سڙيو آهيان

موت کائي هارڻ جڏَ لوڙي ڏنم
پنهنجن پراون کي اڪيون ڪوڙي ڏنم
خيال جون پُڇڙيون جڏهن جوڙي ڏنم
کان تڏهن هن وات تي رڙهيو آهيان

ڪڏَ = ڪڏهن

جڏَ = جڏهن

خيال پر مسلماني ناهي

خيال پر مسلماني ناهي، ڪسٽي هُن کي ماني آهي
آندو قرآن قرآنيءَ آهي، مون کي چوي تون ڏاهر آن

تنهنجا ڪلما ڪوڙا آهن، ڪرڻا رستا سوڙها آهن
ڪي پي لڳڻا ڪوڙا ناهن، تون ڪافر ڪٿو ظاهر آن

هِن ڌرتيءَ تي جيئن بي آهيان اصلئون اورنگزيب آهيان
اسلام سوا ڪجهه ٻيو پي آهيان تون دين منهنجي ڪئون ٻاهر آن

ڪانهي ڪا بي هڪ جهڙائي، تو بابت هت آه ٻيائي
قندي پر رهڻو ٿي سدائي، ڪيڏو بي تون تاهڙ آن

مون کي سنڌ سان نفرت آهي، ڪنهن ڌرتيءَ سان قربت ناهي
باهه اَلِي سان الفت آهي، سمجهين نٿو تون جاهل آن

تاهڙ = تهنڌڙيڳو

ڪا واٽ گهرجي

وڏيرو ۽ وردي ڪڇي ۾ آ چوٺڪي
چڙهايون ڪرن ٿا هي راتين جو پوٺڪي
ويا ڳوٺ اڙجي نه راهي نه پوکي
انهن کان ڇڏائڻ جي ڪا واٽ گهرجي

ڪاڏهون الائي اچن ٿيون بندوقون
گولين جون پر جي اچن ٿيون صندوقون
تڏي سڀ سڄهي يار ڪيئن ظلم روڪيون
جيئن تيئن ڪٽائڻ ٿي هيءَ ٻاٽ گهرجي

ٻچا پير تي هن ۽ مان قيد آهيان
پلاندن ڪندي مان ٿيو ڇيڏ آهيان
تاريخ جو جڙ ته مان پيڏ آهيان
ٿيڻ بند هاڻي هي ٻوساٽ گهرجي

کچي ڪا نه مون کي، ڪا ڌرتي پرائي
سنسار ۾ آ، سمرتي اهاڻي
گدڙ نيٺ پڄندا ويندا ڪو نه کائي
بچائڻ سنڌيءَ کي تو گهر گهاٽ گهرجي

محبت سان ڌاريو مڃي ڪو نه ٿو
ايلاضن سان آيل وڃي ڪو نه ٿو
اها ڳوٺ ڳيرو پڇي ڪو نه ٿو
هُن کي ڪيڏن ڪاڻ چمڪاڻ گهرجي

چيڏ ٿيڻ = وڊجي پوڻ، ٽڪرا ٽڪرا ٿيڻ

نویڪلو

سڄڻ هن دنيا ۾ وڏا ڪيل آهن
گهٽين ۾ گهمندا ڪي نويل آهن
هٽنديون هي اڪڙيون وڏا سيله آهن
مان پي تڏهن هوس سائو سلو

هڪ ڏينهن ٻئي ڳوٺ وهانءُ هو
اتي ويو سمورو هليو گانءُ هو
بُسرِيءَ سنڌو هُن مُڪو ٿانءُ هو
خبر هُسي ته مان هوس نوڪلو

من جي مندر ۾ آئي اوچتي
ايئين پوءِ وڌندي وئي دوستي
ٻنهي پوءِ گڏجي هئي سِٺ سِٺي
ضروري ٿجي هڪ ٻئي جو ڀرجهلو

چيائين چتائي ته پر ڳالهه ٻڌ
 ڪڙيل نانهن ڪاٿي پوري ڏي تون سُڌِ
 تنهنجي من ۾ ناهي مٺي ٻي ڪا مُنڌَ
 مون کي تون ڪيئن ٿو نِلو ۽ پِلو

ڏني مانس پڪ مان آهيان هيڪلو
 تو کان سوا سمجھ مان نڪر نلھو
 منهنجي جي ٿيندين ته ٿيندو پِلو
 پاتائين پوءِ پاڪر پوءِ ٿي ويو پِلو

گانءُ = ڳوٺ

ويهانءُ = وهانءُ - ڪاڇ

سنڌ جو وڏو شان هو

سنڌ جو وڏو شان هو ڳوٺ وارن جو مان هو
آيو پاڪستان نه هو پوليس جو گهمسان نه هو

سومر سومر وارن تي گهوگهاري جي چارن تي
هڪلن ۽ هوڪارن تي ڳوٺن جو طوفان هو

ڳيريلو ڳيريلو هو سچل شاه جو ويلو هو
چتن شاه جو ميلو هو واٽين جو پي مان هو

جممي جممي جي رات تي سچل جي اوطاق تي
پنپي ماڇيءَ جي راڳ تي ايندو سارو جهان هو

اونهارو جڏي ايندو هو ارڙر واه جو وهندو هو
پاڻي گهٽ نه ٿيندو هو سارين جو سامان هو

لونگ ڪمال پيڄال وسنهن جا، پاڻر پاتي ها سڀ ڪنهن جا
ويندڙ سياري گل سرنهن جا، ونڊڻ سندن ايمان هو

ليمي ڪوش جو نالو هو تنهن هنيو شهر ۾ ڏاڙو هو
لٽيو ڪوٽو مل جو واڙو هو ٿيو لکن جو چڻ دان هو

---

i لونگ ۽ ڪمال ڳيري لي جا ٻه مڱڻهار پاڻر، لونگ سرناءِ وڄائيندو هو ۽ ڪمال ڏهل
وڄائيندو هو.

ii بسنت بهار جي مند جي ڪنهن صبح جو سرنهن جي گلن جي وڏي جهولي ڀري
سرناءِ ۽ ڏهل وڄائيندي اهي گل شهر ۾ ورهائيندا ها ۽ موت ۾ کين دان ملندو هو.

iii 1944 ڌاري سيٺ ڪوٽو مل کي ليمي ڪوش ڏاڙيلن جي ٽولي پنجاهه هزار
رپين (اٽلڪ) جو ڏاڙو هنيو هو جنهن جو چوپول سڄي لاڙڪاڻي ضلعي ۾ ڪي
مهينا هليو.

ٽمجهڻ ۾

هڪ ڏينهن لنڪهي ويس ان تڻ ۾ ڪو ڪم هو منهنجو گلڻ ۾
 آرييل سٽل ها اڱڻ ۾ پاڇائي رڌل ڪنجهڻ ۾
 تازو جاول ٻنڌڻ ۾ ۽ پڻ ڪيرو ڪنگهڻ ۾
 هتي بڪري ٻڌل مٿن ۾ ماساٽ پڇاڙو ۽ رڌڻ ۾

اڻ آريلا پاليان ٿو ماڻهن ڪي به سنڀاليان ٿو
 ڪاوڙ ڏاڍي ٿي پئي آ، ڳالهائين ڄڻ ڏاڙهيان ٿو
 ڏينهن هجي يا رات هجي، روز ڪڍي مان چاڙهيان ٿو
 چائنٽ ٽپندي ئي گهرجي ونجي ويان ٿو ٽمجهڻ ۾

جڏهين ڏس بيماري آهي، اسپتال وڃڻ جي تياري آهي
 جڳهه اچڻ ۾ ناري آهي، نهار ته ڄڻ ويچاري آهي
 ڏکڻ جي ڄڻ ماري آهي، جنگ مون سان ۾ جاري آهي
 هٿ سان مون هيءَ ڪاري آهي، هاڻي پيو هان پٽڻ ۾

سڌ پند تي اسپتال ته آهي، سرخيءَ سان اسپتال جو چاهي
هڪڙي ڏينهن جي ڳالهه به ناهي، روز تي مومل راتو ڳائي
ماسات پلاهي سڀ ڪجهه چاهي ڪنهن ڏينهن ماسات مان چڙهندس ڦاهي
رن بيني آ لاهي پاهي، دير نه لڳنديس ستجن ۾

جڏهين ڏس آ پيڪين سنبريل سنبرڻ کان اڳ ڏاڍي ڌمريل
نوٽ ڏيکار ته تازي ڏڏل محبت ۾ بس مڙس سان چنبريل
مان گهر ۾ ٻارن سان اٽڪيل ٻار ويچارا پيارڪئون پٽڪيل
هن هن ۽ سڀ ڪنهن سان وڙهيل پاڙو سڱ آ گهنڊڻ ۾

مائهن = سندن ماءُ

92. ڪراچي 5-6-07

راولا منهنجا راولا

راولا منهنجا راولا هن دل منهنجيءَ جا دادلا
منهنجي ڀرسان آءُ ڀلا، اڃ آءُ ته ماني ڪاٿون

اڃ ريل ڏي هلنداسي ۽ ڪينٽ تئون چڙهنداسي
پوءِ ڳوٺ جمعو ٽپنداسي پيري گهارو گهمنداسي
جنگشاهي بي ڏسنداسي لڙنداسي ڪوٽڙيءَ وٽائون

چڏي ڄام جو شورو پوئتي انڙپور ٻڌاپور اڳتي
مانجهند بي آهن دڳ تي سن آمري سڏ پنڌ تي
اٿون لڪيءَ واري لڪ تي اڃ ڀاڳ پنهنجو آزمايون

هاڻي سهڻو سيوهڻ آيو جنهن بوبڪ دادو ٽپايو
ڦلجيءَ کي سڀتا سڻائو وري راڌڻ سيهڙ آيو
الهه باڏهه کي به بڻايو اسان اترادي ٿا چوايون

آئي ڏوڪري منهن موڪري اوسين پاسن ۾ ناهي اوڀري
باقراڻي جن هڪ چوڪري ڀلي لاڙڪاڻي جي نوڪري
انجن جي ڪٿي ٽوڪري ڳولھه ڳيريلي جون هوائون

راولو = راول حسين پٽ ڊاڪٽر آفتاب حسين پٽ خادم حسين ابڙو

جوت

ايها جوت آهي ۽ جنهن وٽ بي آهي
 ويٺي سينا سامي پوئتي پير ناهي
 دنيا ٿيندي چاهي ڪنهن جي پرواهه ناهي
 وَفَنَدُرُ وَهِيءُ جو ادا واهُ آهي

جيڪا جوت آهي پيٽر باهه آهي
 ۽ پڻ سانوڻيءَ جو درياهه آهي
 جنهن کي بي چاهي چاڙهيس ڦاهي
 نهڪر ڪندو ڪير ڪنهن کي ساهه آهي

جاڏي دل چوي ٿي تاڏي وڪ ڪڇي ٿي
 نشي پر هجي ٿي ڪليل خط منجي ٿي
 وڻي جيئن ڪري پنهنجي مرضيءَ مڙي ٿي
 ڪٿان ئي ڪٿان ڪيس ويساهه آهي

ڪڙهه ڪير پياري ٿي جنهن سان به ياري
 توڙي بگهڙ بر پر نه ٿيندي مياڙي
 نه اُڪو نه اُڊڪو ۽ چاهي خواري
 ٽاڻي ٿي تنهين ڏي جاڏي ڪاهه آهي

جاڏي آ گهاڙي تاڏي آ مھاڙي
اچي جي پنهنجيءَ تي حياتي نه پياري
آهي جوت جنهن وٽ ڀو نر آ يا ناري
گھوريل هي جندڙي صدق ساهه آهي.

پر جي اها سگھه سري پئي وطن ڏي
اکين جا آلائين پنهنجي نه تن ڏي
مسي جون مهارون هجن کين هن ڏي
تاڏي تائجي پر جاڏي باهه آهي

اها جوت جيڪر جهڪي جوءَ ڏي
اها لات هيڪر لنوين لوءَ ڏي
اهو نينهن ڀٽڪي پليءَ ڀونءَ ڏي
وئي وير تن جن کي جاڙ آهي

ڪڙهه = لوڙهي ۾ اندر ٻاهر اچڻ وڃڻ لاءِ ٺهيل لنگهه
ڪڙهه = ٻيڙ يا ٻئي ڪنهن وٽ جي تاري جيڪا لوڙهي ۾ ٺهيل لنگهه تي رات
جوڏئي ڇڏبي آهي.
ڍنگهر = گلوبند ڪرڻ وارو ڍنگهر.

گهريل آهي سنڪ وڃي

بُڪَ جڏهن به رلائي ٿي ته لالچ ڊوڙ وڌائي ٿي
توڪ خيرات سڏائي ٿي آه ضروري بڪ پڇي

بڪ سدائين مانُ ڪسي ٿي، پنڻ مڱڻ آسان ڪري ٿي
سونهن جي ساڃهه ڪا نه رهي ٿي، پوءِ رڃ بي راتا وڪ سجهي

پال ڪيوسي بُڪَ ملي آ، اڻ ڳڻيا ڀر ڏک ملي ويا
ناحق سنڌ کي ڏک ملي ويا، سمجهڻ جي ڪا اک هجي

پوتار وٽئون اهو مهڻو ملي ٿو، ڪڪ پڇي ٻيڻو نه ڪجي ٿو
جٽ جو پٽ ڪمينو چئي ٿو، جتن جي ڪيئن رک پڇي

هُتَ بي ههڙا ماڻهو آهن، دجلي فرات ۾ دُودَ ڏڪائن
هيڏي هوڏي ڪين ڪنائن هِتَ بي اهڙي ڏک ڏجي

بُڪَ جو ئي هٿيار هلائي پَل پهر ڪي ڪال بڻائي
مُن چڏيو بيحال بڻائي گهريل آهي سنڪ وڃي

قري گهري اِتَ ڳالهه اچي ٿي، تيسين ڌرتي ڪا نه نري ٿي
جيسين خادم باهه پري ٿي، جيسين نه تير جي تڪ هجي

تير = ڪهاڙي

وطن کي نه وسارجي

سَٺِ سَڄاڻَ سَري هلي تنهنجو ڏيڻ ڏکي هلي
جيءُ جُسو به جهڪي هلي پري پَسارُ ڇڏي ڏجي

قرض جي ٿو ڪائجي، ترت سو موٽائجي
اوڌر ڏي هٿ نه وڌائجي، اهو وهنوار ڇڏي ڏجي

مزمان ٿيڻ وڏو ڏوه آ، وڪ ڪڍڻ بي ڪو ڪوه آ
ڪرڻو نه ڪنهن سان ڪو ڊوه آ، ڏيڻ ميار ڇڏي ڏجي

سنگت سان سنگ وڌائجي، ڳوٺ سان ڪُڙ ڪائجي
نه ڪنهن سان حَڏُ هلائي، ڪاوڙ ڪوڪار ڇڏي ڏجي

ننڍڻن کي بنهه نه مارجي، اباڻي ضرور سِيڪارجي
پيار تي گهڻو پاڙجي لڪڻ جي مار ڇڏي ڏجي

يارن سان ياري گهٽائجي، ٿيل ٿورو ڳائجي
نئينءَ مٿون انگ نه اڙائجي، دڳ بيڪار ڇڏي ڏجي

وطن کي پيو سارجي، پري جي نه تن کي وسارجي
خادم نه هيٺڙو ڳارجي، نه پڇين پچار ڇڏي ڏجي

مان هٿ ڪٿان ٿي ڪنڌ تان

منَ ٿيو هيو ماندو ويچار معون ٿي واندو
وڌم ٿوپيءَ ۾ تاندو ڳالهين هليون پوءِ ڇنڊ سان

دنيا هئي ڪا نئين نئين فائينل ڪئي هئي اسان ٻنهي
هن کي وتو هو مون ڳنهي هلي پياسي پيار جي پنڌ سان

ڪيئن حياتي گهارجي ۽ ڪيئن دلين کي ٺارجي
آئيندو ڪيئن سنوارجي هليون ڪچهريون مُنڌ سان

ڳنڀيرتا ۽ گيان سان چيئين ڳالهه ٻڌ هيءَ ڌيان سان
اتڪيل آهيون اڳواڻ سان، آ هٿ ڪنيل سنڌ سنڌ تان

آ پٽ ڌڻيءَ ماري وڌو چئي ٿو ته ڪجهه اڳتي وڌو
گهرجي ٿيڻ نه گهڙو ٿڌو ڇو انڌي تون جَنڊ سان

اتر ڏٺون ۽ ڏکڻ ڏٺون واءِ اٿائو آ گهليو
بي وٿن باغ آ پيليو هلڻو آ گهريل رَند سان

هن جوانيءَ جي ڀلي اسڪول نياڻن جو کُلي
ڳوٺ ڀل مون تي ڪَلي ڪم ڪرڻو اٿڻ سان

پوءِ اوچتو آيس هلي ڪاٿيون قريبن جي هٿان
هٿ ڪنڀاڻين پنڌ تان گهورجي وئي سنڌ تان

ننڍڙيءَ روئي وڃن ڪيو ۽ پيڻ کي چمندي چيو
اسڪول نياڻين جو پڪو مان هٿ ڪٿان ٿي ڪنڌ تان

ويڪائو بي هڪ ذات آ

جڏهن مولويءَ ڏي ٿو ڏسان، ۽ سنڌ پنهنجيءَ کي پسان
ايئين لڳي ٿو چڻ اڃا، ٿيڻي شروع هيءَ رات آ

مون وٽ وطن جي تات آ، هُن وٽ به ڪوڙ جو ڪات آ
وڪي وٽس جا ڏات آ، ڪوڙ کي پر مات آ

هي اڃ جو قادن قاضي آ، پنهنجي ضمير سان راضي آ
جيڪا به وٽس لفاظي آ، اها ئي سڃي جي سوغات آ

اڃ عرب جي سگهه نه آ، موڪي تي پر لعنت سدا
هن ڳالهه جي آ پڪ ادا، اوندهه کان پوءِ پريات آ

جنهن ٽولي جو هي خان آ، سنڌ وٽ نه تنهن جو مان آ
هائي اهو ئي گمان آ، ويڪائو بي هڪ ذات آ

پاڇا پڇاڙيءَ جا مڃن، افعال بچڙا شل نه ٿين
ڏينهن ڏٺي چوريون ڪجن، سمجهي اهو هيءَ رات آ

لطيف جي پٽ ڪان آ، پر ملان کي ماءُ نه آ
تارين وٽون جو دان آ، هي خوش ته هِن جي رات آ

هي پوليس وارا

ڏريئون هي نامن ڌاريا، وريءَ ۾ بگهڙ ڪارا
۽ وات جا اگهاڙا، هن ڏيهه جا هجارا
مظلوم تي هي مارا، هي پوليس وارا

جڏي سنڌ تي چڙن ٿا، ائون رات جو مڙن ٿا
ڏسي ٿي وڳا ڙڙن ٿا، موبائيلون ڪئن ٿا
ڳوٺن ڏي هي لڙن ٿا، وٺي چوڏڳين جا چارا

اٿي چور ڪو رهي ٿو ڳجهي خبر آهي آهي
تنهن ڪري ڪجي ٿي، هن ڳوٺ تي چڙهائي
قولن ضرور آهن، ڪوئن ڪڇن جا جارا

غريبن جي ننڊ ڦٽائن اچي اوچتو بندوقون
ناحق لنيون وسائن، خالي ٿين صندوقون
واٽون پڇڻ جوناھن، هي رياست جا ڪيل سارا

سنسار ننڊ ۾ سارو آ هنج ۾ ويچارو
آمڙيءَ اکين جو تارو چوڏس ڏسي ٿو راڻو
آهي پڇ پڇان ۾ پاڻو ايئين لڳن ٿا ڌاڙا

مان وکیل آهيان

مظلوم سنڌ جو آ، سو منهنجو شڪار آ
گوڏر ڄڻ جي پٽ سان، ڪاساڻڪي ڪار آ
گاه سان نه رکبي، مان وکیل آهيان

آهيان ته سنڌ جو مان، پر سنڌ ۾ مان ناهيان
هن سنڌ سان ڏکڻ جي پر پنڌ ۾ مان ناهيان
هن سدوريءَ نار جو پٽ اصل ناهيان

دليل جي دنيا جو آهيان مان شهنشاه
جو مون کي پئسا ڏيندو بلڪل آ بيگناه
مان پوڄاري پيٽ جو ڪنهن جو خليل ناهيان

اڌ رنگي ۾ وٽس هورڙيان مان ڳرندس
هيڪل جا سور سهندس ۽ بنگلي ۾ مرنديس
قبر ۾ پوءِ ڪرندس، ڪنهن جو جميل ناهيان

ڄاڻان ٿو هيءُ ڪهاڻي ٿيڻي آ ڪيئن پڄاڻي
سڀ ڪجهه اهو سڃاڻي، ٿيان ٿو نه سنڌ سان ساڻي
ڳڙ ڳالهه جي اها جو مان عليل آهيان

ٻن درياهن واري ڌرتي

هوءَ ڌرتي

ٻن درياهن واري ڌرتي

جنهن سھسين گھاو سٺا هن

لکين جنهن جا گھوٽ گُنا هن

ڪيئي جنهن جا ڪوٽ بنا هن

جنهن جا پٿرا منٿا منٿا

قربانيءَ ڪئون ڪونہ گُنا هن

وڊ وڊرت جا ريڇ مليا ٿس

سوڊن سيڇ سمھاريا ويا ٿس

ڏينهن ڏٺي ۽ پيڇ پني

مهل مهل تي ماري ويا ٿس

ڌاريءَ اک ڀر ڏوڏ وجهي ٿي

پٿر ڀر پُرزا ٿيندو ڏسندي

گھوٽن کي هوءَ موڙ ٻڌي ٿي

ڪالهه ڪالھو ڪراچ اڄو ڪڙ

ويڙھ ڪئون پيارا ناھي ٽھڙ

پير ڌار ٿي جو سھڻو ناھي

وڪ وڌائي وڙھڻو آھي

جڏھين ڌاريو پير پسي ٿي

تپڻ لڳي ٿي هوءَ ڌرتي

ٻن درياهن واري ڌرتي

ڏينهن مهينا سال هجن
پاڳ نپاڳ جا ڪال هجن
پل پنهنجن جا پال هجن
پڪا ايرادا شال هجن
سورهيه سنگتي نال هجن
رت جا ڳوڙها ٽمن لڳي ٿي
گجڙ لڳي ٿي هوءَ ڌرتي

اُچوڳاٽ ڪنيو بيٺي آ
سَوڻ ۽ ساٿ سَهيڙن بيٺي آ
ڪيئي هٿ نات ڏسيون بيٺي آ
ڪيئي ڪاٺ ڪٽيون بيٺي آ
ويڙه جي وات وٺيون بيٺي آ
دشمن کي مات ڏنيون بيٺي آ
پن درياهن واري ڌرتي

هيشن سمجهي ٿو هر ڪو پٿرو
ڌارئيءَ جو آ پٽڻو پيرو
هيءَ حياتي هڪڙو پيرو
منهنجي ٽنڊيڙي ڪندي نبيرو
جان ٿيو هي دشمن ڪيرو
منهنجو رهڻو آهي ديرو
ڪلڻ لڳي ٿي هوءَ ڌرتي
پن درياهن واري ڌرتي

هڪڙي دريهه واري ڌرتي

آئون هيءَ ڌرتي!
هڪڙي دريهه واري ڌرتي
ڏاهر ۽ دودي جي ڌرتي
سيد ۽ سويي جي ڌرتي
سورهيه ۽ ڏولھ جي ڌرتي
ٻاگھل بختاور جي ڌرتي
مخدوم بلاول واري ڌرتي
لڇي ٿي نڪي لوچي ٿي

هيءَ ڌرتي ائون مٺڙي ڌرتي
گهوٽن آئون گهوٽن جي ڌرتي
جتي حيدر بخش جتوئي ڄاوا
جنهن جو کيا ابڙا ننگر نپايا
سوڍن اٿموٽن جي ڌرتي
ولجي وٺي ويچارن ۾
گم آ پنهنجن چارن ۾
موهن دڙي آثارن ۾

هن جا بي ڪي گهٽ گهٽن تي
ڏينهن ڏني جو پنهنجن پٽن تي
چو وائڻ تي چايا ويا هن
بيوس ناحق ماري ويا هن
ڪاٺن ۾ بي واڙيا ويا هن
قاهن تي پي چاڙهيا ويا هن
پنهنجن ٻچن کي ڪسندو ڏسندي
چون ڪچي ٿي هيءَ ڌرتي؟

انباون جي اونداهن ۾
ڪچي پڪي جي باهن ۾
ڏک سمورا سانڍي ويئي
سور سهي ٿي ڪون ڪچي ٿي
ڪڏهين ڪوسي ڪون ٿي ٿي
ڪوسي چون ٿي ٿي
پوءِ بي ڪوسي چون ٿي ٿي
هيءَ ڌرتي؟ جوانن جي ڌرتي!

جاڏي تاڏي ڏاڍ ڏمر آ
هيڏي هوڏي باهه پيڙ آ
جيڪو جاڻي ڏوڏ پيڙ آ
تڏل سنڌ جو سارو ٿر آ
فرحت ۾ ڀوتار جو گهر آ
جاهل ڄڻ رڳو ڪرڙ ڪيڙ آ
شان وارو هٿ زيڏ بگڙ آ
چواهي آ منهنجي ڌرتي

قدرت جا قانون ڪٿي هن
اسلامن جا مومنون ڪٿي هن
پري نه وڃ ملعون هتي هن
آيا مٿائي ڇوڻ هتي هن
ڇٽوڻ هوڏي ته اٿوڻ هتي هن
جييسين ملندڻ ڇوڻ هتي هن
ڪيئن ڪڏهن سمجهي هيءَ ڌرتي
ڪڏهن ٿي ڪڙ موڙي ڌرتي

اڱن ٿو بهاريان

سائينءَ هو سمجهيو اڱن ٿو بهاريان
 ڪڍي ڪڪ گهٽر هي گهر ٿو سنواريان
 هتي سڄڻ ايندا ٿو تن کي بهاريان
 وڳي جڏهن تازي پڪيٽڙا اُڏاڻا

ويا پوءِ رڙندا، هٿئون سنڌ سائڻا
 پوئتي ڇڏي يار انڌا ۽ ڪاٺا
 سڄي قوم ٿي وئي، داڙا ۽ ڦاٽا
 اڀالا تڏهن ڪئون هي منهنجا اڀاٽا

ٿا سانگي نه سڀيرن سک جا ڪي ٿاٺا
 ڪسجي ويا سڀ ڀٽون توڙي ڀاٺا
 بچيا باقي ناهن گنديءَ ۾ ڪي داٺا
 اسان سڀ بلاول هو گهاٽا ٿي گهاٽا

اسان جا وڏيرا نادر جا ناناٺا
 هٿن سان ڪارائڻ هنن کي ٿا ڇاٺا
 ڪٽڻ ٿي نٿا پر جَرَڪن جا ماٺا
 بکن ۾ آهن پاڻ ڌرتيءَ جا راٺا

پُٽي کي پٽائيءَ چيو منهنجا پيارا
اڃ تائين آھن بگھڙ ڪنھن نہ ڌاريا
سي تنهنجا نہ ٿيندا، جي ڏريئون ئي ڌاريا
پلي وات ۾ وجهه ھنن کي تون ڄاڻا

پُٽي وس وڏا ڪيا تہ ھي بگھڙ ڌاريان
ھنن کي مٿي سان ٿو محبت سيڪاريان
عقل جو ڪرشمو ٿو سنڌ کي ڏيڪاريان
بيٺو بيت آ ۾ پڻو ڪٿي نہ ڄاڻان

ويھين صديءَ جا سپورنج سياڻا
ويا ونجي پئي ٻار چو؟ ڪيئن؟ نہ ڄاڻان!
جنر جنوريءَ جو اپريل ۾ اڏاڻا
پنهنجن پٽن تي سَتَل ھن جواڻا

چڻي وات ھئي سورھي بادشاھ جي
سمجھي نہ ڪنھن ڳالھ ٿنھن شاھ جي
ھاريءَ مٿي ھئي ڀيري گاهه جي
نہ ھئي سمجھ سنڌ وٽ، نہ عقل ساماڻا

ڪريون ڪيئن جھاڳيون ڪيئن ھي پاناما
سُجھن ڄاڻي پنهنجا، مُنجئون پيار ناما
تہ گڏجي موٽائن، پنهنجي جوءِ جواڻا
وري ڪن ڪچھريون ورائن وٽاڻا

وٽاڻا = وٽار. پنهنجا گھر. پنهنجون جايون.

پاناما = مصر جو پاناما واھ

هيءَ ڳنڍ ڪوليون

اچو ته هيءَ ڳنڍ ڪوليون، ڪيئن ٿيو ڦٽند ڦوليون
هن مامري مُنڍُ ڳوليون، ڪُٽڪَ ڪُٽِهَڙَ جو ضرور آ

اسلام جون ڌڻي گوريون ڪنهن ڪيئن پيڙيون ٻوڙيون
ويچاريون ۽ ووڙيون جوڙيون ڪٽڻ جو ضرور آ

هت وڏي وڻڪار هئي ٿر هو ته به ٿڌڪار هئي
ٻانهن ٻڌڻ جي ڪار هئي اُهي ڏينهن ڏسڻ جو ضرور آ

مذهب سڀيئي هئا هتي مندر مسيت جتي ڪٿي
ايڪو ٻڏي ڏاڍو هتي، ڪجهه ياد ڪرڻ جو ضرور آ

هوڏي وڏو ڪتراڳ هو مسلم هندن جو فساد هو
گڏجي جيئڻ نه رواج هو پرولي پيڇڻ جو ضرور آ

هاڻي جڏهن آيا هتي، هو مغل ۽ رعايا هتي
اسلام آ هاڻي ڪٿي بس جند چٽڻ جو ضرور آ

ٿاڻا وڏيرا چانوڻيون ڳوٺن ٻيلن کي اماڻيون
ڌرتيءَ جڻين کي ڏانوڻيون، مانيءَ بچڻ جو ضرور آ

ڏاهر جا پٽ تون اک پر آن

ڏاهر جا پٽ تون اک پر آن، هن بندوق جي ڌڪَ پر آن
سندي شڪار جي مک پر آن، اڃگرن جي پڪَ پر آن

آهي راڳ نانوَ جو ڳاڻو آهي اصل پر توکي کاڻو
آ ڏاند توکي وهائو تون اسان جي ٻَڪَ پر آن

بينگال جڏهن اسان ڇڏيو سارو لڏو توتي اڏيو
ڪو ٺڳ نه اڳ توکي گڏيو دهليءَ لاهور جي چُڪَ پر آن

قوم پرستي جا ڪرڻا، ڌرتا لڳن ٿا ڌم ڌمان
نانهن تنهنجي لاءِ زمزما، تون ڪارڻن جي پڪَ پر آن

تنهنجا ڳوٺ بي هن ڊاهڻا، ٻيلا تنهنجا هن ٻارڻا
سڀ روڊ رستا وڃاڻا، هن وقت جي تون ڇڪَ پر آن

جيڪي ڪٿين ٿو تون وڪون، توتي ڪُٽلَ اٺ اٺ اڪيون
ٿرَ غدار ۽ ٻيون ڌريون ٿن سڀن جي ڌڪَ پر آن

سندي = اسان جي

مُڪَ = منهن

ڪارڙو = ڪارڙو تتر جيڪو پنهنجن کي سڏي دوکي سان مارائيندو آهي.

غدار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

جيڪي جوانيءَ ڏينهن ٽڙا، پائجن ڇو هٽڪڙا
سٺ جا اجايا اولڙا، غدار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

ارواح آزاديون پس، وطن جون واديون وسن
بيڪار هي باتيون ڪجن، ڪمدار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

ڪير ويهي ڏک ڌري ۽ ڪٽنب پيو بک مري
سو سڀ رڳو سنڌ جي ڪري؟ داغ دار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

پٽ ڌڻي ڇو ٿو پري، هن منڌ لاءِ ڇو ٿو مري
هيڏيون رڙيون ڇو ٿو ڪري، پوتار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

قوم سان قلفت ڪجي، ماءُ سان منافق ٿجي
پل ٻڏي لعل هجي، بدڪار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

آزادين جو فلسفو پنهنجن پٽن تي وڃي لکو
بس رات جو هڪڙو چڪو مٽي خوار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

قوم پل بائن بلي، پر مون کي بوتل ملي
پل ته ڪو مون تي کلي، مهندار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

ڏکڻ ڏي گهرڙا ڊهن ۽ اتر ڏي ڌرتا لڳن
هي ڏنڌا ڏوڪڙ ڏين مالدار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

جائي پي جيئن پي چيو، ٿئي پل ته بيوس ڏيهه ٿئي
آجي نه هڪڙي ڏيهه ٿئي، خرڪار ٿيڻ ڏاڍو سٺو

چنڊُ جي گھورن انهن جو ڪال آ

باز ناهيان آسمانن ۾ اُڏان ماس بي کاوان هوائن ۾ لڏان
تيرَ جيان ٿو ڳوٺ پنهنجيءَ ۾ ٽڳان، اِنَ ڪري جو ڳوٺ منهنجي ماءُ آ

جيترو بي ڏور ٿيندي هيءُ مٽي، سمجھ قسمت آھ اڄ منهنجي ڦٽي
ڏيڻ مٺڙيءَ ماءُ سان آهي چٽي هُنَ جو جيڪو به پٽ سو ڀاءُ آ

مايڙي جنهن کان به ڪسجي جي وڃي، پڇ ته ڪانئس ڪيئن ٿي ٿو سو وڃي
ڪوئي ٻوٽو ڄڻ ته پئجي ٿو وڃي، ماءُ جي ناهي ته ڪهڙو ساءُ آ

هٿيار هوندي هيٺو آن پس وقت هن جو وهيٺو آن
ٿيئون ٿا پڙ مٽي پرڙا ايءُ اسان جو سپاءُ آ

مان مٽي، موٽي مٽيءَ ۾ ٿو وڃان، ان ڪري ئي هٿ نه هِنَ تان ٿو ڪٽان
ڏينهنڙا هي گهارڻا ناهن گهڻا، چنڊ جي گھورن انهن جو ڪال آ

ٽيندو فيصلو ويساھ آ

تون پوليسارن سان گڏ آڻ ۽ وڏيرن سان گڏ
بندوق جي پھري سان گڏ آڻ پڻ ڏڦيرن سان گڏ
ھامان ۽ نمرود سان قارون آڻ توساڻ گڏ
نيٺ ساڙي ساٿ کي تو سان گڏ جا باھ آ

واچ آڻ واچوڻو آڻ هن ملڪ تي ڪوهيڙو آڻ
بيھي نه سگھندين ڀونءِ تي پيرن سوا تون سمورو آڻ
توڪي مٽيءَ سان وير آڻ. تون ان ڪري اڻپورو آڻ
وقت ٿو مون سان وڙھي نه ته توڪي ڪھڙو ساھ آ

جيءُ آ جيتر هتي آ ويڙھ جو ڪيتر هتي
پل نٿا پائڻن ٿي آڻ پائڻن جو پير هتي
ٻاهرئون جو ناھيان مان آھ منھنجو ٿر هتي
پاڻن هن پاٽال ۾ سمجھين مٿان ڪو گام آ

سنگ آھيان سنڌ جو چئني ڏسائڻ ۾ وڃان
پير تي ڏونڪو هٿان ٿو جيئرو آھيان اڃان
پل وڏيرو ساڻ ٿئي پر پوءِ به منھنجو ڊپ ڪجان
ڳوليو نه ڀيندين تون هتي بس وقت جي هيءُ ڪام آ

جيتَر = جيستائين
پَر = آسرو آڳاڻيڊو، ٿيڪ

ايئن پاڻ کي ٿو هلائي جي

ڪُڪڙ ڪري لي مڇيءَ مٿيون ڪيرُ بنهه نه کائجي
چاليهه جي ٿا ٽپي هلن ڦوٽي وڏي ڪئون نٿا ئي

انب جي ٿو کائجي پوءِ ڪير ڏڏُ واپرائجي
نه ته انب اصلي نه کائجي بلڪل هيٺئين سان هنڌائجي

ڪنڊ جي ٿي کائجي گهڻو پاڻ کي پوءِ هلائي جي
اُس ڪئون بي بُت کي بچائي جي اُتي هج جتي وڻ چانئجي

مرچ پورو لوڻ پورو ٿي سگهي ته اڃان به ٿورو
ڪاڇ کائڻ چڱو نه ڳورو گهٽ گرھ ٻئي ڪٿي کائجي

يار ڪيڏو بي منو ورهين پڇاڻان ٿئي ڏنو
تنهنجو انهيءَ ۾ آ سٺو ننڊ نه اصل ڦٽائي جي

سٺ جڏهن ٿو ٿي هلين چڱو قرض ڪئون جي بچي هلين
ملتي نه پوءِ ٿي هلين. يارن کي چو آزمائجي

ٻاهرئون اچين ننڊ مئون ائين چڱو ٿئي ته جهٽ نه پائيءَ پسين
پکي هيٺ جي وهنجي سمهين پڪ اڌ رنگو ٿو سڏائجي

چانهه شربت گڏ ملي ڪڪڙ شربت گڏ هجي
پت ديگ جو شربت هجي شربت ڪئون پاڻ ڇڏائجي

مُندَ سان اوچڻ هجي سوئي لٽو سڄڻ هجي
مند آهر چڻ هجي ايئين پاڻ کي ٿو هلائي

لٽو = لٽو ڪپڙو

نانگن ڪئون نرواڻ ڪپي

ملي نٿو جو هاڻ ڪپي، مون کي جيڪو ٻاڻ ڪپي
ساڻي جيڪو ساڻ ڪپي، نانگن ڪئون نرواڻ ڪپي

هيڏي هوڏي ڳوليان بيٺو اندر ٻاهر ٽوليان بيٺو
ويڙهيچن ڏي ووڙيان ويٺو تن جي ڪيڻ ڪاڻ ڪپي

وڏو ناحق وڏو دوکو ڏاڍ جو فصل هُٽن آ پوکيو
پنڌ آزاديءَ جو آ اوکو ڪڏهن نه مڃي آڻ ڪپي

ڪسجي ٿو پيو ماني پاڻي، اٽڪل سان ۽ هوريان هاڻي
منهنجي مزماني نه اگهاڻي هاڻي يار وڏاڻ ڪپي

گهر بي منهنجو ناھي هاڻي، رب بي منهنجو ناھي ساڻي
اڄ جو بلاول منجهه آ گهاڻي، ٿيڻ پوري چنڊڇاڻ ڪپي

گس ڪائڻ جو ڪوڏيو آهيان

ماني ڪائي هٿ ڏوٽندو آهيان، جڏهن رات جو سمهندو آهيان
پاتين بابت پڙهندو آهيان، سندن ڳالهيون سڻندو آهيان

سپنن ۾ هيڏي ۽ هوڏي مامن سان گاڏين ۾ گهمندي
رات وڃي ٿي ڪنهندي ڪنگهندي، ڪٿ تي پيو پر چرندو آهيان

پر هه ڦٽيءَ جو صبح سوڀرو ڪُڪڙ ٻانگون کانو ڪانگيرو
هالارا اڃان تون ننڊ ۾ ڪيرو؟ هڪل امڙ جي ٻڌندو آهيان

نيٺ سائين مان اٿندو آهيان، وهنجڻ جاءِ ڏي ويندو آهيان
لٽا پائي سهي سنڀري نيرن چانه سان ڪندو آهيان

منجهند جو اسڪول ڪئون اچيو ماني ڪائي راول سان وڙهيو
جند نه ڇڏيندو علم جو بچڪو هوم ورڪ ۾ جڏو ناهيان

ڊاڪٽر آهي اسان جو بابل آهي پر ڪاوڙ ۾ ڦاٿل
مان پي گهر ۾ جاتل سڃاتل ڪاوڙ کي منهن ڏيندو آهيان

ڏاڏو ڏاڏي گهر ۾ آهن، چاچا بي ڳيريلي آهن
ماسيون ماما پيار ڪندا هن، گس ڪائڻ جو ڪوڏيو آهيان

هالار = هالار حسين پٽ ڊاڪٽر آفتاب حسين پٽ خادم حسين اڀڙو

راول = هالار جو پيءُ

ڳالهه ڪيئن ڳائجي

ڳالهه ڪي ڪيئن ڳائجي، سوريءَ سيج وڃائجي
نغارو نروار جو نيٺ به ڪيئن وڃائجي

پوليس چڙهايون وڌيون ڳوٺن تي بندوقون سڌيون
پوتار جون چالون ڪڍيون ڪنهن ڪنهن ڪيئن ٻڌائجي

روز اخبارون پڙهڻون لاءِ ڳوٺن ٿا ڪڙهڻون
دادون ۽ فريادون سڻڻون ڪنهن تي نه پر تو باهجي

چوڪنڊي ۾ قيد هون ۽ ٿي ويا ناپيد هون
اڄ اسان ريد قيد هون، پاڻ ڪيئن ٺاهجي

نٿو نات آهن ان ڏٺا ڪيئن گهورجن پنهنجا مٿا
انسنا ٿي انسنا هن ٺاهه ڪيئن ٻاهجي

هيڏي ڏسو آشڪار ڪي

ڳريليل جي ٻار ڪي ۽ ماءُ جي منار ڪي
هيڏي ڏسو آشڪار ڪي هن سنڌ جي شاهڪار ڪي

آلهه ورايو نانءُ ٿس ڳالهيون ڪرڻ جو ڏانءُ ٿس
سهڻ جو وڏو ٿانءُ ٿس ويجهو نه ڪڏهين گار ڪي

تن پتن جي لائيد ۾ بابا جي ساهه جي سانيد ۾
سڀ خوشيون ٿس پاند ۾ پاڻر پانئن دلدار ڪي

مارئيءَ توڙي هن جي مٽي ساڳي الهه سائينءَ سٽي
اها ڏيڻ آ هن جي چڙهي اها خبر آ سنسار ڪي

پت ڏئي مرشد منو آ گهور تنهن تئون هي ٻچو
ڪنن جو ناهي ڪچو ڏيو خبر پل اخبار ڪي

جيسين جيئرو جهان ۾ رهي شل الهه جي امان ۾
گهٽ نه ٿئي ڪڏي شان ۾ پهچي نه ڏک منهنجي يار ڪي

آشڪار = آشڪار حسين عرف الهه ورايو خان پٽ ڊاڪٽر آفتاب حسين پٽ خادم حسين ابڙو

پيتي پٽ جيئن پُراڻ تو مان

پليءَ هن پُونءَ تي پائو پيتيءَ پٽ جيئن پُراڻ تو مان
جهجڻان تو ۽ جهُراڻ تو مان متان سمجهو مران تو مان
جياپو جُوءِ کي گهرجي اهي دانهن ڪريان تو مان
وڏيءَ وڪ جو ويو ويرو ٻرانگهون اڃ پريان تو مان

مجان تو وقت جو ڪانتو ڦري تو ۽ رڙهي تو پيو
ڏسي تو مان اڃان جيئرو ڇڙي تو ۽ ڪڙهي تو پيو
وڏائي وڪ نئين سِر پڪ بچي تو ۽ مڙهي تو پيو
تڏهن بي پير پختا هن چُراڻ تو ۽ پُراڻ تو مان

ڏسو هن کي هي صوبيدار آهي
جيڪو بي ڳوٺ آ سنڌ جو سدا هن جو شڪار آهي
اٿس اڪيون ڏسڻ ڪئون پر ادو لاچار آهي
چڏي هن کي هتي هاڻي ادا اڳتي سُران تو مان

»رجا پڙهي ٻه چار هي آيو هو شهر ۾
اندو نه آه ته آه سڄي سنڌ تهر ۾
چنائين چَنن سان سڳڙا ههڙي هن پَهَر ۾
هن کي وڏي ارمان سان ڏسان پريان تو مان

هامان وٽ هٿيار ۽ مون تي اکر اٿس
ڏينهن هتي ٻه چار اها بي خبر اٿس
لڏبو پرائي لوءِ مئون اها پڪ پر اٿس
اوسيئڙو اُن تاه جو پيارا ڪريان تو مان

غدار جيڪو وطن جو

غدار جيڪو وطن جو فوٽو نه تنهن سان ڪڍائجان
ڪنڌ ۾ جنهن کي ڪلي تنهن در تي پير نه پائجان
توڪي ڏسي سرهو نه ٿئي اوڏنهن نه وڪ وڌائجان
او پٽ منهنجي ماءُ جا، ڳالهين هيئن سان هنڍائجان

نيرن جي ڪسجي آ وٺي مانجهاندو پاءُ سان ڪائجان
منجهند به وٺي آ جي هلي ڪڙو رات جو ڪڙڪائجان
ڪو نه ڪو تنهنجو پاءُ آ پاڪر سان پاڪر پائجان
هيءَ رات بي ويندي ڪٿي ڪڏهن نه دلڙي لاهجان

هُنَ جي هٿ بُسري ڏسي هيٺا پون ٿا ڀر ٿِي
مُٺَ ميان کي ڏسي ۽ وطن جي حالت پسي
گهر سوچ جي سنسار ۾ ڪنهن ڪيئن آ ماني ڪسي
ارغون کي طاقت نه آ پنهنجن ڏهون سڀ پائئئجان

آيا بيٺا ٿي اوڀرا سامي منجهائڻ ٿي ڪڀي
جيڪا به هوڏي چال آ نَوَرُڻ ڦٽائڻ ٿي ڪڀي
ميڙي سيڙي جوانڙا دونهين ڏڪائڻ ٿي ڪڀي
گهٽ نه ڪئي آ هُنن بي، تون به ڌرتي تپائجان

سج اڀرڻ جي ڇڏي اسان به هار کڻي مڃئون
پر وقت ٿو ڦرندو رهي، قانون قدرت کي ڏسئون
لِڪيل لَڏِيُ آ وٽ هنن اجايو اندر ۾ ڇو هڃئون
هي وقت جو وهنوار آ خادما ڳوٺن ۾ ڳائجان

پئسن ميڙڻ جو خيال آ

هيٺ منڙي ماءُ آ، اُپ مٿي الله آ
ڪنهن کي نه ڪو ڪهڪاءُ آ، منهنجو مٿ ۾ ساهه آ
ته به جيان ٿو جاڙ ۾ ڳلتين جو ڳاهه آ

درياهه جا در بند هئا پر مينهن آندي ٻوڏ آ
الهه تلهه ويو سڀ لڙهي باقي بچي هيءُ گوڏ آ
ههڙي جياپي تنهن ادا ويو ڪجي ارواح آ

هي به هڪڙو جوان آ ۽ ٻيو به هڪڙو جوان آ
اخبار خالي ناهه ڪا روز هڪڙو بيان آ
پاڻيءَ مٿون پوڙهي ڪا ڪڍي سنڀالڻ نه ڪنهن جو ساهه آ

باهه آ جي ڏکڻ ڏي ڌڙا هڻبا اتر ڏي
ڌارين جو پاليل ڪارڙو مارائي وينو تتر ڪي
پڇ پڇ ڀرپا پل ڪٽي جي قوم بک ۾ پاهه آ

اڳياڙيءَ اڀريو هيو ڌارين سان پڻ نڀريو هيو
واهه جو نڀريو هيو ويڙين سان جڏو وڇڙيو هيو
هاڻي حياتي ڏينهنڙا پئسن ميڙڻ جو چاهه آ

مڙس ويهي ويا منجهه ونواه

ڏاڙيلن جي ڪاهه تي ڪاهه ماڻهن جو آڻڻ ۾ ساهه
مڙس ويهي ويا منجهه ونواه ڪاڏي ويڃي يار ستار

پُٽ ۽ ڪير ٿي ويا سي يارا، بيوس ٿي ويا تو مون پارا
اڃا جي ٿي ويا سي ڪارا، جاڏي ڏس اوندهه انڌڪار

ڪنن جي لاتار ڏسئون ٿا، هڪ ڪي ٻئي ڪئون ڌار ڏسئون ٿا
جنهن ڪي ڏس لاچار پڻئون ٿا، اکين آڏو جوئر جهار

هڪڙي ئي چار ۾ آهن بچڙا، ٻيڙا ٻار ۾ آهن مڙا
دشمن خار ۾ آهن بچڙا، پير وڏيرا سڀ خرڪار

وقت جي واچ ناهي ٿڪ ٿڪ تي آڏي رات بيهي وئي هڪ تي
سنڌي ٻاگهل وانگيان چڪ تي ڪاڏي هليو ويو پالڻهار

ڪو ته ٻلو ڀر ڪرڻو پوندو منهن ڏئي اڃ وڙهڻو پوندو
واڪن پويان وڙو پوندو هيڏي هوڏي ڪين نهار

پختا پير ڪري وڙهو گهر تئون پنهنجي هٿ نه ڪٽبو
تپي گهٽ گهير وڃي چڙهو خادم ڏکڙا ڏينهن به چار

ميلو هو چڻ نئن گاج تي

ڪله اسان جي گاج تي ميلو هو چڻ نئن گاج تي
سهڻي سونهاري سانجهه تي هئي رسم ڏيکارڻ ڏاج تي
نچڪو دهل ۽ جهانجهه تي ڏاڍو مزو هو وهائو ۾

آئي جڏهن هئي ٻُڪِيءَ تي اک تڏهن پئي اُڪِيءَ تي
عاشق ٿي پيس مان اُڪِيءَ تي ڪري پيس سڄو مان ڪُڪِيءَ تي
سُڪِيءَ تي ويس مان سُڪِيءَ تي بڙجي لڳي هئي هنيانو ۾

پاڻ هئي ۽ هنر هو پويون رات جو پهر هو
سيهرو نه هو ڪو تهر هو ڪا دانهن هئي ۽ بحر هو
منهنجي مٿيون ٿيو سحر هو وڻجي سندس ويس ڏانوَ ۾

جڏهين چتايڻ چاه ۾ بس کيرٿر هو نگاه ۾
چمڪي پئي سون جي باه ۾ دل چئي پئي سانڍيان ساه ۾
ڪٿان پير پيار جي راه ۾ سجهي بي نه پئي ڪا گانو ۾

پوءِ هيڏي هوڏي انڌ ڪير ۽ يار ڏاڍا پنڌ ڪير
هُنَ ڌر جي مائتن جي اڳيان وڃي هيٺ پنهنجا ڪنڌ ڪير
هڻي نيٺ پوءِ يار هنڌ ڪير آئي هوءَ منهنجي چانو ۾

ٻڪي = ٻڪي سنڌ جي پراڻي رسم آهي. هيءَ رسم گهٽ جي گهر ۾ ٿيندي آهي.
گهڻو ڪري لائين لهر واري رات کان هڪ سانجهي اڳ ڳوٺ جون عورتون گهٽ
جي گهر ۾ گڏ ٿينديون آهن. سهر ۽ لاڏا چونديون آهن. ٻڪي لفظ ٻڪ مان
نڪتل آهي. هن رسم ۾ هاڻي عورتون پيسا ڏينديون آهن پر اڳي زائفون ٻڪ
چانورن جو آئينديون هيون جنهن جي ڪري هن رسم جو نالو ٻڪي پئجي ويو.
ٻڪيءَ ۾ آيل چانور مڱڻهار کي ڏنا ويندا هيا.

پنڌ جو پاند نه ڇڏڻو آهي

جائي ڪاٿي ڳوليو ٿم روح پنهنجي ڪي روليو ٿم
اندر ٻاهر ڦوليو ٿم ملي نٿو جو ملڻو ناهي

ڇاڻو ڳوليان ڇو ٿو ڳوليان ناحق پنهنجي جيءَ ڪي جهوريان
ڪٿي خيال ڪي پيو ٿو ڦولهيان، پيد اهو ڪڏي ڪٿو ناهي

عقل آهر ٻوڙن آهن. وس وڌي سان ووڙن آهن.
ڪيڙيءَ ۾ بس اوڙن آهن، پنڌ جو پاند نه ڇڏڻو آهي

ايئن ته اله جون واٽون ويهان وڙيندو وت راتيان ڏينهان
عقل پڇي ٿو ڪاٿي ته بيهان، هوڏي جو ڏس ملڻو ناهي

ٽڪجي پيو هان هاڻي ڇا ڪيان، ووڙڻ گهرجي سامين وانگيان
جهنگل جهاڳيان جوڳين وانگيان، اهڙي پنڌ تي هلڻو آهي

ماڻهو ڏاڍو هيڻو آهي. ناحق اپ سان سينو سامي
۽ پڻ پنهنجي وات ٺاهي هڪ ڏينهن هٿائون هلڻو آهي

سنگت ٿر جي ڇو مان تياڳيان ڇو نه گلن سان پاڻ ڪي واڳيان
تترن ڪي چاڪاڻ نه تاڳيان پيار جو پانڌي ٿيڻو آهي.

تاڳڻ تاڳيڻ = تڳائڻ، تاتڻ

هلندس هٿئون مان مڏي ڪٽي

هيءَ هيڏي لوءِ آ منهنجي سموري جُوءِ آ
ڪيڏي منهنجي ڪُوءِ آ ڪير آ جو اک ڪٽي

بئي جو ٻارو ڇو هجي، هٿ مون ٻارو ڇو هجي
ڪو ڀڄڻ وارو ڇو هجي، ڏن سڄي جو مان ڏٺي

جاڏي ڏسان نوڙت ملي، ويهان ته ڳاڙهي ڪٽ ملي
ڪاوڙ ڪيان خلوت ملي، سڀ ڪو ٿئي پيرن پٽي

راج سڀ منهنجي ڀلي منهنجي رڳو ٿي هلي چلي
ڪير ڏند ٿيڙي ڪلي، سهي ڪير منهنجي اک اٿي

من منهنجو باغ بهار آ، منهن منهنجو چن ته قهار آ
ڪير ٿيندو پالڻهار آ، پچري ڪٿان ٿو پنجمڻي

ڀلا ڏاند منهنجا گوءِ تي ڪڏي ڪين ٿيندا پوئتي
منهنجي گار جٽ جي جوءِ تي گاريون اکين تي جو سُٽي

ٻيو ڀلي ته ڪو مٿو هجي قبر ۾ ڪو ٻيو هجي
خالي هٿ ڪو ويو هجي، هلندس هٿئون مان مڏي ڪٽي

ڏونڪولڳي نثوپير تي

ڪچو بي اڃ تہ ڪُچي نثو پڪو پي مون کان پُچي نثو
ڪو دڳ پيارا سُجهي نثو مان ڪيئن بچايان پيل ڪي

واڙا وٽاڻ خالي پاڳين جا پاڻ خالي
منشيءَ جنهاڻ خالي، تيشڻ نہ ظلم جي ريل ڪي

واڍيءَ ۾ جهنگ آهي سانگين ۾ سنگ ناهي
ڪو پي اُمنگ ناهي ڏاڍي دير تي آ سويل ڪي

بَن تيو بيابان آ سج جو نہ نانءُ نشان آ
حيرت ۾ هيءُ جهان آ، پيچجي ڪيئن هن جيل ڪي

ڊهندو نگر ڏسان ٿو بچندو نہ گهر پسان ٿو
ڪچندو نہ ڪُر ڏسان ٿو ڪيئن منهن ڏجي هن ڪيل ڪي

اڪيون ۽ ڪن هجن ٿا. ڏسن بي ٿا ٻڌن ٿا
تي سڀ گونگا گهمن ٿا، ثقا لت هڻن هن سيله ڪي

جيڪڏهن جيئرو آهيان، سينا نثو چو ساميان
پڙ ڏي نثو چو ڪاهيان، وينو ڏسان چو ويل ڪي

سيله = وڏو ڪنڊو

آهيان انهيءَ ارمان ۾

ڪي چون ٿا آهين تون منجهه رهين ٿو نانهن تون
آهين الائي نانهن تون مان سدائين گمان ۾

هي مانڊاڻ بي تو منڊيو هي جهان بي تو گنڊيو
۽ سمان بي تو سٿيو هر شي تنهنجي فرمان ۾

چنگيز چو ونگجي نٿو الا دين چو ڏنگجي نٿو
توڪئون پڇي سگهجي نٿو آهيان ادب جي جهان ۾

بيگناهه بچي نٿو ڏوهيءَ کي ڌڪ اچي نٿو
سچ جو مچ چو مچي نٿو آهيان انهيءَ ارمان ۾

ديگ تنهنجي جي ٽپي پر دير سان چو ٿي ٽپي
تنهنجو نانءُ جڀي جڀي مظلوم هن غلطان ۾

کڇي کڙھ ٿي ڏهاڙي

پهاڙي
اهو وقت هو پوياڙي ڳائيندي لنگهيس [کوهياري]
مُن هنئين هي ڇاڙي مون کنهي هي ڪياڙي

مٿو ماريو ٿو ڳائي ادي هت الائي ڇا هي
کنگهڪر پيو ٿو ٻڌائي ڏيندي مانس ڪڏهن اُماڙي

مون کي به مير ٿي وئي لوڙهي جي وٽ وٺي وئي
هوءَ پاڻ ڏي ڪڍي وئي پيس عشق ۾ ٿي پاڙي

لتي جڏهن تانه شوخائي گهٽي پوءِ هوڏي پڪائي
ڪاوڙ ۾ ٿي جهڪائي ٿي ويو جبل پهاڙي

هڪر مڪر نياپو ٻيهر سڳين جو سياپو
لڳا ڏينهن ڪل ڏهاڪو کڇي کڙھ ٿي ڏهاڙي

کڙھ = لوڙهي. اندر ٻاهر اچڻ ويڃڻ لاءِ ٺهيل لنگهه کي پورڻ، کولڻ لاءِ ڪنهن وٽ
جي وڏي تاري

ويوراتيون چار گذاري

اپ سڄو هو جهڙالو مُنڊ ڳاڻي پئي جمالو
لنگهيو ٽيڳر ۾ مڙسالو وڏو لوڏ سندس هو ماري

اوپرو هيڏي ڪاڏي نهار نه اٿس اسان ڏي
چوري هيڏي ته اڄ تون مانڏي وڃي پڇ ڪنهن لاءِ تون ناهري

چيائين سنگتي منهنجو جانڻ سوٽ سندس آهي خانڻ
ذات جا ٻئي هن چارڻ آ پڇڻو انهن جي باري

چيم ڪم ته ڀلي ٿئي ڪنهن ۾ پر ويه اسان جي منهن ۾
ڪاڏي ويندين ٻئي وسنهن ۾ ويه هٿڙي پير آگاهاري

اک-ٽيٽ سان مون ڏي ڏنائين ڏاڍو قرب اکين ۾ لڏائين
پوءِ مرڪي هاڻو ڪيائين، ويٺو ڪٿ تي چنگهون پٿاري

پڇيئين مرد توهان جا ڪاڻي چيم مينهن اُنو آ ماڻي
اوڏهن جبل آ جاڻي موٽي ايندا لتي لاڀاري

جوانڙو سهڻو سنهڙو مڙسالو ڏاڍو ڀلڙو
سامه ۾ سانڍڻ جهڙو ويو راتيون چار گذاري

گوٺڪ اچن ٿا هلي پوان ٿو

گوٺڪ اچن ٿا هلي پوان ٿو هيڏي ملندو ايئن سمجھان ٿو
اوڏهن اوندهه ڏسندي پسندي پوئين پيرين موٽي پوان ٿو

خيالن ۾ جا جنت آهي ڌرتيءَ تي سا بلڪل ناهي
گهريل ڪاٿي بهشت آهي ڪنڊون پاسا ڳوليان ٿو

منجهند تي ڇو سج بيٺو آ، ياد ناهي ڪنهن جو ڪيتو آ
ڪنهن ٻئي جو گناهه ڌوٽو آ، ايئن ٿيندو ناهي سوچيان ٿو

جيڪو جيڏو پنڌ هجي ٿو، بيٺي رهڻ سان ڪو نه کڻي ٿو
گُميءَ کي جو عقل هجي ٿو، مون وٽ ناهي ڇو لوچيان ٿو

ڪونجون ڪانگ ولر ٿا ٺاهن ڇو پکين وانگر سنڌي ناهن
ڌارئون ڌار ٿا ڳڻتيون ڳاهن وستيون واهڻ ووڙيان ٿو

قادن جي پَر کيسيتائين

چو تُو ميڙين ڪاڻو ڪَچُ پيارا پُٽڙا مونڏي اچ
تاڻ نه هوڏي هت آ سچ، اوندم رهڻي ناه سڌائين

جهولي منهنجي توله پالهي، اک سڌائين توله آلي
هي تنهنجو باغ اومڙا مالهي، هن کي چو نه بچائين

جيڪو بي آ توکي ڪرڻو مٽي پنهنجيءَ تي آ مرڻو
ڪرڻو جي آ تو کي پڙڻو ٻاهر چو تُو واجهائين

ڌڙا ڌوڙ نه هڻندو ڪر، گهر پنهنجو ٿئي تون آجو ڪر
ڪڻ ڪهاڙي تڙ پاڇوڪڙ پاڻ تي ڌاريا چو تُو ڪلائين

خادم جي ڪجهه ٻڌندو ڪر، ٺوڳين ڪي نه لڳندو ڪر
پاڙ بلاول جي جا پَر، قادن جي پَر کيسيتائين

پَر = واٽ، پاڙ پاڙڻ - پورو ڪرڻ

وردي پوليس جي

ڏسي وردي پوليس جي مون کي به ريس ٿي
گهاري ڇسي ٿي جيڪا هتي حياتي

پئسو مون کي ڪي پيو ڪرڻو ظلم پوي پيو
ڪهڪڙ ڪو نه ٿئي پيو منهنجي هتي هٿ ۾ کاتي

پئسو هو پير مرشد پئسو هو اعليٰ ارشد
بي ڳالهه سڀ ختم شد گهر ۾ نه پيو ڪو پاتي

ٿيو هاڻ هان رٽائر پاڻ ٿو اجايا پاڪر
ڏسان ٿو اکين ۾ نهڪر واه جو آ ڳوٺ ڦاٽي

خادم وطن کي ورتو موٽي نه ٻئي سان ڀرتو
هيو يار ڏاڍو نرتو پاتئين نه ٻاهر جهاتي

نرتو = نرجو، ڀڃتو، ڀڳو

سندو ديش مهان آ

هيڏو رب جو جهان آ، تنهن ۾ هي انسان آ
منهنجو هي ايمان آ، سندو ديش مهان آ

غوري هت گر ٿيڻا آهن، لوڌي هٿڙي ليڻا ناهن
ارغون بي اچڻا وڃڻا آهن، اهو وقتن جو فرمان آ

اُپري ايندڙ لهندا ٿين ٿا، هي سج سنگتي رمندا ٿين ٿا
ڪو نه سدائين الهندا ٿين ٿا، اڄ اُڀرڻ جو امڪان آ

قوم سدائين غلامي سٺي آ، سندن هٿن مان ماني ڪسي آ
وقت ورندي سلامي پسي آ، سنڌ جو بي اچڻو شان آ

هي تاجپيٽو جيسين رهندو پوتار بندن تي تيسين بهندو
هي وقت ادا ۾ ڪيسين ڪهندو بس پنهنجن جو ارمان آ

حسين تي رحمت شمر تي لعنت، وسندي رهندي تائين قيامت
رهڻي آهي سنڌ سلامت، وهر نڪو ڪو گمان آ

طوفانن مٿون ناءُ اُٿي ٿي، ٻوڏن کان پوءِ ساوڪ ٿئي ٿي
ڌرتي منڙي ساهه پئي ٿي، ۽ خادم پي پوءِ خان آ

تاجپيٽو = اُٿل، سِٽاءُ

ڪَهڙُ = وڙهڻ لاءِ وڇڙڻ، اجايو ڦڏو يا تڪرار ڪرڻ

ناءُ = پيڙي

کانءِ ٻٽنگو ڦاسي ٿو

ڪڏهين نه هجي هڪ پاسي ٿو وڏو جادو گر هو پاسي ٿو
اڄ نه سڀاڻي نيٺ ڪڏهن، پر کانءِ ٻٽنگو ڦاسي ٿو

ڪي ئي روپ مٽائي ٿو ڪاڏهون جو نه ڏسائي ٿو
اٽڪل سان ڦاسائي ٿو حق پراوا نه باسي ٿو

واه جو ماڻهو اڳياڙيءَ ۾ بيحد بچڙو پوياڙيءَ ۾
ڪافر ڪوڙو چوڀاريءَ ۾ ڏسجي هر ڪنهن پاسي ٿو

انڊين - مسلم چئي ٿو آهيان، ڪنهن بي ڌرتيءَ جو مان ناهيان
مخلوق هوائن جي مان آهيان، رهي منهنجي پرپاسي ٿو

سنڌين جهڙا ساڌ مليا ٿس، خادم گجر ۽ گاد مليا ٿس
ڌاريو آهي داد مليا ٿس، چوري بنهه نه باسي ٿو

باسط = سڄي ڪرڻ، مڃڻ

آس اکين کي ايندين تون

کنوٺ کنوین ٿي وڃ چمڪي ٿي، مينهن وسڻ جي مند ٿئي ٿي
سانوٺ رُت ۾ سِڪَ سڙڪي ٿي، آس اکين کي ايندين تون

نار ملي ٿو ڌرتيءَ کي، ساهه ملي ٿو سمرڻيءَ کي
سنسار سڏي ٿو سَرتيءَ کي، ساڻ ڪڏهن مون کي نيندين تون

هاريءَ هر جو مان وڌي ٿو، ڍور ڍڳي جو شان وڌي ٿو
جڏن جو جيئدان وڌي ٿو، اچي ٻني کيڙيندين تون

اونهاري ۾ ياد هجي ٿي، سياري ۾ فرياد هجي ٿي
تنهنجي پل پل تات هجي ٿي، پر یر ڪو نه مڃيندين تون

خادما! هاڻي موتي آءُ، ڇڏَ اوکائي ۽ انياءَ
سڄڻ! لهه ڪا سَتَ سماءُ، پهچي پوءِ نه ويندين تون

اوکائي = ڏکيائي

انياءَ = ظلم بي انصافي

تات = سِڪَ، چڪَ

پَر = يار، سنگتي

آه = پٺَ، پارا تو

جهنگ ڇڏي ميلو گهمجي

ڇوٽو پاڻي جي ڪسجي، ڏينهن جو اوندھ جي ڏسجي
ڏونٿوري ڏينهن ٿو تر ڦرجي هڪ هڪائيءَ ڏي ويڃي

ڪلما سچ جا ڪم نه ڏين، ڪمدار ڪاراوا روز ڏين
راتيان ڏينهان سور ستن، بندوق پٽاريءَ کي ڪلجي

ٿاڻا بي بيحال ٿا ڪن، ساڻ وڏيرا پال ٿا ڪن
بيئي گڏجي چال هلن، ڏوه وڏو ناحق سهجي

ڪڏهين ڪٿڻا ڦٽڻ نه ٿين، اسلام وارا پابند ٿا ڪن
چارئي پاسا بند هجن، گهوٽ پٽائيءَ کان پڇجي

ڏاها بي ڪو ڏس نه ڏين، جياپي جو گس نه ڏين
ويتر ايتو پنڌ ڏسين، موٽي نه وري تن کان پڇجي

ساڃيءَ جن وٽ جي نه ڏسين، اڪيون آليون جي نه پسين
وات تنهن ڪئون ڇو پڇين، جهنگ ڇڏي ميلو گهمجي

خادم پي جي ٻين سان آهي، ٺاه ٺڳيءَ جا توسان ٺاهي
بلڪل سمجھ سچن سان ٺاهي، باه سندس گهر کي گهرجي

ڏونٿورو ڏينهن = چٽو ڏينهن

لڳئي پيڙي

يارن وٽ ڪڏهن وڃبو آ، ٿورو وقت اُتي هجڻو آ
سنگت ڪي ڪو نه ڪبو آ، الزام اسان تي لڳئي پيڙي

ڪڏهن ڪنهن جو هٿ منجهيو آ، کيس اڪيلو ڪو نه ڇڏيو آ
پوئتي جو اونو نه ڪيو آ، گهري سي سڀ چونڊي ميڙي

پاڙي ۾ وڌڙا بي ناهيون، پر ايڏا ننڍڙا بي ناهيون
آنڌيءَ مانجهي گڏ بيٺا آهن، ڪريون ڪونه نبيري چيڙي

ڳوٺ راج ۾ ڪاڇ ٿئي ٿو ڪاڻي ڪڏهن فساد ٿئي ٿو
راضي سڀڪو ساڌ ٿئي ٿو اسان سڀ جا پاڻر خيري

پنهنجي پنهنجي ويڙهي آهيون، خادم جي پر پاڙي آهيون
وڙهيا ڪنهن نه ڏهاڙي آهيون، جنگ پنهنجن سان ناهي جهيڙي

ٻاهر ٻُني تي

ٻاهر ٻُني تي، بيهي ڪيم سڌ
مائي مٽهن مان، نڪتي نينگر گڏ
لڳان پيو مائيءَ کي، آهيان وڏو ڏڏ
ابا ڪنهن کي سڏ؟ مائيءَ پڇيو مڙمان کان

لڏي ويس لالڻ ۾، جڏهن نينگر نهاريو
ٻڪجي ويس پاڻ ۾، سڄو ۽ سارو
وڻجي ويس پاڻ ۾، ٿي پئوئيءَ ماريو
چاچيءَ چيتاريو پيو پيرو ارمان سان

چاچي تنهنجي ويڙهه ۾، جاڙو رهي ٿو
مونسان گڏ مسيت ۾، پارو پڙهي ٿو
ننگر نالي نينگرو ڇڻهه جهارو گهري ٿو
لالڻ لامارو ڏنو وڏي شان سان

پري پاڳيري کٽي لسيءَ جي چوٽري
آئي ٿلندي ٿور سان وڏي مستيءَ ۾ چوري
چوٽري وٺندي چاهه مان ڳالهه ٿي وئي ڳوري
گام ۾ هئي گوري وري لڳل کان سان

ادا جاڙا اها ڪير آ، ادا ننگر منهنجي پيٽ آ
ٻانهن اها مون کي ڪپي سمجهين متان اهو ويٺ آ
ننگر تنهنجي نانءُ ٿي، اڄ کان منهنجو سڀ آڻ
آءُ اڳ ٿي پير ڌر اڄ نه تون مزمان آڻ

ويڙهه = ويڙهي هڪ لوڙهي اندر ۾ چار گهر

وريئس = موٽيس

پارو = قرآن شريف جو سڀيارو

جهارو = چڊي لسي

سنڌ جهيڙيندي اچي

هيءَ هوا هيئن گهلي پلي، آڙاهه ۾ اچلي پلي
۽ پوءِ مونتي کلي پلي، پر نه ٿيڙيندي مون کي

مخلوق ڪا هيڏي اچي، ڪٿي رات جي اوندهه اچي
۽ سن ورهيه ساندھ مچي، ڪجهه نه ميڙيندي هتي

جهرڪي باز بي ٿئي پلي، پنهنجن نواز هجي پلي
سورن جو ساز وڃي پلي، ليڪو اٿل ڏيندي هتي

ملڪ کي ڳاهي وٺي، سلطنت ٺاهي وٺي
ڪيڏو به ماپائي وٺي، نه پير ڪوڙيندي هتي

خادم جو هي ايمان آ، هيءَ ڪيتي جو جهان آ
ڌاريو هتي مزمان آ، سنڌ جهيڙيندي اچي

آڙاهه = باهه جو وڏو مڇ

ڪيتو = هڪ سماجي چوڻي ته ماڻهو جيڪي گناهه ڪندو انهيءَ ڪيل
ڪم / ڏوهه جو حساب ڪتاب ڏيندو / ڪيتو لوڙيندو.

اوٿارا مونجھارا ڪيئي

اوٿارا مونجھارا ڪيئي ڪوڙا سنڌ جا نعرا ڪيئي
منهنجن فصلن ۾ پائو! روز پون لاپارا ڪيئي

هرڪا جهولي آهي خالي، ڪانه ڪٿي ٿي مند نرالي
سپڪا دلڙي آه آهالي، سناسين سانوڻ سيارا ڪيئي

پنهنجن سان ته پڙچڻ ڪونهي، غيرن سان به ڪُڙڪڻ ڪونهي
ريٽي رت ۾ پڙڪڻ ڪونهي، موت جا هٿ لامارا ڪيئي

روز ڏسئون ٿا ايندي ويندي، ڌرتيءَ ماءُ کي پاڻا ٿيندي
هنن هٿن جي هوندي سوندي، ڪسجي ويا هن ٻارا ڪيئي

خادم کي پي سمجهن ٿا پيا، تپڪ وڏي سان ٽڪن ٿا پيا
سينو تائي گهمن ٿا پيا، منهنجي وطن جا مارا ڪيئي

پَرڪڻ = سُري پهچڻ

تيرهن تالي

پاڙي دانھين آھيان اڀالي، گھر پھچان ٿو کيسا خالي
مون آ جيوت جڻ ۾ جالي، موٽڻ-ماءُ آ تيرهن تالي

در ٽپان ٿو پُٽ کي گاريون، ماريا بچڙا ايتريون ڪالون
پڙهين پوءِ ڏيندو مون کي ميارون، يا چوندو هي بل آ جالي

پاڙي ۾ وهانءُ جي ٿئي ٿو هن غريب جو هيانءُ ڪاڇي ٿو
قُرقران جو ڏانءُ ڏسجي ٿو ٿلندي جڻ رياست جي بالي

عيد اچي ٿي ڪپڙا ڪاٽي، گم رهين ٿو الائي ڪاٽي
هيله هلنداسي سيوهڻ ڄاڻي، حڪم ڏيندي هيءُ ملڪ جي والي

خادم پاءُ ڏاڍو هان ڦاٿو سگهندين ڪو نه ڪري تون ڪاٿو
بچاءُ مون کي ڦري ٿو ماڻو بر منهن ڪيان يا ٿيان موالي

ڌرتيءَ ڪئون ٿي نه ڌار

گهر نه منجهه سراب، جي ڏينهن هن خراب
وانگر ابو تراب، ڌرتيءَ ڪئون ٿي نه ڌار

جهنگ ۾ مڙن لاءِ بچائڻ پنهنجن گهرن لاءِ
پنهنجن ٿرن ٻرن لاءِ، ڪٿي توکي ترار

سرڪار ٿي ڌمرجي، تنهنجي سنڌ پئي ٿي ٿرجي
لاٽار ڪن نه گهرجي ويڻو ناهي پرار

اخبار ٿي ٻڌائي، ڪيڏارو پيئي ٻڌائي
پل پل پيئي چٽائي، ايڏي نه ننڊ ڌار

قوم لاءِ ڦٽڪو يارن کي ڪوڙو اڻڪو
ڪنهن کي به ناهه اُڪو، خادما اڪيون نه يار

پرار = درياھ جي ٻي ڪنڌيءَ ڏي

چوڦير بس اونڌاهه آ

ڏهاڙي وڏو ڪو نڪاءُ آ، منهنجو مٺ ۾ ساهه آ
نئين سج هتي ڪو لقاءُ آ، تپرس ۾ مان منهنجو پاءُ آ

ظلم جو ٿو اُڀ گجي، وچ کان ڪيئن پاسي تجي
واٽڙو مان ڇا ڪجي، اندر ۾ رڳو تاءُ آ

مينهن ۾ رحمت نه آ، ڏينهن ۾ فرحت نه آ
رات ۾ راحت نه آ، ڪنهن وٽ نه ڪو ڪهڪاءُ آ

سائو نه ڏسجي ٿو سلو ڪڏهن ٿيندو ڪو پلو
کاٿي ڪيان وڃي ڪو چلو چوڦير بس انياءُ آ

هن وقت آ ههڙو ڪيو بڙ ڪي ڪانڊيرو ڪيو
ڄاڻ هي بي وقت ويو خادم ڪوڙو ڏهڪاءُ آ

چلو چلو ڪيٽ = پنهنجي چوڌاري ليڪو ڪڍي مقرر/ گهريل وقت تي ڪو
وظيفو پڙهڻ

لائنئون نيٽ ڌريون لهنديون

ڪوڙ نٿو مان ڪمايان، ڏاڍو توکي ٿو پانياڻ
ڪيئن توکي پريايان، تون ئي ڏس ڪٿي

ڪو پڙ ناهي اهڙو محبت تورڻ جهڙو
هي سِرُ آ گهورڻ جهڙو، پيو' واجهايان وٺ ڪٿي

جڏي موت پلي نٿو پانياڻ، دل چئي ٿي وڪ مٽيان
بس هاڻي جند چڙايان، ڪيان اتي ئي بس ڪٿي

پيار منجهڻون نه نهارين ٿي، ڪاوڙ بي نه ڏيکارين ٿي
مارين ٿي نه جيارين ٿي، ايئين چو آ پدمڻي

رانديون ڪيسين هي هلنديون، ڳالهيون ڪيسين هي ڳڻبيون
لائنئون نيٽ ڌريون لهنديون، خادم کاڌي ڪس ڳهڻي

گس = گهاٽو نقصان

جڏ = جڏهن

تنهنجا وسن آکيرا

ڳيرا او ڳيرا تنهنجا وسن آکيرا
کسجن نه توکئون پکي تنهنجا واهيرا
ماري نه مارين توکي ڳيرا او ڳيرا
تنهنجا وسن آکيرا

دهلي لاهور تنهنجا کٽن ٿا پيرا
ڪيئن ڪهن سوچين سانجهيون سويرا
هوندا نه هتڙي هي هن وقتن جا ويرا
تنهنجا وسن آکيرا

ڳيري جي لوءِ سنگتي توکي ٿي ساري
جو ڳين جي جوءِ جانب تلاءِ نهاري
ارڙر ڪناري تنهنجا دلين ۾ ديرا
تنهنجا وسن آکيرا

جندڙي خادم سھڻا توتان ٿو گهوري
پري نه ٿيءَ پيارا اڄ تون اوري
تسبيح تنهنجي ٿو سوري ڏينهن ۾ ڏھ پيرا
تنهنجا وسن آکيرا

سرچاءُ ٿو ڪڍي

اسان آڇيو آ لهڻو ڪنهن کي ڏبو نه مهڻو
ڏک سک آ گڏجي سَهڻو سرچاءُ ٿو ڪڍي

جيڪي به سج اچن ٿا، مايوسيون ڏين ٿا
آداسيون بچن ٿا، پُرياءُ ٿو ڪڍي

منهنجا پٺيون ۽ ٻارا، سَگندا وڃن ٿا سارا
سڀ ماڻ ٿو مون ٻارا، گوڱاءُ ٿو ڪڍي

پوتار جي آ ياري جيڪو کائي نهاري
سڌريو نه عمر ساري ڪو داءُ ٿو ڪڍي

ڏاڍو وڏي ويو ٽمجهڻ، جنهن کي به ڏس ته هڻ ڪڍ
خادم! پٽڻ وڏا وڻ، لاءِ واءُ ٿو ڪڍي

واءُ - وڏو طوفان

لکندا هياسی ۽ لیندا هياسی

ڏينهن ٿڌن ۾ پلالن ٻنڻن ۾
 پاسن ڪنڊن ۾ ۽ مينهن ڪنڊن ۾
 پاڻيءَ ڏنڻن ۾ ۽ هڪ ٻئي ٿنڊن ۾
 لکندا هياسی ۽ لیندا هياسی

پيرن پکن لاءِ آڀن ڪچن لاءِ
 سارن چٽن لاءِ لابن ڪرڻ لاءِ
 وارن ۾ ڳٽيل سڳين ڏسڻ لاءِ
 سڪندا هياسی ۽ رلندا هياسی

چاپڙ تي ڀرجي وينديون هون جهوليون
 ۽ هڪ ڏوڙ ۾ چوريون ميڙڻ ۾ پوريون
 چرنديون هون چوڏس ڪاريون توڙي پوريون
 کيئندا هياسی ۽ کلندا هياسی

پيرن ميڙيندي پليءَ کي پٽيندي
 ڌنارن ڏي ڏسندي ۽ اکين ۾ کلندي
 پوتيون لوڏيندي ۽ ورور تڪيندي
 ڏسبا هياسی ۽ ڏسندا هياسی

خادما ويا وسري وڃن جي ڪياسي
 لوڙهن ۾ بند ٿي ڌريون ٻئي وياسی
 نه ڪئي وقت واهر ڏکيا پوءِ ٿياسی
 پلبا وياسی پليندا وياسی

ڪا سون ورنِي دل هجي

ڪا سون ورنِي دل هجي، درياھ ۾ ڌوئل هجي
ملڻ جي موڪل هجي، او يارا! اڳتي ڇا ڪجي

جيڪي آ دل ۾ چئي ڏئي، نه وات ۾ ڪڍي هڻي
غيبت ڪلا ڪئون پري پڇي، چئي آءُ ڀر ۾ باغ جي

سهڻي مُنڊيءَ تي ٿڳ هجي، ۽ لکن ۾ هڪ هجي
پيار ۾ بي پڪ هجي، ڏسجي ته بس پيو تڪجي

هرئيءَ جيان هلندي هجي ڪڇيءَ جيان ڪوڪندي هجي
آڙيءَ جيان اُڏندي هجي اهڙو نظارو ڇاپجي

خامر جي پاڳ ۾ ايئن ڪٽي، جو سون ورنِي دل پسي
کيس جڏهين اک ڏسي، پيار جو گيت آلاپجي

هٽجي ونجه ڪنار ڏي

لالانگهرو ٿيو يار ڏي ڪٿي خيال ويو هو خمار ڏي
من پرين جي يار ڏي هردو به ويو هُن يار ڏي

مانوت جڏهن بيٺي اچي، سوچيم ته اڄ چوڻي نجي
راضي ته ناهي ٿي ڪٿي، پڇيو مانس خبرون چار ڏي

ڪڏهن نه مونڏي ٿي سُرِين، هت ڪيئن اڄ منهنجا پرين
اڱڻ منهنجي ٿي ڦرين، چيئين چڪ چڪيو تو يار ڏي

پَت نه پئي ته ڪو خواب آ، مڃي دل نه پئي ڪو سراب آ
سمجهيم ڀاڳن جو غوراب آ، هٽجي ونجه ڪنار ڏي

ڳالهه ٻڌ خادم ادا، چئي پئي تنهنجي آهيان سدا
ايئين لڳو مون کي خدا، ڪٿي ويو آ مند بهار ڏي

لالانگهرو = چڪ، سڪ

هردو = اندر، من

پَت = ويسا، پڪَ

سراب = دوکو، رج

ڪنار = ڪنارو، ڪنڌي

قدرت جا پنهنجا طوفان

ڪرسيءَ تي هو جڏهين آيو هنيائين ”چٽي ڇڏيندس“ نعرو
 هڻي هوندس ڇا ٿا پانيو بڻجي ويو آ آبي خان
 نادر شاهه جو جايو آهي هٿ به چار سوايو آهي
 اپ ڏهون پاء تـ آيو آهي قادر ٿيو آ نادر خان
 پڪ وڏي ٿس هوندس مان جيڪي وڻندو ڪندس مان
 فاني ناهيان جيئن دس مان فرمايو آ خاني خان
 بت جي ڪل به وردي آهي سريءَ گرميءَ پر ٿي بچائي
 ٿڌي ڪوسي ويندس پچائي سمجهو مان ناهيان مزمان
 ڪالاباغ به ناهيندس سنڌ سان ڪين گهٽائيندس
 بک بدحالي به وڌائيندس ايئن هلندو پاڪستان
 پير وڏيرا سان ڪٿي بندوق جو بچڙو ٻاڻ ڪٿي
 ناحق جو سامان ڪٿي وڻج ڪيو آ هن ڪپتان
 خادم سنڌ بچائي مستگر ٿوڪا ٿي ويا آهن اجگر
 هنن وس وڏا هن ڪيا پر قدرت جا پنهنجا طوفان

پاڪستان جي چوٿين ڊڪٽيٽر جنرل پرويز مشرف بابت سندس وقت ۾ هن بلوچستان تي وڏا ظلم ڪيا. نواب اڪبر بگٽي شهيد ٿيو بلوچستان بابت ڳالهائيندي سندس واٽئون ”چٽي ڇڏيندس“ جا لفظ گهڻو ٻڌبا آهن. ملڪ جي وزير اعظم ميان نواز شريف کي لاهي 12.10.1999 تي ملڪ جو جهان خان ٿي

وڃي رهيو.

هن - آهن

ڪي به ٿي ڳالهيون ڪريون

اڃ اڄوڪي رات تي، لائون لهن پريات تي
ان اسان جي ساٿ تي، ڪي به ٿي ڳالهيون ڪريون

صبح جو لنگهندو هئين، ڪجهه مڙني ڪنگهندو هئين
مون ڪي ڏسي ڪلندو هئين، مونوٽ به ڪي چالون هيون

اسڪول ٿورو هو پري، مان مٺا تنهنجي ڪري
هلندي هيس هوريان ڪري، جيئن ماڳ پنهنجي تي ملئون

سنگ هيو چاچي گهريو مڙس بابو هو پريو
پاڙي چيو چريو ڪريو آ اکين تي گڏ هجئون

پوءِ اسان جي عيد ٿي، پوري جڏهن اميد ٿي
ڏاج جي پوءِ خريد ٿي، پيتيون ڪير جون خادم وٺيون

پريو = پريو مڙس، گهر پاڙي ڳوٺ جو چڱو مڙس پاڙي جو وڏو

ڪاريون پوريون چاريان ٿي

خيال ۾ توسان جاليان ٿي، پل نه توکي مان وساريان ٿي
دل ۾ توکي ڌاريان ٿي، وڃن پنهنجا پارياڻ ٿي

پرھ ڦٽيءَ جو مان ۽ ڏاٽو ڏوراپڻ جو کلي ٿو کاتو
چولو تنهنجيءَ تات جو پاتو سانجهه سوير سنپاريان ٿي

موٽان ٿي جڏهن گاهه ڪري سوچيان توڻين ڪيئن سري
تانگهه تنهنجي جيئي نه مري، ايئين ڏينهنڙا گهاريان ٿي

گهر ۾ گهمندي اڳ ۾ اُٿندي هيڪل هلندي توسان پڻندي
مهڻا ماروٿڙن جا سڻندي ڪاريون پوريون چاريان ٿي

سومهيءَ جو سار ٿئي ٿي، خادم دل لاچار ٿئي ٿي
هيءَ حياتي بار ٿئي ٿي، تارن ڏي پوءِ نھاريان ٿي

جالڻ = ڏکيو وقت گذارڻ

تات = سڪ

سار = يادگيري

پارڻ = پورا ڪرڻ

وڃڻ = واعدو، انجام

ڏوراپو = ميار

مهل ٿي هاڻي وڃي

توڏي تڪيندي او مٺي ٿي منجهند جي ماني وڃي
دلربا ديدار لاءِ بيٺي، جنگه ٿي ساڻي وڃي

اسڪول ۾ بي وجهه نه آ، منهنجي لاءِ ته ڪجهه نه آ
لوڏ تنهنجي ڏس ته آ، ڄڻ ته ٿي راڻي وڃي

سنهن آ تنهنجي ماءُ جو ۽ سائين چتن شاه جو
بانهن تنهنجي واه جو ڄڻ ٿي ڪاٺياڻي وڃي

سدائين ڏٺو اهو آه مون چوندي دريءَ کان آڻهن تون
اڄ نه ملنديئن چو ته تون، اڄ ٿي نانائي وڃين

سوکڙي جي ڪا ڏنر نه موت تو ڏهن ڪا ڏنر
سکڻي نه آت ڪا ڏنر مهل ٿي هاڻي وڃي

سنهن = تسم

آت = آسرو، اميد

اڄ هڪ هڪائي ٿي وڃي

توکان پري منهنجا مٺا ڏينهن ڏکيا مون ڏٺا
بهتر ته توسان بي مٺا اڄ هڪ هڪائي ٿي وڃي

تنهنجي ڪوٽن تي ڀلي هيءَ جواني وٺي هلي
دير سان ڳنڍ هيءَ کلي ناحق جواني ٿي وڃي

هردي هن ۾ هڪڙو تون پري پڄڻ لاءِ تڪڙو تون
جي نه مون لاءِ مڪڙو تون بند آڪائي ٿي وڃي

جوت جو پاڇو به لڙندو چنڊ چوڏهينءَ جو نه ڪڙندو
نيٺ گل ايهو به چڻندو ڪڏ پڄائي ٿي وڃي

وقت جي وهنوار ۾ جڳ پنهنجي ڪم ڪار ۾
هي من آ تنهنجي سار ۾ اڄ مهل هائي ٿي وڃي

هردو = هن، اندر، دل

سار = سڪ، يادگيري ڇڳ

ڪڏ = ڪڏهن

زلیا هٿاروح جوئر ۾

پیهی تی پیهی وڌی هٿم جوءَ جوئر ۾
 ڪانا لڏیا ڪیئي لڳي پئي هوءَ جوئر ۾

ڪانیائی سان جهار کي هڪل ڏنم یار کي
 سهڻ جي سردار کي ساجهر صبح جوئر ۾

پیهو چڏیر پوئتي لتاڙیر پوءِ لوءِ کي
 بیئل هئي هوءَ پونءِ تی جاتی هو ڪوه جوئر ۾

وتیون سی همراه ڪئون خبرون چڱی ئی چاهه ڪئون
 پنهنجي منور ماه ڪئون نه هئي ڪا ٿوه جوئر ۾

موتی آیس پوءِ نیهي تی پهتس اچي پوءِ پیهی تی
 آکیر اچي پوءِ جیهی کي زلیا ها روح جوئر ۾

جیهو = سنڌ جي ذات

نیهو = ڪم جي جاءِ

= پیهو

= جوءَ

= ڪانیائی

= جهار

= لوءِ

= پونءِ

سوچ کاڌي کاھيان ڪرھو

مُنھن ۾ گھنڊُ نہ پائين ٿو ٻار جي دل وندرائين ٿو
اونائين ورنائين ٿو سنگتي مان ٿو ٿيان سرھو

جڏھين ڪوڙ ڪمائين ٿو معصوم جي ملڪيت کائين ٿو
ڪو نہ تنھن تي پڇتائين ٿو بي حد ٿو مان ٿيان ارھو

پنڌ جي گس جي سڏ نہ پئي وٺن واکا ٻُڌ نہ پئي
غمر گوندر جي گڏ بہ ٿئي سوچ کاڌي کاھيان ڪرھو

سيڙ ۾ ٻيڙي لڏي پوي طوفانن ۾ ٻُڌي پوي
دل جي ڪنھن جي ڌڏي پوي لوچ ڪو ھٿ ڪريان ڦرھو

خادم جيئون جي جَڙ ۾ سانت ھجي ساري سَڙ ۾
تيڪ ھجي توڙي جَڙ ۾ تائي تون ٻڌجان ترھو

سيڙ = وھندڙ پانيءَ جو چوھو وڃ

جَڙ = پاڻي، پاڻيءَ جو ترو

سَڙ = پاڻي تلاءُ، ڪُنڊ

جَڙ =

تائي = چڪي

ترھو =

ڪاڏي پائيندينءَ جُتي

جي تہ وجبو تو ٻنا پر ڳالهہ هيءَ ناھي سٺي
جو تہ اڄ تائين مٺي ناھي جدائي مون سٺي

مال چاريندي نديءَ ۾ ڪٽڪ پي وجهندي گنديءَ ۾
منهن لڪائيندي گنديءَ ۾ ڏاڍي لڳندي آن سٺي

ٻنيءَ کان ٿي جي وڍين گهر ۾ ڪر ڪر ٿي ڪرين
پوءِ ڪلي مونڙي سُرِين راند واھ جي ٿئي رٿي

جڏهن تون منهنجي پکي چو ڇڏيان توکي پکي
پيار ۾ مون کي پکي ڪيئن تون ڏينديئن پُني

خادما! منهنجي هيءَ سَوَتَ ٿئي چئي ٿي تہ جلدي گهوٽ ٿي
پوءِ وٺي هل گهوٽڪي آهي سدا مونسان ڪني

لالچ نہ ملڪيت مال جي

مٽي پلٽي پار جي اعوان اظهر يار جي
سلطان سخيءَ جي پار جي چڪوال جي سدوال جي

ڄاڻو پلي ڪنهن جاءِ هجي ڪنڌ ڪوٽ يا ڪوٽيا هجي
پهتي ڪلاچيءَ وٽ اچي هيءَ سوکڙي سدوال جي

جنهن سان رکي پاڪر پري اظهر نہ پوءِ پوئتي وري
هي شينهن آ دل جي ڪري لالچ نہ ملڪيت مال جي

مائون جڻينديون هن مٽيا ڪي ٿورڙا دانا ڪٿا
ڪي بي بها اظهر بٽيا هيءَ ڳالهه ناهي ڪالهه جي

لفت اٿس سندرائين سان محبت اٿس جڪرائين سان
ڪلڪل اٿس ڪڪرائين سان اها ڳالهه آهي پال جي

ڪي چار ڏينهن گڏ گهارياسي واه جا پهر گذارياسي
تهڪن ۾ ڏکڙا ٿارياسي اها ڳالهه آ ڄڻ ڪالهه جي

چڪوال جي ڀرسان ڳوٺ سدوال (پنجاب) جي رهاڪو هڪ سنگتي محمد
اظهر اعوان هڪ جيڙي يار جي مان شان ۾ مٽي چيل ڪلام

ڪوپھ ٿئي

عجب آهي ته ائين چو ٿو ٿئي
تنهنجي ويجهو جي اڃان ٿو مٺ ٿئي
تنهنجي وڇڙ جو مني ٿو پٺ ٿئي

پڻ جا گورا تنهنجا ڏاڍا وٺن
۽ اهي ماڻا ٿا منهنجو سِرُ کڻن
جي رُسين ٿي سمجه ٿي اونده ٿئي

ڪڏهن سمجهان هيءَ رانجهي جي هير آ
گئلريءَ تئون ڪا لٽي تصوير آ
ٿو تڪيان توڙي نٿو پر يءُ ٿئي

تون به تون پر مان به مان هان پدمڻي
سُڪَ ٿي ويندي آن هيڏي اک کڻي
آ ضروري ملڻ جو ڪو پَه ٿئي

دل چوي ٿي منجهه بيٺل جوئر ملئون
يا پلا نه ته ڏانهن هُنَ ٻاجهر هلئون
پنڌ ڊيگهارو پلا چو چئ ٿئي

پڻ جا گورا = سنگتياڻي جا اُڙهه

ڪنوار - ٻوٽيءَ جو هڪ هڪ ڦر هو

پنهنجي منهن هڻجي ٿو دڙهو گلي پنهنجي سان هلي نه ڪرو
ڪنوار - ٻوٽيءَ جو هڪ هڪ ڦر هو پاڙ ساڳي پر ڌار آ ڦر هو

ڏينهن ڏٺي جو سنڌ سان جهيڙو سمجهيون ٿا پيا دشمن ڪهڙو
انيا! اسان سان اڳي نه اهڙو اسان اُجهائل دشمن سرهو

بڙ ساڳئي جا ڌار به آهيون ۽ اهڙا لاچار بي ناهيون
تپرس پر اسان ڌار به آهيون ڀائر پاڻ پر هڪ هڪ اهو

ڌرتي ساڳي پاڻي ساڳيو ۽ هي نصيب نمائيءَ ساڳيو
ڀٽ ڌڻي آساني ساڳيو تاريندو ڪڏهن ٿر هو

ڪيئي خادم سرنڊا اچن ٿا ويڙهه جي پڙ ڏي چرنڊا اچن ٿا
مچ دلين پر ٻرندا اچن ٿا. ڇڏڻو ناهي دشمن سرهو

چور ۽ ڌاڙيل جو چوپول آ

الله گادي آه هٿئون ويو ڪٿي
هاڻ هن ڌڻ جو نه آهي ڪو ڌڻي
چو طرف اوندهه آ ڏس تون اک ڪٿي
ويڙهه پر ويساهه جو اڃ جهول آ

ڌرتيءَ جو پٽ جيڪو به آهي آ نڌڻڪو
ڪلر تي ڪانڊيرو بيٺو آهه ڄڻ ڪو
چو طرف پوليس جي بوٽن جو کڙڪو
خوش رڳو هت ٻاهرئون جو رول آ

سٺ سال ٿي ويا ڳالهه هيءَ سمجهان نٿو
ڏاهن جون ڳالهيون ٿو پڙهان پُرجهان نٿو
جي ٻڌي ناهي ته مان لڀجان نٿو
ڪو جهو هاڻي هن ڪچهريءَ ڍول آ

ٿو ڏهاڙي مال کي ڌاڙو لڳي
دانهن بنا پوتار ٿو ٻاڙو لڳي
لوڙهي بنا هي ڳوٺ ٿو واڙو لڳي
چور ۽ ڌاڙيل جو چوپول آ

دانهن جي پوتار وٽ ڪنهن ڏاڍي جي
ڪل لهندي سمجهه پڪ سان ساڌ جي
پڳوان ورنائي نٿو اناٺ جي
هن جو خلكيل پيڇرو ڊانوانڊول آ

راتيان ڏينهان ٿيون ٿين جاڙون هتي
وونٺڻ ناهن ۽ نه ڪاتياريون هتي
پيل آهي پيا ٿا پاڪاريون هتي
پٽڪي لٿي لوفر جو بالا ٻول آ

ڪن جو ناهي نڪي آ وات جو
ڪن ضروري وقت آهي ڪات جو
خادم آ گهرجائو سنگت جي سات جو
وڙه وري وري وڙه هوشوءَ جو ٻول آ

نانءِ تنهنجي ٿي وڃان

دل ۾ پئي ڪاوڙ ڪيان دير چو ڪئي تو اڃان
سنگتي تنهنجو سڏ ٻڌان توڏي امالڪ مان پڇان

جڏهين ٽپين ٿو در اڃان من ڪري چيريون ٻڌان
تنهنجي نيٺن ۾ نچان ۽ تنهنجي پاڪر ۾ اڇان

سڏڻ جو سوچين اڃان پهچي تو وٽ جهٽ وڃان
وينجڻان توکي هٿان پوءِ ڪوڙ ۾ توسان وڙهان

پڪيٽڙا ٻولين نٿو چو دل جا پر کولين نٿو
جي مون سان اورين نٿو پوءِ ٿي وسامي مان وڃان

ٿو جڏهن موٽڻ جي ڪرين مون کان ڪسجڻ جي ڪرين
تڙ نه ترسڻ جي ڪرين ڏسي مان پوءِ ڪاڏي وڃان

روز مارين ٿو مون کي ۽ جيارين ٿو ٻڪي
گهريل! نه گهارين ٿو پڪي پوءِ مان ڪنهن کان جيان

پاڳ ۾ جي هيئن هجي ۽ اهڙو ڪوئي گس هجي
اهڙي ڪاٺي ٿل ڪجي مان نانءِ تنهنجي ٿي وڃان

پڪو = ڳوٺ جونانءِ

من = دل

من ڪري = دل چوي

توڪئون ڦار وجهايان مان

رونڊو ڪندي تنهنجي ڪنگهڪر
منهنجا ڪن ٻڌن ٿا هرهر
تنهنجي ڪاڻ آهيان مان دلبر
تنهنجا سهرڙا من ۾ ڳايان

تڪڙو مينهن وسي جي پئي
دل جو شهر وسي جي پئي
من جو ميت ملي جي پئي
ڀاڳ ڪل پئي شل مان پانيان

ايئين منڙو رب ڪري
جلدي مونسان قرب ڪري
منهنجي ڪيڏي دل ٺري
جي مان تنهنجي ڪنوار چوايان

وقت ڪنهن جي بي وس ۾ ٺاهي
ڪنهن کي ٺاهي ڪنهن کي ڏاهي
پاڳ منهنجي ۾ لکيل چاهي
مان توکڻن ڦار وجهايان

اُهو ڏينهن سپاڳو ٿيندو
چاچو سڱ گهرڻ لاءِ ايندو
منهنجو مڱڻو توسان ٿيندو
نانءِ تنهنجي مان نڪ ٽوپايان

رونڊو = سارين جو رونڊو

بالي هئي هن دور جي

ريل ۾ هن کي ڏنم جيل ۾ من کي وڌم
ويل ۾ جڏي اک پٽيم تيشل هئي لاهور جي

چيم اک جو ٿير آ هن چيو سڀ خير آ
مونسان گڏ بس ڏير آ گهر آ ٽڪر پور جي

آءُ اسان جي گهر هلئون پاڻ ۾ پوءِ ٿا ملئون
پوءِ پيار جون ڳالهيون ڪريون بالي هئي هن دور جي

بس جوانيءَ جو جنون وٺو هيو ٻاهريون ٻنو
هوس نه مان پي ڪو پنهنجو سستي نه هوءَ پنيور جي

جيئين هئي هڙ ۾ رقم هئي راز ۾ ڏاڍي منبم
جڏهن هڙ ٿرائي دنگ ڪيم [چڏيم پچر لاهور] جي
> (نڪت ڪشهو)

جُنگن جيئن گذاريو

هڙتون جي وياسِي وڙتون پر نه وياسِي
توڙتون ايئن نه هاسِي وڙتن آ ماريو

ڏڻ ۽ دنگن جي هئي ساڃهه ننگن جي
نه پرواهه ڪنهن جي جُنگن جيئن گذاريو

جي سياڻا نه ٿياسِي اياڻا نه هاسِي
نماڻا رهياسِي نوڀن هو نهاريو

هئي ساڃهه اکين ۾ ۽ مڃتا ننين ۾
هئي مڻيا وڏن ۾ زمانن ڏيکاريو

مڙس مور هئاسِي جيسن جوڙ هئاسِي
ڏاڍا زور هئاسِي ڪنهن ملهه نه ماريو

جيئي = طاقت ۾ هڪ جيترو

آهيان غير فاني

آ بندوق ڪڇ ۾ ۽ آمريڪا ٻڪ ۾
 ٻه فوٽي آ هٿ ۾ فرونيٽ آ مُڪ ۾
 ڀلي ڏيهه ڏک ۾ آهيان پر مان سُڪ ۾
 مون کي ڪير ماري آهيان غير فاني

چٽي جي چڙيان ڪنهن کي قدرت ۾ آهي
 چڙڻ ٻاري رڻ منهنجي فطرت ۾ آهي
 ۽ ماري چڙڻ منهنجي حرڪت ۾ آهي
 منهنجي هٿ ۾ پاڻي منهنجي هٿ ۾ ماني

مٽيءَ کي ڌڪاريان ٿو مان باهه آهيان
 ۽ ڌرتيءَ تي ڌارئي جو مان ساهه آهيان
 جو سنڌ جو آ سمجهي ته مان ڪاهه آهيان
 هي مذهب منهنجو آه بلڪل بئيماني

آ پوتار جيڪو به سجدا ڪري ٿو
 ٽين بوٽ اونڌا ته سبتا ڪري ٿو
 هي پنهنجن سان پر پير ابڻا پري ٿو
 ختم ناهي ٿيڻي منهنجي راجڌاني

ڇڱائي منهنجي چال ۾ ڪڏهن ناهي
 ڀلائي منهنجي خيال ۾ ٻنھ ناهي
 خدائي سڄي ڄار ۾ جڏهن آهي
 هي اعلان آهي منهنجو مٿ نه ٿاني

سنڌ ڇڏائڻ آدرڪار

پنهنجو پئسو ڪوٽو ٿئي زهر جو ٿي ٻوٽو پئي
قادن جو ٿي پوٽو پئي لوڀ لالچ ۾ ٿئي بيمار

ڏسڻا وائسٽا لڏي پون ڌاڪ ڏئي پڻ ڏڏي پون
جنگ جوانا ٻڏي پون گرو گنجو ٿي پئي سردار

سورج اڀرڻ ڇڏي ڏئي تارو ٽمڪڻ ڇڏي ڏئي
هنيانءَ به ٽهڪڻ ڇڏي ڏئي پيءُ هجي پٽ ڪئون بيزار

دريه بي جي نٿو وهي پنهنجو بي مڪ نٿو سهي
ڀاڳيو چور تي نٿو بهي لائق گار جي ٿئي پوتار

اهڙي حال کي ٻهتا آهيون جهڙا آهيون تهڙا ناهيون
خيال انهيءَ تي بيٺا آهيون سنڌ ڇڏائڻ آدرڪار

قادن = قاضي قادن

درڪار = گهريل

جنگ = پهلوان، بهادر

ڇا ٿيندو نه ٿيندو

دل چوي جاڏي به تون پئين ٿي هلي
 وات پنهنجيءَ تي نه تون پئين ٿي ڀلي
 جي ڪهاري ٿي اُڀي چئين ٿي ڀلي
 تنهنجي نين ۾ نه آه آئيندو

وهر ۾ ناهين ته هو ايندو نه ايندو
 عيد آ جنهن ڏينهن سو ٿيندو نه ٿيندو
 پر هلي پئي ٿين جيڪي ٿيندو سو ٿيندو
 ڪو نه سوچين ٿي ته ڇا ٿيندو نه ٿيندو

سر جو سانگو ناه ڪرڻو پنڌ ۾
 ڀل ڪهاڙيون بي لڳن سنڌ سنڌ ۾
 ڀل پون چڪ بگهڙن جا ڪنڌ ۾
 آ اکين تي ڪات بي جي وقت آئيندو

ڏيءَ ناهين تون نڪي تون پيڻ آڻ
 اوڙي پاڙي کان ڪاري تون ويڻ آڻ
 رُڪَ آ ايرادو توڙي تون ميڻ آڻ
 جو وچن جنهن سان وفا ٿيندو ئي ٿيندو

تنهنجي چادر ۾ رڳو هڪ چاهه آ
ميهار آ هن پار وڃ درياهه آ
توڪي ٻوڙي جي ڇڏي پرواهه ناهه
موت جي توڙي اچي پل ڪاهيندو

سند جي ڪاري جي تون سند کان مرين
پيار جو ايهو وڃن سند سان ڪرين
ڪهاڙيءَ سان تون پڙ ڏي سرين
خادم کي پڪ آ ديس هي آزادي ماڻيندو

نيٺ اهو پيٽر پڙندو

جنهن وٽ پنڌ اٿانگو آهي ۽ پڻ سِرَ جو سانگو آهي
جنهن جو نينهن نه نانگو آهي مٽيءَ لاءِ سو چو مرنڊو

لانگ ٻوٽن جي چانو گهري ٿو ڪوڙ جي واٽ تي پانءُ ڌري ٿو
ملڪ ۾ هن جو نانءُ ڀري ٿو خير وطن جو چو گهرندو

جنهن جي ساڃهه ۾ سنڌ ناھي ماءُ سندس جي هيءُ مُنڌ ناھي
جنهن جو پڪن ڏي پنڌ ناھي دانگيءَ تي رت چو ورنڊو

ٻئي جو اڇليل چار هجي ٿو پنهنجن ڪئون هي ڌار هجي ٿو
بُڻ ۾ سمجهه ته ڪار هجي ٿو ڪرسيءَ تي تڪڙو ڪرندو

جيڄل کي جو ماءُ نه سمجهي پنهنجي کي هو ڀاءُ نه سمجهي
خادم وقت کي واءُ نه سمجهي نيٺ اهو پيٽر پڙندو

پانءُ = پير

هن ملڪ کي لٽايو پلي

هن نياڳي نانوَ ۾ ڪوڙ ڪَڇَ جي ڏانوَ ۾
بندوقڙيءَ جي چانوَ ۾ هن ملڪ کي لٽايو پلي

پوتار بي چونڊيو هٿئون غدار بي چونڊيو هٿئون
اٿون ڪار بي چونڊيو هٿئون پنهنجي چال تي پاڙيو پلي

اسلام کي ڳايو پلي قرآن بي پاڙهيو پلي
مولود ڳارايو پلي پڻ ڪوڙ کي ڪاڙهيو پلي

ماني ڪسيو پاڻي ڪسيو مينهون ۽ مانڊاڻي ڪسيو
جهرجھنگ ڪاٺياڻي ڪسيو پيلن کي بي ساڙيو پلي

رڪجو خبر البت اها رهڻي نه آ حِرَفَت اها
خادم کي ڏئي خونن بها ٻئي هند ڪُني چاڙهيو پلي

کانءُ کپر جهرکي

کانءُ کپر جهرکي ترگي ۾ پيا ترکي
مان گپ ۾ کريس چرکي پوءِ پيس اتي ڏرکي

جڏي پڙهڻ ڪئون موتان تو آهيان تڪل ڏاڍو سمجھان تو
اڃان چائنٽ ڪون ٿيان تو امان پاڪر وجهي مَرکي

ماني ٻوڙ جڏهن ملندو آ ڏاڍو جهيڙو پوءِ هلندو آ
مونکي گهٽ پاڻو ملندو آ آهيان ڀءُ ڪندو گُرکي

ننڊ جڏهن بي ايندي آ امي ڀر ۾ هوندي آ
ايئين دل پوءِ چوندي آ وڃان جهوليءَ ڏي سُرکي

منهنجو بابا به ڳائي ٿو ۽ ڪلام به ٺاهي ٿو
نالو خادم سڏائي ٿو پوي سوڻهن تي ٿو هرکي

سات سنگت کي ساريان ويٺو

ڪيئي ڌڪ پڇاڻا ۽ ويٺو ۽ ڌڪ ڳسايان ويٺو
پنهنجي منڙيءَ مٿا ڪارڻ اُجهندڙ مڇ مڇاڻا ۽ ويٺو

هوڏهون هر هر ڪاهه هجي ٿي ساندھ وسندڙ باھ هجي ٿي
مان وٽ بي ساڃاهه هجي ٿي هٿ هٿ سان اٽڪاڻا ۽ ويٺو

تاجپيٽو لٽائڻ ويٺا منهنجا ڳوٺ به ساڻن بيٺا
جهرجھنگ منهنجو تائڻ ويٺا روز ڏسان ٿو ڪٺاڻا ۽ ويٺو

جيئن جيئن بک وڌائڻ ٿا پيا پوتارن کي نچائڻ ٿا پيا
غدارن کي گهمائڻ ٿا پيا مان تارا ڦوٽاريان ويٺو

ارمان آ جڪرو جادو ناهيان پنهنجي امڙ وٽ نادر آهيان
هن سگهڙ جو خادم آهيان سات سنگت کي ساريان ويٺو

او وقت اسان ايئين چو آهيون

ڪوڙڪين ۾ ڦاٿل آهيون ڏهندڙ مڪليءَ جا نلھ آهيون
گوندر جي ول جا گل آهيون او وقت! اسان ايئن چو آهيون؟

مانيءَ تي پنهنجو وس ناهي پائيءَ جي پٺ ھٿ۔ ڪٿس آهي
چانو چپر ڏي ڪو گس ناهي ھٿ ڪٿي ڪنھن تي باھيون

پوتار بي راندڪي سمجهيو ناهي مچ وٽيندڙ امجهيو ناهي
هي آ پراڻو پنهنجو ناهي چو نہ پھرين ھن کي ڳڙڪايون

صبح سوڀري سک موڪلائڻ ڏک سڙي اچي پاڳڙ پائڻ
پاڳ اچڻ ڪئون پيا ٿا نٿان ڳڻتن جا پيا ڳاھ ٿا ڳاھيون

گھاو وقت جا گھرا پائو! بندوقن جا پھرا پائو!
ٿيئون پلي نہ ابھرا پائو! خادما جوت کي ۾ جاڳايون

ڪڻڪ لٽي آمانوت ٻهه آ

ڪوسا ڏينھڙا ڏٺا گھڻا ھر رُڪَ جا ڏاڍا چٻيا چٽا ھر
ھيلھ ڪڻڪ جا چٽيا ڪڻا ھر ڪڻڪ لٽي آ مانوت ٻهه آ

پاڳ جو گھوڙو ناھي پنھنجو آھ ٻين لاءِ پل پل سھنجو
مانوت پر آ ھر پل اھنجو ھت ڊوڙي ٿو مان وٽ گھه آ

ھيڪل وسورو ٿي پيو آھيان ڏاڍو اڻپورو پيو گھاريان
ڏينھن سدورو ٿيندو پانيان تنھنجي ايندي تنھنجو سنھن آ

رات کڻي ٿي باڪ کڻي ٿي ووڙيندي ھيءُ واٽ کڻي ٿي
پٽ ڏئيءَ جي بات کڻي ٿي پر جي پيارا تو وٽ ٻهه آ

جا ڏي ڏس رڳو ھن ماري دل خادم جي ڏاڍي ڏڪاري
ڪاٿي آن استاد بخاري! من تي مونجھاري جو ٿهه آ

مِر = ھنم

بگهڙ مارڻ ٿا ڪپن

سِينگُ ساهيندي ڏسو ٿا بگهڙ آ ڪنهن اوت ۾
پير ڏاهيندي پسو ٿا، جانور ڦڙڦوٽ ۾
گڙ ٽنبو ان جي اکين ۾ بگهڙ مارڻ ٿا ڪپن

بيت ٺاهيندي ڏسو جي سگهڙ آ ڪنهن سوچ ۾
۽ ڪٺائيندي ٻڌو ڄڻ جهنگل آ ڪنهن موج ۾
پيار سان آڻيو پڪن ۾ سگهڙ سارڻ ٿا ڪپن

وات ويندي جي ٻڌو ٿي بانسري ڪاٿي وڃي
خيال اوڏهن ٿا اُڏن ٿي نينگرِي جا ٿي سجهي
پل سنگت ڪاٿي هجي ڀر وڃن پارڻ ٿا ڪپن

پر جي ڏانهن ٻڌو مظلوم آ ڪنهن مار ۾
گار ڳائيندي ڏسو پوتار آ ڪنهن خار ۾
پوتار ڏي بندوق ڪيو پوتار مارڻ ٿا ڪپن

وطن پنهنجي ڏي بُري بندوق ڪچندي جي ڏسو
ڌرتيءَ جي ڏانهن تي وري دشمن مٿان ڪڙڪي وسو
اڻگڻو هر ڏک هجي، موزي سي مارڻ ٿا ڪپن

نرواڻ چوي ٿو گهاٽو گهرجي

منجهند جو هي ٿاڻو آهي پيڙ بي نه اجهائو آهي
بلاول وري ساماڻو آهي نرواڻ چوي ٿو گهاٽو گهرجي

سن ورهيه جي هڪڙي منجهند سوکھڙو وٽ آهي پنجن
درياهه سڪي ويو آ وٽ مانجهند تنهن لاءِ رت جو ٺاڻو گهرجي

ڪهڙو ڪتاب ڇڏائيندو ڪو به ملان نه ٻڌائيندو
وٽ ڪيڏو به نٿائيندو پڙ هاڻي رتھائو گهرجي

ڪرڙ ڪانڊيرا ڪاڻي آهيو پيڻ ماري ٿا سگھ ڏيکاريو
پوءِ بيهي هڪ ٻئي تي باهيو بند ڪرڻ سُر راڻو گهرجي

ڪٽ سان ڪرڻو وات سان وڙهڻو قدر ڪبي اونچي ڳاٺ سان ڪٽڻو
پرڻو جي آ ڪاٺ سان ڪرڻو خادما ڪو نه ٿو ماڻو گهرجي

سُرڀاڻ نٿو گهرجي

پريل بندوقون ٿاڻا آهن
 ۽ پڻ طول وهاڻا آهن
 منخدومن لاءِ گهاٽا آهن
 گهر جي مالڪ لاءِ هتي گهر گهاٽ نٿو گهرجي

اک انهن جي آه اسان تي
 سنڌ سڄيءَ تي رڳو نه مانتِي
 ڪاڻي دهلي ۽ مان ڪاڻي
 مون کي مارڻ لاءِ هڪ ڏوڪو ڪات نٿو گهرجي

ڪم اسان جو اُنَ اڀيون
 کير سندن لاءِ مال کي چاريون
 ناهه مجال جو مٿي نهاريون
 پرڏيهيءَ کي ڏيهي جو اونچو ڳاٽ نٿو گهرجي

سٺ ورهيه ڪي ٿورا ناهن
 پر هتري سڀ پورا آهن
 ائين لڳي ٿو ڪورا آهن
 انهيءَ ڪري ئي ڪنهن کي ڪنهن جو ساٿ نٿو گهرجي

خادم وٽ بس ”نيٺ ڪجي ڇا“
 واٽ نه لڳجي نيٺ هجي جا
 سوڙيءَ سان ڀر ڏيڻ هجي ها
 ارمان اهو آ ڪنهن کي بي سُرڀاڻ نٿو گهرجي

اُڪاريندين ته خوش هوندين

اُهو هو ديوتا ديوي پنهي پوءِ پاڻ ۾ پيهي
وڌو هو بج پنيءَ ويهي ڳڻيا ڏينهنڙا هيا ڪيئي
اُنا مينهنڙا هئا ڪيئي جي ساريندين ته خوش هوندين

پندا ٿيو پيار جو ٻوٽو ٿري شل واءِ جو جهوٽو
هڻي نظرون نه ڪو ڪوٽو امڙ ايئين هيو ڳوٽيو
سڀين سان ساهه هو اوتيو سنڀاريندين ته خوش هوندين

وڌي جڏي جوت جهوليءَ ۾ وڻي ڪا منڏ ٽوليءَ ۾
ڌرين ڳالھيو پروليءَ ۾ ٿي وئين ٻلھار هوليءَ ۾
آئي پوءِ هوءَ ڏوليءَ ۾ ٺھاريندين ته خوش هوندين

وطن تي ڪاهه ٿي وئي پوءِ چوڌاري ڏانھن ٿي وئي پوءِ
هيڻي هر ٻانھن تي وئي پوءِ چڊيري چانو ٿي وئي پوءِ
۽ ڪُن ۾ ناو ٿي وئي پوءِ اُڪاريندين ته خوش هوندين

هاڻي سنڌڙي اڪيلي ٿئي نه ٻولي ٿئي نه ٻيلي ٿئي
سروٽو ٿئي گليلي ٿئي هٽيڪي ڪر پليري ٿئي
خادم سان ٻانھن ٻيلي ٿي جي گھاريندين ته خوش هوندين

ٻلھار ٿيڻ = گد گد ٿيڻ ڏاڍو خوش ٿيڻ

ناو = ناءُ - ٻيڙي

مان بادشاهه آهيان

ميرن ۽ ڪوجهن تي مان تاءِ آهيان
ايائين اڀوجهن تي مان باهه آهيان
چڪارن ۽ چورن کان درگاهه آهيان

لهڻ مونتي گهرجي ٿو اڀرڻ بي مونتي
فسادن ڦڙن جو نبرڻ بي مونتي
سباجهن سيائن تي مان ڪاهه آهيان

کلي ڪو به اسڪول ٿو منهنجي تر ۾
سڙي خاڪ ٿيان ٿو مان پنهنجي اندر ۾
ڏينهن رات پنهنجن کان آڙاهه آهيان

آ ٿاڻو بي مون وٽ ته ٺاڻو بي مون وٽ
آ گهاڻو به مون وٽ ته داڻو بي مون وٽ
هڻڻ لڻ ڏيڻ چڻ جو مان شاهه آهيان

ڪوئي گڙ کڻي جي گهمي منهنجي تر ۾
هڻي نعرا سنڌ جا پلي پنهنجي گهر ۾
ڪندو مانس چڻي مان بادشاهه آهيان

آڙاهه = باهه جو وڏو مڇ
گڙ کڻڻ = ڪنڌ مٿي کڻڻ

جانڊاهيون جنڊ جيئندا ها

سياري جون ڊگهيون راتيون ڪچهريون ۽ ملاقاتيون
شگهڙ جون بي بها باتيون ٻرندا بند هوندا ها

ڪندن ۾ ڪنڌ هوندا ها مُنڊن ۾ مُنڊ هوندا ها
پوڻيڪا بند ٿيندا ها هو منڙيءَ ننڊ هوندا ها

تڏي پوئين پهر ۾ ٻانگن جا دس شهر ۾
ها ڏيندا ڪير گهر ۾ جانڊاهيون جنڊ جيئندا ها

ٽڪاڻا بي وسيل ها ۽ مندر ڀڻ مڇايل ها
ديون ڪي سون پاتل ها صبح جا گهنڊ وڃندا ها

جڏهن جو عيد ايندي هئي خوشين ڪي سڀني ٿيندي هئي
يارن ڏي نينڊ ويندي هئي مارو ڪنهن ڪنڊ هوندا هئا

مُنڊُ وڃهڻ = هٿن جون آڱريون ورائي ڪنهن هٿ ڪي جهلڻ

مُنڊُ = هٿن جو آڱريون

پٽڪو = ڪن ۾ ڳالهه

سڀني = آواز سان اشارو يا سڏ

نينڊ = سڪ جو سڏ

چيتي ڪي رکبو جائيتو

ذات جي جي نفي هجي ڏيه وٽ جي ٻڌي هجي
وات پنهنجي چتي هجي هٿي سگهو ڌڪ پوءِ هنڌائتو

رات ۾ رانديون ڪجن ڳڻپ ۾ ڳالهيون هجن
پل تيرهن تاليون هجن چيتي ڪي رکبو جائيتو

ٻوڙو ٻڌبو لوچبو سانگين سان گڏجي سوچبو
پر گس ملندو ڪو نه ڪو هجي وڻج بس وقتائتو

جيڪي هو ڪرڻو جو رڻيو اهو ڪاله تائين ڪو نه ٿيو
ست ساه پورو ڪو نه پيو هاڻي ڪجهه ڪجي ڪارائتو

ماضي تنهنجو مانائتو آئيندو بي شانائتو
حال هي آ لاءِ تو پر دڳ هجي لاپائتو

چيتو = خيال، سوچ

لاپ = فائدو

لاپائتو = فائديمند

ڪاتي ڪنڌ پهتي آ

مينهن ڏيڻ چڏي ڏنو ڳوٺن ڳنڍڻ چڏي ڏنو
ماڪي مڪڻ چڏي ڏنو اتي سنڌ پهتي آ

گهاٽن گهرڻ چڏي ڏنو جوانن جُنبڻ چڏي ڏنو
مانجهين مرڻ چڏي ڏنو ڪٿي جنگ پهتي آ

سگهڙن سڪڻ چڏي ڏنو ڏاهن ڏسڻ چڏي ڏنو
سياڻن سلڻ چڏي ڏنو چڻي بند پهتي آ

يارن رُسڻ چڏي ڏنو پيارن پُچڻ چڏي ڏنو
ماڙن پَنڊڻ چڏي ڏنو ڪاتي ڪنڌ پهتي آ

آهڻ اچڻ چڏي ڏنو دانهڻ ڏکڻ چڏي ڏنو
خادم ڪلڻ چڏي ڏنو اتي جِندُ پهتي آ

منهنجو پڙ پر پالھو ناھي

عرب نه ها اهو موڪو هو سنڌ سڄيءَ جو ٽوڪو هو
ماءُ سان پٽ جو دوڪو هو منهنجو پڙ پر پالھو ناھي

دھلي نه هئي اها روپا هئي ڊاهڻ هلي منهنجا جھوپيا هئي
نيٺ ڪُھائي ڪُوپا وئي پر ننگر جو اڃ نالو آھي

اڄ مدينا تڙتي ناھي ارغون ڪوئي بي ڪڙ تي ناھي
دريه اڄ پي پڙ تي آھي هت سندس ۾ پالو آھي

ڪاراسازيون پل ته ڪندو هل سنڌ جا ٻچڙا پل ڪُھندو هل
ساڙ حسد ۾ پل سڙندو هل وقت اڄوڪو نرالو آھي

ڏينھن مند مٽائي آھي ٻاگھل موٽي آئي آھي
دشمن پاڻي چائي آھي هاڻي ڪو به اٻالو ناھي

محترمہ بينظير ڀٽوراڻي شھيد جي 18.10.07 تي مُلڪ موٽي ڏيھ ڏسڻ ۽
ڪارساز ڪراچيءَ وٽ بمن ڦاٽڻ ۽ سڌيون گوليون هلڻ ڪري 179 شھيدن ۽ لڳ
ڀڳ 500 ڌڪن واري واقعي جي ڏک ۾ چيل

دريھ = دولھ دريا خان

سٺ سالن جي هڪڙي پاٽ

اُتر جاتي چيه ڪري ٿو ڏکڻ ڏي پرڏيه هجي ٿو
نيٺ اُتي بي سج اڀري ٿو اُتي به نيٺ ڪٿي ٿي رات

هن ڌرتيءَ تي ڪاٿي نه ڪاٿي ٻانهپ آهي ماڻهوءَ ماڻي
اٺون پر آهي ٿڌڪڻ ڦاٿي جيسين اچي موٽي پريات

ايئين ئي اڄ سنڌ سان ٿيو آ ڏوڪي ڏاڍي جي ڦند سان ٿيو آ
ويل وڏو هن جند سان ٿيو آ ڪانهي وانجهيل ذات ڪا پاٽ

پڇتايون ٿا پنهنجي وڏيءَ تي ناهي چڻڻو سٽي ڦڪيءَ تي
ڪا نه ٻڏي سي هٽري ڏني سي سٺ سالن جي هڪڙي پاٽ

بيجل خادم وانگ گهڻا هن سوڻ جا ور پر هت ناهن
پنهنجن تي بيٺا ٿا باهن آهي ديس ٻڪر بوسات

وڃن آهي وڙهڻو آهي.

منڇر جي مان محبت آهيان آئين جي مان الفت آهيان
ڊيل مان ڪارونجهر جي آهيان پهنجن مورن سان گڏ آهيان

پنهنجي حورن سان گڏ آهيان پنهنجن جهورن سان گڏ آهيان
سانگيڻن جي سنگت آهيان جهانگيڻن جي رنگت آهيان

مڙي ماءُ بلاول آهيان سنڌ سڄيءَ جي جيڄل آهيان
ذوالفقار عليءَ جي زينب آهيان هن مڙيءَ جي ٻانهپ آهيان

نصرت جي مان نصرت آهيان يوگاجي ڪا ڪسرت آهيان
ڌرتيءَ جي پيار سان پاليل آهيان سندس سڪ سنڀاليل آهيان

چيڪيءَ تي بيراهڻ آهيان سنڀاسن جي ساڻن آهيان
ڪنڊو ويرن اک ۾ آهيان ڪانو ڌارين ڪُڪ ۾ آهيان

هالار جبل تي ويٺي آهيان پنهنجي پير تي بيٺي آهيان
ويٺي ڪنهن جي ڪڙتي ناهيان ننگر پاءُ سان پڙ تي آهيان

هوشوءَ پاءُ کان پري نه آهيان پڙ کان پري ان ڪري نه آهيان
سائيلن جي سڃاتل آهيان دودن جي مان ٻاگهل آهيان

سيلان جي نائڪي باندرا آهيان سنڌ جي گانڌي اندرا آهيان
بندوق آڏو زوراوڙ آهيان هاريائي بختاوڙ آهيان

ڪربلا جي زينب آهيان ڪرب و بلا جي زينت آهيان
ماروئڙن جي ميران آهيان اونداهن ۾ نوران آهيان

پُٽي جي مان وڏوڙ آهيان پڙ تي اڃ بيٺل ۾ آهيان
ڏوٿيئڙن جي ڏوٿڻ آهيان ويڙهيڇن جو اوڇڻ آهيان

پنهنجن لاءِ اياڻي آهيان ڌارين وٽ سياڻي آهيان
مٽيءَ ماءُ جي راڻي آهيان راڄن وٽ اگهاڻي آهيان

بلاول مريدياڻي آهيان ڊگهه جي پيٽل پاڻي آهيان
بيلاڻن جي ٻانهي آهيان انهن ڪاڻ گُنيون تي چاڙهيان

سنڌ تي ساڻن ساڻي آهيان چو ته مان گهر ڏياڻي آهيان
بک بهاري سڪ آئينديس گهٽ نه ٿيندي جيسين جيئندس

هيءَ حياتي هڪڙو پيرو سنڌ تان گهورينديس ڏئي ڦيرو
دونهون واءِ ڪوهيڙو آهي وقتي هي واچوڙو آهي

سرڪار لطيف جي سونهون آهي منهنجو منهن مٿانهون آهي
جيسين جيئڻو ڊهڻو ناهي وڃن آهي وڙهڻو آهي
ساهه سرير ۾ سنڌڙي آهي گهوري جيئري جندڙي آهي

مٿيون نظم سنڌ جي شهيد راڻي بينظير جي شان ۾ لکيو ويو هو.

سمجھ ٿر ڏي خير ناھ

ڪچھري جي نٿي مچي، هيءَ ڀري جي نٿي ڪجي
بندوق هُن جي نٿي پڄي، سمجھ ڪُر ڏي خير ناھ

رات هيءَ جي نٿي کُٽي، باڪ ڀر جي نٿي ڦُٽي
دانهن سڏ ناھي ڪٿي، سمجھ ٿر ڏي خير ناھ

پڪيٽڙو ٻولي نٿو وات ڪا ڳولي نٿو
واڪو نه آ ڀاڻو اُٿو سمجھ گھر ڏي خير ناھ

ڀٽڪو نه آ مانار آ، ۽ ڪنن لاٿار آ
ڪاوڙ نه ڏٿي جا گار آ، ته پوءِ ننگر ڏي خير ناھ

باهيون شهر کي لڳي پون، وسنديون جي اُٿي پون
مٿ ڍلا جي ڪجي پون، خادما شهر ڏي خير آھ

سڀ ڪجهه ٿيندو هٿڙي آهي

سنگت ڇڏيو هو لوھ ڪري مارجي ويو هيس موھ ڪري
وينس وڏو ڏوھ ڪري هاڻ ڏاڍو پڇتايان ٿو

مُرڪڻ سندس هو رواتو هَٿ ۾ سندس مان هوس ڏاتو
ڌرتيءَ تي نه هو ڪو پ-واتو سُرَت ۾ نه هوس مان پانيان ٿو

ڏُر هڪڙي سنداڻ ٿي وئي ۽ ٻي ڏُر وڏاڻ ٿي پئي
منهنجي لاءِ هوءِ ٻاڻ ٿي پئي تو کي ڳالهه سڄي مان ٻڌايان ٿو

کلي ٿي ڄڻ پئي گل ورهائي ۽ مون کي هر هر هرڪائي
سمجهيم ته رڳو مون کي ٿي پائڻين، پر ايئن نه هو مان ڄاڻان ٿو

سنگتياڻي هي سڀ ڪجهه چاهي موت ڏنئين تو هڪ ۾ چاهي
هيءَ منهنجي جوت جواني آهي، اجايو مٿو ڪاوان ٿو

ڇڳ جا ماڻ ماڻا ڪهڙا هن، رڳو اڪيون نه اڃا ڪي ٻيا هن
ٿوه پَتَن ٿي ٻيا بي ٻيا هن، سوچيم ڏک پڇاڻان ٿو

خادما هيءَ آکاڻي آهي، جَنَ ۽ پَرِيَن جي ناهي
سڀ ڪجهه ٿيندو هٿڙي آهي، سنگتي! تو کي سُڻايان ٿو

پنگ ناھي ھيءَ مھي آ

پنگ ناھي ھيءَ مھي آ تنھنجي پيئڻ جي وھي آ
پڙ تي سنگتي لھي آ ھڪ ٻئي کي سڏيندا ھئاسي

واٽيا ھٿڙئون ڪو نہ ويا ھا اڃا اوڏھون ڪونہ آيا ھا
پٺ اڃا ڪوسا نہ ٿيا ھا پٺ تي پير ڌريندا ھئاسي

ھوءَ جي ڪنھن جي امانت آھي ڪرڻي ڪانہ خيانت آھي
ايڪڙ پيڪڙ جي ضمانت ناھي پراڻي ڪو نہ تڪيندا ھئاسي

وڻ ھيا ۽ ماڪيون ھون ۽ ڪيرن جون دڪيون ھون
ڏڻ ھيا ۽ سڪيون ھون ڏيئا ڏڻ تي ٻاريندا ھئاسي

سند سخي ۽ ماڻھو سولا ڌارين جا نہ ھيا ھت ٽولا
ڌڻي ٿو سڀ کي منڙو مولا مندر مسيتين ويندا ھئاسي

ھن ڌرتيءَ تي ٻار ھئاسي پٺ جي گھوٽ کان ڌار ھئاسي
اڪڙين منجھ ڄمار ھئاسي ڏاند ڏاندن گڏ ھوندا ھئاسي

خادم! ڪو واڇوڙو آيو سند جي سُڪ کي چنبن چايو
پاڻن پوءِ رُندي موڪلايو جن ڪئون ڌار نہ ٿيندا ھئاسي

ماڻھونہ آھن مسلمان آھن

ڪيو وس هو ڏاھر ته تر ڪي بچاين
ويھي پنھنجي گھر ۾ مان گھر ڪي بچاين
پنھنجي ٿر ۽ بر ڪي ڌارين ڪئون بچاين
پر موڪي ڪيا ماڻھو حيران آھن

ڪلھ بي هو موڪو ۽ اڄ بي آ موڪو
اتھاس جو هي وڏيرو آ ٿوڪو
ڪڏھين نه سڏري ڪٿي وس وڏا ڪيو
راجن لاءِ باھن جا سامان آھن

پنھنجي پيغمبر جا ٻچڙا ڪٺائون
وڌن توڙي ننڍڙن ڪي ساڳيون سڙائون
انعامن جي لالچ ۾ سڀ ڪجهه ڪيائون
ماڻھو نه هي ”مسلمان“ آھن

ڌرتيءَ ڌڪاڻا ۽ هر هنڌ وڪاڻا
جڏهن آيا هتڙي هئا انڌا ۽ ڪاڻا
هاڻي هتي هن هُنن جا ئي ماڻا
هڪڙو نه سڀئي هي شيطان آهن

هنن کي نه قدرت ڏني ماءُ آهي
ٺهيل باهه جا بس وٽن باهه آهي
ڌرتيءَ جي ساوڪ تي بس ڪاهه آهي
مان ڏاهر جو پٽ هي مسلمان آهن

آڻن وات ۾ رت هڻن ۾ ڪتاريون
اسان تي اَلرَ ٿن اکين ۾ اماڙيون
۽ ڪاوڙ اها ٿن ڪُني چو ٿا چاڙهيون
هي ارغون تيمور ترخان آهن

سُڪن جا سڀئي پير ڊاهي ڇڏيا ٿن
نفرتن جا سڀ فصل ڳاهي ڇڏيا ٿن
هتي پاڻ لاءِ بهشت ٺاهي ڇڏيا ٿن
پنهنجو پاڻ حورون ۽ غلمان آهن

ڪتاري = خنجر
اُماڙي = ٻرندڙ ڪاٺي

سُتُ پنهنجا پير ڏاه

پيارن جي اکين ۾ پسين جي پيار ٺاه
بهتر ته سنگتي سُتُ پنهنجا پير ڏاه

يارن جون اکيون ڪڏهن ٿيون ڪاڏي ڏسن
توڏي نه جي اکيون توڏي پوءِ خير ٺاه

سنگتين جا نيٺ جي هوڏي ڪجن
تند توسان تنهن چچڻ ۾ دير ٺاه

يارُ جي ڦيري اکيون ٿي ٿو سگهي
ايهو نه ڏسندو ڪر ته هوڏي ڪير آه

وات ۾ مڱ ۽ اکئين ڳوڙها هجن
سمجهو سنگت سڄي ڪو ڦير آه

بيوسائن ۾ اکيون آليون هجن
سمجه ڪو ڏک آ اجايو نير ٺاه

اکيون نه جي مُرڪن نه آدر پاءُ ڪن
سمجه خادم تو اڳيان ڪو غير آه

تون هن کيٽ ۾ ناهين

مان ڏاڍو خوش آهيان ته تون هن کيٽ ۾ ناهين
۽ وقت ظالم جي سدا اڪيٽ ۾ آهيان

تو وٽ چالا ڪيون چوٽ تي مان خوش هان ڪيڙيءَ ۾
واٽهڙو اتهاس جا منهنجي پيٽ ۾ چاهين

ٻاهرئون ڍاول هجين ٿو اندرئون کاڌل
ڪين آهيان تون آهوءَ ۾ ۽ نه ئي ڪنهن چيٽ ۾ آهيان

اوپرو تون آن اکين کي هي اکيون تو لئي عذاب
هوندين نه منهنجي ڪڪڙ ۾ تون لپيٽ ۾ آهيان

اُپن ۾ اڏندو ئي وٽ ڪا پاءُ توکي پوءِ ناه
سائو سلو ناهين مٽيءَ جي پيٽ ۾ ناهين

هان - آهيان

اها راند وڏيرا کيسيتائين

دلبن سان ڳڀرو ٿو ڪُھائين ڏيا اميدن جا ٿو وسائين
ٽيڪ ڌارين جي تَر ٿو تپائين اها راند وڏيرا کيسيتائين

بندوقن جون چوڪيون وڌن ٿيون رولُن جون هٿ پونڪون ٻجهن ٿيون
ڏاڍايون تنهنجون بي سَجهن ٿيون ڌاريو آن تون ديسي ناهين

اوڙي پاڙي آهن خوشيون ڌارين وٽ ۽ تو وٽ خوشيون
مون لاءِ پر ڇو ناهن خوشيون پاڻ لاءِ نفرت کي ٿو وڌائين

ويجن ٿا سُڪ لڏيندا هوريان اچن ٿا ڏک سڏيندا پريان
هن اوندهه ۾ ڪيئن مان ڪريان تڙي تازي ٿو خَر ڪُپائين

جڏهين ڏس پائن تي باهين تون پوتار اسان مان ناهين
سند جو ڪائين ٻين کي ڳائين خادم سند وٽ توتي دانھين

ڦاٽو آهيان خرڪار وٽ

ڦاٽو آهيان خرڪار وٽ ٺاهي سوجهرو سنسار وٽ
دانهين آهيان دربار وٽ پٽ ڌڻي سرڪار وٽ

چڻي ٿو وڏي هيءَ رات ڏس ڏاڍي پري پريات ڏس
ڳولھ ڪٿ ڪو ڪات ڏس ڪانهي ڪهل انڌڪار وٽ

ڳوٺ جا ڳيڙو ڳلي سورميءَ جي سنگتي ڪٿين
چوڌر ٿي ويندي چڻي پٺي آهي سوڀ پڪ مهندار وٽ

ڪيڙ ڪي چٽ ميڙ ڪن ويڙه ڪي چٽ ويڙه ڪن
ڏس ڪٿي گهٽ گهيڙ هن اٽڪل هجي اونار وٽ

خادم جي سنڌ سان نينهن آ گذر ڏر تي شينهن آ
وسڻو جي رت جو مينهن آ ڪهڙي دير پوءِ ڪرتار وٽ

ڪيڙ = پنهنجا ڀائر پنهنجو ڪهل - پنهنجي قوم جا ماڻهو

ڏر = گذر جو پنهنجو گهر

ڪرتار = الله سائين

هن = آهن

سنڌ سڄيءَ ۾ جهولو آهي

دَوَ دڪائڻ دُونهينون ٻارڻ پائو اهو ڪم سولو ناهي
ڪهڙو ميڙي هجڻ مچائڻ ڏاڍو اهو ڪم اولو آهي

مالَ هڏيءَ تي سِرُ آڏيءَ تي اک آڏيءَ تي ڪاهه ڪُڏيءَ تي
چانوَ جڏيءَ تي پالَ ڀليءَ تي ايئين ڪجي جي پولو ناهي

جيئن جو چڻ ڏانءُ نه آهي فرحت ۾ ڪو گانءُ نه آهي
سياري جو ڪو نانءُ نه آهي سنڌُ سڄيءَ ۾ جهولو آهي

جُلهه رڳو ڌارين جي ناهي ورديءَ ۾ هت جانڻ آهي
گڏ وڏيرو خانڻ آهي مونسان وڙهي ٿو چولو لاهي

پائڻ کي آ وقت چنو اڃ ناه سلامت ڪو به چنو اڃ
خادما ٿي پڻ هڪ منو اڃ هن رڌڻي ۾ رولو آهي

بُهه ڪي باهه

ڪولھڻ آن يا منهنجي پيلڻ، هٿ ڀريل تنهنجا سان ڇيڻ
گهٽ نه ڪئي آ تنهنجن نيٺن، بُهه ڪي باهه لڳائين ٿي

او سَرتي ڇيڙهائي ڌرتي، ڪيڏي طاقت تو آ ورتي
مان منجهه ڪانهي ايڏي سَرتي ڇو مون ڪي آزمائين ٿي

ازلئون اصلئون هٿي هوندي رانديون مون سان روح رچندي
جهوٽا واءُ وٺن مٿون ٻُڌندي منهنجي ڪاڙ ڪنائين ٿي

تون ۽ مان ۽ هيءُ جهولي ڌاريو پڇندو ڪونه ڀرولي
تو سان منهنجي پيار جي هولي، چنڊ تارن ڪي سٽائين ٿي

پورهيت پير سگهه ٿي تنهنجا، اهڙا ناهن نيارا ڪنهن جا
ساڳيا منهنجا چارا تنهنجا، پوءِ پاڪڙ ڪئون ڇو نٿائين ٿي

آڙي باه

آڙي باه آڙي باه آڙي باه آڙي باه
مٽيءَ منهنجيءَ تي ڀلي ڪا آڙي باه

ڀونءِ ڀلاريءَ تي جا ساوڪ ڏسين ٿي
سڙين ٿي ۽ ٻرين ٿي ناهي ساوڪ ڪي پرواه

تنهنجي وس ۾ ساڙڻ آهي، تنهنجي ڳ ۾ ٻارڻ آهي
منهنجي ڏک جو ڪارڻ آهي هي منهنجو ساڻو گاه

اُلا تنهنجا آپ ڏي آهن، سلا تو ۾ ٿيندا ناهن
جائون تو وٽ پاڙون ناهن، چانو ته تو وٽ اصلي ناه

گهل جي ڪهڙي خبر تو ڪي مهل ڪا ناهي صبر تو ڪي
اڪيون آهن پنهنج نه تو ڪي، عالمگير تون عاليجام

تون جئين ٿي نه نڀائين ٿي، انڌي آهين ڪائين ٿي
جنهن ڪي پاڪڙ پائين ٿي، سو ڪو نه ڪلي ٿو ساه

گگر جڏهين گزر ڪن ٿا تو کي ڏسندي وڌ ڪن ٿا
۽ تو لاءِ پوءِ چڙ ڪن ٿا، ڪا نه اٿي ڀڄڻ جي جاءِ

جهڙ جو ڪم پاڻي آڻڻ آهي، تنهنجو موت وسامڻ آهي
ڀاڳ تنهنجي ۾ اُجهامڻ آهي، موٽي وري ساوڪ وٺراه.

او باهه تنهنجو ڪو ديس نه آهي ڪو بهي تنهنجو ويس نه آهي
ڪيئي هڪ لڀيس نه آهي، سٺ سال باقي ڪي ماه.

اُلا تنهنجا اڏڻا آهن، مينهن هتي بهي وسڻا آهن
پنڌ ڏکن جا ڪٽڻا آهن، ٿيندي سنڌوءَ جي ساڃاهه.

ڍنگهرن تي اٿو

ڍنگهرن تي اٿو تڏهن هاريو آ
جڏهن سمجھ پنهنجيءَ کي ماريو آ
ڦوڪون ڏيئي ٺريل کي پيو ڪاڙهو آ
وڏي پوءِ ارمان ۾ گهاريو آ

ڪڍي پنهنجا ٻاهر ۽ هٿڙئون گهرائي
هڙوئي هلائي مڙوئي ڦرائي
جيئيم ويو پنهنجي مرضي ملهائي
ميان ۾ چاهي ٻيڙو تاريو آ

اسان سان اها جٺ هر دم رهي آ
جيڪي مان ڪيان ٿو اهو سڀ صحيح آ
ڳچيءَ ۾ جڏهن ڳالهه پنهنجي پئي آ
وڃي پوءِ ساڻيهه کي ساريو آ

اُپري ٿو جيڪو نئين اڃ ڏئي ٿو
ٿيو ڪلهه نه آهي وري وجهه ڏئي ٿو
جي وڙهندين ته پيارا سدا سچ ڪئي ٿو
پنهنجيءَ تي ايندين ڏونگر ڌاريو آ

ٽپي پيار جو پنڌ رڳو عشق تي پئ
چريائپ جو ڏاڪو چڙهي مست تي پئ
جي وڙهڻو وطن لاءِ ته پوءِ ڪرت تي پئ
سنگت ڪڍ ايئين جيئن تتر ڌاريو آ

رنگ روپ ۽ منهن مهانڊو

رنگ روپ ۽ منهن مهانڊو پڇندو ڀرندو نيٺ هي پانڊو
ڪو به ڪنهن جو ناه آڳاڻيو مڃڻو پئي ٿو منهنجا يار

سنبرئون ٿا ڀر گهر ڇڏي هڻڻو آهي هُن تڏي
لکيو سمجه جي ڪُن سڏي نه ته ڪاٿي ٻيڙا ڪاٿي ٻار

گرپ ڇڏي جهولي ڏسجي ٿي جيوت ڪن پل پوءِ هجي ٿي
ڏکڻ سون ۾ پسجي ٿي ڪا نه رهي ٿي سڄڻ سار

ڪلندي ڪڏندي جوان ٿيئون ٿا ڪانه ڪنهن جي ڪاڻ ڪيئون ٿا
جاڏي تڏي پاڻ هجئون ٿا پل پهر آ منجهه [لتاڙ]
پسار

ساڳئي رُوپ ۾ پلي نه اچبو پر جنم ٻيو ضرور وٺبو
فاني ناهيون ايئين ئي چئبو خادم ڪر هي خبر چار

آڳاڻيو = آسرو پر جهلو

پانڊو = پت پڇرو

ٻار = ڪُن

گرپ = ماءُ جو پٽ

دروپديءَ جو ديس

ڏس ڪيڏا هي ڪيس ڪري ٿو ۽ هيئن سان ريتن ڪري ٿو
ڏاڍن وٽ پر گيس ڪري ٿو دروپديءَ جو ديس ڪري ٿو

سوين سال لتاڙيل آهي ايتهاڻ جو ملڪ لتاڙيل آهي
عزت ڏيندڙ جو ڍاول ٺاهي انهيءَ ڪري ئي ڪينس ڪري ٿو

هن کي منهنجي ڌرتي گهرجي تنهن لاءِ ٿي ڪيس سمر ٿي گهرجي
معنيٰ ته ڪيس ٿي آرٿي گهرجي هي گهوڙو ڪي سئيس گهري ٿو

ساگر تائين پير کڻن تنهن لاءِ وڏيرا پير کڻن
ملان قاضي مير کڻن، بندوق سان گڏ لبيس ڪري ٿو

هن ڏني رڳو آه غلامي ٻن پئسن وٽ آه سلامي
عزت آ اوچل نيلامي گورن جي آسيس گهري ٿو

ڪيس = ظلم ناحق

ريس = ساڙ - حسد

گيس = توبه

دروپديءَ جو ديس = پنجاب

ايتهاڻ = تاريخ

سمر ٿي = سگهه - طاقت

ارٿي = موت جي ڪٽ جنهن تي چڙهي چڪيا تي چڙهي

آسيس = دعا

عزت

عزت ڪنهن کي گهربل ناهي عزت سڀ کي گهربل آهي
مان جو ڪو بي ملهه نه آهي مان ملي جيڪو پل آهي

آدر پاءُ اکين کي گهرجي ديد جو داءُ دلين کي گهرجي
پيار جو ساءُ پرين کي گهرجي عزت پيار ۾ ويڙهيل آهي

عزت ڪارڻ خون ٿين ٿا خان وڏا بي لوط ٿين ٿا
پاڳ جي باز جي چوڻ ٿين ٿا بي-عزت ڏڏڙ ۾ پوريل آهي

ڍاول لاءِ اڊمبر آهي راول جو هي ممبر آهي
سڱن وارو سامبر آهي هي لفظ موتين ۾ پوريل آهي

پر پينوءَ کي ماني گهرجي عزت جي نه آڪائي گهرجي
ڏو سمجهڻ جي چوڻي گهرجي سونهن جي ساڃهه گهربل ناهي

راول = حاڪم - بادشاهه

ممبر = ڪچهريءَ کي خطاب ڪرڻ لاءِ وڏي ڪرسي

مائيءَ ۾ مانڌائي گهرجي

سوڪهڙا سارين ۾ سهندي ڳارائا ۽ ڳڻتيون ڪندي
سور سانگين جا ڏسندي ٻڌندي ڪجهه ته اکين ۾ پاڻي گهرجي

اونڊاهيءَ ۾ گهورون وجهندي هٿوڙيون ڏيندي ڏيندي
هٿ نه هٿ ڪي پهچي پسندي هاڻي رات وهاڻي گهرجي

جوان! ڪڍي اتهاس پڙهڻ بندوق ضروري آهه ڪٿڻ
سچو سنڌ سان پاءُ ڪٿڻ پر پٽ جو گهوٽ ٿو ساڻي گهرجي

جهيڙو آسان پڙ تي آهيون ڪنهن پوتار جي ڪڙ تي ناهيون
پنهجن ڪي پنهنجو ٿا پانيون توڙي بلاول گهاٽي گهرجي

سنڌ ورهيه جو ڪيتو آهي سج اڀري اوسيئڙو آهي
رات رهي ائين ٿيڻو ناهي مائيءَ ۾ مانڌائي گهرجي

اتهاس= تاريخ

اوسيئڙو= آسرو-اميد

دير ڪانه ٿي هاڻي وٺي

انسنو اٿنڻ هجي اُڪو اُڳو پڻ هجي
هورا ڪورا ڄڻ هجي ڪيئن پوءِ ماني وٺي

ملڻ جو ٿاڻو هجي ۽ ڳهٽي ڳاراڻو هجي
مان هجان راڻو هجي ڀر ٿو رڳو جاني وٺي

جي رُسي دلدار ٿو ۽ پري ٿئي يار ٿو
ٿئي دل تي ڏاڍو بار ٿو ماني نڪو پاڻي وٺي

وٺندڙ هجي اهو وقت ٿو گهريل ملي جڏي شخص ٿو
گهرجي نه ٻيو ڪو بخت ٿو نٿي ٻي ڪا آکاڻي وٺي

سهڻو سڀورنج ٿو کڻي خادم کي جيڪو دڳ ڏسي
آچي جي وڪ ڏسي دير ڪانه ٿي هاڻي وٺي

انسنو اٿنڻ اُڪو اُڳو هورا ڪورا = ڳهٽي - ڳاراڻو - اهي

سڀئي لفظ هڪڙي ساڳي معنيٰ ۾ ڪرايندا آهن

سڀورنج = مهاڏاهو

دڳ = وات

هاڻو هُونَ ڪندا هلو

هاڻو هُونَ ڪندا هلو پيرِ جيان وڃندا هلو
سگهاري سُرَ ڪندا هلو ڌاريو ڪُنَ ڪنِي ويندو

رات ۾ باهه پيڙ ناهي تو وٽ جي چاڙِ ناهي
راڄن ۾ جي رڙ ناهي بگهڙ پڪ بچي ويندو

جهار جي جُونر وٽ آهي ۽ جي چڏي تو ڪٽ ناهي
ڪاٺياڻي تو وٽ ناهي وهيو پڪ ويهي ويندو

وڏي ڪچهري ۾ آهي ڳالهين ۾ جي ڀڙ ناهي
سمجهڻ جو بي سُرَ ناهي وقت اڃايو وهي ويندو

ڀڙ ڏي پيارا پنڌ ناهي سنڌوءَ لاءِ جي ڪنڌ ناهي
مٽري خامر جند آهي ڌاريو ڪو نه ڏڏي ويندو

وهيو = جهرڪي ڪئون ٿورو وڏو پڪي جيڪو بينل فصل جوئر ٻاجهريءَ جا سنگ
چڱي ويندو آهي

پانڌ آجا پر ڪرڻا آهن

ڪيسين رهيو ڪوهيڙن ۾ ساءِ نه آهي دوهيڙن ۾
جوت نه آهي جوگيڙن ۾ پانڌ آجا پر ڪرڻا آهن

هي گهڙيون جي نياڳيون آهن مندون مور نه ساڳيون آهن
قومن جهاڳون جهاڳيون آهن ڏينهن اسان جا ورڻا آهن

هي جيڪي تون اڄ ڏسين ٿو وڪ وڪ تي تون اهنج پسين ٿو
انياڙ جو ٻرندڙ سج سهين ٿو پڪ اهي سج لهڻا آهن

ڏاڍ ڪريب بي وڃڻو آهي اورنگزيب بي مرڻو آهي
ڌاريو جو به نڪرڻو آهي ليڪا چوڪا ٿيڻا آهن

ڌرتي اُچاري ڪيسين رهندي نيٺ ته هٿڙي وٽس بي ٿيندي
ساوڪ نيٺ ته موٽي ايندي مينهن مندائتا وٽس آهن

ڪوهيڙو = سياري جي راتين ۾ گهر هوا ۾ گڏجي دونهون ٿي ويندي آهي ڪجهه به
ڏسڻ ۾ نه ايندو آتنهن کي ڪوهيڙو چئبو آهي.

ڪريب = دوکو

وٽس = وسڪارو

جڏهن ڏيهه ڏکيو ٿئي ٿو

جڏهن ڏيهه ڏکيو ٿئي ٿو بيمار بکيو ٿئي ٿو
مانديون دليون ٿين ٿيون آليون اکيون ٿين ٿيون

جهڙ جهڙ جهڙن ٿا پيا گجگوڙن ڪن ٿا پيا
وڃون وڍا ڏين ٿيون ۽ اُپ تي رانديون ڪن ٿيون

مينهن وسن ٿا پيا پن پسن ٿا پيا
تاريون ٿمنديون ٿين ٿيون پاڙون پاڻي پين ٿيون

وڻ پيا ومنجن ٿا ۽ ٿڙ ٿڌا ٿين ٿا
ساوڪ ۽ سرهاڻ ٿئي ٿي ڌرتي خوشين ڪاڻ ٿئي ٿي

ماروڙن وٽ مُرڪ اچي ٿي سانگيڙن کي سُرَت ٿئي ٿي
ڪم وان کي ڪِرَت ملي ٿي پيار وان کي پُرَت ملي ٿي

مُهرت - جاڳ، خوش

سيڙھ جو سيلھ چڀي ويو آ

هوڏي بندوق هيڏي بندا ڪيسيتائين چرڪ ڀريندا
سنگتي ڪڏهن اڳتي ٿيندا ٿاڻو ڊيگھ وٺي ويو آ

جي وارو آ پاڻيءَ جو ۽ پاءُ پلي آ پنهنجو
رت وهائيندس تنهنجو چيلو ڄڻ ته ڪسي ويو آ

پيڻ سان رانديون ٿيون آهن پيار ۾ پاڪيون پيون آهن
جي خبرون ڪن پيون آهن پادر جهڻ ڀسي ويو آ

مائن ويجهو پري جو آ جيڪو جيڏو ويجهو آ
ان سان ايڏو ڪيتو آ پاڻي اک مان سڪي ويو آ

هڪڙي گهر جا پاڻي آميون وڻ وڻ جي ڄڻ ڪاڻي آميون
هڪ ٻئي جا پڪ ساڻي ناھيون سيڙھ جو سيلھ چڀي ويو آ

ٿاڻو = وقت

ڪيتو = جھيڙو

سيڙھ = جھنگ ۾ رهندڙ ڪڪڙ جيڏو جانور جنهن کي ڪنڀن بدران وڏا ڪنڊا
ٿيندا آهن. ڊگهي ڪنڊي کي سيلھ سڏبو آھي.

وات ڳاڙها اُتي پون

وات ڳاڙها اُتي پون هٿن ۾ هٿ ڏئي هلن
سنگ سان ليڪو نه ڪن ڪوڙ وائون لپي پون

اتهاس ڪي جي پڙهي وٺن پڙهڻ کان پوءِ ڪڙهي پون
هڪ ڀيرو سمجهي وٺن سوڀون سِرَ چو ٿيون گهرن

جي چون ته اُتو اُتو گهورڻو آ اڃ مٿو
ناه ڪرڻو اٿسئو سر آڏيءَ تي ٿا ڪپن

موت ڪي اڃ اڃ چون ڪيئن مرجي سڌ رڪن
سنگت ساريءَ ڪي سڏن راتيان ڏينهان باهيون ٻرن

موت سان ماڻو نه آ ڀڄڻ جو ٿاڻو نه آ
آڇو ڇاڻو نه آ ٿا رُڪَ ڇٽا ڇٽا پون

ڳڙو ڳات مٿي ڪٽن پيڻ هٿ بندوق ڏين
ياد لاکائن ڪي ڪن ٿوري ڦاٽڪ ڏي ڏسن

خادم پلي ڪن پل جيئي ڀر پنهنجن سان گڏ ٿئي
مٽيءَ ساڻ وڃن ٿئي ساڻيه جا سڏ ٿا ٻجهن

بُٽُ پلي آيرو هجي پر آتما سڀري هجي

بت پلي آيرو هجي پر آتما سڀري هجي
پٽ پلي ڳڙو هجي پر ديؤ سان نبري اچي
سُوڙ ساماڻلُ هجي ۽ موت ڏي مائلُ هجي
پڙ سان پاچاريل هجي ۽ سوپ کان سنبري اچي
پنهنجي وٺي ڏي نهارڻو اوڏهن اکين کي آ ٺارڻو
ڌاريءَ ڏي هٿ نه وڌائڻو پلي پرسان چٽڪري هجي
عقل جو اڪابر هجي ۽ هڪل تي حاضر هجي
پيرن تائين ناظر هجي چنبريل متان ڏنگهري هجي
ڌاريو ڏسي سرهو نه ٿئي پنهنجو پسي ارهو نه ٿئي
ارغون جو ڪرهو نه ٿئي گڏ پاڻ سان امڙي هجي

بُٽُ = بدن - جسم ڏيڻ

آيرو = هيٺو بي طاقتو

آتما = روح

سڀرو سڀري = سگهارو طاقت وارو

ڳڙو = جوان، جوان، نئون ساماڻل، مڃن جي ريه آيل هجيس

پڙ = رانديا ويڙه جو هنڌ - ميدان

پاچاريل = ڳنڍيل

وٺي = پنهنجي زال

ڏنگهري = پير يا پير مان وڌيل ٿاريءَ کانڍيرو جنهن ۾ ڪنڊا هجن

ڪرهو = اُٺ

امڙي = مٽي ماءُ

ڌيءُ مان ڪنهن شاهه جي

ڌيءُ مان ڪنهن شاهه جي، جاگير جي بادشاهه جي
تنهن ڪري ئي اوادي، مونکي جيئري دفنايو ويو

پيءُ پنهنجيءَ آت تي، پيءُ ساڳيءَ واٽ تي
ناحق جي ٽڪسات تي، منهنجو حق بخشايو ويو

قرآن پڙهايو ويو ڳٽ ڳچيءَ پاتو ويو
جيڏانهن سڄ سنسار هو، اوڏانهن اڇلايو ويو

اڃ آ ارواح کي، ڇڪ ڏاڍي ساهه کي
ڳوليان ٿي وٿراهه کي، مونکي رڃ ڀڙ لڳايو ويو

هيءُ اک حيران آ، هيءُ گهٽي ويران آ
ڪارن مان چاندي ٿي ويا، ڪوبي نه هت آيو ويو

ڄمڻ پي هن ڪوٽ، مرڻ پي هن اوٽ ۾
شان ڪوڙي ڪارڻي، معصوم کي ماريو ويو

آئي ڪٽڇي منهنجي نگر

آئي ڪٽڇي منهنجي نگر
ويني نر تي اچي منهنجي گهر

اڳي به هڪڙي صبح
پيئي هئي منهنجي آڳهه

چوڪٽڇي هيڪل هجي ٿي
ڪنهن لاءِ وياڪل ٿئي ٿي

رڳو ڪو ڪو سندس ٻُجهي
سندس اڃ، لڳي، نه اُجهي

هيڏي حياتي هيڪل
۽ پڻ جيون وياڪل

لڳي ٿو ته سنڀاسڻ آهي
لڳي ٿو ته ڪا جوڳڻ آهي

لڳي ٿو هيءَ ميران آهي
هيءَ پڪ ته ميران آهي

منهنجي به من ۾

منهنجي به من ۾ ڪا هڪ مُنڌ آهي
ڪنهن ڪنڊ پاسي، ڪنهن هنڌ آهي

مون سان سک ۾ ۽ مون سان ڏک ۾
منهنجي ٿي پڪ ۾، منجهه پنڌ آهي

سورن سفر ۾، آهيان سندس ڀر ۾
هن جي سنگڀر ۾، منهنجو ڪنڌ آهي

ڪري ڪي پڪارون، نه ڏٺي ٿي ميارون
توڙي ٿا ڪون ٿارون، سندس جند آهي

خادم ڪي پياربائين، پر یت جوييالو
سندس نانءُ نالو سهڻي سنڌ آهي

بلاول ساماڻا

منڙا هي ماروا، هي منهنجا اباڻا
اهڙا دل جا راڻا، جهڙا مڪڻ چاڻا
مان ئي ٿو چاڻا، ٿو مان ئي سڃاڻا

هي گُتِ خلقِ ناهن، پليل آن تون پاڙي
تولاءِ ٽپندي، آهي توجا چاڙهي
ليڪو توکي ڏيڻو آڏينهن پڇاڻا

سڃاڻل صدين کان، سنڌ جا هي سياڻا
رڪ جا ٺهيل ٿئي، نه ٿئي هي اياڻا
تون پي ٿو چاڻين، ۽ مان پي ٿو چاڻا

ڳاڙهي ڪي ڪاري، ڪري وٺ وڌيرا
ايندا هٿن هيٺ، تنهنجا به ڍيرا
اهي ڪرڻ ڪوئن ۾، پوندا سياڻا

اوارغون سنڌ جا، گهمائي وٺ تون گهاڻا
هڪڙو نه ڪيئي، بلاول ساماڻا
سدائين نه ساڳيا، ٿرندا هي ٿاڻا

گوتمر کي کيڏا ٿو هلاڪو ٿو گهري

سنڌ کي آجو ڏسڻ جي ٿو گهرين
 انُ بچائڻ ٿو گهرين پاڻي بچائڻ ٿو گهرين
 سگهه پنهنجي جي مڃائڻ ٿو گهرين
 کيڏا هائي گوتمر کي جو ٿاڻو هلاڪو ٿو گهري

هن مٺيءَ ماڪيءَ تي ٿيون مڪيون اچن
 ايئن ڪوڙو ٿيءَ جيئن ٿا آڪَ پچن
 ويڙهه لاءِ ٻاهر نه ڪي ميلا مچن
 ٻڌ جيڪي اڃا وقت واکو ٿو ڪري

گذر هن پر هٿ بگهڙ ٿي ٿا گهمڻ
 تون مٺيءَ تي سڀڄ تي هي ٿا سُمهن
 ڇٽ جو پٽ ٿا وينا توکي چون
 خالي نه هي هٿ اڃا گهوڙا ٿو گهري

هڪ نه ڪيئي ڏک وڙ وڙ ٿا لڳن
 ڇو اڪيون وڙ وڙ ڪري اپ ڏي ڏسن
 آ ضروري پنگ جا ڪونڊا پچن
 هي نانءُ پيارا ٿيڻ ڦاڪون ٿو گهري

وڇڙي ٻاگهل اڃ ولر ڪئون آوئي
ڪسجي بختاور اسان ڪئون آ وئي
آجي جو ڏئي سبق هو آ وئي
اتهاس آزادي ڪالهاڪون تو گهري

پٽ روڻ مان وري ڪجهه ڪو نه تو
زنجير پل هل ڀر نه موٽي حسين تو
منگتو تو وٽ هڻي هيءَ سئين تو
دودو ڪڀي دولهه ڪڀي مهراڻ لاکو تو گهري

ڀاڻ سان دوکو خادما ڪرڻو نه آ
ڪوٽ واريءَ جو ڪڏهن بچڻو نه آ
ڌريئون ڌارين سان گڏ رهڻو نه آ
پنهجن سان ٿاڻو سڱ سياپو تو گهري

نيٺ ڌاريائپ چڪ ڪري ٿي

هٿڙي جا مخلوق اچي ٿي اندر ۾ سا آڱ ھجي ٿي
دوھ ڪري ٿي ڏاي ڪري ٿي ڏنپ ڏٺي ٿي ڏڪ ڏٺي ٿي

اڄ سڀاڻي ڪنھن ڪنھن ٿاڻي وقت واڇوڙا پيو تو آڻي
پر پوءِ سڀڄ ڪنڊن جي ماڻي مند منجھي ٿي ساوڪ ٿئي ٿي

ڪيئي پل ڏمرجي پيا سٺ ورهيه بي گذري ويا
پيارا آس آسَر جي آ رات ڪُٽڻ جي پڪ هجي ٿي

ڀائر آهيون بڪ سٺائي هوريان هوريان بڪ وڌائي
سانگيئڙن ڪئون سڪ چڏائي نيٺ ڌاريائپ چڪ ڪري ٿي

طبيعت ۾ بي گيسر آهي صدمن جي ڪا سائير ناهي
نومر ڪي ڏاڍي ويسر آهي توڻي خادما چپ ڪري ٿي

ٿاڻو = وقت

پل = وقت جو ننڍي ۾ ننڍو ماپو ننڍي ورڇ

گيسر = مُسيتي

سائير = ياد گيري، ساروڻي

اسان نيٺ ٿينداسي خادم سوڀارا

وک وک پستون ٿا نظارا نيارا
پنهنجي وس نه وستیون ۽ وس هن نه واڙا
قُر جي ويا يار پاڙن جا پاڙا
سنا ڏاڍا هن قوم لاهه ۽ چاڙها

چوڦير آهي مصيبت کا آفت
سيڪو ويو منجه ٿي سڱ قيامت
ڏٺي ڪير ڪنهن کي آ گهريل جا آت
راتيون زور ڪاريون آهن ڏينهن ٻاڙا

ڀڳن وانگ آهيون ڪجي وک نٿي
ان ٿا اپايون ڇڏي بک نٿي
ڪڏهن ڇنڊ آجي ٿئي پڪ نه ٿي
ناهن آچي ڏي اسان جا ڪي چارا

اهو ياد آهي ڪڏهن گهر ڪسيو آ
 ڪڏهن پاڳ پنهنجو اسان ڪئون رڻو آ
 ڇٽائي نه چوڻ ڪي اڃ بي ڏٺو آ
 ڌرتي پنهنجيءَ تي ويٺا هون ويچارا

منهنجيون بينظيريون هتي زلف ڪارا
 بختاوريون راهو سيد سونهارا
 اُپ تي اهي سمجھ چمڪن ٿا تارا
 اسان نيٺ ٿينداسي خادما سوپارا

زلف ڪارا = شهيد ذوالفقار علي خان پتو
 بينظيريون = شهيد رائي بينظير ڏي اشارو
 بختاوريون = هاري رائي بختاور شهيد ڏي اشارو
 راهو = شهيد فاضل راهو ڏي اشارو
 سيد = سائين جي اير سيد

ڌرتي تنهنجيءَ تي رهڻون ڪونه ٿا

او بندوق توکڻون ڊڄڻون ڪونه ٿا
 اهو پُڄُ ته توکڻون گنجڻون ڇو نه ٿا
 تنهنجي حڪم تي پُڄُ هلڻون ڇو نه ٿا
 ڌرتيءَ تنهنجيءَ تي رهڻون ڪونه ٿا

وسيلو پلو ۽ حديثون ٻڌائڻ
 توريت انجيل گيتا رامائڻ
 اچن ڪو نه ٿا مون کي هي سڀ ڇڏائڻ
 پڙهڻون ٿا گهڻو پر ڪڙهڻون ڪو نه ٿا

اينگلز مارڪس ۽ لينن ۽ مائو
 اهو جين گوتم ۽ زردشت تائو
 پڙهي ڳولڻ ڪا واٽ اڄ مٽڻا پائو
 ڊهندا ويڃڻون ٿا ٺهڻون ڇو نه ٿا

وطن لاءِ وڙهندڙ آهن بند ڪولي
 سيد پير اتحاد هن منجهه جهولي
 ۽ ڪارڙا بي لڏن منجهه ڏولي
 انهن کي ڏسڻون ٿا سڙڻون ڇو نه ٿا

ڦٽڪڻون گهڻو ٿا ۽ ڇڙواڳ آهيون
 ايڪي ٻڌي عقل منجهه واڳ ناهيون
 ڏاڍو پري پاڻ کان پاڳ آهيون
 سمجهڻون ته ٿا پر مڙڻون ڪو نه ٿا

گوريءَ ڏي هو ڌيان

ڪنڊا ٻيڙ ٻيڙ ۾ رڌون ٻڪريون ڪير ۾
لڱ منهنجا ڪاٺ ۾ پر مڱ منهنجي وات ۾
جَڇ آئي پار جي موڪلائي ڪنوار جي
مُٺ وڃايم مَڇ ۾ ڳوليان ويئي رُڇ ۾
ڪانا جوئر جا ڪاٺي شوئر ويا
ڊاٽا ٻاجهر جا چُڳجي ساڃهر ويا
ڳانو پاٽر ڳچيءَ ۾ مُنڊي وڃايم مٽيءَ ۾
پيچر پترون مَنهن ۾ مُنڌ ويئي ونهن ۾
گروءَ ورهايو گيان منهنجو گوريءَ ڏي هو ڌيان

بيت ۽ ٽيڙو

1

لنگهي آيو لوءِ ۾ چور پائي جوغو
وڌو وڌيري گهانگهو ۽ گهوگهو
ويساهه ڪيو سوگهو هن ڀلاريءَ پونءِ ڪي

2

سڌڙيو آهيان سنڌ جو خادم آهي نانءُ
جندڙي ڪيئن ٿي گهورجي اهو ڪونهي ڏانءُ
منهنجو هڪ هڪ گانءُ لٽاڙجي ويو لوءِ ۾

3

ورهيه ٿي ويا سٺ وڌيري جي واٽ ڪي
لويي لڪيندو اچي چارئي پهر چٽ
لڳي اٿس لٽ ڪڏهن خادما ڪين ڪي

4

جيڪي منجهه جهان سوتاريءَ تڳي تنهنجي
گنديون خالي خالقا ناهن مالڪ منجهه مڪان
اهڙي ئي ارمان ڪيري ڇڏيو ”ڪين“ ۾

5

جاجة ائين نه جهڪ لهجي ڪرين ٿو لوءِ ڪي
ٻوڙي ڇڏن تون پاڻ ڪي ڍڪڻي پائي ڍڪڻي
نادر سان نوڙت ڏيکارين ٿو ڏيهه ڪي

6

موڪي عربن ڪي گهٽ ڏيکاريا گهير
سند تي ٻاهرئون صاحبي آندي هن ڏڦير
پر پوءِ دير سوڀر آجو آگهه ٿي ويو

7

مدينا راڻي ٿي نه سگهي ڪڏي راڻي
محلاتن جو مان نه ڄاڻين
پوءِ سمن جي ٿي پڄاڻي

8

رُويي نه هئي ٻه رُويي هئي
راڻي نه هئي ڪا گويي هئي
ڪني مڇي ڪاڻئون آئي
ڀونگر راڻو نه ڏوتي هئي

9

گُرو اوگرو! ڪونهي ٻڌڻو تنهنجو گيان
گوريءَ ڏي آ منهنجو ڌيان پيار جو ڪونه ڪبو ايمان

10

مرشد سائين! موتي وڃ
دوزخ بهشت جون باتيون بيشڪ
پنهنجو پاڻ سان چاتي وڃ
جوڀن جوت گهري ٿو ٻيو ڪجهه

11

هيڏي باهه هوڏي پاڻي
ڪونڌرا ڪيئن ڪجي پوءِ هاڻي
منڙو مالڪ ٿيندو ساڻي

12

هيڏي رڃ هوڏي سڃ
ڏاڍي اڃ ورائي وئي
مولا مينهن وسائيندو

13

بک پر پاهه سُڪي ٿو ساهه
هيڏي ڪير ڪنائيندو
ڏاڏر ڏاڏر نوائيندو

14

هوڏي بگهڙ هيڏي لومڙ
سنڌ کي ڪير بچائيندو
آڱوڀالا آڻيندو

15

ناهي جانڻ ناهي خانڻ
ڪهڙو سڏ آونائيندو
والي واٽون ناهيندو

16

نڪونو نڪو پيڙو
ڪهڙو سنگتي ساريندو
پاڻهي پارا ڪاريندو

17

وڏي رات
ناهي پريات
صاحب سڄ اوياريندو

18

هيڏي چوري هوڏي ڌاڙو
منهنجو خالي ٿي ويو واڙو
مالڪ مال موتائيندو

19

ناهي گس ناهي وِس
ادا کيڙڙ ڇا ٿيندو
خاوند خير ڪندو

20

ناهي هور ناهي ٿور
هي ٿالو ڪيئن ٿرندو
جيڪي واحد کي وٺندو

21

مهڙو ڏاڍ مهڙو زور
هيءَ ميندي ڪيئن لهندي
ڍنڍ جڏي وڃندي

22

جڏهن ڏٺو مون ازل کي
اونده هئي اُتي
نڪرڻ جي پوءِ ڪئي آ مون
پهتو هان هاڻ هتي

23

چاهي بريلي چا ديوندي
جٽ جا پٽ گڻ ڪولي ٿڌ
تون آن هنن وٽ
سڪو سنڌي

24

پهر پل جون لک پلايون
هنڌ هڪ جو بيهي نٿو
واهر وقت جون چلولايون

25

وقت جو ڳورو پيرُ ٿئي ٿو
پير سهڻ جي سگهه ڪڍي
پيچڻ وارو ڪير ٿئي ٿو

26

قَرهيءَ تي لڪيل آ
گل پٽڻ نقصان آ
پر چا ڪجي
اڻڀريل طوفان آ!

27

اوڏونگر اوواري
ڏاڍ ۽ دوکو تووٽ آ
انهيءَ ڪارڻ پڇي نٿي
چيڪي ويچاري

28

پاڙڪي پل پل پالڻي ڪپي
باهه پر پاڙون هڻندي ناهي
تنهن ڪري باهه وسائي ڪپي

29

ڏيکار اهو جو لٿو ناهي
۽ پنڌ اهو جو کٽو ناهي
اهنج اهو جو لٿو ناهي

30

آس نراس ڪئون ٿي ٻاهر
اتهاس ڏي جڏهن ٺهاريان ٿو
قانون ضرور ڪندا واهر

31

جيڪي خيال اچن ٿا
ٻٽڙي ڏينهن جيئن ٿا
نوان وري پلجن ٿا

32

پاهڻ نٿو لوڙهين
هي سوال گهري توجواب
چو پڻ تون پوڙين

33

هرڻ ڪسين ٿو
بگهڙ بچين ٿو
چواھڙا ڪم ڪرين ٿو

34

انب ڪسي وٿين
اڪ ڏنا ٿئي
ڪيڏا ڏک ڏنا ٿئي

35

ڪوڙ ٻڌوڙ ٻيوس آهي
پاڻ کي ڪوڙو سچ ڪوٺي ٿو
ڪيڏي طاقت سچ کي آهي

36 جُنيون ٿين ٿيون سالن ڪڏون

پوءِ به تون آن ساڳيءَ واٽ
جنڊ چڏاءِ حوالن ڪڏون

37

مسیت هجي بارگاه هجي
مقبول هنن وٽ ناهين تون
کيڏي به تو وٽ چاهه هجي

38

ارغون هجئون يا ابدالي
ڏاهر جا پٽ توکي ويڊو
اسلام کئون تون آهين خالي

39

عرب سڳورو ٿي سگهندين؟
کيڏا کلما پڙه پائو
ڏاهر جو پٽ اي رهندين!

40

ساميءَ جو آمارڳ ڪهڙو
مٽيءَ ماءُ کئون ڇڄي ڪري
جيون جو آ ڪارجُ ڪهڙو

41

ڪِرڙُ ڪِرڙُ ڪانڊيرو
جِت جا پٽ هي نالا هن
نه ڪي ڇڀڙ مٽيرو
ڏيشان جا شان دويالا هن

42

هي ٿئي اهو نانءُ
تنهنجي مٿي ملڪ جا
خالي ڪيا جنهن ٿانو

43

ڪرند پسند ايئن چئجي تو
پر ڌرتيءَ تي هيئن پئجي تو
معصوم به ناحق ڪئجي تو

44

ڪري ٿو سوت پري تو
ڏٺو پر ايئن ويو آهي
ڪونه ڪندڙ بي ڌري تو

45

ملان منهنجي لاءِ
چاهي وٽ الله
جنتا
نهي آ دوزخ تنهنجي لاءِ

46

پاڻيءَ ورائيندي
نانگ ڏنگيومان کي
ملان ڏني فتوا
الله پڳو توکي

47

بُکن پر آن منهنجو آهين
کرسى توکي جڏهن به ملندي
اوڻوهر! پوءِ پنهنجن جو ناهين

48

کان ڪيڏين ٿو ڪاڻ
جيڪي وڻيئي ڪرين ٿو
ناهين جو انسان

49

اونده ٿي وئي ٻاٽَ
ڪن کولي ٻُڌَ يار پيارا
ڪانهي ويڙه سوا ڪا واٽَ

50

تنهنجي گهر ڏاڙيل
بارود، بندوقن سان
پر تووٽ ٺاه جا ڪيل

51

اٺ سَوَ سال سڪيون هن رانديون
ڪهڙي خبر آ چئن کي
تہ سڪي مٽيءَ مٿون
ڪيئن ڪيون هن چانديون

52

پوليس وڌيرا ۽ پوڊاوا
سڀني جي سڌَ اسان هجئون
پنهنجي گهر ۾ پيرين اگهاڙا

53

بيلن کي باهيون
توڻي مٽهن سترن
پوءِ بي پيارا ڀاڻو چئون ٿا
ويڙه وارن مان ٺاهيون

54

ڪڏي ريڙهه ڇڏي آ مون؟
وطن جي واٽن تي
ڪڏي ويڙهه ڇڏي آ مون؟

55

يارڙا پڇن ٿا
ڳالهيون مٿي سٽي
اُپري ڏهاڙي سج ٿو
چواوندهه نٿي ڪٿي

56

پنهنجي ڳچيءَ وڌي ٿئي
عربن سنڌي آکاڻي
ڪڏي سنڌ کي پڙهيو ٿئي
آتنهنجي ڪهڙي ڪهاڻي

57

ڪلمو پڙهيو سي
تنهن ڪري
ڏاهر شهيد ڪئون
سنڌ آ پري

58

وئي ورائي ڏپ هن مٺئي مانڊان جي
سوڙهو ڪري ويا سنڌ کي سيالڪوٽي سڀ
ڪارڻ پاڻيءَ لپ درياھ ٿو دانھون ڪري

59

جهڙي منهنجي ڪالهه تھڙو منهنجو اڃ
بونڊون ناھن پُونءِ تي رڳو واءِ واڇوڙا وڃ
نٿو اڀري سڄُ سڪن جو سائيھ تي

60

سُڙي ڪانهي سنڌ ۾ رلھيءَ سبي ڪاڻ
پيڙيءَ بارود جي ڪيئن ڪير ٿي آھي ڪاڻ
آڻ راڪيٽ آڻ اڃا جيئي جوءَ تي

61

واتون ناھن ويھ مون کي لالچ انڌ انڌو ڪيو
ھلي پيو ھان ڪوڏ سان جاڏي لوپ سجيھ
ڪندس ڪم قبيح ناھي سا جيھ سوڀ جي

62

تڇي ڪندين ڪوھ ان جي افعال تي
مايا جي ميدان ۾ لالڻ ٿي ويا لوھ
بک بچڙو ٿول داناءِ ديوانا ڪري

63

ڪارڻ ٻن ڏينهان بچڻ وڌيان پاءُ
وساري ويهان پنهنجي جيجل ماءُ
ڪندس ڌوڙ ڌڪاءُ جيسين چند جهان ۾

64

هيءَ جا لوڻي لوءِ جي
ويج ڪاريءَ کي پاءُ
ساجھ سارڻ سڃاڻ تون
پيڻ پنهنجيءَ کي پاءُ
بگھڙ تنهنجيءَ واڙ تي
وري وري ڪن ڪاھ
ڳولھ اھڙي ڪا واھ
پينڙي جيئن بچي پوي

65

حڪم وٺئون الله آ
بک ۾ سامھ ڪيانءِ پلي
ڀاڻ مارڻ گناهه آ

66

ڪوھن ۾ ڪٿاھ
ٻيلا ٻارڻ ٿي ويا
ڪاٿي آھن الله
﴿ 369 ﴾

67

جيڪي آه هنن جو آ
جُھڪڙ جا جاھل
الله هُنن جو آ

68

ملان مرئي ماءُ
آجو ڪيئن "اڃ" ٿئي
أهو قرآن پڌاءِ

69

جيڏو تنهنجونانءِ
باه به ايڏي باغ ۾
رڪي نه سگهان پانءِ

70

ڪيڏو تنهنجونانءِ
مون کي منهنجي ملڪ ۾
ملي نٿي چانوَ

71

جان ڏجها نه ڏي
پر جي نٿو مڙين
آتم هتيا ته ڏي

72

ڏٺن جا ڏٺي
چوڪسي آ تو
منهنجي سنڌ اڳوڻي

73

مان ٿو مڱان پاڇه
تون ٿو ڏئين ڏوجھرا
صبح توڙي سانجھ

74

نه تون چير نه تون چانو
ناهي تو پر آسرو
پوءِ ڪڇاڙو ڪهانءِ

75

منهنجو هڪ هڪ گانءِ
پيلن بينا پولڙا
وڻي تنهنجون نانءِ

76

ٻُڌ منهنجي فتوا
ڌرتيءَ منهنجيءَ تي
لِکيل ٻانهپ ناه

77

هوڏي ڪلما ڪوڙ
هيڏي سڪڻي سنڌ
گهري ٿي جاکوڙ

78

اوڏهون آيا پلي آيا
تون چو هٿڙي ڏسجين ٿو
هٿڙون جا جايا؟

79

پيرين ڌريم پنڀڻيون
يار منهنجي منڙي
چميون ڏنيون سڪڻيون

80

هند وچاير وار
چيائين هي پيرو چڏ
ايندس مان بيهار

81

اڙي اهو ڪير هو
مُرڪي تو پر هٿ وڌائين
ڏيريالڻيءَ جو ڏير هو

82

وري ڪڏهن اچبو
پچيم نوت ڏئي هٿ ۾
چيائين پيو نوت ملي سوچبو

83

ان اُپايان ٿو
کڀي کيتي ۾
پادر کاوان ٿو

84

جَنڊُ تڪڙي ڪيرُ مٺيو
سانوڻُ ساريندي
مُٺَڏَ پَلَو سان نير اُگهيو

85

پنهنجي مٺهن چوڪر
هڪل ڏني مانس
هيڏي نه نهاريندو ڪر

86

مينهن جون آسون
سند سڪي وئي آ
تہ به پيرن تي باسون

87

ڏاهپ جو ڪو ڏانءُ
ڪارن مٿون اڇا ٿيا
سڪي نه سگهيس آءُ

88

سنگ ناهي مون سينءُ
ڏاها ڏي ڪو ڏانءُ
سنڌ ڇڏايان ڪيئن؟

89

ڪجهه بي ناهه درياھ
ڪنبي ويو سريئر ڀر
آڏو ڏسي واهه

90

نمُونن جي چانو
ملڪ منهنجو مٺو
ڪائن ويٺا ڪانو

91

منهنجو ملڪ ملير
عمر تنهنجي ڪوٽ ۾
ڪانهي ٿڌڙي هير
﴿ 374 ﴾

92

وڌيرا پوليس
چاپڙ ڪڏندو چوڪرو
گهٽيا ٿيندڙ ڪيس

93

ڌارڻي جو درمانُ
گولين نٿو چوڪرا
آه ڏاڍو ارمانُ

94

ڏوٽي آهن گڏُ
راڻون ڪندي رُج ۾
ملي نٿو سڏُ

95

چاپڙ هڪ پيرو
گهريان نٿو سندن تان
پنهنجو منهن ميو

96

ڪوڙا احوال ڏکن جا
هر ڪنهن کي پيارا
پنهنجا اعمال ڪُڪن ٿا

97

اڄ بي هي لوڙها
اڄ جو مان بي حُر
هو نيٺ ٿيندا سوڙها

98

لوڙهن ۾ حُر فقير
هي پي ويندا آلهي
جيئي سُورھ پيرُ

99

مڙس هيو گڏ گوڏي
ماني کائيندي
چرڪ چڪيو توڏي

100

جَنڊُ مَڪڙِي ڪِرُ مَنيو
انهن سان اوريندي
تنهنجو ناءُ ڪُڪيو

101

جهوليءَ ناهي ڳوٺ
آڳهه ڪيئن آجوتئي
ڏس پٽائي گهوٽ

102

ميهر سان محبت
ڪچي سيڪاري
قربانيءَ سان قُربت

103

نمورين جي چانو
پهرين وڌڻ تي تي
بُسرِي تنهنجي نانءُ

106

خالي ٿي ويو تانءُ
ڳوڙها ٻار جي مُڪَ تي
لولو ڪاڻي ڪانءُ

104

مڙس ڏني مُنڌَ کي
سون سنڌي چُوڙي
پر مرڪ مليس ڪُوڙي

105

جيون پاڻيءَ تي ڦوٽو
ساهه ۾ سانڍيل آ
يار منهنجو ڪوٽو

106

بندوق لڳي ڏير ۾
آڙيون اڏاڻيون
ٺاپر آئي نير ۾

107

ڪٽي جند جي ڪير ۾
ساري ورجا ويڻ
ناري ٻڏي نير ۾

108

نير آ منجه ڪوناري
لٽ نير وليءَ هٿ ۾
دريءَ ۾ سوناري

109

استال تي اوڀر اهٿ ڪتاب ۾
اڪيون اٽڪيون
پوءِ جيون سڄو سراب ۾

110

توڻ وڏو ڏهڪاءُ
مان وٽ بي آهي
پٽ ڏٺي بادشاهه

111

قانون ڏي ڏسجي
ڪهل ڏي ڏسجي
يا مهل ڏي ڏسجي

112

واري ڳڻي نٿي
تنهنجو ٿورو
چيڪي ڪڍي نٿي

113

دربار ڇا ٿيندي آ
ملڪ منجهان لاءِ
ڪا سٺ سڀيندي آ

114

رسمون ۽ رواج
اڻڳڻت ايامن ڪئون
ڌرتيءَ جا هن ڏاج

115

اسان اچئون توڏي
تون وڃين ڪسي
يار نه دوکوڏي

116

ڪٽڪ لٽي آڃُ
چنڊڻ چاهيان ٿي
پر خالي منهنجو چُچُ

117

چوڌاري آباه
جيئرو جي تون جڳ ۾
جاڏي تاڏي ڪاه

118

جيڪي منجهه جهان
سکيو آسودو
سوا هن انسان

119

واهيري جي ووڙ
پڪي موٽيا سانجهه
مونکي به تنهنجي هورَ

120

ڏني ٿيا ٿم ڏينهن
ڪُھُ ڄاڻان ڪهڙا پرين
نهوڙيو آنيهن

121

مٺسالو او مٺسالو
مان بي ڏاڍي سُٺي
پر تون بي آنهڻ ڪچالو

122

خيالن ۾ وجهندو وٽ پڪ
مور نه ايندي سانءِ
دل ڏکيءَ ۾ ڌوئي رک

123

لغڙا ڏائيندي
ڪوئي تئون ڪريو
مون ڏي ٺهاري ندي

124

راول تون ڪنهنجو
موت ڏنائين مٺي
جيڪو چئي منهنجو

125

چڏيئي لوه ڪري
لوهر يا ٿي
وينس ڏوه ڪري
﴿ 381 ﴾

126

فقير ياڻي! اڄ ڪاڏي سنبت آ
اڪيون اولاري اوڀر ڏي
چيڻين جاڏي سنگت آ

127

چيڪلي تي چار
نيٺان نيٺن سامهان
سنسار جي خبر نه چار

128

نالو خادم ڪڪراڻي
گهڙي گهڙيو مانس
آهي مڙس مڪڻ چاڻي

129

پاڙن جا پاڙا
آئيندي جي آس ۾
پيرين اُگهاڙا

130

هاريءَ چيو صبح
وڌيري جي پيٽ جو
ڪڏهن ڀر ٻو ڪوه
﴿ 382 ﴾

131

گهر ڪا دعا ملان منهنجي لاءِ
جت جا پت
نهي آ دوزخ تنهنجي لاءِ

132

اچين جي هڪار
هيءَ وڻ ويڙهي
مورُن ڇڏئي ڌار

133

ڪيئن توکان معافي گهران
دلاسَن ڀر پيائين تُو
جَو پوکي ڪلڪي لٿان

134

وسندو ڏسئون مينهن
آءُ ته ماڙيءَ مٿون
پوءِ موٽي ويندين ڪيئن

135

اچي ويهه مٺا
مَنَ جي ماڙيءَ ۾
هڃئون باقي ڏينهن ڪَنا

136

جیلن ږ پړیل جنډ پیهان
سند امږ کښون مښه موزیان
کارږ ټن ډینهان؟

137

پهرین کانښ ماني کسجي
کسجي پوء چایا
کاډي ویندا سند چایا

138

بج کوږي کڏهن نه ٿي آ
هیله ایټین چو آهي
کاتي کا پل ٿي آ

139

صوفيء کي بي وڙهڻو آهي
کوفيء سان
نيرڻو آهي

140

پويٽ ٿي مان اچان
تنهنجي هٿن تي
ويهي توکي ڏسان
۞ ۞ ۞

141

ڳالهائين ٿئي ڪا ڪاوڙ آ
وڃان ٿي پيڪين
اُتي ستاوڙ آ

142

او منڏا مون سان محبت ڪر
جنهن سان لڏيم لائون
گهوڙ تنهين تان نگر

143

ڪلمو پڙهيو سي تنهن ڪري
ڏاهر شهيد ڪئون
سند آ پري

144

قادر قاضي جي تنهنجو
سندوءَ جي اتهاسن ۾
مخدوم بلاول آ ڪنهن جو؟

145

چو واٽ بند ٿئي
ڏاهر جي مامري ۾
سوالِي هيءَ سند ٿئي
﴿ 385 ﴾

146

اتھاس جي چواڻي
توسان به ڪڏهن ٿي آ
ڪا ڪريلا ڪهاڻي

147

جيئن خيمن کي باهيون
تئين پڻ هٿ آهن
پيلن کي باهيون

148

جيئن پاڻي بند امامن جو
تئين پڻ هٿ آهي
بند پاڻي ميزبانن جو

149

الفت ابو ثراب سان
هٿ هنن جي آهي
گُلفت ثراب سان

150

سردار وڏيرا لڻ ڪري وڻ
ڌارين جي سنگت سان
منهنجو ملڪ ڦري وڻ

151

ڪاريءَ مٿون بي ملندا
هي سڀ ساوا نوٽ
ڪاري ڪٿون بي ملندا

152

هي تنهنجو پٽ ڪو
آهي پڪ لتاڙيو
جڏهن وقت ڏيندو ستڪو

153

جٽ پڙهيو آهي
پير وڏيرو شئي ڪهڙي
الله اڙيو آهي

154

تمجهه آندي ٿئي هٽ
ڌرتيءَ جا دشمن
شرمنه آتو وٽ

155

تو ٿيڙ ڪي تازي
تو ڪو ٿاڪ ڦٽائڻ لاءِ
ڀوڙا ٿو ٻاري

156

پوتار ٿئي ته سڪ ٿئي
جنهن ڏينهن وڃي هليو
ڌاريا پو ڪڪ ٿي

157

ليلان کي قيس ٿو ڪڍي
مون کي به منهنجا بابل
جوڙ چيس ٿو ڪڍي

158

پل پهر سمهان ٿو
فاني جهان ناھي
ڪجهه نند ڪري اُٿان ٿو

159

قيامت ڀر ناريءَ کي
ملڻو آھ ڀتار
پر سهڻيءَ کي
ملندو يارُ ميهار

160

نينهن بي نياھو
پران کان اڳ سنگتي
مانيءَ ڳيو کائبو

161

هي ٽيڙ ناهي ڪارڙو آ
ساڳي ٻولي ٻوليندي
پنهنجن وٽ ويچارڙو آ

162

ڇاڪڻون ڏور وڃي ٿو
ميچ ملي ٿس نئين ڪاڏهون
تيلاهون وهلور وڃي ٿو

163

لنگهندي پاسو هڻي وئي
راحت رني ڪوٽ جي
دل کي داسو هڻي وئي
164. درباري اوباري
سادن لاءِ صلاحون ڏيندي
وئي عمر تنهنجي ساري

165

درباري اودرباري
اڄ نه تنهنجي لهڻي آ
روح تنهنجو آ واري

166

درباري او درباري
اهي پيٽ نه تنهنجا پربا
تنهنجي آڪھ آھ اُجاري

167

مٿيورومال ۾ بند
تنهنجو ساهه مٿي ۾
منهنجي ساهه ۾ سنڌ

168

بيٺا هن قطار ۾
جرنيل جي آڏو
ٿرا هڪ مهار ۾

169

يارڙا گهٽيا وڃن
جيئن بڪ وڌي ٿي ڀاڻو
ڪارڙا وڌندا وڃن

170

ويندي قبر ڏي
ساراهه ڪيڏي ٿئي
نهار پنهنجي ٿر ڏي

171

هيءَ حياتي
توبن ساڻي
آه مماتي

172

سند جا وڏيرا
ٿو مارائين ڳيرو
جيئن مارجن ڳيرا

173

ڪانا جُوئر جا
ٻاجهه مون تي
ٻارا ٻاجهه جا

174

قديم آهي قديم آهي
بي سمجهه ماڻهو منهنجي
ٻولي عظيم آهي

175

ڏاڍو وڏو مان سيٺ هان
جيڪڏهن ۽ جڏهن بي
امڙا ڪڙين هيٺ هان

176

اُس آجولاءِ جي
پر بچائي ٿي مونکي
چانو منڙي ماءُ جي

177

هنج لولي ماءُ جي
ننڊ ڏاڍي ٿي ڏٺي
پلٽ جا پري اوڃي

178

نينگري او نينگري
پڙ چڙي جي تنهنجو پاءُ
ايهو ننگر بنهه ناھ

179

مڙس منهنجا ڪجهه ته رڙهه
لوءُ ڪارڻ لڻ ڪٽي
ٻاهرين سان ڪجهه ته وڙهه

180

جنهن وٽ سر جو سودو ٿئي
اوپا گهل!
تنهنجو دودو ٿئي

181

ساڻ ڪر ٿيندڙ ڏندن
ڏينهن راتيان سوچ ۾
ڪيئن ڪسن ماڪئون وطن

182

مڪڙ ڪاڏهون جا
پيٽ پري پل وڃ پنهنجو
هي وڻ سڀ آهن منهنجا

183

او وطن منهنجا وطن
ڪيترا بي ڪن جتن
ڄمندا نه پر پيرا سندن

184

هن ڪنڊن جي سڀڻ تي
نيٺ ڪهڙي ڏوهه ۾
سند آ صليب تي

185

پوتارن کي آڪڙ
جنهن ڏاٽل ڏياري آ
سا ڄاڻ اڏي ماڪڙ

186

مسلم انديا جو آهيان
پر مان انديا جو ناهيان
ڌرتيءَ ڪنهن جو بي ناهيان

187

ملان پير وڌيري جو
ايمان اصل ڪئون آڏڙا
خير نه گهر بوديري جو

188

پٽس ڏاڏس ڪئون
پوتار مونسان گڏ آ
پر گار - گاڏڙسڏ آ

189

پوتار جا هٿڙي
وڏا وٽس هلن ٿا
مونتي بي گارين جا
وڏا ڏس هلن ٿا

190

اوطاق مسيت گادي
آهين ڪير ڪنڊ،
مان انڌي ۽ جنڊُ

191

پٽون ٿيڙس پير
ڪڏهن ڪين ڏٺائين
ههڙا تين ٿا ڏير

192

موٽي آيا مينهن
لالُ ناهي لوءِ ۾
لائون لهنديس ڪئين

193

ڏڪاڻي ٿو سيءُ
جانڻ ناهي جوءِ ۾
جهڙي منهنجو جيءُ

194

ڪرند پسند ائين چئجي ٿو
پر ڌرتيءَ تي هيئنءُ پسجي ٿو
معصوم به ناحق گسجي ٿو

195

ڪري ٿو سوتہ پري ٿو
ڏٺو پر ايئن ويو آهي
ڪونه ڪندڙ بي ڌري ٿو

196

ليلا ليلايو

ڪونه پيس پر جهوليءَ ۾

توڏهن ٻن سائو

197

پهرين ڏوهيءَ کي

ڏوه ڏبو آهي

پر توو ايتن ناهي

198

ملان! بهشت ۾ جي تون

هڏ نه هلان مان

جائي هوندين تون

199

ملان آهين چور

ناهي منهنجي ملڪ ۾

تو جهڙي ڪا چور

200

صبح توڻي سانجهه

تاڻيان ٿو توڙي

توو ناهي ٻاجهه

201

پنهنجي ڳچيءَ وڌي ٿئي
عربن سنڌي آکاڻي
ڪڏي سنڌ کي پڙهيو ٿئي؟

202

جهرن جهنگن ۾
گلن پنن ۾
وڻن وچئون
ڪا مورت موهي ٿي

203

بيٽيءَ تي بيهي
هڻندي ونجهه دلين تي
نوري نهوڙي ٿي

204

اڱڻ تي ايندي
بھاريون ڏيندي
لوڙهي جي ڀرسان
ڪا منڏ نھاري ٿي

205

هرڻ مون ڀارو
۽ بي حد اڃارو
ڪڏهن نه ڪڏهين
ڪاٿي نه ڪاٿي
گُسجي ٿو يارو!

206

ڏاڳهو ڏسي مٿي ڏاند ڏسي هيٺ
وڪ ڪٽجي ڪٿي سنڌ ڇڻندي نيٺ
پنهنجائيءَ کي چڪ ٿئي ٿي
توڙي ڏيٺ نه ويٺ
وياج سمورا موٽائيندو
ڪاڏي ويندو سيٺ

207

ڏينهن سدائين ڏکيا سڪيا
ڀاڳ پر سڀ جي آهن لڪيا
وقت جي وهنوار پر ڪنهن پي
انب سدائين ناهن چڪيا

208

ويندي ڏيندي وٺي گونگيون ميارون
مونکي ڪري وٺي ٿاڪون ۽ ٿارون

209

ڪا نبيءَ تي منڌ آ
ڏسوته پمٽي ڪاٿي
گوتمه جي سنڌ آ

210

تارا ڏي تارا
آڏي اونڊاهيءَ ۾
ڳوليان ٿو چارا

211

هيونري جي چله جي چٽنگ
ڏني برڪي باه
۳ مارچ ۱۹۴۳
اها ساروئي آه

212

الله جون نعرو هڻي
لشڪر ترارين سان کڻي
واريءَ وٽئون آيو هيو
سنڌ کي ٻاريو هيو
منمنجي موڪي سان گڏ

213

ايئن اچي ويٺو
دل جي ڳاڙهيءَ ڪٽ تي
جيئن ناري جو سينيئو

سنڌ ۾ ملهائڻ جهڙا ڏڻ / ڏينهن (عيسوي سن ۾ ڏنل)

- رسول ڪريم ڄم 570_20_04 وفات 632_08_06
- علي سائين جي ڄم 600_25_05
- حضرت عمر خلافت تي ويٺو 634_22_08
- ڪربلا جو ڪوس 680_13_10
- معراجا ڏاهر شهادت 712_02_07
- حمين منصور هلاج شهادت 922_28_03
- هلاڪو خان جي بغداد کي باه 1258_10_02
- پمريون سمو ڄام انڙ تخت تي ويٺو 1337_29_07
- ورنلسي بنارس جي ڪبير جي وفات 1499_28_06
- مخدوم بلاول ڄم 1451_16_06 شهادت 1521_01_03
- نئي ۽ ڪينجهر جي وچ واري ميدان کي ساموئي جو پڙ سڏجي ٿو. جتي ارغونن سان وڙهندي دريا خان پنهنجي پٽن سوڌو شهيد ٿيو 1520_02_01
- شاه بيگ ارغون مٿو 1522_18_07
- شاه ڪريم بلڙي ڄم 1538_20_01 وفات 1623
- اڪبر بادشاه عمر ڪوٽ ۾ ڄم 1542_15_10
- پاڻپيت جي ٻي ويڙه 1556_05_11
- دهليءَ سنڌ تي ڪلهوڙن جو راڄ مڃيو. يار محمد ڪلهوڙي جي

- حاکمیت شروع 01-01-1718
- لانگاہ شاہ عنایت جموڪ شريف شهادت 06-05-1719
- لطيف سائينءَ جو لاڏاڻو 02-01-1752
- خواجا محمد زمان لنواري جي وفات 06-01-1775
- عبدالرحيم گروھڙي شهادت 15-03-1778
- سچل سرمست لاڏاڻو 11-04-1827
- مياڻيءَ جي ويڙھ 15-02-1843
- دٻي جي ويڙھ 24-02-1843
- مرزا قليچ بيگ ڄم 04-10-1853 وفات 03-07-1929
- مولانا عبيدالله سنڌي ڄم 10-03-1871 وفات 22-08-1944
- حمل فقير وفات 09-12-1878
- علامہ آء آء قاضي ڄم 09-04-1886 وفات 13-04-1986
- سنڌ جو سائين جي ايم سيد ڄم 17-01-1904 وفات 25-04-1995
- ڳوٺ آباد ڀرسان لکي شاہ صدر ڀر محمد ابراهيم جويو ڄائو 13-08-1915
- شهيد اندراگانڌي ڄم 19-11-1917 وفات 31-10-1984
- ماهوار ڪونج هلائيندڙ لاڙڪاڻي ڄائو هري موتواڻي ڄم 1919 وفات 07-05-2006
- ڳوٺ ٻنڊي تعلقي ڏوڪري جو ويٺل سويو گيانچندالهي ڄم 03-5-1920
- شيخ اياز ڄم 02-03-1923 وفات 29-12-1997
- سکر ڄائو يارتي اديب ارجن ناشاد ڄم 17-12-1924 وفات 03-11-2006
- محمد حسين پنهور ڄم 25-12-1925 وفات 21-04-2007
- بلوچستان جو نواب اڪبر خان بگٽي ڄم 12-07-1927 شهادت 28-08-2006

- ذوالفقار علي ڀٽو شهيد ڄم 05_01_1928 وفات 04_04_1979
- گوڻند مالهي ڄم 1930 وفات 10_02_2001
- رسول بخش پليجو لطيف جي پيغام جو ڄاڻو ڄم 20_01_1930
- شاعر اديب بدين جو وينل شمشير الحيدري ڄم 15_09_1931
- لاڙڪاڻي جو وينل هندوستان لڏي ويل اديب شاعر ڄم 25_05_1932 وفات 06_04_2007
- سنڌ جو وڏو آرٽسٽ ظفر كاظمي 12_12_1933 کان 12_01_2007
- پروانو ڀٽي سگهڙ 16_02_1934
- لاڙ جي وڏن شاعرن مان هڪڙو انقلابي شاعر ابراهيم منشي ڄم 15_01_1934 وفات 31_07_2003
- سنڌ جو سپورنج اله داد پوهيو ڄم 18_08_1934 وفات 16_07_1999
- موتي لال جو توائي اديب ڄم 13_01_1936 وفات 29_01_2008
- اديب لچمڻ ڪومل ڪنڊياري ۾ ڄائو 26_03_1936
- امر جليل ڄم 08_11_1936
- لاڙ جو سرويچ سجاوولي ڄم 14_03_1937 وفات 22_10_2007
- ريڊيو فنڪار صالح محمد شاھ ڄم 14_04_1938 وفات 01_09_2007
- مريوسف ڀٽ لونگ مڱڻمار ڳاڻڻو ڄم 14_1_1940 وفات 14_2_97
- ڳاڻڻو سينگار علي سليم سکر جو وينل 15_04_1940
- حر ايڪٽ پاس ٿيو 20_03_1942
- سورهيه بادشاه شهادت 30_03_1943
- اله بخش سومرو شهادت 14_05_1943
- ٿر جي ڄام ساقي جو ڄم 31_10_1946
- ڀڳت ڪنور رام ڄم 13_4_1885 شهادت 02_11_1939

- ڪڪڙ ضلعي دادو جو هوميو ڊاڪٽر نظير احمد چارٽڊ 02-06-1947
- خير النساء جعفري اديبا ڄم 17-08-1947 وفات 04-03-1998
- سنڌي هندن جو ڪراچيءَ ۾ ڪوس 06-01-1948
- پاڪستان جي قومي ٻولي رڳو اردو اعلان 21-03-1948
- هاريائي بختاور جمڏو گدام شهادت 22-06-1948
- سنڌ جي راڻي بينظير ڄم 21-06-1953 شهادت 27-12-2007
- شاعر اديب نصير مرزا تندو ٺوڙهو ڄم 20-07-1955
- پاڪستان جي پهرين زائيفان اسپيڪر فميڊا مرزا ڄم 20-12-1956
- سنڌ بمبئي کان ڌار ٿي 01-04-1935
- سنڌي ٻولي هندوستان جي قومي ٻولي ٿي 10-04-1967
- سنڌ جي ابي حيدر بخش جتوئيءَ جو لاڏاڻو 21-05-1970
- بنگلاديش جو جمنڊو جهوليو 23-03-1971
- سماجواڊي سگهڙ عبدالڪريم گدائي وفات 28-01-1978
- ڊاڪٽر شيرين سومرو جي هڪ فوجيءَ هٿان لڄالت 01-10-1978
- تنڊي الهيار جو نظير عباسي شهادت 09-08-1980
- مولوي محمد عثمان ڏيپلائي لاڏاڻو 07-02-1981
- خيرپور ناٿن شاھ ۾ MRD جي شهيدن جو ڏينهن 12-09-1983
- M.R.D جا لاکاٽ جا ڳوٺاڻا شهادت 29-09-1983
- ڪيئي ڪتابن جو ليکڪ ماتليءَ جو رئيس ڪريم بخش خان نظاماڻي
- وفات 31-12-1983
- MQM نمي 18-03-1984
- ٺوڙهي ڦاٽڪ جي شهيدن جو ڏينهن 17-10-1984
- ضلعي دادوءَ جو محمد مشڪرو وفات 27-02-1985

- اديب شاعر جي الانا وفات 08_03_1985
- وينل تعلقو ڪنڊيارو رستم سنڌ شير مير بحر مله وفات 28_03_1985
- شاهنواز ڀٽو فرانس ۾ شهادت 18_07_1985
- سنڌ ترقي پسند پارٽي نهي 26_03_1986
- مائي پاڳي ٿريائي ڳاڻي وڇوڙو 07_07_1986
- محمد اسماعيل عرساڻي ڄم 01_11_1986
- سنڌ جو جوڳي فاضل راهو شهادت 17_01_1987
- پير علي محمد شاه راشدي وفات 11_03_1987
- ڪراچي ۾ سنڌين جو ٻيون پيرو ڪوس 01_10_1988
- مير مرتضا ڀٽو وينل ڳوٺ ڳڙهي خدا بخش جي شهادت 20_09_1996
- سرمد سنڌي وفات 28_12_1996
- نواز شريف حڪومت جي سپريم ڪورٽ تي جله 28_11_1997
- سنڌ جو ڳاڻو علط فقير وفات 04_07_2000
- سنڌ جي شاعر محقق نياز همايونيءَ جي وفات 03_01_2003
- اديب ابن حيات پنهور وفات 15_01_2003
- ميرپور بنوري جي وينل مائي اله وسائي ڳاڻي وفات 29_04_2004
- ڪراچي ۾ سنڌين جو ٽيون پيرو ڪوس ڪارساز وٽ 18_10_2007
- سنڌ جو ريڊيو ۽ ٽي وي فنڪار انور سولنگي وفات 04_04_2008
- تاجل بيوس وفات 13_12_2008
- تويي اجرڪ جو ڏينهن 06_12_2009
- ماسٽر چندر بمبئيءَ ۾ وفات 3 نومبر 1986 ع

***

موجوده دور جي اهڙن شاعرن منجهان هڪڙو نان؛ سائين خادم حسين ابڙي جو به آهي، جنهن ان خواهش کي هٿ وٺرائيندي پنهنجي سفر جو آغاز ڪيو ۽ هاڻ سندس ان سفر جو ثمر سندس ڪتاب جي صورت ۾ اسان جي سامهون آهي.

سائين خادم ابڙي جي مسودي جي مطالعي مان مون کي لڳي ٿو ته هن شاعريءَ جي بنيادي لوازمات کي چڱيءَ طرح سمجهيو ۽ پروڙيو آهي. هڪ حساس ماڻهو جي حيثيت ۾ هو سمجهي ٿو ته سنڌي ماڻهو اندروني ۽ ٻاهرين غلاميءَ واري ڪيفيت ۾ آهن. هو خود به حالتن جي سنگينيءَ ۽ مسئلن جي دٻاءَ واري پيڙا مان گذريو آهي پر ان باوجود هو مايوس ناهي. اها ڳالهه وڏي خوشيءَ جي آهي ته سمورن دندن، بيوفائين ۽ ناانصافين وارا احساس پوڳيندي به سندس شاعريءَ ۾ نراسائيءَ جو عڪس نٿو ملي. وٽس، نه نا اميدي آهي نه مايوسي. جيڪڏهن ڪجهه آهي ته اهو سندس شاعريءَ ۾ حوصلي ۽ اميدن جي شعلن جو تجلو آهي جيڪو کيس ۽ سندس فڪر کي منور ڪري ٿو.

محترم خادم حسين ابڙو نه رڳو سٺو شاعر ۽ اديب آهي، پر سچ پچ ته هو هڪ اعليٰ انسان به آهي. سندس زندگيءَ جي وڏائيءَ جي جهلڪ سندس هر رويي مان محسوس ٿيندي. هو هر وقت ننڍي وڏي سان موڪندي ملي ۽ ڳالهائي سچ پچ موهي وجهندو آهي. تمار گهڻو ڄاڻندي به پنهنجي پاڻ کي ڄاڻو محسوس نه ڪرائي. هر ڳالهه ايئن ٻڌندو ڄڻ ته سندس لاءِ اها ڳالهه نئين هجي پر پوءِ جڏهن پاڻ ان تي ڳالهائيندو تڏهن ٻڌندڙ کي محسوس ٿيندو ته وٽس ڇاڻ جو خزانو آهي. اهي ڳڻ هڪ عالم جا آهن. هڪ سٺي انسان جا آهن. آئون پڪ سان چوان ٿو ته سائين خادم حسين ابڙي جهڙا انسان زماني ۾ گهٽ پيدا ٿيندا آهن.

ابڙي صاحب جي شاعريءَ جا موضوع سگهارا آهن. سنڌ ڌرتيءَ جو سڃاڻو ماڻهو. سنڌ جا مسئلا. سائين ناانصافيءَ سنڌ جي پيوهيندڙ طبقي جي پيڙا ۽ درد سندس شاعري جا اهم موضوع آهن، ڇو ته لڳ ڀڳ مٺي صديءَ کان پاڻ پنهنجي اکين سان هن ڌرتيءَ تي ٿيندڙ لقاءَ ڏسندو رهيو آهي. سندس هيءَ شاعري انهيءَ مٺي صديءَ جي ڏکوليندڙ سفر جو سچو داستان ۽ عرق آهي. سنڌي ماڻهن جي اها مٺي صديءَ جي تاريخ سنڌ جي ماڻهن سان بيوفائين، ناانصافي، ڏوڪن، وڇوڙن ۽ وڏن سان ڀري پئي آهي.

هونئن به عالم، اديب، شڪوه، مصور ۽ ڪوي، پنهنجي پنهنجي طور جا ترجمان، سنڀاريندڙ، ساريندڙ ۽ اڳتي وٺي ويندڙ سونهان هوندا آهن. اهي ڳالهليون ۽ عمل تڏهن ئي ٿي سگهن ٿا جڏهن وڻن وسيع تجربو، دورانديشي ۽ حوصلو، جستجو جو جذبو ۽ سچائي هجي. اهي ڳالهليون جن وٽ به هونديون آهن تن جون رچنائون امر ٿي پونديون آهن. انهيءَ سفر ۾ ڪيترائي سڃا ۽ سونهان رهيا آهن. جيڪڏهن انهيءَ سفر ۾ سائين خادم جو نالو ڳڻجي ته وڏا نه ٿيندو ڇو ته سرڪار لطيف جي چواڻي ته:

محبت پاڻي من ۾ رنيا روڙيا جن،
تن جو صرافن، ان خوربو آگاهي.

ڊاڪٽر محمد علي مانجهي

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرنڊڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پڻ) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پڻ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ سُئل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليڱڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃين.

شيخ آياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪارَ سان
تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود جي مدِ مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ ڄاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چُپن ٿا؛
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ چُپن ٿا؛

.....

ڪالهه هيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرقُ نه آ، هي بيتُ به بم جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پَن جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رُڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَن نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)